

Kovid-19

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Adına

İmtiyaz Sahibi (Publisher)

Erkan Durdu

Genel Yayın Yönetmeni (Editor in Chief)

Abdurrahman Çakır

Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)

Av. Maruf Okuyan

Sayı Editörü (Editor)

Ekrem Özdemir

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

İbrahim Acar

Tolga Akkuş

Redaktör (Copy Editor)

Nusret Bilen

Tasarım (Design)

Feride Ortaç

Bu dergi, TRT Akademi Dergisi, 5. Cilt 10. Sayı için özel ek olarak hazırlanmıştır.

Tüm yayın hakları Türkiye Radyo Televizyon Kurumuna aittir.

TRT Genel Müdürlüğü Turan Güneş Bulvarı 06109 OR-AN ANKARA

www.trtakademi.net

7	Erkan DURDU	Koronavirüs Döneminde Yayıncılık
9	Abdurrahman ÇAKIR	Yeni Normal mi? Yeni mi? Normal mi?
		Dosya
16	İbrahim EREN	Güçlü Kurumlar Hızlı Şekilde Hareket Eder
22	Noel CURRAN	Bu Bizi Daha Güçlü Yapacak
26	Javad MOTTAGHİ	Medya En Büyük Birleştirici Güç Olup Sınırları Aştı
32	Şenol KAZANCI	Anadolu Ajansının Koronavirüs Dönemi Çalışmaları
36	Yang SUNG-DONG	Kamu Yayıncılığının Değeri Yeniden Anlaşıldı
42	Marcello FOA	RAI, Kamu Yayıncılığı Rolünü Yeniden Ortaya Koymuştur
44	Petr DVORAK	Kamunun Önemi, Buhan Dönemlerinde Ortaya Çıkar
50	Ulrich WILHEM	Kamu Medyası, Her Zamankinden Daha Fazla Hizmet Ediyor
54	Masagaki SATORU	Koronavirüs Krizini Birlikte Aşmak
		Analiz/Yorum
60	Prof. Dr. Sinan CANAN	Pandemi ve Psikolojik Sınırlarımız
66	Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK	İletişim Felsefesi Açısından Koronavirüs Salgını Üzerine Düşünmek
80	Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU	Pandemi, Post-Pandemi ve Yeni Dindarlık Modelleri
90	Dr. Seda GÜVEN	Yeni Koronavirüs Hastalığının Toplumsal Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme
98	Samed KARAGÖZ	Pandemi ve Sonrasında Sanata Bakmak
104	Gökhan YÜCEL	Pandemi Sonrası Dönemde 3D: Devlet, Diplomasi ve Dijitalleşme
110	Dr. Ersin DİKER	Kovid-19 Salgını Döneminde Sosyal Medya Kullanımı
118	Alev ALATLI	Dezenformasyon Nedir, Âlâsını Göreceğiz
122	Prof. Dr. Nevzat TARHAN	Geleceğin İhtiyaçlarına Odaklanmalıyız
130	Gerd LEONHARD	Çevrim Dışı Olma Hakkına İhtiyacımız Var
140	Levent ERDEN	Dünyanın Kutupları Oynadı, Değişim Hızlı ve Yakın
150	Shivshankar MENON	Hadi Çözmeye Çalışalım Diyebileceğimiz Bir Uluslararası Düzen Yok
158	Prof. Amitav ACHARYA	DSÖ Bağımlı, Zayıf Bir Organizasyon
		Dosya Röportaj
170	Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK Prof. Dr. Nilüfer PEMBEÇİOĞLU Prof. Dr. Sezai TÜRK Prof. Dr. Himmet HÜLÜR	Salgın İletişimi
198	Prof. Dr. Veysel BOZKURT Doç. Dr. Lütfi SUNAR Doç. Dr. Ekmel GEÇER	Dosya Röportaj Salgın Sosyolojisi
210	Tolga AKKUŞ	İnceleme S"algı"n 2.0
216	Doç. Dr. Ekmel GEÇER	Geleneksel Medya Gücünü Koruyor
		Araştırma
228		TRT Akademi İnfodemi Araştırması

Sunuş

Erkan Durdu

TRT Genel Müdür Yardımcısı

Koronavirüs Döneminde Yayıncılık

2020'ye sadece yeni bir yıl olarak değil, yeni ve küresel bir salgın ve yeni bir yaşam tarzı ile girdik. Çin'in Wuhan şehrinde başlayan Kovid-19 pandemisi süreci, dünyamızı yeni bir geleceğe sürükledi. Belki de bizi üç beş yıl sonra bekleyen değişimleri üç beş ay içinde yaşamaya başladık. Salgınla birlikte üretilen "Yeni Normal" kavramından başlayarak, sürecin konuşulacak birçok yanı var ve bunların her biri hepimizi ilgilendiriyor. Dostoyevski'nin: "Hepimiz, herkese karşı her konuda sorumluyuz." sözünde olduğu gibi.

Koronavirüsün bizi en çok ilgilendiren tarafı, yeni yayıncılık formatları ve ekran kültürünün evrilme süreci. Evde kalma dönemiyle başlayan dijital mecralardaki yükseliş, online eğitim formatlarının gündeme oturması, kültür sanat ortamının sanal ortama taşınması, yeni bakış açılarını ve yeni yatırımları beraberinde getirecek, bu kesin. Sürecin felsefi, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yorumlarında göze çarpan beklentiler ve endişeler, yazılımların geleceğimizdeki rolünü tesciller mahiyette. Ancak bir noktaya işaret etmekte fayda var: Hem İngiltere'de hem Türkiye'de yapılan araştırmalar, bu süreçte kamu yayıncılığının ve televizyon ekranının gerekliliğini ve gücünü bir kez göstermiş oldu. Doğru bilginin hızdan daha önemli olduğunu, özellikle dijital mecralar yoluyla yayılan infodemik bilgilerle verilen mücadele açıkça ortaya koydu. "Önemli olan bir şeyleri nereden

aldığın değil, nereye götürdüğündür." diyen Godard haklı. Salgın sürecinde dolaşıma sokulan ve salgınla mücadeleyi zorlaştıran yanlış bilgilerin yayılma şekli ve hızı, dijital habercilikte editoryal sürecin bireysel ve toplumsal anlamda en önemli kullanıcı tecrübesi olduğunu gösteriyor. Görünen o ki geleceğin haberciliğinde en önemli faktör teyit mekanizması olacak.

Konuşulması gereken kavramlar var. "Yeni Normal" bunlardan ilki. Bir dayatma mı, bir yeni mi, bir normal mi yaşadıklarımız? Bunu hep birlikte göreceğiz. Hayatta kalma isteğinin birincil amaç olduğu dönemlerde etik ve estetik kaygıları korumak güçleşiyor. Algoritmaların yayıncılığa başat olması hâlinde, medya profesyonellerini bekleyen gündem tekipleşme mi olacak, çoklu ekran deneyimi mi? Bunu birlikte göreceğiz.

İnsanlık, geçici bir süre hız ve konfordan ödün vermiş gibi görünüyor ancak 5G ve dijitalleşmenin getireceği nöroteknolojinin bizi derin bir yalnızlığa itme tehlikesine karşı şimdiden tedbirler almak gerekiyor.

Salgın yayıncılığı özel sayımız Koronavirüs ile başlayan değişim ve dönüşümü, başta medya ve yayıncılık olmak üzere tüm yönleriyle incelemek için hazırlandı.

İlginize sunuyoruz.

Yeni Normal mi? Yeni mi? Normal mi?

Abdurrahman akır

Hız mı? Doğruluk mu? Kovid-19 nedeniyle ilan edilen salgın döneminde yayıncılıkta bu soru daha da önem kazandı. Karantina sürecinde kurumların başlattığı esnek çalışma ve mekân bağımsız yayıncılık modeli, dijital mecraları beklendiğinden çok süratli biçimde hayatımıza yerleştirdi. Sınıflar stüdyoya, stüdyolar sınıfa dönüştürülerek başlatılan eğitim programları, kamu ve özel kurum ve kuruluşların online toplantı sürecine geçişi, uzaktan eğitim modellerini 2020'nin yeni normaline getirdi.

“Yeni Normal”in ilk ihtiyacı: Yeni Medya Okuryazarlığı

Dijital yayıncılığın en önemli problemi bilgi güvenliği ve denetim süreci,

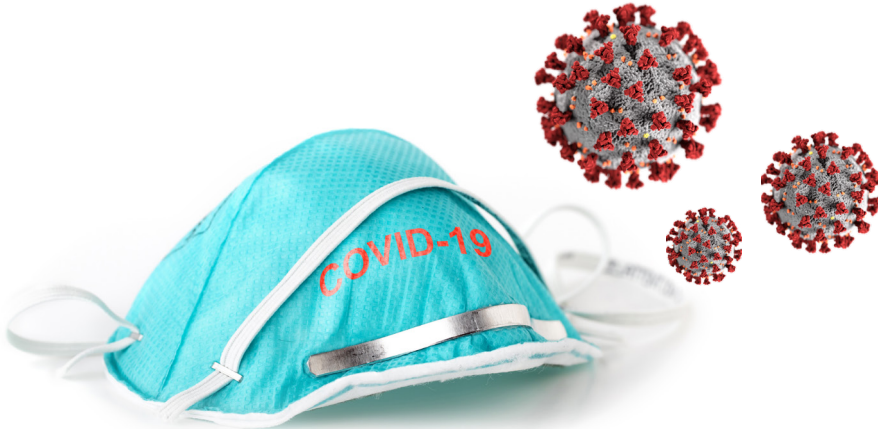
yani editoryal süreç. 2016 yılındaki Olağanüstü Dönemlerde Yayıncılık sayımızda, bu soruyu medya profesyonellerine sormuş ve konuyu etraflıca araştırmıştık. Kamu ya da özel sektör yayıncıların kurumsal kimlik kazanmış internet haber siteleri için böyle bir problem yok. Ancak bu güce ve imkâna sahip olmayan yayıncıların sektörün gerisinde kalmamak adına başvurduğu yöntemler, bilgi kirliliği ve telif hakları sorununu beraberinde getirdi. Medya okuryazarlığı eğitimleri sürüyor lakin yeni medya okuryazarlığı konusunda tüm ülkeler hazırlıksız ve bu dijital yayıncılıkta büyük bir boşluk oluşturuyor.

Karantina sürecinde virüsle mücadele konusunda, yanlış bilgi içeren haberlerin dijital mecralar aracılığıyla toplum gündemine saatlerle ölçülebilecek bir hızda girmesi, önümüzdeki sürecin ipuçlarını da bize veriyor. Levent Erden'in dediği gibi: "Daha hızlı bir değişim bizi bekliyor." Bu doğru ancak biz bu değişimin hızına ne kadar hazırlıkliyız? İşte burası muamma. Sıradan bir bireyin gördüğü bir rüyayı Whatsapp üzerinden dolaşıma sokması, kuruyemişçilerde kuyruklara neden oldu ve medya buna engel olacak hiçbir bilimsel ya da teknolojik çözüm üretmedi. Meselenin bu yönünü uzmanlarıyla konuşmaya çalıştık. Zorunlu sosyal medya kullanımı, dijital mecralardaki canlı yayın seçenekleri, eğitimsiz ve tecrübesiz kişilerin yayıncılık yapmasına imkân sağlıyor. Bunun yanı sıra konvansiyonel medyanın dışında yeni yayıncılık formatlarını hızlandırıyor. Özellikle Youtube ve Instagram'da başlayan canlı yayınlar, dijital habercilik ve tematik yayıncılık içeren sayfalar, doğru bilginin hızlı bilgiye yenilgisine neden olacak bir zemine sürüklüyor bizi. Bu noktada bizi rahatlatan bir husus var, İngiltere'de BBC'nin, Türkiye'de TRT'nin ve diğer ülkelerde kamu yayıncılarının bu süreçte en çok güvenilen bilgi kaynağı olması, tüm dünyada kamu yayıncılı-

ğın gücünü koruduğunu ortaya koydu. Belli ki insanlar, hayati bir mesele söz konusu olduğunda, kamu otoritesine müracaat ediyor. Bu noktada kamu yayıncılarının dijital yayıncılığa yatırım yapmasını zorunlu kılacak nedenlerin gücü artarak devam ediyor. Bunlardan biri de şu: 2019 yılında tüm dünyada reklam sektörünün cirosu 378 milyar dolar olarak gerçekleşti. Dijital mecralar ilk bu rakamın yarısına erişti ve pastayı iki dilime bölmeyi başardı. Artık, eğitim, kamu sorumluluğu ve zamanın ruhu gibi etkenlerin yanına, finansal bir zorunluluk da eklendi. Dijitalde yoksanız sadece gençlerden kopmuyor, reklam pastasından da payınızın azalmasına razı oluyorsunuz.

Salgının konuşulacak birçok boyutu var. Bilim kurulu, teknoloji ve bilişim danışmanları, sosyolog ve psikologlar, olgulardan yola çıkarak bize var olanın analizini yapıp olası sonuçları ve almamız gereken tedbirleri söylediler/söylüyorlar. Fakat bu işin ulusal ve uluslararası anlamda felsefesini yapmaya şiddetle ihtiyacımız var. Adına "Yeni Normal" denen yeni bir yaşam tarzından bahsediliyor ve bunu kabul etmemiz isteniyor. Kavramsallaştırma açısından bu ifadeyi, Alev Alatlı, Levent Erden gibi yazarlar sorunlu buluyor. Levent Erden "Yeni Normal" yeri-

ne “Sürekli Yeni” kavramını koyuyor ve çok daha hızlı bir değişimin içinde kendimizi bulacağımızı söylüyor. Alev Alatlı ise sürecin gereğinden fazla önemsenmediğini, abartıldığını, bu arada gözden kaçırılan noktalar olabileceğini, DSÖ gibi kurumların sorgulanması gerektiğini ifade ediyor. Başta Slavoj Žižek ve Noam Chomsky gibi isimler ise krizden fırsat çıkarırcasına kendi ideolojilerini salgın üzerinden meşrulaştırmaya yönelik bir tavır sergiliyor. “Kapitalizmin sonu geliyor mu?” sorusu elbette sorulmayı hak ediyor ancak iyimser bir niyetten öteye gidemiyor. Byung Chul Han’ın kapitalizm şekil değiştiriyor yorumu daha sağduyulu bir yaklaşım gibi görünüyor. “Kapitalizm bütünüyle bir gözetleme kapitalizmine dönüşüyor. Google, Facebook ya da Amazon gibi platformlar kârlarını azamileştirmek için bizi gözetliyor ve manipüle ediyor. Her tıklama kayıt altına alınıyor ve analiz ediliyor. Algoritma akışları tarafından kuklalar gibi gezdiriliyoruz. Ama kendimizi özgür hissediyoruz. Özgürlüğü bir kulluğa dönüştüren bir özgürlük diyalektiğine tanık oluyoruz. Buna hâlâ liberalizm denebilir mi?”

Sınırları kapatan Avrupa’nın birliğinden tutun da Çin’i günah keçisi göstermeye çalışan (çamaşır suyu içelim mi içmeyelim mi diye de tartışan) ABD’nin buyurgan ve tehditkâr yaklaşımı, bizi beklediği ve hazırlıklı olmamız söylenen yeni derin yalnızlığın kaynaklarına kadar, üzerinde ciddi yetle durmamız gereken problemler bizi bekliyor.

“Çevrimdışı Olma Hakkı”

Yeni olan ne var? Yaşadıklarımız ne kadar normal? Üstelik kime göre yeni? Neye göre normal? Bu süreçten en kârlı çıkanın teknoloji şirketleri olduğunu göz önünde bulundurursak yeni olan şey dijital gözetim, normal olan şey herkesin bir veriye dönüşmesi ve yeni normal big datanın mutlak gücü mü? Noah Harari gibi fütüristlerin belirttiği gibi bugün doğan çocuklarımızın işsiz kalmaması için onlara yazılım öğretmek zorunda kalacağımız bir sisteme hazır mı olmalıyız? Bir başka fütürist, Gerd Leonhard, “Teknolojiye Karşı İnsanlık” eserinde Dijital Çağ için beş yeni insan hakkı öneriyor: Biyolo-

jik kalma hakkı, Verimsiz olma hakkı, Çevrim dışı olma hakkı, Anonim olma hakkı, İnsanları işe alma hakkı.

Bunların içinde "Çevrim Dışı Olma Hakkı" hemen göze çarpıyor. Belki de "Yeni Normal" olarak kabul edilen bu yeni dönemde en çok ihtiyacımız olan haklardan biri bu olacak. Gerd Leonhard'la bu konuyu da mercek altına almaya çalıştık. Bunun yanı sıra Prof. Dr. Nevzat Tarhan'ın: "Alışmak zorundayız." dediği yalnızlık da üzerinde düşünülme hakkı eden bir başka yeni problem. Prof. Dr. Serdar Öztürk, tam bu noktada "empati" yeteneğimizi

geliştirmek için bir fırsatla karşı karşıya olduğumuzun altını çiziyor. Chomsky, "İnsanlar salgından önce de sosyal izolasyon içindeydi. Salgın bunu pekiştirdi." dese de bu daha çok Batı toplumları için geçerli bir tez olarak algılanıyor. Ne zaman birbirine sarılacağını merakla bekleyen bir Doğu duruyor karşımızda. Byugn Chul Han'ın ifadesiyle Asya toplumlarına has kolektivizm mi bu süreçten galip çıkacak, Agamben'in, "Hayatta kalmaktan başka derdi olmayan bir toplumdan ahlak bekleyemezsin." dediği bireyci Avrupa mı? Bekleyip göreceğiz.

Salgının bedelini kim ödeyecek?

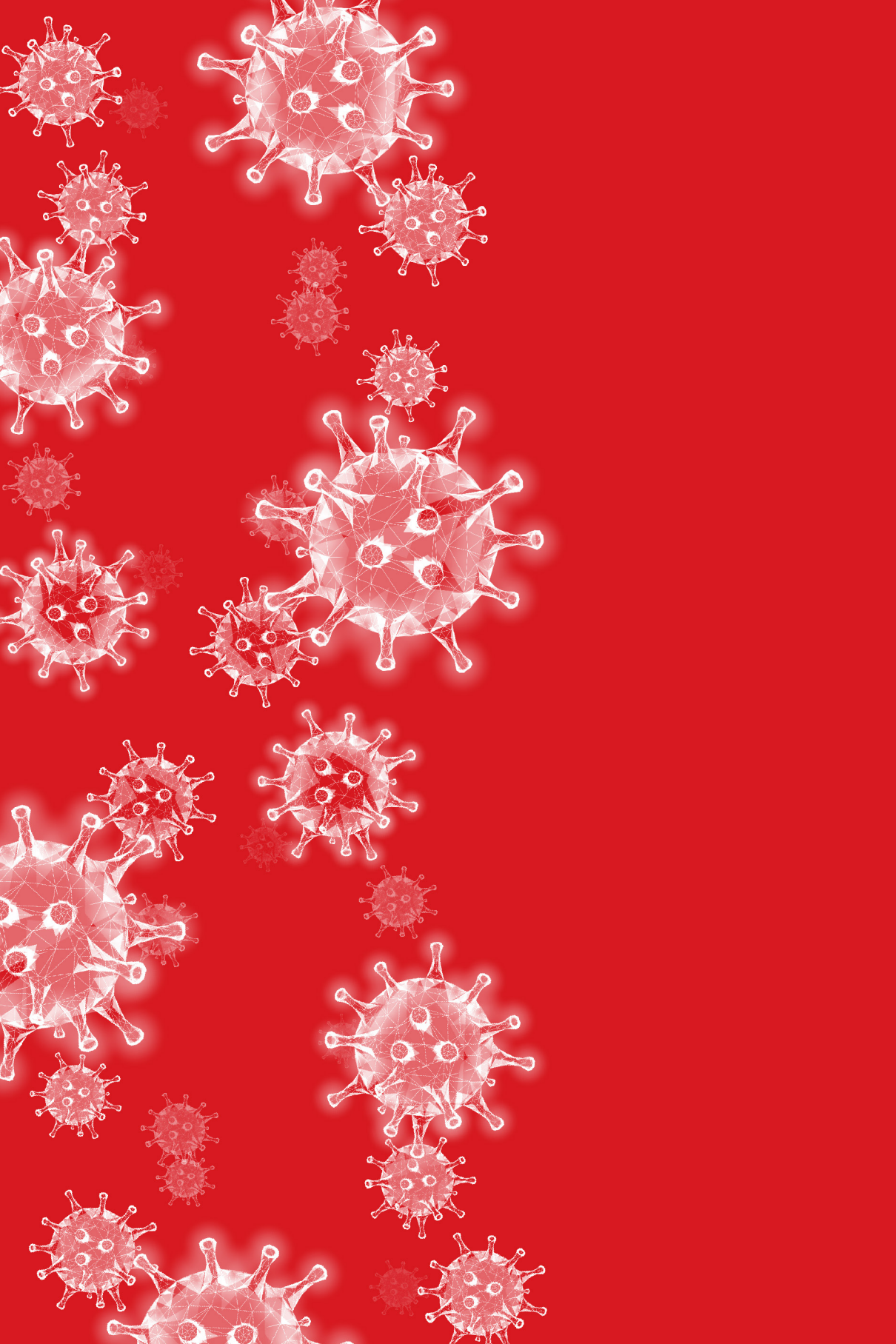
Bazı uluslararası uzmanlar, salgın sonrası süreçte muhtemel bazı çatışmalardan bahsediyor. Bunlardan ilki zahiren çok belli olan ABD-Çin çatışması, bir diğeri ise Rusya-Çin çatışması. Amitav Acharya ve Shivshankar Menon'la DSÖ, AB, BM ve uluslararası arenada bizi bekleyen yeni çatışma alanlarını konuştuk. Salgının bedelini ölen insanlar ödedi elbette. Eşitsizlik, sınıf çatışması ve ırkçılık da pandemi sürecinde özellikle Batı toplumlarında yeniden gündemdeki yerini aldı. Doç. Dr. Lütfi Sunar'ın, "Salgın neden siyahları ve yoksulları öldürüyor?" sorusu

cevabını bekleyen önemli bir soruna işaret ediyor. Bir yanda virüsten korunmak için ada satın alıp karantinaya giren Ronaldo, diğeryanda bir milyon kişiye beş yoğun bakım yatağı düşen Afrika.

"Her tanım zorlu kilitlerdir belki de"

Tüm bunlar cereyan ederken en az salgın kadar tehlikeli görülen infodemiye karşı alınması gereken tedbirlerin, tavsiyelerin ötesinde yaptırıma dönüşmesi gerektiği aşikâr. Gelecekteki medyanın salgın sürecinde iyi bir sınav verdiğini, buna karşın her biri ayrı bir medyaya dönüşen dijital mecraların yayıncılık açısından henüz yolun başında olduğunu söylemek mümkün. Geleceğin dünyasında bilginin vergisi olabilir yorumu yapan Noah Harari'nin bu yaklaşımını abartılı bilsak da doğru bilginin yaklaşan hızlı teknolojiye karşı nasıl direneceğini kestirmek epey güç. Buna bir de sosyal mesafeli yaşam tarzımızı, 5G ile mekânın bile internete dönüşeceği bilgisini eklediğimizde alışılması güç yeni bir hayatın eşliğinde olduğumuzu kabul etmek zor değil. Problem şu: Tanımlamayı yapan, aynı zamanda dayatmayı da yapan taraf oluyor. Levent Erden haklı: "Bundan sonra bazı normlar bazen gün içinde bile değişebilir." O hâlde "Yeni Normal"i teklif eden yeni normlar da teklif ediyor demektir. Eski kurallarınızı, alışkanlıklarınızı, değerlerinizi unutun, yerine bizim önerdiklerimizi koyacağınız yeni bir dönem teklif ediyoruz demek değil midir bu? Aramızda "Yeni Normal" tanımı kim tarafından, ilk ne zaman yapıldı?" sorusuna cevap verebilecek kaç kişi var acaba?

Şu hâlde sorabiliriz: Dünyamızın yaşadığı bu dönem Yeni Normal mi? Yeni mi? Normal mi?

Dosya

Kamuoyunu en doğru şekilde bilgilendirme bilinciyle hareket eden dünyanın farklı bölgelerindeki kamu yayıncı kuruluşları gerek kurumlarında gerekse de yayınlarında pandemi sürecini nasıl yönetti?

"Güçlü kurumlar hızlı şekilde hareket eder"

İbrahim Eren

**TRT Yönetim Kurulu Başkanı
ve Genel Müdürü**

Kriz dönemleri kurumlar için bir nevi stres testi vazifesi görür. Güçlü kurumlar hızlı şekilde hareket eder, gerekli adımları atar ve sorumluluklarının gerektirdiği şekilde yoluna devam eder. Kovid-19 salgın süreci, dünyanın farklı bölgelerindeki kurumlar için böyle bir test vazifesi gördü. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) olarak biz de bu sınavda hem işlerimizi aksatmadan yürüttük hem de çalışanlarımızın sağlığına azami önemi gösterdik.

Kamu yayıncılığının temel ilkesi, her durumda kamu yararını gözetmektir. TRT de bu ilkeye binaen kamusal bilgilendirme, kültür, eğitim ve eğlence temelli yayıncılık modelini Kovid-19 salgını süresince de devam ettirdi. Şans, fırsatlara hazırlıklı yakalanmaktır. Sahip olduğumuz birikim, bilgi ve tecrübe sayesinde salgın sürecinin hemen başında aldığımız kararlar ile eğitimden eğlenceye geniş bir yelpazede nitelikli içerik üretimi sağladık. Bu süreçte yayınlarımızın sürekliliği için büyük bir özveriyle çalışan tüm kurum personelimize de ayrıca müteşekkirim.

Personelimizin sağlığını gözetmek için büyük bir çaba gösterdik. Salgın henüz Türkiye'ye sığmamışken çalışanlarımızın sağlığını güvence altına almaya

yönelik tedbirlere öncelik verdik. Bu doğrultuda aldığımız tedbirleri "Bilgilendirme çalışmaları, sosyal mesafenin korunmasını sağlayacak önlemler, dezenfeksiyon çalışmaları, seyahat yönetimi ve esnek çalışma modeli" başlıkları altında değerlendirdik.

Önce Yayıncı, Sonra Yayın

İlk tedbirleri şubatın son haftasında almaya başladık ve ilk karantinaya giren de o tarihte risk bölgesinde olan ülkelere yurda dönen çalışma arkadaşlarımız olmuştu. İlk karantinaya giren gruptaki arkadaşlarımızın hepsi 14 gün süreyi tamamlayarak aramıza sağlıklı bir şekilde döndüler. Tedbirlerimizi artırarak yurt dışına çıkan veya karantınada olan çalışma arkadaşlarımızın Kurum giriş kartlarını 14 gün süre ile devre dışı bıraktık. Henüz uluslararası uçuşlar kapatılmamışken yurt dışından gelmeyi planlayan yabancı misafirlerimiz için de birtakım tedbirler aldık. Kurumumuz genelinde de ziyaretçilerimizi sınırlandırdık. Sınırlamalar kapsamında hâlâ zaruri olmadıkça kurumumuz merkez ve taşra teşkilatına dışarıdan ziyaretçi kabul etmiyoruz. TRT olarak, Türkiye genelinde iller arası geçiş sınırlamaları getirilmeden şehir dışı görevlendirmeleri kaldırdık. Bunun yanı sıra, kuruma geliş gidişlerde kullanılan ser-

vis araçları için de sıkı kurallar koyduk ve çalışanlarımızın toplu taşımayı kullanmamasını sağladık.

Sürekli Takip, Düzenli Bilgilendirme

Kurum çalışanlarımızı salgın hakkında bilgilendirmek için sürekli girişimlerde bulduk. Koronavirüse karşı duyarlılığı arttırmak, farkındalık oluşturmak, söz konusu salgın hakkında bilinçlenmeyi sağlamak ve alınması gereken sağlık tedbirlerini hızlı bir şekilde uygulamak amacıyla da mart ayının başında Kovid-19 salgınına dair bir komisyon oluşturduk. Kurumdaki tedbirler ve çalışma arkadaşlarımızın sağlık durumları hakkında tüm çalışanlarımızı haftalık olarak bilgilendirdik.

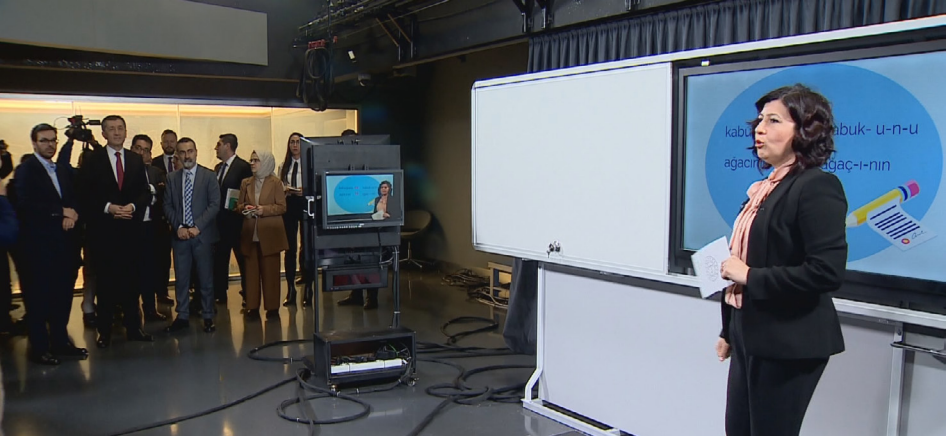
Kurum içi ve dışı bütün eğitim, toplantı ve organizasyonları iptal ettik ve online döneme geçtik. Salgının farklı ülkelerde görülmesiyle birlikte hiç vakit kaybetmeden, ortak kullanım alanlarımıza dezenfektan cihazları koyduk ve çalışma arkadaşlarımıza farkındalık

arttırıcı bilgilendirmelerde bulduk. Başta müzik programlarımız olmak üzere yayınlarımızı da seyircisiz yapmaya başladık. Kreş ve Gündüz Bakım evini, çocuk ve gençlik korularımızı bir sonraki komisyon kararına kadar tatil ettik. Yemekhane hizmetinde kumanya sistemine geçtik. Lokal, kuför/berber, kütüphane ve müze hizmetlerine geçici olarak ara verdik.

Toplu kullanım alanları ile stüdyolar, ana kumanda, rejiler, devamlılık stüdyoları ve açık ofisler düzenli olarak dezenfekte edildi. Çalışma alanlarının dezenfeksiyon işlemi için haftanın 7 günü 24 saat çalışacak bir ekip kurduk. Teknik cihazların olduğu ve dezenfeksiyonda zorluk yaşadığımız yerler için ultraviyole ve hava temizleyici cihazları gibi ek önlemler de alındı. "Yeni Normal Geçiş Stratejisi" ile yeni döneme geçiş aşamalarını sınıflandırdık. Yeni Normal sürecinde TRT için çekilen dizilerde yapımcıların uygulamak zorunda olacağı, set çalışanlarının sağlığının korunmasını ön planda tuttuğumuz "Setler ve Kurgu Stüdyolarında Uygulanacak Önlemler Kılavuzu" yayımladık.

"Stüdyoları Sınıfa, Sınıfları Stüdyoya Çevirdik"

Geleceğimiz olan çocuklarımız, maalesef, bu süreçten en çok etkilenenlerin başında geliyor. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin okullarda devam edemeyeceği anlaşıldıktan kısa bir süre sonra örgün eğitime devam eden çocuklarımızın eğitim hayatlarının sekteye uğramaması için harekete geçtik. Millî Eğitim Bakanlığıyla birlikte çalıştık ve uzaktan eğitim sürecinin yönetileceği TRT EBA TV'yi çok kısa bir sürede hayata geçirdik. TRT'nin yayıncılık tarihinde uzaktan eğitim ve öğretim programları önemli bir yer tutar. Tecrübemiz ve bilgi birikimimizi de kullanarak 23 Mart 2020 tarihinden itibaren tüm editöryal içeriklerinin Millî Eğitim Bakan-

İlgimiz tarafından hazırlandığı EBA TV İlkokul, EBA TV Ortaokul ve EBA TV Lise kanallarını açarak uzaktan eğitim kapsamında yayına başladık. Yaklaşık 100 kişilik bir ekibin yoğun çalışmaları sonrası yayına başlayan bu kanallar için İstanbul'da bir okulun 5 sınıfını stüdyoya, Genel Müdürlüğümüzdeki 3 stüdyoyu da sınıfa dönüştürdük.

Çocuklarımıza yönelik yayınlarımız EBA TV'deki ders yayınları ile sınırlı kalmadı, onların evde kaliteli ve eğlenceli zaman geçirmelerine de katkı sağladı. Bu bağlamda TRT Çocuk, çocuklarımıza ve ailelerine yönelik birtakım yenilikler yaptı. Bunların başında, TRT Çocuk karakterleriyle çocuklar için Kovid-19 hakkında birçok eğitici spot ve kliplerin yayınlanması, TRT Çocuk Dergisi'nin geçmiş sayılarının TRT Çocuk internet sitesinden erişime açılması, TRT Çocuk Ebeveyn Akademisine aileleri bilgilendirici, eğitim ve kaygı ile ilgili yeni makalelerin eklenmesi gibi ilgisi açısından kayda değer yenilikler geliyor. Ayrıca "EvÇocukDolu" konseptiyle de 3 adet eğitici yapım yayınlandı.

TRT ile "EvHayatDolu"

Pandemi sebebiyle uzunca bir süre toplum olarak evlerimizde vakit geçirmek zorunda kaldık. Dünyanın dört bir

EV HAYAT DOLU

tarafından gelen ürkütücü rakamların anbean takip edildiği günlerde evlere konuk olan TRT, tedbirsizliğe düşmeden korkularımızı yenmemiz konusunda büyük bir görev üstlendi. Kamu yayıncısı olarak, evde kalmayı kolaylaştırmak ve moralleri yüksek tutmak adına birtakım önlemler aldık. Kurumumuz kalabalık ekiplerle çalışmayı gerektiren yapımlara ara vermesiyle medya sektörüne öncülük etti. Doğan boşluğu ise izleyenlerimizin oldukça keyif aldığı yenilikçi ve nostaljik programlarla doldurduk. Karantina ile birlikte evde kalmaya başlayan değerli büyüklerimiz, ev hanımları, evden çalışanlar, gençler ve çocukları gözeterek bir yandan hafızalara kazınan TRT yapımlarını izleyenlerimizle buluştururken bir yandan da yeni normale uygun yayıncılığın imkânlarını aradık.

TRT olarak evde kalmaya yardımcı olmanın yanı sıra bilginin hızlı ve doğru aktarılmasından da doğrudan sorum-

lu olduğumuz bilinciyle haber ve bilgilendirme programları yaptık. Özellikle salgının başlarında, virüsten daha hızlı yayılan yanlış bilgilerin vatandaşlarımıza vereceği zararı önlemek için ha-

berlerin yanı sıra sürekli olarak özel programlar, spotlar, klipler yayınladık. Bilim Kurulu üyelerimizi düzenli olarak TRT Haber yayınlarına konuk ederek vatandaşlara ilk elden doğru bilginin

ulaşmasını, kamu yayıncılığı ciddiye-
tiyle sağladı.

İzleyici kitlesinin her geçen gün artma-
sından büyük memnuniyet duyduğu-
muz TRT World de bu dönemde oldukça
başarılı bir yayıncılık gerçekleştirdi.
Tüm programlarda Kovid-19 ile ilgili
gelişmeler, alanında uzman konuklarla
irdelendi. Ayrıca bu dönemde üretilmiş
içerik olarak "Five Things in Five Minutes"
ve "Corona Times" adlı iki program
yayınlanmaya başlandı.

Salgının İlk Belgesel Serisi: "Hastane İstanbul: Korona"

Bu süreçte, TRT Belgesel kanalımız da
kamuoyunu bilinçlendirme amacıyla
kendi alanında bir ilki başararak tamamı
yoğun bakım ünitesinde geçen dünyanın
ilk Kovid-19 belgesel serisi olan "Hastane
İstanbul: Korona" yapımını yayına sundu.
İzleyicileri ekrana kilitleyen bu yapım,
hem hastaların durumunu hem de sağlık
çalışanlarımızın özverisini göstermesi
açısından büyük etki bıraktı. Ayrıca,
salgının küresel etkilerinin anlatıldığı
"Küresel Tehdit Kovid-19" ve "EvBelgeselDolu"
konseptiyle yayınlanan "Bugünlerin
Belgeseli", "Virüs Günlerinde Yayın-

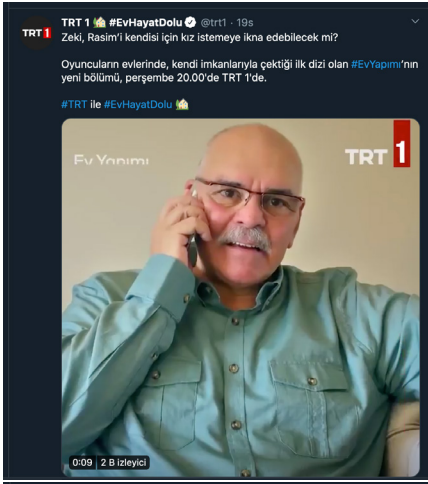
cılık", "Dijital Çağda Salgın", "Silahsız
Savaşta Kahraman Olmak", "Salgın",
"Vuhan'da Bir Ay" adlı yapımlar TRT
Belgesel izleyicilerine sunuldu.

Kilit kavram Yeni normal

TRT Akademi'nin İnfodemi ile ilgili
yaptığı kamuoyu araştırmasında,
en güvenilir bilgi kaynağının televizyon
olduğu sonucuna varıldı. Bu veriyi Türk
medyası ve TRT için bir başarı olarak
kabul ediyoruz. Pandemi döneminde
ülkeminin uluslararası sağlık yardımlarıyla
eşgüdümlü bir şekilde, edindiğimiz
bilgi ve tecrübeyi, üyesi olduğumuz
ABU ve EBU kuruluşlarıyla da düzenli
bir şekilde paylaşarak dünya ölçeğinde
salgınla mücadeleye katkıda bulunduk.

Normalleşme süreci başlamış olsa da
bugün sıkça kullanılan 'yeni normal'
kavramı hepimiz açısından büyük önem
taşıyor. TRT, Kovid-19 sürecinde kurumsal
adımları hem idari olarak hem de yayıncılık
açısından bilimsel bir bakış açısıyla attı.
Bunun için Bilim Kurulu'nun rehberliğinde
hazırladığı, yeni normale geçiş sürecini 3 faza
dayandıran kurumsal rehber doğrultusunda
süreç yönetimine devam ediyor.

Ev Nostalji Dolu

Kara Şimşek
Güzel ve Çirkin
Perihan Abla
Ferhunde Hanım ve Kızları
Yedi Numara
Kuruluş Osman'cık
Gülşen Abla
Yedi Tepe İstanbul
Uğurlugiller
Hacı Arif Bey
Çalikuşu
Küçük Ağa
Yeşilçam Filmleri

Ev Hikmet Dolu

Kuşların Dili
Mesneviden Sohbetler

Ev Sağlık Dolu

Sağlık Çalışanlarına Şükranla
Evde Sağlık

Ev Çocuk Dolu

Öğretmenimi Özlüyorum

Ev Destek Dolu

Dr. Gülseren Budayıcıoğlu
Kadınlar ile Konuşuyor
NLP Uzmanı
Manevi Destek
Çocuklar ve Gençler için
Eğitim Motivasyonu
İyi Fikir
Tam Zamanı

Ev Spor Dolu

Zinde Kal

Ev Sohbet Dolu

Dede Torun Sohbeti
Vefa Timi ile Ömür Neşesi
Vefa Timi ile Büyüklerden
Masallar

Ev Yarışma Dolu

Aynı Anda Yüzbinler
Uzaktan Erişim
Soru Küpü

Ev Dizi Dolu

Ev Yapımı
Tutunamayanlar Çevrimiçi
Kalk Gidelim Eve

Ev Bereket Dolu

Sağlıklı Mutfak

Ev Kültür - Sanat Dolu

Evde Atölye Var

"Bu bizi daha güçlü yapacak"

Noel Curran

*Avrupa Yayın Birliği
(EBU) Genel Müdürü*

Şubatın sonunda EBU'daki ilk Kovid-19 vakamız doğrulandığından beri tüm faaliyetlerimizde personelimizin tamamının sağlığı ve güvenliği gözetildi. Bu konuda aldığımız tedbirlerin merkezinde de yine çalışanlarımız vardı.

Bir şeyler çok hızlı değişiyor ve biz de bu değişime ayak uydurmak için çaba gösteriyoruz. Personelimizin ve üyelerimizin salgınla ilgili geri dönüşlerini dikkate alarak bu yeni durumla ilgili politikalarımızı hızlı bir şekilde belirleyip hayata geçirdik.

Bu süreçteki temel prensiplerimiz şunlar oldu:

- Gerekirse emsallerimizden bir adım daha ileri giderek personelimizin sağlığını azami derecede korumaya özen göster.
- Tesisimize her gün gelmesi gereken profesyonel personelin sağlığını korumaya özellikle dikkat et.
- Kriz boyunca üyelerimize her anlamda destek sağlamayı sürdüreceğimiz konusunda hiçbir şüpheden olmasın.
- Dünyaya ve İsviçrelilere karşı sorumluluğumuzun ve bu hastalığa karşı uluslararası savaşın farkında ol. Virüsün

yayılmasını engellemek için üzerimize düşeni yapacağız. Bunun için de evden çalışmayı maksimuma çıkaracağız ve meslektaşlarımızın virüs kapmalarının önüne geçeceğiz.

- Kriz durumlarının dikkatimizi nasıl dağıtabileceğini geçmişte büyük bedeller ödeyerek öğrendik. Kriz konusu toplumun bir numaralı gündem maddesi olur ve herkes ondan bahseder. Bütün medyada krizden söz edilir. Krizin etkilerini ve büyüklüğünü göz ardı etmeden kriz dışındaki konularla da ilgilenmek gerekir.

- RTE'de çalışırken prodüksiyon ekibimizin çıkarttığı en iyi işlerden biri, bir başmakale krizi sırasındaydı. Ekonomi departmanımızda gördüğüm en iyi iş ise Lehman Brothers'dan sonraki finansal çöküş zamanlarındaydı. Karşılaştığımız bu kriz dönemlerinde kamu yayıncılığı ulusal yayıncılığa dönüştü. Bu zor zamanlarda Kamu Servisi Medya Organizasyonları (KSMO), Avrupa genelinde milyonlarca vatandaşa hayata tutunabilecekleri, önemli bir alan açtı. KSMO'nun akşam haber bültenlerinin kapsamı iki kat genişledi. Çocuk programlarının saatleri genişletildi, eğitim içerikleri farklı platformlarda artırıldı ve uzaktan eğitime yardımcı

olmak için yeni içerik geliştirildi. Üyelerimiz ayrıca evlerinde kalmak zorunda olan ve boş zamanlarında yaptıkları birçok aktiviteden bu dönemde mahrum kalan seyircilere iyi vakit geçirmeye, onları eğlendirmeye yönelik birçok çalışma yaptı. Bölgeler çapında üyelerimizin krize ve onun sebep olduğu büyük zorluklara karşı en iyi şekilde mücadele ettiklerine dair çok sayıda güzel örnek var.

EBU'da ayrıca yoğun olarak yaratıcılık azim gördüm. Çalışma arkadaşlarımız, üyelerin taleplerine çok farklı yollarla cevap vermeyi başardı. Bunlar arasında tecrübe paylaşımı için çabucak oluşturulan forumlar, krizle ilgili bilgi alışverişi için bilgi merkezleri, çoklu sanal etkinlikler, yuvarlak masalar, üye programlarımızı desteklemek için bir dizi içerik önerisinin yanı sıra internet tabanlı seminerler ayarlama gibi birçok çalışmayı saymak mümkün. Bundan sonraki dönemlerde de değişik alanlarda pek çok zorlukla karşı karşıya kalan üyelerimize destek olacağız. Hayatta karşılaştığımız sıkıntılar bazen fırsatlar da doğurabilir. Bu olağanüstü durumlarda, bir ekip olarak çalışma, hızla yayılan ve karışık olan bir krizle baş etme konusunda EBU'da çok şey öğrendik. Ayrıca zor koşullar altında bile kurum olarak eylem planımız ve kriz politikamız net olarak ortaya konulduğunda nasıl dayanışma içinde ve ekip ruhuyla sorunları çözebildiğimizi de görmüş olduk. Virüsün yayıldığı hız ve bunun toplum üzerindeki etkisi daha önce karşılaşmadığımız bir şeydi. Oluşan yeni şartlara göre yeni politikalarımızı hızlıca uygulamayı başardık. Hükümetin aldığı tedbir kararları henüz uygulanmaya başlanmadan şubat ayının sonunda çalışma arkadaşlarımızdan birine maalesef Kovid-19 teşhisi konuldu. Bu durum, gerekirse diğer kurumlardan daha hızlı hareket ederek salgın konusunda izleyeceğimiz politi-

kaya hızlıca karar vermemiz gerektiği anlamına geliyordu. Sonuç olarak bir gece içinde müthiş bir hızla bu salgın sürecindeki insan kaynakları politikamıza karar verdik. Bunun yanı sıra bilgi teknolojileri altyapımızı güçlendirip bu olağanüstü sürece hazır duruma getirdik. Personelimizle iletişim yöntemini belirleyip kendilerine her türlü desteği vermeye de hazırдық artık. Organizasyonda birimlerin yöneticisi olan ve farklı senaryolar üzerinde çalışıp onları prova eden kriz yönetimi ekibimiz de zaten mevcuttu. Bu şartlarda daha önce şahit olmadığımız bu olağanüstü durumu idare etmek için kriz yönetim planımızı hızlı bir şekilde faaliyete geçirebildik. 24 saat içinde personelimizin çoğu için çok güçlü bir bilgi teknolojileri altyapısıyla desteklenen evde çalışma sistemini devreye sokabildik.

Evden çalışma şimdilik bir süreliğine devam edecek gibi görünüyor. Evde çalışmanın personelimize iyi geldiğini ve çalışma arkadaşlarımızın evde kendilerini ofisteki kadar hatta ofistekinden daha verimli hissettiklerini onlardan aldığım dönütlere dayana-

rak söyleyebilirim. Krizin başlangıcından bu yana aldığımız tedbirlerle bu "yeni normal" in ilerdeki aşamalarına da hazırlık yapıyoruz. Personelimizden gelen geri dönüşler doğrultusunda evden çalışmayı daha etkili ve verimli hâle getirmek için yeni yöntemler uygulamaya devam edeceğiz. İlerleyen günlerde diğer ofislerde zaten mevcut olana benzer vardiyalı ve yeni çalışma modellerini de test edeceğiz. Personelimizin sağlığı ve güvenliği öncelenerek, farklı durumlara karşı esnek davranma prensibiyle hareket edeceğiz. Gerekirse yeni çalışma modelleri

deneyerek çalışma şeklimizle ve zamanımızla ilgili yeni şartlarla uyumlu ayrıntılı düzenlemeler yapacağız.

Bir ay önce kendini karantinaya alan meslektaşlarımızdan biri, bize teşekkürlerini sunmak için bir e-mail yazdı. Arkadaşımızın e-mailinin başlığı: "Bu Bizi Daha Güçlü Yapacak" tı.

Haklı olabilirdi.

"Medya en büyük birleştirici güç olup Sınırları aştı"

Javad Mottaghi

**Asya - Pasifik Yayın Birliği
(ABU) Genel Sekreteri**

2020 tüm yeni yıllar gibi başladı ancak birkaç hafta içinde Kovid-19 salgını dünyayı değiştirdi ve neredeyse durma noktasına getirdi. Salgına karşı küresel yanıt, sınırların küresel olarak kapanması oldu. Günlük yaşam ve iş hayatı çevrim içi olarak devam etmeye başladı. Bu dönemde Medya ivedilikle en büyük birleştirici güç olup sınırlarını aştı. İnsanlara hayat kurtaran bilgiler sağladı ve dünyayı bu müphem düşünme karşı birleştirdi.

ABU üyelerinin günlük operasyonları salgından ciddi şekilde etkilendi. Binlerce basın mensubu, sahada Kovid-19 gelişmelerini aktarmak için hayatlarını riske atıyordu. ABU üyeleri için böyle bir değişimin hem kendisi hem de bu duruma birkaç gün içinde adapte olmak zorunda kalmaları oldukça güç bir durumdu. Acil durum planları hazırlandı, Haber Odalarını ve personeli korumaya yönelik önlemler uygulanmaya başlandı, lojistik ve yayın programları için yeni düzenlemeler yapıldı.

Bu sıkıntılı dönemde ABU'nun özgün prensipleri ve dayanışma içinde hareket etmesi çok net bir şekilde görüldü. Birkaç gün içinde üyeler arasında bu süreçte uygulanacak politikalar, karantınada ve evden çalışma için standart operasyonel prosedürler konusunda dinamik bir çözüm yolları paylaşımı yaşandı. Ayrıca Kovid-19 ile ilgili programları ve hizmetleri bir araya getirmek için yeni bir ABU içerik veri tabanı kuruldu. Birçok üye, gelişmekte olan üyeleri desteklemek için içeriklerini düzenli aralıklarla cömertçe paylaştı.

Bu deneme dönemlerinde ABU Sekreterliği, üyelerine yüksek kaliteli programlarının çevrim içi hizmetini arttırarak sunmaya devam etti. Bu, üyelerimizin farklı ihtiyaçlarının karşılandığından emin olmak adına oldukça faydalıydı. Bunun yanında her tür faaliyet için yenilikçi yaklaşımlar geliştirmek amacıyla ekip ruhunun oluşması sağlandı.

Güvenlik ve Emniyet

Krizin ilk günlerinde Acil Durum Modu, Güvenlik ve Emniyet şeklinde bir sıralamayla bir kriz eylem planı hazırladık.

Avustralya, DDI, Hindistan, TRT, Türkiye, NHK, Japonya, RRI, Endonezya ve Rai, İtalya, gazetecilerin, kameramanların ve muhabirlerin sağlık ve güvenliğini sağlarken çalışmaların aralıksız devamı için dahili stratejilerini ve protokollerini de üyelerle paylaştılar.

Çevrim İçi Hizmetler Öne Geçti

ABU Sekreterliği yıllık etkinliklerini yeniden planlamak için hızla hareket ederken, çevrim içi hizmetler çok daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandı. Daha fazla çevrim içi hizmet sunmak her zaman plan dahilindeydi ancak Kovid-19 salgını bunun uygulanmasını öne çekti. Bu uygulamalar ABU tarafından kullanılan e-posta sunucusunun Microsoft Office365 bulut platformuna başarılı bir şekilde taşınmasıyla kolaylaştırıldı. Yeni düzenleme, bağlanabilirliği daha kaliteli hâle getirdi ve Sekreterliğin çevrim içi toplantılarına geçmesinin güvenilirliğini sağladı.

Bu zor zamanlarımızda ABU, Asya-Pasific View içerik değişim platformu lansmanını öne çekti. Bu, program üretiminin neredeyse imkânsız olduğu ancak program listelerinin kaliteli

TRT **edu tv** **ORTAOKUL**

5. Ünite: Işığın Madde ile Etkileşimi
7. Sınıf Fen Bilimleri

Konu: Işığın Kırılması ve Mercekler Soru Çözümü

3- Z saydam ortamından Y saydam ortamına geçen bir ışın şeklindeki yolu izliyor.

Gelme
50°
Yok kırılma
(AZ)

Buna göre aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Kırılma açısı 10° dir. ✓
B) Işık Z ortamında daha sürer.
C) Gelme açısı 50° dir.
D) Y ortamının kırıcılığı daha fazladır.

ÖDÖGİM 7. Sınıf Fen Bilimleri Kazanım Kavrama Testleri

programlarla doldurulması gerektiği zamanlarda üyeler arasındaki içerik paylaşımını önemli ölçüde arttırdı.

Asyavizyon Günlük Haber Değişimi

Kovid-19 salgını, Asyavizyon'un 35 yaşınının üyesi tarafından değiştirilen haber manşetleri ve günlük haberlerde üstün bir başarı gösterdi. Şubat ayından bu yana, Asya – Pasifik'in her köşesinden, Fiji ve Vanuatu'dan Türkiye ve İran'a kadar 4000'e yakın Kovid-19 ile ilgili hikâye paylaşıldı.

Sanal Atölyeler ve Çevrim İçi Eğitim

Asyavizyon'un Ülke İçi Eğitim ve Bölgesel Atölye Çalışmaları planlarını beklemeye alarak,

Haber Departmanı, Kovid-19 krizi boyunca eğitimin devam etmesini sağlamak için bir dizi çevrim içi atölye çalışması olan Let's Get Digital'i başlattı. Bu yenilikçi format, Haber Odalarını evden çalışmak için yoğun baskı altında sunuyor. Bu formatta katılımcıların, ana öğrenme noktalarındaki yeterliliklerini

test eden bir ödevle birlikte istedikleri zaman çevrim dışı görüntülemeleri için Video Eğiticileri'ni (Video Tutorials) kullanılıyor.

Buna ek olarak 21 farklı ülkeden 107 katılımcıyla Let's Get Digital Sanal Atölyeler serisinin bir dizi çevrim içi haber oturumunu tamamlamayı başardık. Video ve ödevlerin yer aldığı beş haftalık dizi Metin Yazma, "Yaratıcılık Yenilik ile Buluştu (Script Writing: Creativity meets Innovation)" olarak adlandırıldı. 29 Mayıs 2020'de 77 katılımcıyla başlayan Çok Yönlü Video (Versatile Video) başlığı altındaki ikinci seriyeye "Canlıya Geçiş! Her zaman, Her yerde (Go Live! Anytime, Anywhere)" olarak adlandırıldı.

Çevrim İçi Kapasite Geliştirme

Çevrim içi kapasite geliştirmeye geçmek, Kovid-19 salgınının ardından popüler bir çalışma alanı hâline geldi. Krizden önce ABU, ayda bir veya iki web semineri sunuyordu. Nisan ayında seyahat etmeyen yeni normal ile ABU, Medya Kuruluşları için Güvenlik

ve Emniyet dâhil olmak üzere çeşitli konularda üyelerimizden 1049 katılımcı ile 19 web semineri sundu. Mayıs ayında ABU, farklı organizasyonlardan yaklaşık 1400 katılımcıyla 21 farklı konuyu kapsayan 28 web semineri oturumu düzenledi. Üyelerden çok sayıda tebrik aldık. Yönetim, programlama, teknoloji, haber, spor ve hukukî konular üzerine çevrim içi eğitim oturumlarına 3000'den fazla profesyonel katıldı.

Bu etkileyici çevrim içi eğitim, bu yılın ileriki dönemlerinde başlayacak olan ABU Sanal Medya Akademisinin de temeli olacaktır.

Üyeler Arasındaki İçerik Değişimi Artışı

Kovid-19 salgını, üyeler arasındaki içerik alışverişi muazzam motivasyon oldu.

ASEM (ABU Spor Değişim Ağı)

Her zaman çok popüler spor haberleri ve yayınlarını kaynağı olmuştur ancak salgının alanı genişlediği için günlük olarak paylaşılan ve kullanılan hikâye sayısı da büyük ölçüde artmıştır. Ağın 38 üyesi, yüzlerce saatlik yüksek kaliteli spor içeriği havuzuna erişebiliyor. Bu içeriklerin birçoğu özellikle daha küçük yayıncılar için spor olaylarının olmadığı zamanlarda cankurtaran simidi işlevi görmektedir.

ABU Kovid-19 İçerik Veri Tabanı

Bir hafta içinde ABU, üyeler ve ortaklar arasında paylaşılmak üzere Kovid-19 ile ilgili bir içerik veri tabanı geliştirdi. Böylece üyeler, salgının yayılmasını önleme ve rapor edilmesinde diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalandı.

Gerçek bir dayanışma örneği gösteren ABU üyeleri; danışmanlık, belgesel ve uzmanlarla yapılan görüşmelerden Kovid-19 mağdurları için birçok değişik içerikle 120'den fazla programa katkıda bulundu. ABU Kovid-19 İçerik

Veri Tabanı, çok hızlı bir şekilde üyelerin zarar görmelerinin önüne geçmek için onları bilgilendirerek onlara rehberlik etmeyi hedeflemiştir.

Ortaklardan Telif Hakkı Ücretsiz İçerik

ABU, üyelere BM Uluslararası Günleri'ni kutlamak için çeşitli konser ve programların yayın haklarını güvence altına almak amacıyla birçok BM ajansı ve STK ile ortaklık kurdu.

1. 50. Dünya Günü – 22 Nisan 2020. #ConcertForAHealthyPlanet,

2. Dünya Afrika Günü – 25 Mayıs 2020.

Afrika Yayın Birliği, Dünya Afrika müzisyenler ağı tarafından gerçekleştirilen iki saatlik sanal konser için yayın haklarını iyi niyetli olarak güvence altına aldı.

3. Dünya Çevre Günü – 5 Haziran 2020:

✦ **INTERDEPENDENCE**, dünya çapında çekilen ve çevreye verilen zararı azaltmaya ve doğal kaynaklarımızı korumaya yönelik acil ihtiyacı araştıran 11 kısa filmin antolojisidir. İsviçreli STK, ART for The World'ün ürünüdür.

✦ **SHIVA**, Çevre ve doğal dünyamıza adanmış destansı bir konserdir. 19 Ekim 2018'de Chennai'deki Nehru Stadyumu'nda 7000 kişinin önünde canlı olarak kaydedilen bu konserde 6 ülkeden 40 müzisyen ve 300 üyeli bir çocuk korusu yer aldı.

4. BM Çölleşme ve Kuraklık Günü – 17 Haziran 2020.

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD), ABU üyelerine 60 dakikalık bir Gıda, Yem ve Lif programı yayınlamayı teklif etti. Program, halkın tutumlarını çölleşme ve toprak bozulmasının önde gelen etmenlerine dönüştürmeye ilham veriyor: İnsanlığın amansız üretimi ve tüketimi. Yapımcısı Koreli bir şirket ve sunucusu Koreli TV sunucusu Olivia İh.

5. Dünya Müziği Günü – 21 Haziran 2020. "My Earth Songs", Birleşmiş Milletlerin 17 sürdürülebilir kalkınma hedefine dayanan, çocuklar için 27 şarkıdan oluşan bir settir. Şarkılar UNICEF ile birlikte oluşturulmuştur ve şu anda tüm dünyada 4.9 milyon okul kitabında yer almaktadır.

Yayın Eğitimi

Dünya çapında 850 milyondan fazla çocuk ve gence derslere katılamayan DDI, Hindistan gibi ABU üyeleri; RRI, Endonezya; TRT, Türkiye; Rai, İtalya; halkı için çevrim içi dersler sundu. NHK, Japonya ve DDI, Hindistan bir adım daha da ileriye giderek dersleri eve getirmek için yeni bir çevrim içi kanal oluşturdu.

ABU, üyelerin eğitim programlarını dünya izleyicileriyle paylaşmalarını sağlayacak UNESCO Küresel Eğitim Koalisyonuna katıldı.

Önümüzdeki Yol

Bu düşmandan öğrendiğimiz ilk şey, birlik ve dayanışmanın en güçlü silahımız olduğudur. Sadece birlikte her zorlukla mücadele edebilir ve kazanabiliriz. Kovid-19 deneyimi bize işimizi yapmanın yeni yollarını benimsemekten korkmamamız gerektiğini öğretti. Kovid-19 salgını hepimiz için bir uyarı niteliğinde. Fakat aynı zamanda salgın sonrası dünyada, kuruluşlarımızın alaka düzeyini ve uzun ömürlülüğünü nasıl güvence altına alabileceğimizi, seyircilerimize nasıl hizmet edeceğimizi planlamak için bir fırsattır.

Dosya

"AA, dünyadaki gelişmelere ilişkin haberlerle Türk ve dünya basınına kaynaklık etti"

Şenol Kazancı

Anadolu Ajansı Genel Müdürü

Koronavirüs (Kovid-19), Dünya Sağlık Örgütüncü 11 Mart'ta pandemi (salgın) olarak ilan edildiğinde Anadolu Ajansının 100.yılıni kutlamasına bir aydan daha az bir süre vardı. 6 Nisan 2020'de 100. yaşına giren Ajansımız, kuruluş yıldönümüne ilişkin birçok proje ve etkinliği hayata geçirmeye hazırlanıyordu.

Yaklaşan sıcak gündem içerisinde o çalışmalarını ileriki bir tarihe erteleyerek, kurum olarak bu yeni duruma hızlıca adapte olmaya odaklandık. Zira Türkiye'nin global haber ajansı olarak 100 ülkede faaliyetimiz ve bu ülkelerin 41'inde ise bilfiil ofisimiz bulunmaktaydı. Global bir salgın, öncelikle bizim gibi global kuruluşlarını etkilemekteydi.

Temel amacımız yeni tip koronavirüse (Kovid-19) ilişkin Türkiye ve dünya kamuoyunu doğru bilgilendirmektir. Bu anlayışıyla haber üretimine devam ederken virüsün görüldüğü ilk andan itibaren Çin başta olmak üzere ofisimizin olduğu ülkelerde gerekli önlemleri aldık.

Yıllardır üzerine yatırım yaptığımız dijitalleşme altyapımızın meyvelerini, neredeyse tüm dünyada uzaktan çalışmaya başlayan ofislerimizin gerçek zamanlı olarak bir aksama olmaksızın haber üretimini yürütebilmesiyle almaya başladık.

Personelimizin kısmen, tamamen veya dönüşümlü olarak uzaktan çalışmasına imkân sağlayarak tüm dünyada ofislerde çalışan sayımızı toplamın %6'sına kadar çektik. Karantina sürecinde eksik etmediğimiz ofis ve araç dezenfeksiyonlarını, 1 Haziran itibarıyla başlayan "yeni normale dönüş" sürecinde aldığımız ek tedbirlerle genişlettik.

Bina girişlerinde kontroller, çalışma ofislerine sosyal-fiziki mesafe kurallarının adapte edilmesi ve sahada yürütülen haber operasyonlarında uyguladığımız ek tedbirler, çalışma arkadaşlarımızın ve sahada beraber çalıştığı sektördeki diğer arkadaşlarının sağlığı için.

Ajansımız, yeni tip koronavirüsün küresel bir salgına dönüşme sürecinde hem ulusal ajans kimliğiyle Türkiye'de salgının etkilerinin azaltılması yönünde sosyal bilincin oluşturulmasına dönük hem de uluslararası bir ajans kimliğiyle dünyanın tüm coğrafyalarındaki gelişmelere ilişkin haberlerle Türk ve dünya basınına kaynaklık etti.

Virüsün yayılmaya başladığı ilk günlerden itibaren interaktif "Koronavirüs Enfeksiyon Haritası" nı hazırladık. İnternet sitemizde kullanıma açtığımız bu harita ile günlük rakamsal gelişmeleri, Was-

hington Üniversitesinin sağladığı altyapı ile okuyucuya ulaştırdık.

Editör Masası ile hükümetin aldığı tedbirleri ve yaptığı uygulamaları canlı yayınlarla ilk ağızdan aktarmaya çalıştık. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk Editör Masası'na konuk olan bakanlarımızdı.

Cumhurbaşkanımızın konuyla ilgili toplantıları ve açıklamaları, bakanlarımızın toplantıları ve açıklamaları, kentlerde alınan önlemler, halkın önlemleri, dezenfeksiyon çalışmaları, yaşlılara yönelik VEFA gruplarının çalışmaları, maske ve deterjan üretimleri detaylı şekilde aktarıldı.

Yine bu döneme özel olarak AA Yayınları bünyesinde dünyanın her köşesinden salgın nedeniyle sessizliğe bürünen meydanların fotoğraflarından oluşan "Karantina/Lockdown" kitabını çıkardık. Global bir haber ajansı olmamızdan yola çıkarak dünyanın her köşesinden belki bir daha çekilemeyecek fotoğraflardan oluşan bu özel albüm, hızlı bir şekilde daha karantina uygulamaları devam ederken okuyucuyla buluştu.

Bu yıl altıncısı düzenlenen uluslararası prestijli "Istanbul Photo Awards" yarışmamızı salgın dolayısıyla mühendislerimizin yarışmaya özel geliştirdiği online bir ara yüz ile ilk defa video konferans yöntemi ile uzaktan yaptık. Istanbul Photo Awards sergilerini de yine pandeminin gelişimine göre dijital olarak açabileceğiz.

Sosyal medyadaki bilgi kirliliğiyle insanların paniğe sürükleyen yayınlar karşısında Anadolu Ajansının güvenilir haberleri

kamuoyundan büyük ilgi gördü. İnsanların kendilerini karantinaya aldığı ve sosyal hayatını sınırladığı bu dönemde, doğru bilgiye ulaşma arzusu web sayfası ve sosyal medya hesaplarımıza erişimde kendini gösterdi. Önceki aylara göre haber okuma ve sosyal medyada etkileşim rakamları yüzde yüz arttı.

Daha birçok alanda gelişmenin sağlandığı Ajansımızda, özellikle saha ekibimizin çalışmaları takdire şayan oldu. Bunu destekleyen ve uzaktan da olsa gece gündüz demeden çalışan yönetici arkadaşlarımız ve merkez haber operasyon ekibimiz, gelişmenin sürekliliğini sağladı.

Öne Çıkan Başlıklar

Bu kapsamda yaptığımız çalışmalardan öne çıkanlarını paylaşmak isterim:

- Abonelerere bu süreçte toplamda 50 bine yakın haber içeriği ulaştırıldı. İnternet sitemizde "Koronavirüs" kategorisi oluşturularak 7.500'den fazla haber kamuoyuna açık şekilde erişime açıldı.
- 7/24 esasıyla tüm sıcak gelişmeleri anında aa.com.tr üzerinden kamuoyuyla paylaşılırken, sosyal medya hesaplarında da bu süreçte alınan önlemlere, sıcak gelişmelere, bilgilendirici haberlere, multimedya videolara ve anlık bildirimlere ağırlık verildi.
- Birçok haber kanalında muhabirlerimiz canlı yayınlara katılarak halkın son gelişmelere ilişkin bilgilendirilmesi sağlandı. Bu süreç fotoğraf, görüntü, infografik ve multimedya gibi görsellerle pekiştirildi, sosyal medya ve web sitesi üzerinden de geniş kitlelere yansıtıldı.
- Muhabirlerimizin ve haber kaynaklarımızın sağlığı düşünülerek bazı röportajlar ve özel haber çalışmaları, zoom, skype ve benzeri uygulamalar üzerinden uzaktan gerçekleştirildi. Yüz yüze gerçekleştirilen röportajlarda ise mu-

haberlerimiz ve konukları maske takmış ve sosyal mesafeye dikkat ederek çekimler yapmıştır. Koruyucu takılan mikrofon, sosyal mesafeye uygun şekilde kullanıldı.

- İllerde muhabirlerimiz de gerekli önlemleri alarak karantina tedbirlerini, iyileşen hastaların taburcu edilmesini, filyasyon ekiplerinin sahadaki taramalarını takip etti.
- Hükûmetin, bağlı kurum, kuruluş ve kurulların, STK'ların ve şirketlerin tedbirleri ve bunların sahadaki yansımaları da proaktif bir şekilde haberleştirilerek sürece katkı sağlandı.
- Özellikle sosyal medya kaynaklı, toplumu yanlış yönlendiren bilgilere karşı "Doğru Bilinen Yanlışlar" başlığıyla uzmanların açıklamalarına dayalı infografikli haberler servis edilerek halkın bilinçlenmesine katkı sağlandı.
- Uzaktan eğitime ilişkin son dakika bilgileri, uzman görüşleri, Bakanlık karar-

ları her gün gündeme getirilerek milyonları ilgilendiren eğitim konusunda neler yapıldığı aktarıldı, süreç yerinden görsellerle toplumun tüm katmanlarının anlayabileceği netlikteki haberlerle devam ettirildi.

- Toplumunu bilinçlendirme amacıyla el yıkama, dezenfektan kullanımı, maske kullanımı gibi pek çok detay fotoğraflanarak yayımlandı. Örnek insan hikâyeleri haberleştirilerek toplumsal dayanışmanın önemine vurgu yapıldı.
- "Kovid-19 Hastaları Yaşadıklarını Anlatıyor" başlıklı dosya haber çalışmalarıyla hastalığı yenenlerin hikâyeleri ve onların topluma verdiği uyarıcı mesajlar vurgulandı. Kamuoyunun tanıdığı sanatçı ve sporcularla röportajlar yapılarak toplumun bilinçlenmesine katkı sunuldu.
- Kontrollü normalleşme sürecinin başlamasıyla birlikte maskesiz sokağa çıkma yasağının uygulandığı illerdeki denetimler takip edilerek maske kulla-

İnsansız Meydanlar

Tüm seçkin kitapçı ve internet satış mağazalarında

nımı konusunda toplumsal duyarlılığın artırılmasına katkı sağlandı.

- "Türkiye'nin Vuhan'dan Tahliye Operasyonu", "Türkiye'nin Koronavirüsle İmtihani" ve "Bir Salgının Anatomisi Kovid-19" başlıklı araştırma videoları yayına verildi.
- Koronavirüsle mücadele sürecinde "gıda ürünleri ve tıbbi cihaz üretim kapasitesinin yetersizliği, sosyal destek mekanizmasının işlemediği" gibi birçok konudaki spekülasyon iddialara karşı doğru bilgiyi içeren haberler yapıldı. Temel gıda maddeleri, kolonya, maske üreticileriyle röportajlar yapılarak üretim kapasitesi aktarıldı. Tıbbi cihaz üretimi ve aşı çalışmaları hakkındaki gelişmeler yine bakanlıklarla koordineli bir şekilde üretilerek abonelerle paylaşıldı.
- Türkiye'nin salgınla mücadeledeki başarısı, sağlık altyapısının güçlüğü, şehir hastaneleri başta olmak üzere hastanelerin yoğun bakım yatak sayısı ve sunduğu imkânlar, "Türk ışın tedavisi yöntemi", immün plazma tedavisi, yeni tedavi yaklaşımları, aşı ve ilaç geliştirme çalışmaları AA haberleriyle kamuoyuna aktarıldı.

"Karantina/Lockdown" kitabı özel bölüm

Salgın nedeniyle dünyanın neredeyse

bütün şehirlerinde sokaklar, caddeler, meydanlar, toplu taşımalar, sahiller ve tarihi mekânlar daha önce tanıklık etmedikleri tarihi bir sessizliğe büründü.

Dünyayı etkileyen bu "sessizlik" deneyimli AA foto muhabirlerinin objektiflerine yansıdı. Salgın günlerinde sokağın ruhunu, dünyanın dört bir yanından tarihe not düşen foto muhabirlerinin mart, nisan ve mayıs aylarında çektikleri kareler, AA Yayınları'nca hazırlanan ve adeta tarihi bir belge niteliğinde olan "Karantina/Lockdown" adlı fotoğraf albümünde bir araya getirildi.

AA'nın 100. yılında ulaştığı global erişimin yansıdığı albümde ilgilileri, dünyanın tüm kıtalarından, onlarca ülkenin ana meydanlarından özel karantina fotoğraflarını görme fırsatı bulacak.

Koleksiyonerler için oluşturulan 320 sayfalık özel baskı versiyonundan sonra dijital versiyonu da hazırlanacak olan kitap, internetten de kolayca sipariş edilebilecek.

Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanan 320 sayfalık albüm, Türkiye'den Avrupa'ya, Amerika'dan Asya ve Pasifik'e, Orta Doğu'dan Afrika'ya kadar birçok kıta ve bölgeden fotoğraf içeriyor.

Mekânların sessizliğinin yansıdığı fotoğraflara, o ülke ve şehirlerde salgın sürecinin nasıl geçirildiğini anlatan kısa notlar da eşlik ediyor.

"Kamu yayıncılığının değeri yeniden anlaşıldı"

Yang Sung-dong

Kore Yayın Sistemi

CEO ve Başkanı

Kovid - 19, kamu hizmeti medyası için doğru niteliklerini tekrar teyit etmesi amacıyla bir kriz olmasının yanında bir fırsat

20 Ocak 2020'de ilk doğrulanmış koronavirüs vakasının görülmesinden itibaren salgına karşı Güney Kore'nin uyguladığı politikalar, gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde takdir edilmiştir. Güney Kore'de 'K-Karantina' olarak bilinen Kovid -19 yanıt sistemi, karantina otoritelerince belirlenmiş kapsamlı ve bilimsel tedbirler içermektedir. Bu sistem; hükümet tarafından şeffaf bilgilerin provizyonu, oldukça profesyonel bir sağlık hizmeti sunulması, çalışanların fedakârlıkları ve kamu kurumlarının iş birliği yapan paydaşları tarafından gösterilen ortak çabalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bugüne kadar bir benzerine rastlanmadığımız bu sağlık krizi boyunca gerçek bilgiye ulaşma konusunda çaresiz kalan seyircilere yardımcı olmak için Güney Kore'deki ana kamu hizmeti medyası, Kore Yayın Sistemi (KBS) üzerinden karantina yetkililerinden ve uzman gruplardan gelen en sağlıklı bilgileri vatandaşa iletmeyi kendine görev bilmıştır. KBS en yenilikçi yollarla seyircilere en doğru bilgiyi sunabilmek için canla başla çalışmıştır. Bu çabalar

sayesinde KBS, ülkedeki en güvenilir haber kaynağı ve medya organizasyonu olma vasfı kazanmıştır. KBS, Kovid-19 krizini avantaja çevirmiş ve kamu hizmeti medyasının asli değerlerini güçlendirmek için uygun bir fırsat yaratmıştır.

Kovid -19 ile ilgili kararlar, karmaşayı ortadan kaldırmanın ilkeleri üzerine odaklanmalar ve zararları azaltma

KBS, karmaşayı ortadan kaldırmak ve acil hizmet görevinde potansiyel hasarları azaltmak için ilkelerinden taviz vermeden çalışmalarına devam etmeyi kendine prensip edinmiştir. Koronavirüs salgınıyla mücadele etme çabalarının bir parçası olarak alınan tüm kararlar bu temel ilkelere dayanmıştır. KBS, bu süreçte özellikle infodemiye durdurmayı amaçlayan gündel olaylar söz konusu olduğunda çok daha hassas davranmıştır.

Bu yıl şubatın sonunda, Shincheonji dini grubu, yeni koronavirüs salgınının ortasında kalmıştır. Virüs sebebiyle hayatını kaybedenlerin çoğu, başka hastalıkları olan ileri yaştaki insanlardır. Tanımlanamayan her tür bilgi, seyircilerin günlük hayatlarına hızlıca nüfuz etmiştir. Bu bilgiler, bulaşıcı hastalığı önleme ve tedavi etme yollarının yanında yeni ko-

ronavirüsün kaynağı ve yayılma güzergâhı ile de ilgilidir. Bu süre boyunca, her gün doğrulanmış yüzlerce koronavirüs vakası görülmüştür. Bu karmaşık durumu ülkedeki genel seçimden bir ay politik olarak kullanan sosyal medya aracılığıyla daha da kötü bir hâl almıştır.

Hükûmetin şeffaf bilgi provizyonuna ve sistematik karantina stratejilerine bağlı kalmasına rağmen ülke genelindeki endişe, eşi benzeri görülmemiş bir şekilde yükselişteydi. Güney Kore'deki ana kamu hizmeti medyasının bu zor süreçte halka acil yayın hizmeti sunma sorumluluğu vardır. KBS, karmaşayı kontrol etmek ve potansiyel hasarları azaltmak için cesaret isteyen bir dizi kararı uygulamıştır. Genel bir kanaat olarak "Kore'deki seyircilerin kalbi" olarak bilinen KBS TV, 14 Mart 2020'den beri Kovid-19 Birleşik Haber Merkezinin "24 saat acil operasyonunu" başlatmıştır. KBS, gün boyunca Kovid-19 ile ilgili özel programlar yaparak önemli haber ve bilgileri izleyicilerine sunmak için son derece özverili bir şekilde çalışmaktadır.

Kovid-19 Birleşik Haber Merkezi, yalnız haber bültenleri sunarak bilgiyi iletmekle yetinmemiş, acil hizmet sağlamanın yenilikçi yollarına da odaklanmıştır. KBS; Kovid-19 salgınına durdurmak için vatandaşları maske takmaları, ellerini 30 saniyeden fazla yıkamaları ve hapşırırken nasıl davranmaları gerektiği gibi konularda bilgilendirici yayınlar yapmıştır. Ayrıca KBS, karantina tedbirleri kapsamında yapılması gerekenler konusunda kampanya materyalleri oluşturarak ulusal mücadeleye katkıda bulunmak amacıyla çalışmalarına devam etmiştir. Seyirciler, zamanla bu küresel salgına karşı verilen savaşta KBS'nin çalışmalarını takdir etmeye başladı. İnsanlar endişelerini ve karmaşayı azaltmak için alışkın olmadıkları bir yaşam biçimini benimsemeye başladılar. Seyircilerin kriz sırasında KBS'ye güvendikleri ve inandıkları herkesçe bilinmektedir. Bu güvenin doğurduğu sorumluluk bilinci KBS'nin zamanında kararlar almasını sağlamıştır. Seyircilerin birçoğu dijital mobil platformları kullanmaya geçmiş ve medya tüketim modelleri

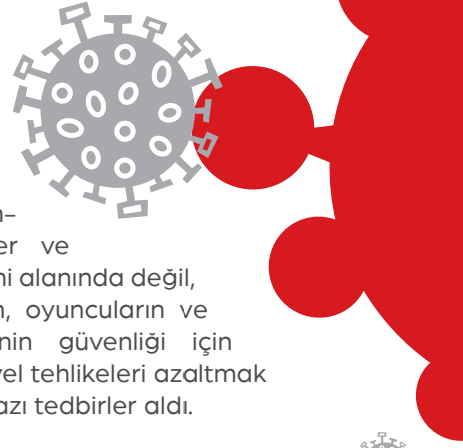

farklılaşmıştır. İnfodemi durumu, doğru bilgiye olan ihtiyacı öne çıkarmış ve doğru bilgiye ulaşma noktasında kamu hizmeti medyasının kalitesini ortaya koymuştur. KBS ayrıca 'MyK' ve 'Wave' gibi dijital platform hizmetlerini de güçlendirerek kamu hizmeti görevini yerine getirme konusunda üzerine düşeni yapmıştır. Acil durumlardaki son dakika haberleri dijital platformlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Gazetecilik Çalışmaları için Reuters Enstitüsü tarafından oluşturulan infodemi hakkındaki son rapor, Kore'de oldukça yüksek oranda insanın Covid-19 hakkında bilgi almak için haber organizasyonlarına güvendiğini ortaya koymuştur. Çalışma, Birleşik Krallık da dahil olmak üzere altı ülkede yapıldı. KBS, ülkemizdeki seyircilerin koronavirüs sürecinde KBS'yi izlediklerini görmekten son derece memnundur. "KBS Medya Güven Araştırması-2020'nin İlk Çeyreği" raporunda açıklandığı gibi KBS, yurt içindeki rakiplerine kıyasla medyaya olan güven konusunda öne çıkarak Koreli izleyiciler nezdinde en güvenilir medya organizasyonu

ve haber kaynağı olmuştur. KBS sadece karışmayı önleme, haber ve içerik üretimi alanında değil, personelinin, oyuncuların ve ziyaretçilerinin güvenliği için de potansiyel tehlikeleri azaltmak amacıyla bazı tedbirler aldı.

KBS, çalışanlarının sağlıklarını koruma konusunda son derece dikkatli davranmaktadır. Bulaşıcı hastalığın iş yerinde yayılması, acil hizmet veren ana kamu hizmeti medyası için böylesine kritik bir zamanda prodüksiyonda gecikmeye neden olabilirdi. İlk doğrulanmış koronavirüs vakası 20 Ocak 2020'de duyurulduktan hemen sonra KBS, güvenli çalışma rehberleri ve karantina tedbirleri için eylem planları hazırladı. Organizasyon içerisinde muhtemel doğrulanmış vaka olması ihtimaline karşı KBS 28 Ocak'ta ilk güvenli çalışma rehberini açıkladı.

KBS detaylı Koronavirüs karantina rehberini uygulamaya devam ediyor

KBS, 1 Haziran 2020'ye kadar 22 günlük çalışmaya rehberi versiyonunu adım adım uyguladı. Rehberler şu düzenlemeleri içermektedir: KBS tesislerine giriş yapacak çalışanların ateşlerinin ölçülmesi, şüpheli vakaların doğru bir şekilde kanalizasyonu, koronavirüs vakasının bildirildiği iş yerindeki gazeteciler ve üretim personeli için kendilerini izole etme şartlarının sağlanması ve asgari iş gücü haricindeki personelin evden çalışması için düzenleme yapılması. Bu tür önleyici tedbirler sayesinde son beş ayda Seul genel merkezlerinde ve ülke çapındaki yayın ağlarında yeni bir koronavirüs vakasına rastlanmadı. Ayrıca KBS, prodüksiyonda yer alacak oyuncu ve ziyaretçileri korumak için de oldukça hassas davranmaktadır. KBS, prodüksiyonda görevli KBS personeline de karantina kurallarını eksiksiz bir şekilde uygulamıştır. Bunların yanında ziyaretçiler için de ateş ölçümü, prodüksiyon tesislerinde koruyucu maske takılması, yakın teması izin verilmemesi ve ana prodüksiyon tesislerine erişimin kısıtlanması gibi uygulamalar bulunmaktadır. KBS 'Gag Concert' ve 'Immortal Songs' gibi en çok izlenen eğlence programlarına seyirci almamak gibi cesaret isteyen bir karar aldı. KBS, salgın kontrol altına alınıncaya kadar prodüksiyonu için "Seyirci yok" politikasını sürdürecektir. Bazıları "seyirci yok" politikasını aşırı kuralcılık olarak değerlendirebilir. KBS, istikrarlı ve kararlı bir şekilde uyguladığı yoğun ka-

rantina stratejileri sayesinde şimdiye kadar doğrulanmış bir koronavirüs vakasına sahip olmadığı için şanslı sayılır.

Koronavirüs pandemisine karşı savaşa devam ederken, KBS'nin gelecekteki zorluklar için hazırlanması gerekmektedir

Ülkemiz, Kovid -19 salgınıyla bağlantılı doğrulanmış vaka ve ölüm oranlarında önemli bir düşüş görmüş ve şu an salgınla mücadele konusunda etkili ve kararlı bir duruş sergilemiştir. Güney Kore salgınıyla mücadelede diğer ülkeler için de örnek gösterilerek övgüler almaktadır. KBS'nin salgınla mücadelede üstün bir performans gösterdiği kabul edilmiştir. Ana kamu hizmeti servisi, ulusal kriz sürecinde acil hizmeti başarılı bir şekilde kamuoyuna sunmuştur. Alandaki yerli ve yabancı uzmanlar mevcut durumu virüsün sona ermesi olarak değil, 'Kovid-19'a karşı savaşın ortasında' veya 'Kovid-19 ile bir arada yaşama dönemi' olarak tanımlamışlardır. Çünkü hâlâ bu salgına karşı özel bir tedavi veya aşı bulunmadık. Uzmanlar, Kovid-19'a karşı mücadelenin beklenenden çok daha uzun olabileceği yönünde tahminde bulunmaktadır. Ayrıca uzmanlar ihmalkâr olmamız, rehavete kapılmamız gerektiği konusunda bizleri uyarıyor. Çünkü gidişata bakılırsa en trajik olay olarak hatırlanan İspanyol gribinden bile daha ölümcül olabilecek ikinci dalga koronavirüs salgınıyla bile yüzleşebiliriz. Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik alanlarda da bu konuda iyimser olmayan tahminler mevcut. Bu öngörüler koronavirüs salgını öncesindeki hayatlarımıza geri dönemeyebileceğimizi işaret ediyor.

Kore ekonomisi de dünya ekonomisiyle birlikte önemli ölçüde Kovid-19'dan etkilendi. Sonuç olarak dünya çapındaki diğer medya kuruluşları gibi KBS de reklam gelirlerinde büyük bir düşüş

bekliyor. KBS, Kovid-19'dan dolayı ciddi finansal zorluklarla karşı karşıya kalıyor. Bu salgına bağlı krizin devam etmesi hâlinde finansal şokun da ötesinde benzeri görülmemiş zorluklarla karşı karşıya kalmaktan endişeliyiz.

KBS şimdi, küresel ekonomideki potansiyel değişiklikler ve koronavirüs krizinin ortaya çıkardığı 'Yeni Normal' günlük yaşamın yeni yolları arasında yepyeni bir içeriğin yaratılması için çaba sarf ediyor. KBS, değişen koşullarda izleyicilerin yeni ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verecek bir dizi yeni program için de gayret gösterecektir. KBS bugünlerde Kovid-19 sonrası dünya için kapsamlı stratejiler düzenlemeyi planlıyor. Planlanan stratejilerin bir parçası olarak KBS, devam eden finansal zorluklara özel çözümler bulmaya çalışıyor. KBS ayrıca esnek ve yenilikçi medya organizasyonuna dönüşmek için büyük örgütsel reformlara da girişecek. Evden çalışmanın güçlüklerine ilişkin derinlemesine bir

analiz yapılacak ve esnek çalışma sistemi reformlardan önce uygulanacak. İçinde bulunduğumuz şartlar gereği bu süreç zorlu olabilir. Bununla birlikte inanıyoruz ki bu zorluklar en nihayetinde Kovid-19 krizine karşı devam eden savaşın ortasındaki KBS'nin sürdürbilirliğini sağlamaya yardımcı olacak. Kovid-19 küresel salgınının dünya çapında yayılmasına açıkça tanıklık ettiğimiz kadarıyla karşı karşıya kaldığımız zorluklarla mücadele etmek için ortak küresel girişimler geliştirmemiz gerekebilir. KBS'nin başkanı ve ABU liderliğinin bir üyesi olarak şimdi dünya çapındaki tüm medya sektörü için ortak çabalar sarf etme ve küresel çözümler geliştirme zamanı olduğuna inanıyorum. TRT Akademinin özel sayısı 'Pandemi İletişimi (Kovid-19)'nin Kovid-19 krizinden kaynaklanan zorluklar arasında dünya medyasının aydınlatıcı iç görüleri ve fikirlerini paylaşması için tam zamanında ortaya çıkarılmış bir forum olarak hizmet etmesini umuyorum.

"RAI, kamu yayıncılığı rolünü yeniden ortaya koymuştur."

Marcello Foa
RAI Başkanı (İtalya)

Kovid-19 salgınıyla sarsılan ilk Avrupa ülkesi olan İtalya'da, bu eşi benzeri görülmemiş zor zamanlarda başardığımız en önemli işlerden biri, ekonomimizin ve toplumumuzun her sektörü için çok önemli role sahip olan kamu hizmetinin önemini vatandaşlarca da anlaşılmasının sağlanmasıdır.

Zorlu çalışma koşullarına rağmen İtalyan Radyo Televizyonu (RAI-Radio-televisione Italiana); bilgi, eğlence ve eğitsel içerik sağlamaya devam etti.

RAI, İtalyan halkına bilgilendirici, esnek ve dinamik bir yaklaşımla hitap ederken bir yandan da çalışanlarının güvenliğini sağlamak için kılavuzlar çıkaran Avrupa Birliği'ndeki ilk yayıncıdır.

Karantinanın başlangıcından beri televizyondan radyo ve internete kadar kamu medyası hizmeti, İtalyan halkının yanında olmak için program çizelgesini oluşan yeni şartlara göre güncellemiştir. Bu güncellemeler yapılırken ana TV ve radyo sunumu azaltılmamıştır. Bu arada

çok düşük bir yüzdelle yaklaşık 13.000 çalışandan sadece 20'sine koronavirüs bulaşmıştır.

Politik söyleşi programlarından haber bültenlerine, İtalyan Sağlık Enstitüsü'nün günlük raporlarına kadar RAI, her anlamda dayanışmayı teşvik etmiştir. Temel sosyal haklardan yoksun kalmış en yar-dıma muhtaç insanları da korumak ve bilgilendirmek için RAI, üzerine düşeni yapmıştır. Ayrıca salgınla ilgili yanlış haber ve bilgilendirmelerin önüne geçmek için de gayret gösterdik. Bu amaçla RAI, bir Yalan Haber Görev Gücü ve bir Sosyal Acil Durum Görev Gücü kurmuştur. Virüsle ilgili güvenilirdir ve doğru bilgi temin ederek toplumda olumlu sosyal etki bırakmak birimlerimiz ortak hareket etti ve güzel sonuçlar elde etti. Özellikle RAI'nin dijital platformu RaiPlay, özel içerikli kanallarla birlikte okulların kapanmasından doğan boşluğu doldurabilmek için sınıf ve e-öğrenme programları sunarak

öğretmenleri, öğrencileri ve ailelerini destekledi.

Şu an yaklaşık 6.000 çalışmamız ciddi problemlerle karşılaşmadan evden çalışırken işaret dilindeki haber yayını sayımız da iki katına çıkmıştır. Bu, gelecek için yeni bir senaryo oluşturmaktadır. So-nuçlara daha fazla odaklı, daha az çalışma saati ancak sorumluluğumuzun daha çok farkında olarak RAI içinde çalışmanın muhtemelen yeni yolu bu olacak. Bu korku ve güvensizlik döneminde RAI, kamu servisi görevinin sadece iyi zamanlarda bilgi vermek, eğitmek ve eğlendirmek olmadığını orta-ya koymuştur. Toplumumuza sıkıntılı zamanlarda da gerçekten hizmet etmek ve onları desteklemekle de görevli olduğumuzu bir kez daha göstererek kamu medyasının önemini bir kez daha gösterdik. İtalya, Kamu Hizmeti Medyasını hayati bir araç olarak yeniden takdir ve teyit etmektedir. Birkaç ay öncesine kadar bu durum bu derece net değildi.

"Kamunun önemi, buhran dönemlerinde Ortaya çıkar"

Petr Dvorak

*Çekya Televizyonu
Genel Müdürü*

11 Mart Çarşamba günü Çek Cumhuriyeti'nde okullar kapandı. Sadece bir gün sonra, hükümet, ülkenin tamamında uygulanmak üzere acil durum ilan etti ve bu durum iki aydan daha uzun sürdü. Bunun Çek Televizyonu için anlamı neydi? Pek çok şey.

Kamu hizmeti televizyonunun önemi, toplumlar buhrana girdiğinde -bu doğal bir felaket veya başka bir acil durum da olabilir- ortaya çıkar. Çek Televizyonu hızlıca harekete geçebilme özelliği ve yüksek kalitesiyle temel bilgi kaynağı olarak tercih edilmektedir. Bu kez de durum farklı olmadı.

11 Mart 2020: Çek Cumhuriyeti'nde okulların kapandığı gün

Koronavirüse dair gelişmelerle ilişkili olarak haber servis etme hizmetimizi güçlendirip daha kaliteli hâle getiriyoruz. Yayındaki bilgi kuşakları "acil durum" anlamına gelen sarı renkle vurgulanmakta ve Kanal CT1'in program akışına, izleyicilere temel hijyen kurallarını ve koronavirüsün yayılımını engelleyen genel kuralları hatırlatan özel infografikler yerleştirilmektedir. Çocuk izleyicilerimizin olası önemli sorularını kolay anlaşılabilir şekilde yanıtlayan özel bir web sitesi hazırladık. Yasa gereği sorumlu olduğumuz faaliyet

alanımızın ötesine geçerek görme ve işitme engelli vatandaşlarımızın da bilgiye ulaşmalarını sağlıyoruz. Standart olarak bütün haber programlarında gizli altyazı ve sesli betimleme mevcut. Bu süreçte ise hem ana haber programımızı hem de bütün basın açıklamalarını işaret diline tercüme ediyoruz. Mümkün olduğunca personelimizin evden çalışmasına izin veriyoruz.

12 Mart 2020: Acil Durum İlanı

Çek Televizyonu tesislerine giriş kısıtlaması, tesislere girişte zorunlu el sterilizasyonu, ziyaretlerin iptaline ve işleyişin tamamına ilişkin kapsamlı dahili kurallar yayınladık. Personelimizi korumak, çalışma alanlarında enfeksiyonun yayılımını minimuma indirmek için maksimum gayret gösteriyor ve elimizden gelenin en iyisini yapıyoruz. Personelimizin bir bölümü sürekli güvenli yedek olarak tutuluyor. Hastalanan personelimiz olursa bu rotasyon sistemi sayesinde yerlerine yedekte tutulan personeli ikame edebiliyoruz.

En ön safta çalışan personelimiz maske takmaktadır. Ancak Çek Cumhuriyeti'nin başka yerlerinde olduğu gibi maske temininde sıkıntı olduğu için

kendi koruyucu ekipmanlarımızı kendimiz üretiyoruz. Sahne prodüksiyon personelimiz maskeleri dikeyiyor. Eğlendirici bilim şovumuz "Zazraky Prirody" (Doğa Harikaları) programından kimyagerler antiseptik jel karışımlarını hazırlıyor. Haber merkezinin kostümcüleri ise işaret dili tercümanları için şeffaf siperlikler üretiyor.

16 Mart 2020: Acil Durum İlanından İtibaren 5.Gün

CT24, Çek Televizyonu Haber Kanalı, Kovid-19 sürecinde yayın akışını değiştirdi. Haftalık yayınlanan haber ve aktüalite programlarından bazılarını yayından kaldırıp yerine güncel gelişmelerin aralıksız olarak bildirildiği habercilik modeline geçtik. Ekiplerimiz hiçbir detayı ve haberi atlamamak için daha fazla sayıda muhabirle daha sıkı çalışıyor. Bu değişiklikleri yapmamızdaki temel amaç, topluma kapsamı genişletilmiş kamu hizmeti sunmak ve toplumun bu süreçteki ihtiyaçlarını giderebilmektir.

Ekiplerin bazıları Çek Televizyonu içerisinde bazıları ise dışarıda çalışıyor. Yeni gelişmeler oldukça herkesin her an canlı bağlantı yapacak şekilde sü-

rekli hazır olması gerekiyor. Sunucular için dış mekânlarda hem kendileri hem de konuklar için daha güvenli yerler hazırlandı. Çalışma prosedürlerimize ilişkin olarak, doktorlardan ve hijyen hizmetlerinden görüş alıyoruz. Tüm teknik ekipmanlar katı sıhhi tedbirlere tabi olarak kullanılıyor.

Bunların yanında prodüksiyonlarımızın çoğunu iptal etmek veya askıya almak zorunda kaldık. Mevcut durum otuz kişiden kalabalık ekiplerle aynı mekânda program çekimine izin vermiyor. Bu durum, doğal olarak düzenli yayınlanan magazin programlarının yanında, gelecek sezon için hazırlanan dizi ve film prodüksiyonları ile sonbahar dönemi ve gelecek yılın yayın akışlarını etkileyecektir.

Bu dönemin gerektirdiği yeni projelere de başlıyoruz. Bunlardan biri "UciTelka (TV Öğretmeni)." Özellikle hazırlanma hızı ve konseptiyle benzersiz olan üç saatlik canlı eğitim programı; çocuklara, ebeveynlere ve öğretmenlere yardımcı olmayı hedefliyor. İlk yayın, okulların kapanmasından tam olarak beş gün sonra gerçekleşti. Başlangıçtaki fikrimiz, Avrupa'daki bazı televizyon yayıncıları tarafından izlenen yolu

takip ederek arşiv görüntülerini kullanılmak suretiyle eğitsel bir program bloğu oluşturmaktı. Ancak bu planımızda değişikliğe gittik ve izleyicilere mümkün olduğu kadar okulu hatırlatan bir program hazırlamaya karar verdik. Projenin sponsoru olan Eğitim Bakanlığı, başlangıçta programın önceden çekilmesini teklif etmişti ama biz buna karşıydık ve canlı yayını tercih ettik. Karşılıklı etkileşim daha fazla izleyici çekecekti. Aslında bu konseptin gelecekte de tercih edileceğini düşünüyoruz. Bunların yanında, sık sık gelen taleplere de anında cevap verdik. Yurt dışında online yayıncılık olasılığını da müzakere ettik.

İlkokul öğrencilerine gerçek bir okul eğitimi sağlama fikri etrafında inşa edilen UciTelka Projesi, rekor sayılabilecek bir sürede tasarlandı ve uygulandı. Bu konuda yüzlerce tebrik aldık. Program yayında olduğu saatlerde, o anda ekran karşısında olan tüm çocukların yüzde ellisi tarafından izleniyor. Yaşça daha büyük çocukları da çekmek için "Skola Doma (Evdeki Okul)" programını hazırladık. Haftada iki bölüm yayınlanan bu program, öğrencilerin okullara giriş sınavlarına yönelik yayınlar yapıyor.

19 Mart 2020: Acil Durum İlanından İtibaren 7.Gün

Alanında uzman olan bilim servisimiz; önde gelen uzmanların, tıp doktorları ve bilim insanlarının yer aldığı çeşitli tartışma programları hazırlıyor.

Çek Televizyonu haberlerinin, 10 izleyiciden 9'u tarafından önemli ve güvenilir olduğu kabul ediliyor ve Çek halkı için temel bilgi kaynağı konumunda yer alıyor. Yapılan bir anketin sonuçlarına göre bu, katılımcıların yüzde 39'u tarafından onaylandı. İkinci en yaygın kullanılan

bilgi kaynağı internetin ise anket katılımcılarının yüzde 27'si tarafından kullanıldığı belirtildi. Ankete katılanlardan sadece yüzde 11'i başka televizyon kanallarından edindikleri bilgiye güvendiklerini belirtti.

23 Mart 2020: Acil Durum İlanından İtibaren 11.Gün

Çek Televizyonu bünyesinde mevcut altı kanalı tamamlayacak CT3 adlı yeni bir kanal açıyoruz. Konsepti bir hafta içinde tamamlandı. Ama işe sıfırdan başlamıyoruz. Proje zaten birkaç yıldan beri gündemimizde vardı. Ancak mekân ve maddi kaynak yokluğu ne-

deniyle bu projeyi gerçekleştirmeyi başaramamıştık. Şimdi, prodüksiyonların azalması sonucunda gerekli maddi kaynağı bulmayı başardık.

Aynı zamanda, toplumun en kırılgan grubu olan ve evlerinde tecrit altında kalmak zorunda olan yaşlılara yardım etme gereğini hissediyoruz. Bu nedenle program teklifi, arşivlerden nostaljik programların güncel haber hizmetleriyle bileşimi şeklinde tasarlanarak toplumun söz konusu grubuna uygun bir format hâline getirildi. Yayında büyük harfler kullanıyor, net açıklamalar getiriyor ve yaşlı insanların ilgi alanına giren konular seçiyoruz.

Yasa gereği yapmakla yükümlü olduğumuzdan çok daha fazlasını yapıyoruz. Ayrıca bu süreçte kiliseye gidemeyen inançlı kişilere destek oluyoruz. Her pazar bir kilise ayinini canlı yayınlıyoruz. Tiyatro oyunlarını ve konserleri de canlı olarak yayınlıyoruz.

01 Nisan 2020: Acil Durum İlanından İtibaren 20.Gün

Mart ayında haber kanalımız, 2005 yılındaki açılışından bu yana en yüksek oran olan rekor seviyede bir izleyici kitlesine ulaştı. Kanalın programları Çek

halkının yüzde 77,5'inin ilgisini çekmişti. Altmış yaş üzeri anket katılımcılarının neredeyse yüzde 70'i, CT3 Kanalının açılmasının acil durum ilanı ve karantinanın etkilerini hafifletmekte kendilerine yardımcı olduğunu belirtiyor. Anket ayrıca, ebeveynlerin yüzde 94'ünün UciTelka projesini yayına başladığı ilk on dört gün içinde dikkatle takip etmeye başladıklarını da ortaya koyuyor.

Çocukların hem evde hem de uzaktan çalışmalarına yardımcı olacak yeni bir web sitesi açıyoruz. İsmi CT Edu. Bu siteyi birkaç ay daha geliştirmeyi planlıyoruz. Bir yandan da açılış hızlandırmak için aralıksız çalışıyoruz. Web sitesi, deneyimli öğretmenler tarafından seçilmiş ve hem anaokulu öğrencilerine hem ortaöğretim öğrencilerine yönelik 3.000 eğitsel video sunuyor. Videolar, biyolojiden coğrafyaya kadar yirmiden fazla alanı kapsamaktadır.

Güncel duruma uygun olarak iki yeni program hazırlıyoruz: Linka 1212 (Hat 1212) isimli magazin programı, izleyicilerimize uzman desteği ve tavsiyeleri sunacak. Bir belgesel serisi olan Nemocnice v Prvni Linii (Bir Birinci Basamak Hastanesi) isimli yapım, Çek sağlık sisteminin aktüel günlük işleyişini gözler önüne serecek.

Ayrıca film prodüksiyonu da yapıyoruz. Belirli koşullar altında, siperlikler kullanılarak ve asgari sayıda oyuncuyla, Laska v case korony (Korona Zamanında Aşk) ismiyle toplumdaki güncel durumu yansıtan bir komedi dizisi de çekiyoruz.

17 Mayıs 2020: Acil Durumun Sonlandırılması

"Ceska tleska (Çek Alkışları)" isimli yeni bir projemiz var. Kültür, adım adım yaşamın içine geri dönebilir. Bu amaca katkıda bulunan herkesi tebrik ediyor

ve kültürel etkinlikleri düzenleyenleri destekliyoruz. Düzenledikleri etkinliklere izleyicileri davet etmeleri için televizyon ekranını kullanmalarına izin veriyoruz. Acil durum sürecinde, sekizi hayır kurumu ve dördü hastane olmak üzere 12 özel yardım programı hazırladık. 19 milyon Çek korunasından daha fazla bir miktar yardım toplamayı başardık. Ayrıca, acil durumun başlangıcından itibaren, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından sağlanan, özellikle bilgi ve acil durum hatlarına erişim için irtibat bilgilerine ilişkin reklam spotlarını bedelsiz olarak yayınlıyoruz. Toplamda bunlardan şimdiye kadar 300 adet yayınladık.

Hiç şüphesiz ki acil durum süresince televizyonun işletilmesi daha zordu ve daha sistematik bir şekilde yaklaşılması gerekmektedir. Buna rağmen personelimiz duruma çabucak uyum sağlayıp ihtiyaç duyulan herhangi bir programın yapım ve yayını bu zor zamanlarda bile gerçekleştirmeyi başardılar. Geçen yıla kıyasla, acil durum sürecindeki günlük izleyici payı yaklaşık yüzde 8 oranında artarak yüzde 32,3'e ulaştı.

Haber kanalı CT24'ü seyreden izleyicilerin sayısı, kanalın Çek toplumunun en çok güvendiği bilgi kanalı olarak verdiği hizmeti üçe katladı. Mart ayında, kanalın yayına başladığı 2005 yılından bu yana en yüksek izlenme oranlarına ulaştığı kaydedildi.

Şimdi, acil durum önlemlerini kademe kademe ve yavaşça kaldırıyoruz. Ancak haber merkezi personelinin farklı ekipler hâlinde çalışması bir süre daha devam edecek.

"Kamu medyası, her zamankinden daha fazla hizmet ediyor"

Ulrich Wilhem

*Bavyera Radyosu
Genel Müdürü (Almanya)*

"Asla iyi bir krizi boşa harcamayın." Son haftalarda, savaş sonrası İngiltere'de Winston Churchill'e atfedilen bu sözler Almanya dışında da birkaç kez alıntılandı. Elbette bu durum hepimizi eşit bir şekilde etkiliyor. Bununla birlikte korona, ortak olarak neyi paylaştığımızı, neyi çok özlediğimizi, bizi bir toplum olarak neyin tanımladığını ve nihayetinde toplulumumuzu neyin bir arada tuttuğunu acı verici bir şekilde bizlere hatırlattı. Bunları söylerken bakımevlerindeki yaşlılarla, çocuklarıyla ilgilenen ve evde eğitim veren ebeveynlerle, evlerinde kapalı kalan yüksek risk taşıyanlarla, müşterilerle, komşularla ve aile üyeleri ile şefkat ve dayanışmayı kastediyorum. Geldiğimiz nokta genel olarak hangi değerleri paylaştığımızı gösterdi. Kamu hizmeti medyası, kelimenin tam anlamıyla özellikle bu zor zamanlarda topluma her zamankinden daha fazla hizmet ediyor.

Münih merkezli Bayerischer Rundfunk'un (BR) günlük ortalama izlenme oranı %30'dan fazla ve bu oran genç izleyiciler arasında %20'den fazla artmıştır. BR'nin br.de üzerindeki dijital erişimi neredeyse %100 oranında oldukça yüksek bir şekilde arttı. BR24 platformumuzdaki haber ve güncel olayların sunumlarında neredeyse %500 oranında son derece yüksek bir artış gör-

dük. BR, son haftalarda toplumun tüm kesimleri için oradaydı ve vatandaşlara her gün sağladığımız değeri somut olarak ortaya koyuyordu. Günlük yaşamımızın önemli kısıtlamaları ve sunularımıza olan talep artışı ışığında, korona salgını BR'yi nasıl etkiledi?

Personelimiz

Her şeyden önce, BR'ye derin bir sevgi ve bağlılık duyarak işlerinde olağanüstü bir performans gösteren editörlere, yapımda ve yönetimde çalışan tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Meslektaşlarım, izleyicilerle ve dinleyicilerle bağlantı kurarak bu zorlu süreçte herkesin kendini biraz daha az yalnız hissetmesini sağladı.

Meslektaşlarımıza göre yol gösterici il-kemiz, öncelikle güvenlik olmuştur ve hâlâ öyledir. Diğer pek çok şirket gibi BR de Kovid-19'dan etkilendi. Şirket doktorumuzla birlikte üst yönetimimizden oluşan bir "Korona Görev Gücü" oluşturduk. Görev gücü; iş güvenliği, sağlığın korunması, ev ofisi ve BT desteğinden tutun da maaş konularına kadar değişen temel sorunları günlük olarak değerlendirirdi. Bu çalışma, mevcut durumu nasıl yönettiğimizin bir boyutudur. Korona Görev Gücü, bu süreçle ilgili tüm kararları çalışanlarımızın şartlarına uy-

gun hâle getirmek için çalıştı. Böylesine kaotik bir ortamda meslektaşlarımız için netliğin ve ulaşılabilirliğin ne anlama geldiğinin farkındayız.

Program yöneticilerimiz, programla ilgili tüm problemleri zamanında çözmek için günlük konferans aramaları yapar. Yönetim artık günlük olarak videolu konferans sistemiyle toplantılar yapmaktadır.

Yaptığımız en temel değişikliklerden biri de korona salgınının getirdiği riskleri en aza indirmek amacıyla personelimizin büyük bir kısmının evden çalışmasını sağlamaktır. Sosyal mesafe kuralı yeni normal hâle gelmiş olsa da bu, özellikle günlük yapım işlerinde çalışan meslektaşlarımız için zor bir durumdur. Yapım stüdyoları, çalışanların sahadan katılımı olmadan çalışamayacaktı. Bu durumdaki zorunluluk, iş yerinde yüksek standartlı maskeler ve hareketli duvarlar gibi artırılmış güvenlik önlemlerini gerekli kılar. Personelimiz arasındaki riskleri en aza indirmek için bir vardiya sistemi de getirdik.

Piyasadaki Konumumuz

Şimdiye kadar bir benzerini görmediğimiz mevcut durumumuz, birkaç hafta

önce kimsenin hayal bile edemeyeceği şekilde sadece çalışanlarımızın değil, birçok kesimin değişik alanlardaki gerçekliklerini değiştirdi. Korona salgını; toplumumuzun tamamı için olduğu gibi izleyici ve medya sektörü için de sıra dışı ve olağanüstü bir durumdur. Özellikle BR'nin konumuna bakıldığında koronanın mart ayından bu yana medya kullanımını önemli ölçüde değiştirdiğini söyleyebiliriz. İnsanların hareket alanlarıyla ilgili katı önlemler, insanları televizyona, radyoya ve çevrim içi ortama yöneltti. Son haftalarda, tüm yayıncılık türleri arasında iyi gazeteciliğe yüksek bir talep olduğunu gözlemledik.

Linear veya linear olmayan yayın, Tv, radyo ya da çevrim içi programlarımız son haftalarda Bavyera ve Almanya'daki izleyicilerimiz tarafından eskisinden daha fazla takip edildi. Bilgi, sanat, eğitim ve eğlence programları sunmanın yanında bu süreçte yeni sorumluluk ve misyonlar da yüklendik. İzleyicilerimize koronanın tüm tıbbi, bilimsel ve aynı zamanda ekonomik yönleri hakkında inanılır ve güvenilir arka plan verileri sağladık. Şu an, Avrupa'daki diğer PSM organizasyonlarının birçoğu gibi BR'nin en güvenilir medya ve bilgi

kaynakları arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Seyircilerimiz için günlük tavsiye ve pratik yardım yayınlarımız devam ediyor. Bunun yanında bu olağanüstü süreçte izleyicilerimize yönelik olarak hazırladığımız evde eğitim ve yüksek kalitede eğlence sunularımızı da son derece önemsiyoruz. Linear veya linear olmayan reyting rekorlarına baktığımızda, krizle eş zamanlı ve birlikte başa çıkma ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkan sanal, işitsel görsel bir buluşma yeri yaratmayı başardığımızı görüyor ve bununla gurur duyuyoruz. EBU Genel Müdürü Noel Curran'ın haklı olarak ifade ettiği gibi, PSM'nin rolü, "Toplulukları birbirinden uzaklaştırmaya çalışan bir virüse karşı bir araya getirmektir."

Güvenilir Ortak

Bu süreçte ortaya çıkan toplumsal dayanışmayı sağlama işlevi, organizasyonumuzun pandemi sona erdiğinde de çok önemli olmaya devam edeceğine inandığım bir özelliğidir. Bavyera'da sistem açısından kritik bir kurum olan BR'nin misyonu sadece haftada yedi gün tüm platformlarda program sağlamak değil, aynı zamanda güçlü ve güvenilir bir ortak olmasıdır. Bunun farkında olan BR ve BR Kulturbühne (BR kültürel sahne), kültürü birçok açıdan ve türden insanların evlerine getirerek aynı zamanda Bavyera'daki sanatçılara ve

kültür profesyonellerine de dijital bir sahne olan yeni formatlar oluşturdu. Kültür sektörü, özellikle sahnelerin, tiyatroların, gösteri mekânlarının ve müzelerin aniden kapanmasından muzdarip olan ve serbest çalışan birçok yazarın dikkatini çekti. Güçlü ve sağlıklı bir yaratıcı sektörün, özellikle pandeminin tamamen üstesinden gelindiğinde, kuruluşumuzun sorumluluğunu yerine getirmede önemli bir rol oynayacağını bilincindeyiz. Bu nedenle BR, korona salgınının neden olduğu mevcut aksama ve zorluklar sırasında bağımsız yapımcılarla güçlü bir ortaklık sürdürmeye kararlıdır.

Sorumluluğumuz

Kriz zamanları genellikle toplumda genel bir iyileşmeye yol açabilir. Bununla birlikte korona salgını ne kadar uzun sürerse sürsün bu geleneksel iş dirayeti, ciddi bir şekilde sorgulanacaktır. Sistemsel olarak kritik bir kurum olan BR'nin sorumluluğu, izleyicimize özellikle bu zorlu zamanda bilgi, sanat, eğitim ve eğlence sunmaktan daha az değildir. Bir araya gelmemiz gerekiyor. Salgından sonra geri döneceğimiz medya ortamının şimdi sahip olduğumuz kadar zengin ve canlı olacağından emin olmak için. Kamu hizmeti medyası, bu yolculuğun her aşamasında vatandaşlara her gün verdiğimiz değeri sağlayarak oradaydı.

"Koronavirüs krizini birlikte aşmak"

Masagaki Satoru
NHK Genel Müdür Yardımcısı
(Japonya)

Düşüncelerimle yayıncı dostumuz TRT'ye katkıda bulunabilmek benim için bir zevk. NHK Genel Müdür Yardımcısı (Japonya Yayın Kurumu) olarak kanalın genel yayınlarından sorumluyum. Yeni koronavirüsün küresel yayılımıyla ilgili olarak Japonya'nın tek kamu yayıncısı olan NHK de bu dönemde büyük sıkıntılar yaşıyor. Bildiğiniz gibi, bu yıl temmuz ve ağustos aylarında Tokyo'da yapılması planlanan Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları, koronavirüsün dünya çapında yayılması nedeniyle ertelendi. Ayrıca Japonya'da enfekte olan insanların sayısı mart ayından bu yana önemli ölçüde arttığından, Japon Hükümeti 7 Nisan'da olağanüstü hâl ilan etti. Akabinde NHK'nin mart ayından itibaren yaptığı yayınlar, virüsün etki alanı ve günlük yaşama ilişkin bilgilere odaklandı. 24 Mart'ta NHK olarak "Koronavirüs Krizini Birlikte Aşmak Eylem Ajandası'nı izleyicilerimize sunduk. Haber içeriği ve program yapımında Eylem Ajandası kapsamında aldığımız bazı önlemlerin yanı sıra, yayın alanlarımızda enfeksiyonun sirayetini önlemeye yönelik olarak bir dizi çalışmaya yaptık. Bu meyanda içerik olarak bazı ilkelerimize ve aldığımız tedbirlere değinmek istiyorum. Ajanda, aşağıdaki altı ayaktan oluşmaktadır:

1. Emniyet ve güvenliği sağlamak için doğru bilgileri hızlı bir şekilde verin: NHK, yurt içi ve yurt dışı ağlarını ve en son bilgileri hızlı, kapsamlı ve bilinçli bir şekilde sunmak için bünyesindeki uzman bilgi birikiminden yararlanacak. Böylece NHK, halkımızı spekülasyon ve güvenilir olmayan bilgilerden koruyarak onların gerçek bilgiye ulaşmalarını sağlayacak.

2. Sosyal ve ekonomik faaliyet üzerindeki olumsuz etkilerin en aza indirilmesine yardımcı olun: NHK, sağlık konusundaki bilgileri her bölgedeki yetkililerle paylaşacak ve ilgili kurumlar tarafından alınan önlemleri, verilen destekleri duyuracak. NHK, böylece salgının sosyal ve ekonomik faaliyetler üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeye katkıda bulunacaktır. Ayrıca NHK, vatandaşlar için hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanların aynı bilgilere eşit bir şekilde erişim sağlamasına yardımcı olacak.

3. Öğrenme imkânlarını arttırın ve herkes için eğitime katkıda bulunun.

NHK, Eğitim TV kanalında çocuklar için yoğun bir şekilde farklı programlar yayınlayacak. NHK, aynı zamanda eğitim web sitesini, NHK for School

ve NHK WORLD-JAPAN hizmetlerini farklı yaş ve dillerdeki kişilere özel içerik sunmak için kullanacak. NHK, yeni öğrenme yöntemlerinin geliştirilmesini teşvik ederek öğrenme fırsatlarını artıracak.

4. Toplumda oluşan korku ve kaygıyı azaltmaya yardımcı olmak için yüksek kaliteli eğlence, kültürel / sanatsal içerik sunun:

Zor zamanlardan geçtiğimiz düşünülerek NHK, insanları duygusal olarak güçlü tutmak ve onların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamak için yüksek kaliteli dramalar, eğlence, spor, kültürel ve sanatsal içerikler sunacak. NHK, böylece toplumdaki endişe hâlinin giderilmesine ve her anlamda dayanışma içinde olan bir toplumun oluşmasına yardımcı olacak.

5. Japonya hakkında doğru bilgi vererek uluslararası topluma katkıda bulunun:

NHK; uluslararası topluma, virüsle mücadeledeki başarıları ve zorlukları da dâhil olmak üzere Japonya hakkında en güncel ve doğru bilgileri sağlayacak. NHK ayrıca, bireysel ya da toplumsal bazda krizle başa çıkmak için

Japonya ve yurt dışı girişimler hakkındaki bilgileri de paylaşacak. NHK, böylelikle koronavirüs enfeksiyonlarının yayılmasını durdurma çabalarına katkıda bulunacak.

6. Hayati yayın hizmetlerini kesintisiz devam ettirme konusunda canla başla çalışın:

Belli sorumlulukları olan bir kamu kurumu olarak üzerine düşen sorumlulukları ve saydığımız yayın hizmetlerini her zaman yerine getirmek için NHK; personelinin, yayın tesislerinin ve haber toplama yerlerinin anti-enfeksiyon önlemlerini sürekli kontrol ederek güncelleyecek ve kesintisiz çalışma için mümkün olan her şeyi yapacaktır.

Sözünü ettiğimiz Eylem Ajandası'na dayanarak, tüm NHK personelinin çalışırken koronavirüs enfeksiyonlarının yayılmasını önlemek amacıyla uymaları gereken bir kılavuz hazırladık:

Haber kapsamı ve program yapımı

- Konukları kayıt program amaçlı davet etmekten kaçının ve haberler gibi aciliyeti olan ve yayınlanması zorunlu olan programlar hariç, şimdilik uzaktan yapım kullanın.

• Her programda yerinde çekim, canlı bağlantı ve kayıt gerekliliğini dikkatlice düşünün ve bunlardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışın. Dış mekân çekimlerini, röportajları asgari düzeyde tutun ve daha çok telefonla internet kullanımını tercih edin.

Bunların yanında uzaktan drama yapımı ve farklı girişimler de başlattık.

Japon hükûmetinin koronavirüs politikası konusunda uzman heyeti tarafından sunulan "yeni sosyal davranış" doğrultusunda aldığı ortak önlemler:

• NHK tesislerine giren istisnasız herkesin ateş kontrolünü yapın.

• Fiili olarak işe gidip gelme zorunluluğu olmadığı sürece prensip olarak personelin evden çalışmasını sağlayın. Bunun yanında vardiyalı çalışma sistemine geçin ve toplantılarınızı online olarak yapın.

• Her çalışma alanında 3C'lerden (Kapalı alanlar, kalabalık yerler, yakın temaslar) kaçınmanın yanı sıra maske takma, elleri ve parmakları yıkama / dezenfekte etme uygulamasına devam edin.

Yeni koronavirüs, NHK'nin teşebbüslerinde çok büyük bir soruna yol açsa da hem yayın hem de internet hizmetlerinde NHK'ye erişimde aynı zamanda büyük bir artışı da sağladı. Bunun, seyircimizin güvenilir olmayan bilgilerin yayılmasıyla birlikte NHK tarafından verilen doğru ve zamanında bilgiye olan büyük güveninin bir sonucu olduğuna inanıyorum.

Bu makaleyi yazdığım 20 Mayıs 2020 tarihi itibariyle Japonya'da yeni enfekte olmuş vakaların sayısı neyse ki düşüş eğiliminde ve Tokyo ile Osaka gibi büyük metropol alanları hariç olmak üzere olağanüstü hâl 14 Mayıs'ta kaldırıldı. Bununla birlikte olası bir ikinci ve üçüncü enfeksiyon dalgasına hazır olmak için önlemlere devam etmemiz gerektiğine inanıyorum. Yeni koronavirüsün yayılmasını önlemeye devam ederken kalıcı işlemler tesis etmek için yenilikçi fikirler ve çalışma şekilleri de ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu amaçla NHK olarak, devam eden sıkıntıyı birlikte gidermek için deneyimlerimizi ve aklımızı paylaşarak dünyanın her tarafındaki yayıncılarla ortak bir şekilde çalışmayı umuyoruz.

馬祖祭

12 - 20

20 - 翌12

お茶の祭り

東馬祖
中馬祖

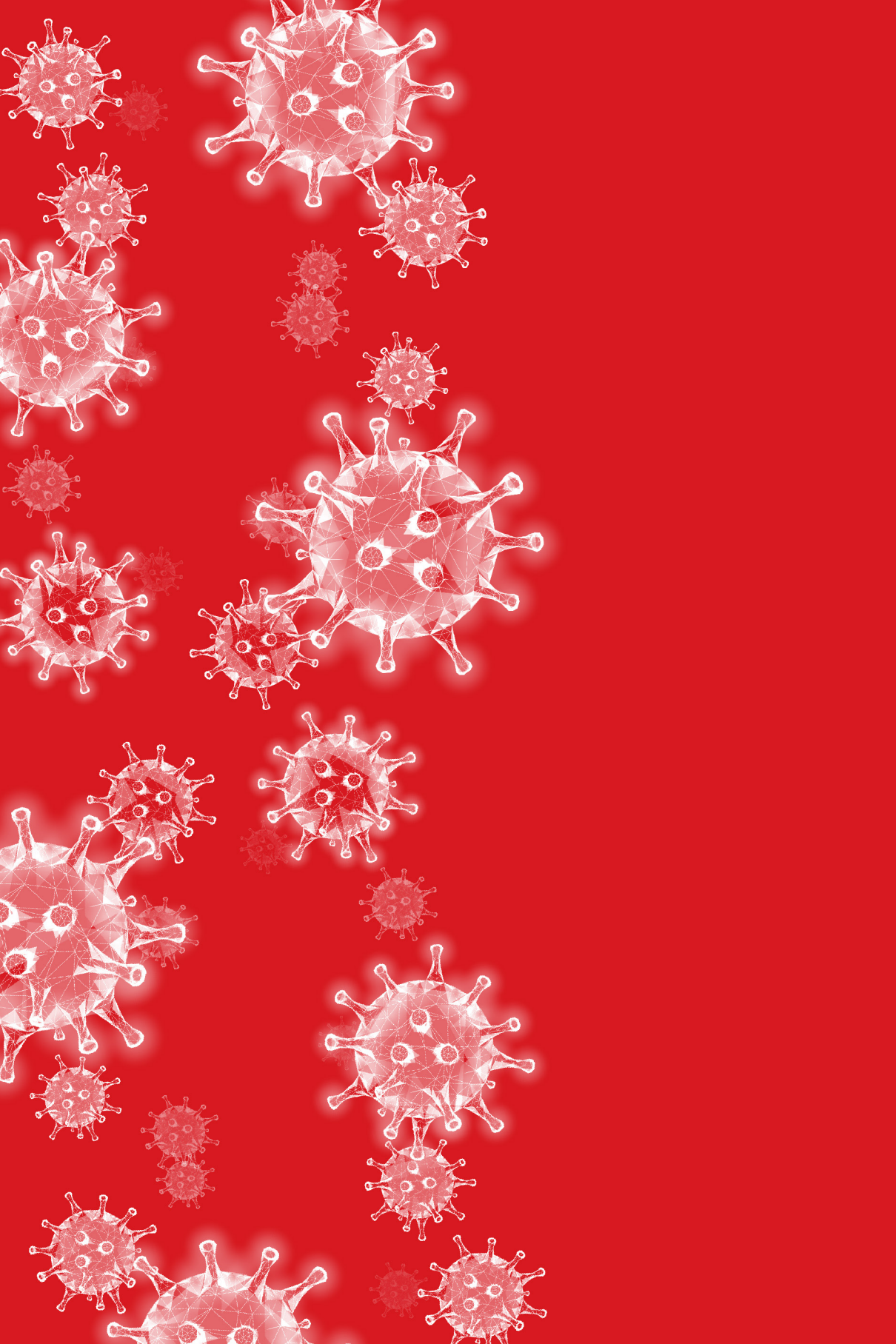
馬祖祭

2020 3/20

萬珍

兵博覧館
TAMA HAKURANKAN

開華楼
KAIKAROU

Analiz/Yorum

Medya ve akademi dünyasının uzmanları salgın sürecini ve sonrasını felsefi, psikolojik, sosyolojik ve teknolojik açıdan TRT Akademi için yorumladı.

Pandemi ve Psikolojik Sınırlarımız

Prof. Dr. Sinan Canan
Akademisyen
Üsküdar Üniversitesi

Kovid-19 salgını dünyayı şaşkına çevirirken üzerinde en çok konuştuğumuz konu, malumunuz psikolojik sağlığımız oldu. İlk başlarda virüsün hastalık yapıcılığı yoğun olarak gündeme gelirken zaman içinde bu beklenmedik duruma verilebilen tepkileri ve alternatiflerini anlamak daha önemli bir yere yerleşti. Psikolojik sağlığımız, etrafımızdaki dünyadan en iyi biçimde faydalana-bilmemiz için en temel gereksinimdir. Psikolojik sağlık dediğimde çoğu insanın zihninde depresyondan, üzüntüden, melankoliden, telaş ve gerginlikten uzak, dingin ve mutlu bir zihinsel durum geliyor olabilir. Hayır, kastım o değildir.

Olumlu ve olumsuz bütün duyguların farkında, duygu ve düşünce dünyasının kendisine ne söylemeye çalıştığını anlamaya gayret eden, kendini ve iç dünyasındaki benliğini yargılamayı bir kenara bırakıp, kendini yargılamadan ve olduğu gibi anlamaya çalışan bir zihin durumundan söz ediyorum.

Böyle bir zihin hâli, çoğu zaman erişilmesi çok zor bir vaha veya adeta bir cennet gibidir. Zira günlük algılarımız ve zihinsel işlevlerimiz, çoğu zaman "neden öyle olduğunu" bilmediğimiz, psikolojik sınırlarımızı zorlayan düşünce, deneyim ve duygulardan ve bunların yarattığı muhtelif rahatsızlıklardan dolayı, pek verimli çalışamaz. Sağlıklı bir zihin, sakin ve dingin bir zihin değildir. Sağlıklı bir zihin, her deneyimi hemen "iyi" yahut "kötü" diye etiketlemeden, üzüntü, sevinç, arzu veya diğer tüm duyguları olduğu gibi deneyimleyebilen, onların kişisel olarak nasıl bir mesaj taşıdığını düşünebilecek ve hissedebilecek özgürlüğe sahip bir zihin hâlidir. Çoğumuz, çoğu zaman böyle değildir. O nedenle olumlu da olsa olumsuz da olsa duygularımızı hızla harcar; olumluları doyasıya yaşayamaz, olumsuzları ise uyuşturmaya çalışırız. Halbuki duyguların esas amacı bize bir nevi "bilgi" vermektir. Karmaşık bir örüntü tanıma sisteminin ürünü gibi görünen duygular, aklımızın ve

analiz yeteneğimizin çözemediği karmaşıklıkta sorunlar için oradadır. Dolayısıyla bu tip mesajları okuyabilecek bir zihin, ciddi bir eğitimle ancak yetkinleştirilebilir. Elbette böyle bir zihin durumu, "bilinçli farkındalık" deneyimi ile de çok yakından bağlantılıdır. Bu farkındalık deneyimi ve ustalığı arttıkça insanların zihinsel süreçleri ve psikolojik durumlarıyla ilgili değerlendirmeleri de çok daha sağlıklı ve isabetli hale gelir. Böylece artık o psikolojik süreçlerin kurbanı yahut nesnesi olmaktan çok, o durumları yönetebilen bir yönetici yahut fail haline gelirler.

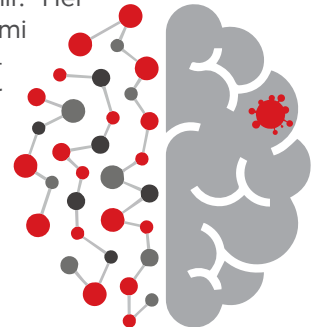
Duygusal İstikrar

Sağlıklı psikolojik hâlin en önemli gereksinimlerinden birisi "duygusal esneklik- dayanıklılık" veya "yılmazlık" olarak adlandırılan beceridir (resilience). Ben bu terime Türkçe karşılık olarak "istikrar" kelimesini kullanmayı seviyorum. Duygusal istikrar, deneyimlenen kötü bir hadise yahut olumsuz bir psikolojik deneyimden sonra insanın ne hızla normal ve sağlıklı psikolojik değerlendirme düzeyine geri dönebildiğinin bir ölçüsüdür. Duygusal istikrar, "tekrar eski hale dönebilme" gibi bir anlam içerdiğinden, pasif bir hal olmaktan ziyade aktif bir süreçtir. Çaba ister ve bu çabayı yönetebilecek beyin devrelerinin de zamanla çalıştırılarak geliştirilmesi gerekir. Duygusal istikrar konusu, Richard Davidson'un, "Beyninizi Duygusal Hayatı" başlıklı kitabında tarif ettiği "altı temel duygusal boyut" tan birisidir. Davidson ve ekibi, literatürdeki çalışmalardan da geniş bir biçimde faydalanarak kendi yaptıkları detaylı araştırmalar sonucunda duygusal yılmazlık denen şeyin beynimizdeki aktif bir kontrol sisteminin gelişmişlik düzeyiyle ilgili olduğunu gösterdiler. Bu sistem, stres yanıtını ortaya çıkaran amigdala bölümü ile beynin davranışları kontrol eden ön bölümleri arasındaki bağlantı komp-

leksleri üzerinden çalışan bir sistemdir. Duygusal istikrar becerisi yüksek insanlarda bu devreler daha "kalın" ve "kuvvetli"dir. Bunu, beyin taramalarındaki "beyaz madde" miktarından ve beyin fizyolojisi çalışmalarındaki "eski haline dönebilme becerisi" nin çok daha iyi olmasından anlayabiliyoruz. Bu bağlantılar beynin her iki yanında da olmasına rağmen özellikle sol kısımda ön beyin ve amigdala arasındaki bağlantılar, bu duygusal istikrar becerisinde önemli gözüküyor. Burada amacımız işin sinirsel mekanizmasını tartışmaktan ziyade, bu bilginin bizim için ne anlama geldiğidir.

İşledikçe Gelişen Beyin Devreleri

Beyindeki beyaz madde, mikroskobik sinir hücrelerini birbirine bağlayan ve onlar arasındaki veri iletişimini sağlayan milyarlarca mikroskobik sinir telinden oluşur. Bu teller, o kadar kalabalık ve sıkı paketlenmiştir ki biz bunları beyin görüntüleme teknikleri ile kocaman otoyollar şeklinde izleyebiliriz. Enstrüman çaldığınızda, yeni bir maharet elde etmek için çalıştığınızda, yeni bir dil öğrendiğinizde ve buna benzer tüm "yeni beceri" durumunda, farklı beyaz madde alanları da otomatik olarak hacmini arttıracaktır. Mesela profesyonel müzisyenlerde, "zekâ ile de ilişkilendirilen" (arkuat) bağlantıların zamanla, müzisyen olmayan insanlara göre daha kalın hale geldiğini biliyoruz. Bu kalınlaşma, büyüme yahut biçim değiştirme, beynin öğrenme yöntemidir. Beyin, biçim değiştirerek öğrenir. Her öğrenme edimi değişimle sonuçlanır. Yıllar boyunca tekrarlanan, talim edilen beceriler ise kalıcı, hızlı ve otomatik bağlantılara dönüş-

türülür. Erken yaşlardan itibaren yapılan farkındalık egzersizlerinin de ileriki yaşlarda bu nedenle gerek duygusal esnekliğe gerekse genel psikolojik iyi oluşa çok büyük katkıları olması gayet doğal bir sonuçtur.

Psikolojik sınırlar, çoğu zaman, "Ben buyum.", "Böyle gelmiş, böyle gider." gibi ifade edilen iç inançlar tarafından korunur ve beslenir. Bu inançları değiştirmenin kendimizi değiştirmek, kendimizi değiştirmenin ise dünyamızı değiştirmek olduğunu anlatmaya çok gayret ederim. Elbette bu sözü herkes duymuştur fakat bilmek, yapmak ve de olmak arasındaki farkı burada bir kez daha hatırlatmam gerekir. Teşebbüs etmeden deneyimleyemez, deneyimlemeden olamayız. Teorik olarak bilmek bir şey, bunu yaşamak ise bambaşka bir şeydir.

Yeniden Çerçeveleme

Psikolojik sınırları esnetmenin az bilinen (ama aslında olumsuz yönde bilinçsizce de olsa sıklıkla kullandığımız) bir yolu ise "yeniden çerçeveleme" (reframing) denen beceridir. Yeniden çerçeveleme, var olan algı düzeyimizde bize iyi yahut kötü, faydalı yahut

zararlı görünen olay ve olguların, zihinsel bağlamın değiştirilmesi yoluyla yeniden yorumlanmasını anlatan bir terimdir. Özellikle olumsuz olaylar karşısında zihinsel kaynaklarımızı olumsuz duygular ve stresle boşa harcamak yerine, bakış açımızı değiştirerek aynı durumun faydalı yahut işe yarar yanlarını görebilir hâle geliriz. Bu beceri, duygusal istikrarın da önemli bir bileşenidir ve beyinde az önce duygusal istikrar yeteneğiyle ilişkili olarak bahsettiğim beyaz madde alanlarının gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Beyinlerinde duygusal istikrar sistemini yöneten devreleri gelişkin insanlar, olumsuz durumlar karşısında bu yenden çerçeveleme becerisini başarıyla kullanırlar. Bu sistemi verimli kullanan insanlardan öğrendiğimiz temel gerçek oldukça açık ve çarpıcıdır: Duygularımız, düşüncelerimiz tarafından şekillendirilir. Nasıl bakıyorsak öyle görür, nasıl görürsek öyle hissederiz. Varsayılan ayar olarak "olumsuzluğu tespit etmeye" odaklı zihinler, doğal olarak her olumsuz durumda duygusal açıdan olumsuz uçlara savrulmaya çok daha yatkındır. Bu varsayılan ayar, bütün hayvanlarda "ürkeklik" olarak ortaya çıkarken insanda daha derin;

depresyon ve travmalara varan sıkıntıları da ortaya çıkartabilir. Zira tabiatta tüm canlıları hayatta tutmakta başarı ile iş gören bu "çerçeveleme" (yani önce olumsuz olanı tespit etme), konu insana, özellikle de modern insana geldiğinde başımıza çok işler açar. Hayatta kalma sorununu temel olarak çözmüş olan bir çoğumuzda bu sistem, "gereksiz endişe ve korku üretme" kaynağı olarak çalışmaya başlar. Sosyal korkular, öz beden algısı sorunları, gelecekteki imkânlar dair endişeler, her türlü beklenti dışı olay karşısında kaygılanma gibi günlük hayatta çokça bildiğimiz durumlar, bu doğal ayarın yansımalarıdır.

Yeniden çerçeveleme ise önümüzdeki olay veya zihnimizdeki kaygı verebilecek düşüncelere başka bir bakış açısıyla bakabilme becerisidir aslında. Takdir edersiniz ki bizden başka herhangi bir canlıda görmeyi beklemediğimiz, insanın aşırı gelişmiş "ön beyninin" bir işlevi olması gereken bu yetenek, konuyu "faydalı-zararlı", "tehlikeli-güvenli" veya "doğru-yanlış" kategorilerinin dışında, sadece "olduğu gibi" veya ilk görünen halinden çok başka şekillerde değerlendirebilmemize imkân verir. Olumsuz görünen

olaylardaki olumlu kısımları görebilmek, hatta bu olumlu kısımları esas odak noktasına çekebilmek, yeniden çerçeveleme ile çoğu zaman mümkündür. Yeniden çerçeveleme, "kendini kandırmak" değil, zihnimize yeni açılardan bakabilme fırsatı sunarak doğru ve verimli davranış geliştirebilme şansımızı artırmaktır. Mesela, bu yılın başlarında tüm dünyayı etkisi altına alan ve hepimizin alıştığı hayat tarzını günler içinde değiştiren korkutucu koronavirüs salgını, tartışmasız insanlık tarihinin en önemli vakalarından biri hâline geldi. Çoğumuz, alıştığımız ve her zaman garanti gibi gördüğümüz günlük hayatımızı bir anda altüst eden böyle bir etkiye karşı ne yapacağımızı şaşırдық. Haklı olarak büyük bir kısmımız endişe, korku ve yer yer panik işaretleme vermeye başladık.

Tüm dünyayı etkisi altına alan böyle bir salgında yapabileceğimiz çok fazla bir şey de yoktu. İşler kontrolümüzde değildi ve kendimizi büyük bir belirsizliğin içinde bulduk. Fakat bazılarımız diğerlerinden daha farklı davranmayı seçti: Onlar, herkesle beraber deneyimledikleri bu "olumsuz" durumun ne tip fırsatlar yaratabileceğine bakmayı seçtiler. Eski alışkanlık ve

rutinlerinin bozulmasına, hayatlarının bildikleri şeklinin keskin bir inkıtaya uğramasını bir yana bırakıp "yeni yollar bulabilme" konusuna odaklandılar. Salgından çok sonra, geriye dönüp de bu büyük salgından sonra inşa edilen dünyaya, şekli ve içeriği nasıl olursa olsun "yeni yaşam tarzına" bakabilenler, içinde bulunduğumuz "yeni hâl"in işte bu tip zihinler tarafından inşa edildiğini görebilecekler. Onlar için küresel bir virüs salgını gibi "alıştığımız her şeyi" değiştiren böylesine

büyük bir mevzu, bildiğimiz kuralların yıkıldığı, yeni ve tanımadığımız bir dünyaya adım atmamıza neden olan pek büyük bir "uyarıcı" haline gelmiştir. Hiç uyarı yapmadan gelen bu yeni durum, "konfordan kaosa geçiş" senaryolarının belki de tarihimiz boyunca en büyüğü, en çok insanı etkileyeni ve en yaygın sosyal etki alanına sahip olanıydı. İşte hepimizin doğal olarak "olumsuz" tepkiler vermesi gereken böyle bir durumda dahi meseleye "başka bir çerçeveden" bakabilenler,

yeni yolları ve imkânları görebilenler mevcuttur. Dünyayı sarsan bir salgında sadece "iyimser" olmak elbette aptallıktır. Şikâyet ve kötümserlik ise bize bir şey kazandırmaz. Önemli olan gerçekçi olmak, durumu kabullenip olası yeni hareket yollarına odaklanmaktır.

Burada son bir not olarak "kabullenmek" kavramını biraz açmam gerektiğini hissettim: Kabullenmek, çoğu zaman zihnimizde acizlik ve itaat gibi

sonuçları çağırıştırabiliyor. Mesela olumsuz bir durumu kabullenme önerisi, o durumdan etkilenen kişilerde genellikle daha isyankâr bir tepkiye neden olabilir. Fakat burada bahsedilen kabullenme, durumun gerçek boyutlarının kavranması, yargısız bir şekilde izlenmesi ve gerçeklerin olabildiğince objektif bir biçimde fark edilmesidir. Böyle bir kabul, harekete yol açar ve bizi durup beklemekten, bocalamaktan, korku ve paniğe kapılmaktan korur. Bunun zıddı ise sızlanmak veya şikâyet etmektir. Şikâyet, aktif bir faaliyet gibi görünse de aslında pasifleştirici bir enerji sarfiyatıdır. Şikâyet, sorumluluğu üzerimizden alarak, dış faktörlere yüklemeye zannı oluşturup geçici bir rahatlama sağlayabilir. Fakat bu rahatlama ne bir iyi hissetme haline ne de sorunların halline dair bir yol bulabilmeyi sağlar. Şikâyet sadece enerjiyi boşa harcamaktır. Çaresizliğin ikrarı, aksiyon almanın reddidir. Bunun tam tersi olan kabullenme, bizi olası yeni imkânlarla doğru harekete geçirir.

Psikolojik sınırlarımızı yoklarken ve zorlarken bence unutmamız gereken en önemli şifre şudur: Biz bu dünyaya sadece "iyi hissetmek" için gelmedik; aksine, ne olursa olsun, "iyice hissetmek" için geldik. İster olumlu ister olumsuz olsun, tüm duygular yaşamın vazgeçilmezleridir ve olumsuz olanları uyuşturan her şey, bizi eninde sonunda kendine esir eder.

NOT: Okuduğunuz metin, Sinan Canan'ın henüz basım aşamasında olan "İnsanın Fabrika Ayarları (İFA) 3. Kitap: Sınırları Aşmak" (Tuti Kitap, 2020) başlıklı çalışmasından alınan kısaltılmış ve uyarlanmış bir bölümdür.

İletişim Felsefesi Açısından Koronavirüs Salgını Üzerine Düşünmek

Prof. Dr. Serdar Öztürk
Akademisyen
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi

Filozof Gilles Deleuze; bilimin denklem ve fonksiyonlarla, felsefenin kavram ve kavramsal kişilik üretimi ile, sanatın ise duyum vasıtasıyla kaosa karşı set çekeceğini, yanıt vereceğini yazar. Bunu, içinde yaşadığımız kriz durumuna, kaos durumuna yani koronavirüs salgınına uyarlıysak özellikle tıp biliminde çalışan bilim insanları ilaç ve aşı geliştirmeye çalışarak ve hastaları tedavi etmeye çalışarak kaosa yanıt vermeye çalışırlar. Felsefeyle haşır neşir olanlar ya da bilgece bir tavırla hayata bakanlar daha önceden felsefede üretilen; ölüm, yaşam, hayatın anlamı, mutluluk, acı, haz, kaygı, düşünce vs. kavramlarla meseleyi anlamaya ve anlatmaya çalışabilirler ya da yeni gelişen bu durumla ilgili hiç düşünülmemiş boyutlarıyla yeni kavramlar üretebilirler. Kaosa karşı kendi tarzlarında böyle yanıt verebilirler. Sanat ise Malraux'nun deyimiyse ölüme bir direniş olarak poetik tarzda, duyum, duygu ve duygulanımı merkeze alarak ya daha önceden üretilen sanat eserleriyle ya da yeni sanat eser-

leriyle anlatılamaz olanı kendi tarzında ifade edebilir. Bu durumu Christopher Nolan'ın yönettiği Interstellar (Yıldızlararası) filminde yaşlı profesörün denklemlerle, bilimsel kavramlarla anlatmadığı yerde şiirle duygularını ifade etmesine benzetebiliriz. Filozof Alain Badiou, dilin paradigmatik ve paradigmatik olmayan yanlarının olduğunu söyler. Şiir, nesirle anlatamadığımız şeyleri paradigmatik olmayan dille anlatan bir sanattır. Ama aynı zamanda yaşadığımız bu koronavirüs durumunu dil yerine başka kanalları kullanarak da ifade edebiliriz. Örneğin, görsel ve işitsel bir sanatsal olan sinema ile ya da işitsel bloklardan oluşan müzikle, çizgi ve renk bloklarından oluşan resimle. Böylece dilin düz boyutunun yetmediği yerde, denklemlerin ve kavramların yetmediği yerde sanat devreye girer. Üçü birlikte; yani bilim, felsefe ve sanat vasıtasıyla kaosa yanıt vermeye çalışsınız. Elbette bunlara ek olarak insanın anlam arayışında binlerce yıl yanı başında olan ve hâlen var olan dini de

katabiliriz. O da yaşam, ölüm, hayatın anlamı gibi meselelerle kendi tarzında kendi ifade mecrasıyla kaosa set çekmede önemlidir.

Hâlihazırda yaşadığımız bu salgının sadece bilimle, sanatla, felsefe ile uğraşanlara ölüm, yaşam, kaygı vs. gibi kavramlar ekseninde sorular sordurttuğunu düşünmüyorum. Bu bir deneyimdir, içinde yaşadığımız hayatta bir kesintidir, yaşamın kırılma anını bizlere hatırlatan bir süreçtir. Eğer böyle ise yaşayan her insan, bir bilim insanı, felsefeci, ya da sanatçı olmasa bile kendi tarzında, kendi ifade araçlarıyla düşünmeye ve sorular sormaya başlamıştır diye düşünmekteyim. Daha sıradan insan sadece sorular sormak veya düşünmenin ötesinde aynı zamanda eyleme de geçebilmektedir. Basitçe ifade edersem bence bu tür kriz durumlarında herkes felsefi deneyim içine girmiştir, çünkü virüs her an yanı başımızda bizi ve sevdiğimizleri, hatta tüm bir dünyayı, yaşamı tehdit eder boyuttadır. Bu nedenle çoğu insan düşünmektedir ve ona uygun eylem üretmektedir. Belki de çoğumuz virüs vakasından önce filozof Kierkegaard'ın dediğine benzer tarzda "uyur-gezerdik." Günlük rutin ve aşinalık içinde düşünmek zorunda kalmamakta, otomatik, mekanik tarzda verili dünya içinde hareket etmekteydik. Ama ne zaman bir problem ortaya çıkarsa o anda düşünce daha odaklayıcı hâle gelmeye başlar. Filozof Bergson'un "mekanik tanıma" dediği boyuttan daha düşünümsele, daha "odaklayıcı" tanımaya geçeriz. Burada ilginç olan husus, felsefenin de aslında problemlerde, arızalarda, paradokslarda devreye girmesidir. Badiou, felsefenin paradokslarda çalıştığını söyler. Bergson, "Felsefe, düşüncenin normal hattına müdahale etmektir." der. Deleuze de felsefenin her zaman ve her şey üzerine düşünmediğini, ihtiyaç durumunda, sorun ortaya çıkması durumunda devreye girdiğini belirtir. O hâlde bir problem olarak koronavirüs salgını yaşamımızda belirmiş, bu da insanların yaşamları üzerinde etki yapmaya başlamıştır. Bilim insanları, siyasetçiler, sanatçılar, felsefeciler ve nihayetinde pek çok insan kendi tarzında ve ilgileri dâhilinde bunun üzerinde düşünmeye ve eylemeye başlamışlardır. Bir kaos olan, bizi uçurumun kenarına getiren

bir arıza, bir problem olan bu virüs karşısında belki de dünya üzerindeki çoğu insan filozof gibi düşünmeyle başlamıştır: Ölüm nedir? Yaşam nedir? Yaşamımda neleri doğru yaptım? Neleri yanlış yaptım? Daha başka neler yapabilirim? gibi soruları pek çok insan bir filozof gibi derinlemesine ve kavramsal düzeyde analiz etmese bile sağduyu ve deneysel düzeyde sorabilir ve sonra da eyleme geçebilir.

Bu virüs salgını aynı zamanda varlıkları görünür hâle getirmiştir. Aile içindeki bir birey, diğer aile bireylerini "görür" hâle geldi, çünkü problem durumunda varlıklar görünür hâle gelir. Bu, özellikle önemlidir, çünkü aslında dünya içinde hesaplayıcı ve planlayıcı hareket tarzında, mekanik modlarla yürüyen düşünüş biçiminde en yakınımızdaki varlıkları dahi göremeyebiliriz. Onları görüşümüz, hesaplayıcı ve araçsal düzeyden olabilir. Örneğin evimizde eşimizi sadece yemekleri yapacak, çocuklara bakacak boyuttan, daha işlevsel boyuttan görebiliriz. Ama koronavirüs salgını nedeniyle daha çok

evde vakit geçirdiğimizde ve de salgın, eşimizi ve çocuklarımızı tehdit eder hâle geldiğinde onları daha içkin değerleriyle görebiliriz. Onların önemi ortaya çıkar. Daha önceleri günlük koşuşturma içinde her zamanki rutin eylemler tekrarlanmaktayken varlıklar hız ve hareket içinde kaybolurlar. O tempo içinde varlıklar görünmez. Belki dostlarımızı dahi böyle görünmezlik içinde araçsal düzeyde görebilmekteydik.

Görmek düşünmektir

Bu noktayı özellikle filozof Heidegger vurgulamıştır. Günümüz virüs salgınından örnek vererek somutlaştırırsak virüsler her zaman vardı, bedenlerimiz, başka bedenlerde her zaman mevcuttu. Ancak görünür değillerdi; hız, tempo, rutin alışkanlıklar içinde kayıptılar. Ancak bu kriz, sorun durumunda bedenimizi, bedenimize zarar veren varlıkları, başka bedenleri görür hâle geldik. Görmek ise zaten düşünmek demektir. Rudolf Arnhem gibi filozoflar görmenin basit bir duyum olmadığını, düşünmek demek olduğunu ya-

zar. Ancak belli bazı anlarda varlıklarını kendilerini ifşa edecek görünürlüğe kavuşurlar. Heidegger, bir şeyin kullanılamaz hâle gelip işlevini yitirdiğinde görünür hâle geldiğini yazar. El altında olan varlık böylece elde-mevcut olma hâline dönüşür. Anahtarımızı kaybettiğimizde onun varlığını hatırlarız, anahtar görünür hâle gelir, önemli hâle gelir. Sağlığımızı kaybettiğimizde ya da sağlığımız tehdit altına girdiğinde bir bütün olarak kendimiz ve tekil düzeyde beynimiz, akciğerimiz, kalbimiz, diğer organlarımız, ruh vaziyetimiz görünür hâle gelir. Adeta bir ekrandan izler gibi kendimizi izleriz. Keza yaşamın temel varlıkları olan virüsler de fark edilir. Varlık kendisini kaos anlarında açar.

Hesaplayıcı düşünme ve tefekkür edici düşünme

Heidegger'in yaptığı bir başka ikili kavramsal set, yine varlığı görünür ve görünmez hâle getiren bakışı öğrenmemiz açısından önemlidir. Bunlar, hesaplayıcı düşünme ve tefekkür edici düşünme ayrımıdır. Hesaplayıcı düşünme, iktisadi rasyonelliği, planlamayı, öngörmeyi, olasılıkları merkeze alan pratik bir düşünmedir. Hemen kavrar

ve hemen unuttur. Kanımca, ABD'de politik boyut koronavirüs salgınında bu tür düşünceyi öne almış ya da bundan geçici süreliğine olsa bile tamamen vazgeçmemiştir. Bu tür düşünüşte teknolojik boyutun aşırı ön plana alınmasının da etkisi vardır. Teknolojik boyutun aşırı ön plana alınması durumunda bir varlık kendi içkin değeriyle görünmez, araçsal değer öne çıkar. Örneğin, güzel bir şarkıyı o an dinlenecek ve o an yaşanacak bir deneyim olarak değil de hemen sosyal medyada paylaşılacak bir eser olarak görme konumuna gireriz. Ya da pikniğe gittiğimizde o yeri kendi varoluşuyla görmek yerine cep telefonu ile fotoğrafı çekilecek yer olarak görürüz. Bu teknolojik deneyim, bizi az düşündürür Heidegger'e göre. Boşluklar hemen doldurulmalıdır, diye düşünürüz. Aralık bırakmayız hesaplayıcı düşüncede.

Heidegger'in tefekkür edici düşünce dediği tarzda ise teknolojiyi tamamen reddetmeyiz, sadece teknolojiyi sakın kavrayıp saliveririz. Ondan yararlanma ve sonra vazgeçme becerisi gösteririz. Hem teknolojinin dışına hem de teknolojiye dâhil olan ama teknolojinin

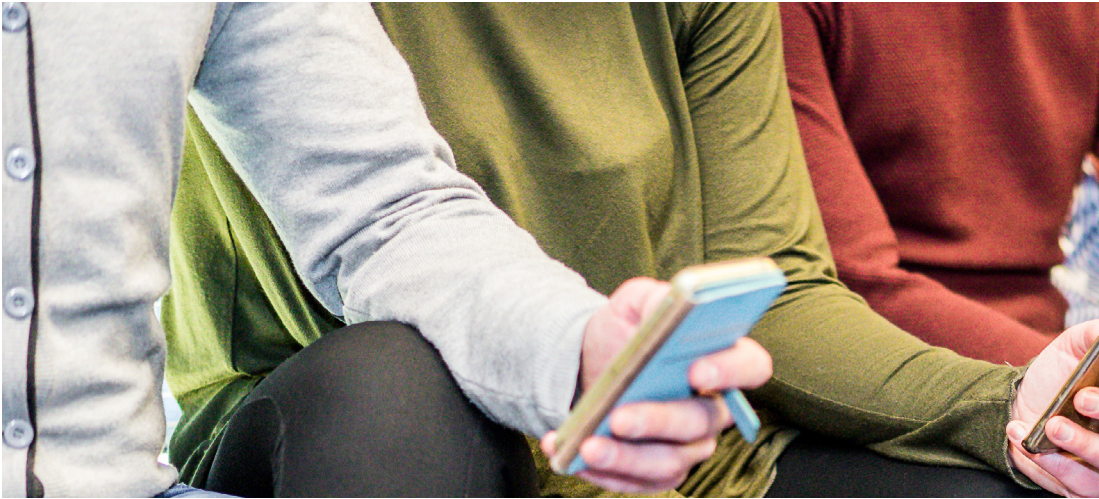
çerçeveleyemediği bir düşünce tarzına gireriz. Poetik, şiirsel bir tarzdır bu. Heidegger'den yola çıkarsak ve Kierkegaard ile biraz geliştirecek "ne bir fazla ne bir eksik olarak" dışımızdaki nesne ve ilişkileri ne bir eksi ne bir fazla olarak görürüz.

Bu kavramlardan yola çıktığımızda günlük hız, hareket, teknolojik bakış altında ailemizi, dostlarımızı, diğerlerini hesaplayıcı bakış altında görebiliyor, ama onları kendi içkin değerleri, araçsal olmayan değerleri ile görmüyorduk. Gelgelelim koronavirüs gibi kaos durumlarında onlar görünür hâle gelir. Belki de hafızalarımıza daha fazla yönelerek, geçmişte yaşadığımız güzel anları, insanları, ilişkileri seçerek şimdiye fazla getirir hâle geldik. Yani kaos durumunda hafızalarımıza daha fazla başvurur olduk. O hafızalarda şimdiki durumla baş etmemizi güçlendirecek montajlar yaptık. Bu anlamda beynimiz bir montaj organıdır aynı zamanda. Beynimizle geçmişten kolaj yaparız. En mutlu olduğumuz anları, geçmişin tespih tanelerinden çekip şimdiye taşırız. Yinelemek gerekirse kaosla baş etmek için buna mecburuz. Eğer yaşamımızı tehdit eden bir olgu varsa hafıza geçmişe bakar, sadece şimdiye ve geleceğe bakmaz. Koro-

navirüs gibi talihsiz bir karşılaşma bizi geçmişe sürükleyebilirken bazen de mevcut rutini bozan güzel bir karşılaşma da bizleri geçmişe götürebilir. Proust'un Kayıp Zamanın İzinde romanında, keki çaya batırdıktan sonra lezzetin dilde yarattığı duyum ile çocukluğuna dönen kahramanın durumu böyledir. Ama koronavirüs ve o nedenle alınan tedbirler neticesinde daha kapalı, izole bir yaşama girmemiz, gücümüzü daha azaltan bir karşılaşmadır. Ne var ki paradoksal olarak kapalı, izole yaşama girmemiz, aynen güzel bir kekin hafızayı tetiklemesi gibi hafızada patlayan anlar yaratır. Ailemizdeki bireylerle, dostlarımızla, sevdiklerimizle yaşadığımız güzel anlar zor koşullar altında yanı başımıza gelir, şimdiye taşınır. Bir taraftan o hafıza, diğer taraftan kaosun üzerimizde yarattığı kaygı hâli, bizim dışımızdakileri daha tefekkür edici bakışla görmemizi sağlayabilir.

Medya Bağımlılığı

Burada "bizim dışımızdakiler" ifadesi özellikle önemlidir. Sadece yakınlarımız değil, uzaktakiler de yakınlarımız hâline dönüşebilir, daha varoluşsal bir terimle, "Görünür hâle gelebilirler."

Bu durumu Benedict Anderson'un Hayali Cemaatler kitabından yararlanarak da izah edebiliriz.

Kitapta matbaa ile birlikte "biz" ve "öteki" arasındaki ayrımın farklı bir boyuta geçtiği vurgulanır. İlk defa farklı coğrafi birimlerde yaşayan ve farklı yaş, sınıf, cinsiyet vs. sosyolojik boyutları farklı olan kesimlerin hayali bir topluluk oluşturduğu belirtilir. Günümüzde sıkça kullanılan kavramla söylersek medya karşısında "kitle" olma durumu ile karşı karşıya geldik. Ama bu analize şunu da eklemek gerekir: kriz zamanlarında hayali topluluklar arasındaki bağ daha da kuvvetlenebilir. Örneğin Türkiye'de yaşayan bizler televizyonda virüs ile ilgili haberleri izlerken daha yoğun duygulanıma gireriz, varoluşsal bir kaygıya dahi sürüklenebiliriz. Bu kaygı bizleri eyleme sürükler, yardım kampanyalarına katılabiliriz, medyayı daha sık takip edebiliriz. Medya Bağımlılığı diye bir iletişim kuramı vardır; bu kurama göre kriz durumlarında medyaya bağımlılığımız daha fazla artar. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de yurttaşlar radyo dinlemek için kahveleri doldurmaktaydı. Radyo pahalı bir araçtı, savaş bir krizdi ve insanlar ne olup bittiğini öğrenmek

için radyoya daha fazla bağımlı hâle gelmişlerdi. Nihayetinde kriz, insanları medyayı takip etmeye yönlendiren bir eylem üretmekteydi.

Burada altını çizmemiz gereken unsurlardan biri, koronavirüs gibi salgın durumlarının sadece evimizde yaşayanlara, arkadaşlarımıza, tanıdıklarımıza ve genel olarak Türkiye'de yaşayan tüm insanlara değil, dünyadaki tüm insanlarla da derin bağlar kurmamızı sağlamıştır. Bunu düşünümsel bir şekilde yaşarız, yukarıda belirttiğim hayali bir topluluk düzeyinde yaşarız. Tefekkür edici bir tarzda, dünyayı, yaşananları, diğerlerini temaşa ederiz, küresel bir yurttaş olduğumuzu hatırlarız.

İşte tam da bu noktada "empati" kavramı devreye girer. Yapılan antropolojik araştırmalar, empatinin temelde varlığını koruma ve sürdürme mücadelesinde "grup içi" dayanışması ve "grup dışı"na karşı rekabetle ilişkili boyutları olduğunu göstermiştir. Burada grup kavramı fiziksel mekânlarda ailemizden başlayan ve günümüz teknolojisiyle giderek genişleyen boyutlara sahiptir. Biraz önce belirttiğim medya ile birlikte hayali bir topluluk grubu genişletmiştir. Grubu soğanın yapısına benzetmek mümkündür. En iç katmanda merkezde birey ve ailesi

bulunur, onun çevresinde belki akrabaları, sonra dostları vs. katman giderek dışa doğru açılır. Kanımca medya nedeniyle giderek gelişen küresel algı özellikle bu salgında olduğu gibi küresel kriz durumlarında “küresel empati” diyebileceğimiz bir sürece götürmektedir bizi.

Küresel empati üzerine düşünmek aynı zamanda “yuva” kavramı üzerine düşündürmektir. Eve kapanma; içsel düşünce, sabretme, tahammül etme, hızdan ve hareketten uzak tefekkür edici düzlemlerde gezinmeye yol açabilir. Belki de uzun süreden beri evimizi, yuvamızı görür hâle geldik. Daha önce barınmamız için araçsal bir değere sahip olan evimiz, şimdi kendisini bizi tehlikelerden koruyan önemli bir mekân hâline dönüştü. Daha önce bizi çerçevelediğini düşündüğümüz evimiz, şimdi varoluşsal kaygılarımıza yanıt veren mekân hâline geldi. Bu arada özel mekân olan evimize kapanmak zorunda kalmamız, paradoksal olarak sosyalleşme arzumuzu arttırdı. Kamusal mekânlarda dostlarımızla kahve ve çay eşliğinde

ettiğimiz sohbet özelemlerimizi katladı. Sokaklarda, bulvarlarda, caddelerde flanörce amaçsız yürüyüşler, seyirler yapmayı arzular hâle geldik. Yuva kavramı böylece genişledi, sokaklar, caddeler, kafeler de yuvamız gibi görünmeye başladı. En geniş çerçeveden dünyanın bizzat kendisi yuva hâline geldi. Soğanimsı yapıya sahip olan yuvada, soğanın en merkezinde, cücüğünde evimiz olmak üzere katmanlı, ama her katmanı birbiriyle ilişkili bir yuva kavrayışına kavramsal ve geniş toplum kesimlerinde sezgisel düzeyde ulaşıyoruz gibi. Bu süreçte paradoksal bir şekilde virüs salgını gibi olağanüstü durumlar önemli paya sahip.

Nihayetinde katmanlı yuvamızın en merkezinde yer alan ev gibi bir mekânda kalma zorunluluğumuzdan dolayı kaybettiğimiz anları, mekânları, ilişkileri, kişileri özleyebiliriz. Bu arzu, paradoksal bir şekilde evimizin de önemini ortaya çıkarır. Kierkegaard, bir metninde böyle bir deneyime giriştiğini belirtir. Evde sıkılmıştır, bu nedenle daha önce Berlin’de yaşadığı

ği deneyimleri yinelemek için yola çıkar. Ama bu tekrar hiçbir zaman eski yoğunluğunda olmaz ve tekrar evine döner. Aynı metinde Kierkegaard, eve dönme ile bir hikâyeye de anlatır. Hikâyedeki adam evinden sıkılmıştır, dünyaya açılmak ister, atına biner. Biraz gider, at adamı üstünden atar. Bu da adamı bir karar almaya zorlar, çünkü adam tam atına binmek üzereyken arkasına döndüğünde gözleri terk etmek üzere olduğu evine takılır. Evi gözlerine o kadar güzel görünür ki evine hemen geri döner. Bu hikâyedeki adamın evine bakışı ile evinin dışında dünyaya açılışı arasında yaptığı seçim durumu düşünceye işaret eder. Daha önce kaos durumunda, kriz durumunda, bir problem durumunda düşüncenin daha odaklayıcı hâle geldiğinden söz etmiştim. Şimdi seçim durumunda da düşüncenin ortaya çıkacağı, günlük rutinin bozulabileceği gözükmektedir. Hikâyedeki adam temaşa edici bir bakışla evine baktığında seçimini dışarı açılmak yerine, evine dönme lehine kullanmıştır.

Koronavirüs salgını dolayısıyla evde kalmamız ise zorunluluktan dolayıdır.

Ama yine de bir seçim vardır: Sağlıklı olma veya da sağlığınıza bir şey olmaz umuduyla duygu ve arzularımızın buyruğuna uyup kendimizi dışarıya atma. Eğer zorunlu bir yasak yoksa (ki Türkiye’de hafta sonları dışında belirli yaş gruplarında bu yasak yoktur) medyadan siyasetçiler, hekimler ve uzmanlar evde kalmamızın hem kendimiz hem ailemiz ve hem de başkaları için akıllı bir seçim olacağını sürekli vurgularlar. Akıl, evde kalmanın daha yerinde olduğunu söyler, ama tıpkı hikâyedeki adam ya da Kierkegaard gibi dışarıdaki dünyayı deneyimlemeyi özleyen yanımız dışarı çıkmayı söyler. O anda seçim başlar, seçimin olduğu yerde de düşünce... Hangisini seçeceğim? Burada benim yaptığım gibi kavramsal ve analitik tartışma yapmak gerekmez, ancak iç dünyamızda sağduyusal ve sezgisel düzeyde bu seçimi yaparız. Platon, insanın üç bölümü olduğunu söylemişti: Midede iştah bölümü, kalpte duygu bölümü, beyinde akıl bölümü. Platon, aklın diğer bölümlere yön vermesi gerektiğini sürekli vurgular. Kanımca Platon’un vurguladığı bu husus, özellikle kriz zamanlarında, ya da benim burada sık sık belirttiğim

kaos durumunda oldukça hayatidir. Koronavirüs salgınında akli iptal ettiğimizde, eskiden olduğu gibi iştah ve tutkularımızı merkeze aldığımızda sadece kendimiz için değil ailemiz, dostlarımız ve başkaları için de etik olmayan bir karar alıyoruz. İnsanın kendi bedenine saygısının yanı sıra, başkalarının bedensel varlıklarına saygısı da en etik ilkelerden birisidir.

Nihayetinde alacağımız karar sonucunda uygulayacağımız eylem, kendimizi ve başkalarının yaşamlarını sonlandırmaya götürecektir kadar hayati öneme sahiptir. Ölüm üzerine düşünmek... Ölümü hep uzak düşünürüz. Hatta hiç başımıza gelmeyecek bir olay gibi hayatımıza devam ederiz. Ama hepimiz sonlu varlıklarız, işte kaos anlarında ölüm bize kendisini hatırlatır. Uzaktaki ölüm hemen yanı başımıza bir korku, tehdit ve kaygı olarak dikilir. Burada Kierkegaard'ın vurguladığı gibi korku ile kaygının aynı olmadığını belirtelim. Korkunun bir nesnesi vardır, ancak kaygı daha varoluşsal bir duruma işaret eder. Ancak koronavirüs durumunda korku, aslında hiç görmediğimiz kadar mikro bir varlık olan virüstür. Virüsün imajını medyada görmüşüzdür, ancak gerçek hâline çoğumuz hiçbir zaman tanık olmamıştır. Ama virüse dair yetkililerin, tıp hekimlerinin anlatıları bizde ölüm korkusu yaratır. Ve giderek bu korku daha derin düzeyde varoluşsal bir kaygıya yol açar. Bu anlamda korku ve kaygı ilişkilidir, birbirinden kopuk iki kavram değildir.

Memento Mori, Memento Vivere

Ölümün hemen başımıza gelebilecek, yanı başımızda bir şey olduğunu hatırlamak, paradoksal bir şekilde yaşama gücümüzü, yaşama isteğini arttırır. "Memento Mori" yani "Ölümü Hatırla" "Memento Vivere" yani "Yaşamı Hatırla" mottosuna daha fazla sarılmamıza

yol açar. Yaşamı, "Memento Mori (Ölümü Hatırla)" ile hatırlarız. Eğer ölümlüysek hayatımıza anlam katmanın yollarını düşünmeye başlarız. Virüs salgını bize bir taraftan Memento Mori'yi diğer taraftan Memento Vivere'yi hatırlatır. O hâlde yaşamı değerli kılan, başkaları ile iş birliği, dayanışma, kendimizi gerçekleştirme öne çıkar. Hâlen yapabileceğimiz çok şey vardır, yaşamda her zaman yeni olanaklar, olasılıklar bulunur. Geçmişte yapamadığımız ama deneyimlemek istediğimiz yaşama, insanlara katkılar içeren isteklerimiz böyle anlarda öne çıkar. O hâlde onları yapmalıyız, biçiminde tefekkür edici bir düşünce, benliğimizi kaplayabilir. Heidegger ve başka bazı filozoflar, insanın ölümlü olmasının insana sorumluluk ve özgürlük bilincini vermesi açısından önemli olduğunu söyler. Ölümlü olduğumuzu virüs salgını ile hatırladığımızda sorumluluk almak isteyebiliriz. Nasıl bir sorumluluk? Evde kalma tercihi bulunma, başkaları ile sosyal mesafe içerisinde hareket etme, tutkularımıza, iştahlarımıza gem vurma, başkalarına yardım etme. Ölümlü olduğumuzu hatırlamamız, bizi aşan devasa bir evrene dair bilince sürükler bizleri. Yaşamımız kısadır, ama ölsek de organik ve inorganik dünya devam edecektir. O hâlde dünyamıza karşı da sorumluyuz. Canlı, cansız, bitki, hayvan, deniz, kum, toprak her şeye karşı sorumluyuz. Özgürlük, bu sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmektir.

Bu sorumluluk, yinelemek gerekirse yuva kavramını genişletir. O hâlde yuvamız bu anlamda sadece şu anda içine kapandığımız evlerimiz değildir, daha geniş bağlamda dünya bizim yuvamızdır. O hâlde her şey ilişkisellik

içinde vardır. Herkes ve her şey ile bir şekilde ilişkiliz, hepimiz ve her şey birbiriyle bağlantı içindedir. Kanımca bu virüs sorunu, bu bilincin kavramsal veya sezgisel düzeyde algılanması noktasında da bizleri etkilemiştir.

Dar ve geniş anlamdaki yuvamıza karşı sorumluluk bilinci, aynı zamanda üretimi ve tüketimi ihtiyaçların ötesine iyiden iyiye çıkarmış endüstrileri de görünür kılmıştır. Küresel ekonomi, hesaplayıcı bakışın tuzağında yuvamız olan dünyamızı iyiden iyiye tahrip etmiştir. Virüs nedeniyle evimize kapanan bizler, belki de bu yoğun ve hızlı üretim ve tüketim çarkında dünyamızın ne kadar tüketilebileceği üzerine düşünebiliriz. Aşırı üretimin yanı sıra aşırı tüketim "ihtiyaç", "lüks tüketim" meseleleri üzerine kafa yormamızı gerektirebilir. Bu pandemi uzun sürerse ya da pandemi

düzeyinde yeni salgınlar ortaya çıkarsa "ihtiyaç" ve "lüks tüketim" arasındaki farklar üzerine de düşünömsellik daha yoğun işleyecektir diye düşünmekteyim.

Belki de Aletheia zamanı

Kanımca bu virüsün hayatımızda yarattığı etkileri tartışmak açısından Antik Yunan'dan beri kullanılan ve Heidegger tarafından daha farklı boyutlarıyla tartışılan "aletheia" kullanışlı bir kavram olabilir. Gizlenmiş hâle gelen varlığı ifşa etmek açısından ilginç bir kavramdır bu. Aletheia kavramına göre hakikat aslında uzaklarda değildir, nesne ve ilişkilerin içinde gizlenmiştir. Onlara farklı bir açıdan bakmak, farklı sorular sormak ya da bir sorunun ortaya çıkması hakikati görünür kılar. Virüs; yaşam, ölüm, başkaları, hayvanlar, bitkiler hızlı ve rutin yaşam içinde gizlenmiştir. Salgın nedeniyle medyadan virüsün yapısı, özellikleri bizlere "virüs" denilen varlığı ifşa etmiştir. Virüs görünür hâle gelmiştir. Yani başımızda olduğu hâlde göremediğimiz aile üyeleri, dostlar, hatta evimizdeki

kahve fincanımız dahi ifşa edilmiştir. Önemli, ilginç ve çarpıcı hâle gelmiştir ilişkiler, nesnelere, varlıklar.

“Değer” sorunsalı

Bu durum bizleri “değer” sorunsalına götürür. Değişim değeri, satın alma değeri ile ilgilidir. Nesnelere niceliksel değer atfederiz, para ile sahip olur ya da sahip olduğumuzu para ile satırız. İhtiyacımızla ilgili değer, kullanım değeridir. Bence bu salgında ihtiyacımızla ilgili değeri daha çok hatırlar olduk. Bu değer de ifşa edildi. Varlığımızı sürdürmek için yiyecekler ve içecekler daha öne çıktı. Ama yapay ihtiyaçlar, lüks ihtiyaçlar geri plana itildi. Bu arada maske, eldiven gibi yeni kullanım değerleri ortaya çıktı. Yaşam devam ettiği ve sorunlar ortaya çıktığı süreçte değerler her zaman değişime uğrayacaktır. Bunun dışında sembolik değer diyebileceğimiz bir şey hakkında öznel ya da özneler arası yargılarda bulunduğumuz değerlerde de araştırılmaya değer unsurlar vardır. Belki daha önce önem vermediğimiz evde film izleme, filmler üzerine iyi, kötü sıfatları kullanarak yargılarda bulunma, şimdi ev hayatının rutin gerçekliği hâline gelmiş olabilir. Konuşma konularımızda

yargılarda bulunduğumuz gerçeklikler yön değiştirmiş olabilir. Daha önce cep telefonu modelleri üzerine olan bir konuşma konusu yerini salgın haberlerine, başkalarının acılarına dair görüntülere, salgın filmlerine bırakabilir.

Ne yapılabilir belki? Elbette hayatın kendisi reçetelerden ibaret değildir. Bu nedenle sorunun yanıtı ancak içinde yine şüphe ve soru işaretleri barındıran pek çok bileşenden oluşmaktadır. Bunu akılda tutarak aşağıdaki kavramsal setler üzerinden birkaç düşüncemi paylaşmak istiyorum.

Öncelikle konuşma ya da sessizlik üzerine bir şeyler söyleyebiliriz. Acaba bu tür kriz anlarında sürekli konuşmak sorunların çözümü açısından ne derece etkili?

Ben bu noktada Kierkegaard'ın kuş ve zambak çiçeğine dair bir metnini çok severim. Bu, bize sessizliğin bazen ne kadar mühim olduğunu anlatır. Filozof, metninde zambak çiçeğinin ve kuşun baharın gelişine dair bekleyişindeki sessizliği anlatır. Zambak çiçeğini şöyle konuşturur: “Ah siz, basitliğin derin düşünceli efendileri, konuşurken böyle

'anları' deneyimlemek mümkün değil mi? Hayır, an sadece sessizlikte deneyimlenebilir. Konuşma edimiyle, ağızdan çıkan tek bir sözcükle an kaçar. An, sessizlikte var olur sadece. Bu yüzden insan, anın ne zaman geldiğini, onu nasıl kullanması gerektiğini nadiren anlar, çünkü sessiz kalmayı beceremez. Susup bekleyemez, anın ona asla gelmemesinin sebebi bu olmalı muhakkak." Düşünür, sessizliğin ıstıraba verilecek en iyi yanıt olduğunu düşünür. İşler ters gittiğinde sürekli şikâyet ederiz. Ama ne kadar şikâyet edersek ızdırap o kadar büyür. Oysa müdahalemiz olmadan zamanın doğal akışıyla sessizlik içinde problemler azalabilir. "Acı çekmeyi uzatan şey, acıdan bahsedip durmaktır" der. Düşünürüne göre insanlar bir türlü susmayı beceremez. Kierkegaard'a göre acı çekmeyi sadece acı çekmek olarak yaşadığımızda ne bir eksik ne bir fazla olduğunda acı çekmek sadeleşir, ayırt edilir, olabildiğince ufak tutulur. Acının ne eksik ne fazla, tam olarak kendisi olması onu sonlu kılar. "Olduğundan ne bir eksik ne bir fazla olmasıyla tam olarak kendisi olan bir acıya yalnızca sesiz kalmayı bilerek ulaşılabilir."

Bence önemli bir fikirdir bu. Koronavirüs salgınında sürekli şikâyet ederek hem sorumluluk almayan hem de sorunu tam mevcut hâliyle değil, kendisini de sorumluluk içine almayacak tarzda problemi olduğundan büyük ve bazen de küçük gösteren tavrın kendisine verilen bir yanıt. Bazıları acı paylaştıkça azalır diye buna itiraz edebilir, ancak acıyı azaltma kaygısıyla yapılan sürekli konuşmaların kendisi de aslında yaşanması gereken bir deneyimi ortadan kaldırabilir. Bu da sanki sorun yokmuş gibi bir tavır içerisine bizleri sürükleyebilir.

Bu zor günlerde umut hakkında neler söyleyebiliriz?

Can sıkıntısı yaratıcı bir eylemdir

Bazı filozoflar umutsuzluk durumunda aklın bizi kurtarmaya-çağınanır. Kelimeler, kişisel gelişim kitapları, hatta psikanaliz yetmez. O hâlde, der bu filozoflar, yaşama inanmak ve kahkahanın gücünü asla unutmamak gerekir. İlginç bir şekilde acıyı acı olarak yaşamak gerektiğine inanan Kierkegaard ile yaşamı olumlayan filozof Nietzsche bu noktada aynı safta yer alırlar: İkisi de kahkahanın özgürleştirici gücüne inanır. Umutsuzluğumuzu hissettiğimizde güçlü ve derinlikli seçimler de yapabileceğimizi unutmayalım. Yani sürekli umut merkezli bir düşünüş, bizi sorunlardan uzaklaştırabilir. Bunun yerine can sıkıntısının nasıl yaratıcı sonuçlar yaratabileceğine dair düşünürlerden ve pedagoğlardan gelen fikirlere bakalım: Çocuklarda can sıkıntısı, onları son derece yaratıcı eylemlere sürükleyebilir. Bazen de umutsuzluk, seçimlerimizde son derece yaratıcı sonuçlara sürükleyebilir bizleri.

Ölüm kaygısı üzerine olan düşünceler de bu salgın dönemlerinde yararlı olabilecek fikirler içerir. Stoacı filozoflara yakın düşünürlerden Marcus Aurelius, "Meditasyonlar" kitabında ölüm üzerine düşüncelerini paylaşır. Ölüm, her an başımıza gelebilir. Gelecek garanti değildir, belki yıllar sonra ölürüz. Dolayısıyla geleceğe dair beklentilerle yaşayamayız. Yalnızca şimdiki görevimiz hâline getirebiliriz. Şekli ve var oluşu belirsiz olan gelecek hakkında endişelenmeden şu anı iyi şekilde yaşamak gerekir der düşünür. Sanki Ölü Ozanlar Derneği'ndeki "carpe-diem" 'anı yaşa' sesidir gibi bu. Madem virüs salgını var, madem ne kadar süreceğini, bize ileride ne zaman bulaşacağı hakkında bilgimiz yok; bunun için sürekli kaygı-

lanacağımıza şu anda, evimizde, ailemizle en iyi şekilde şimdiyi nasıl yaşayabilirim, nasıl daha güzel, hoş kahvaltı yapabilirim, birlikte ne gibi faaliyetlerle evde şimdiyi yaşayabilirim? Evimdeki fotoğraf koleksiyonu, kitaplar, arşivimdeki müzikler, filmler anı yaşamamda bana, aileme neler sunabilir?

Bu durum, hedonist anlamda yorumlanmamalıdır. Zaten Marcus Aurelius da böyle bir tavır içerisinde değildir. Kişinin kendisiyle mevcut zaman-mekân koordinatlarında huzur içinde yaşamı öğrenmesi ve başkalarına iyilik yapmasıyla ilgili bir durumdur. İyilik yapılan başkaları derken bunlar içinde aile üyeleri, dostlarımız ve ihtiyacı olanlar sayılabilir. Bu bağlamda örneğin eve kapanmak zorunda olan bizlerin evdeki diğer bireylere yapabileceği iyilik, güzel bir sohbet, gülümseme, pozitif jestler, mimikler, hatta birlikte oyun oynama, sanatsal yaratıcı faaliyetler üretme, daha pratik bir faaliyet olan yemek yapma olabilir. Böyle eylemler virüs salgınını unutmaya anlamına gelmez; sadece onunla ve ona rağmen "şimdiyi yaşamayı öğrenme" anlamına

gelir. Beklentiler içinde olmak yerine o anki zamana ve mekâna kendimizi konumlandırmak demektir. Kontrol edeceğimiz tek şey, kendimizin şimdide nasıl yaşadığıdır. Bu yüzden yapılması gereken şimdide, olması gerektiği gibi yaşamaktır. Başkalarına iyi davran, kim olduğunu bil, huzurlu ol. Ölümüne dair tefekkür edici düşüncenin bizi odaklayacağı şeyler bunlar olabilir. O an için yaşamak yerine, o anın içinde yaşamak. Buna mekân da ekleyelim. Anın ve mekânın içinde yaşamak...

Benim düşüncem bu düşüncede yine de bir eksiklik olduğu yönünde. Gelecek projeksiyonu olmadan şimdiyi yaşamak da o kadar mümkün değildir. Sadece şimdi üzerine yoğunlaşmanın geleceği umursamama ihtimali vardır. Zaten dilimiz kurgusal olduğu için aynı anda geçmiş, şimdide ve gelecekte yaşamayı mümkün kıldığı için sadece şimdiyi yaşamak mümkün değildir. Bu metni yazarken hem geçmiş hafızama hem okuduğum kitaplardaki satırlara hem önümdeki bilgisayara hem de bu metnin okuyucularının gelecekte bu metni nasıl değerlendirecekleri üzeri-

ne kurgusal bir dünya kuruyorum. Yalnız şunu da unutmamalıyız: Şimdiyi yaşamalıyız, diyen düşünürler zorlukları, sakinlikle karşılayan davranış üzerine odaklanmışlardır. Dünyada sık sık havalı kırıklıkları yaşanmaktadır. Dünyada her şeyi kontrol edemiyorsak enerjimizi kontrol edebileceğimiz şeylere odaklamak gerekir. Değişimlere sakin bir şekilde tepki vermeliyiz.

Ölüm korkusu mu ölüm kaygısı mı?

Gelgelelim Auerilus'un atladığı şey, belirsiz bir gelecekle yaşamayı da öğrenmemiz gerekir. Yaşam kırılırsa, çalışıp kendimizi daha iyi hâle getirebilir, hiç olmadığı kadar ölüm karşısında yaşayabiliriz. İnsan olmanın temel özelliklerinden biri, Todd May'in belirttiği gibi geleceğe doğru uzayıp giden projelere sahip olunmasıdır. Hobilerimiz, ilişkilerimiz, kariyer çizgilerimiz bulunmakta ve bunları çeşitlendirmeye çalışmaktayız. Bizler kaosla yani kaosu şu anki görünümünden birisi olan koronavirüsle uğraşırken o projeleri terk edemeyiz. Şimdiki anımız ile gelecekte olmak istediğimiz anları birleştirmeye çalışırız. Kişi; hem şimdi içinde iş yaparak, çalışarak (yani şu anki virüs örneğinde evde) hem de geleceğe uzayan projelerinin yönlendirmesiyle yaşayabilir. Evde ya da sosyal mesafe içinde arkadaşım ile hem sohbet hâlinde olabilirim hem de virüs salgınının bitmesi durumunda yapacağımız tatili düşünebiliriz. Hem geleceğe projeksiyon hem şimdiki zamanda yaşama. Keza arkadaşım ile, ailemle ilişki sadece şimdiye ait değildir. Geçmişten alınmış, şimdide devam etmekte olan ve geleceğe uzanan bir süreçtir. Virüs salgını, hayatımda kesintiler yaratsa bile şimdi, şu andaki mekân içinde ve zaman içinde kaliteli yaşamayı becerebiliriz ve bu bizim geleceğimizi etkileyebilir. Örneğin ev içinde üretebileceğimiz kaliteli bir sosyalleşmenin virüsten sonraki sosyal yaşamımıza ilginç ve çarpıcı etkileri

olabilir. Başkalarına maddi ve manevi yardım yaparak geleceği de planlayabiliriz. Böylece Heidegger'in sözünü ettiği planlamanın öne geçtiği hesaplayıcı düşünce, düşünülmeyen bir boyuta, daha yaratıcı boyuta geçebilir. Biz bir şey yaptığımızda, düşündüğümüzde yaşamı hissedebilir, yaşayabiliriz.

Bu tür kriz durumları yaşamımızda nelerin önemli, nelerin önemsiz olduğunun farkına varmamıza katkı yapabilir. Bu da eylemlerimizde ve düşünme biçimlerimizde değişiklik yapabilir. Sonuçta geleceğimizi de şekillendirir. Ölümü hatırlamak seçim yapmaya, kendimizi gerçekleştirmeye zorlar bizleri. "Kendini gerçekleştirmek" Hegel'in belirttiği gibi çok değişik biçimler altında olabilir. Bir çocuk, denize taş atarak da kendindeki güçleri aktarabilir, kendisini ifade edebilir; bir sinema yönetmeni film çekerek de kendini ifade edebilir. İkisi birbirinden farklıdır ancak her ikisi de kendini gerçekleştirmenin biçimlerinden birisidir. Bizler de zorunluluk altında olsak bile yeni kendini gerçekleştirme biçimleri yaşayabilir, hatta icat edebiliriz.

Todd May, Ölüm kitabında ölümün bizim hakkımızdaki en derin ve önemli gerçek olduğunu yazar. Nihayetinde neresinden bakarsak bakalım bu virüs vakasının bizim üzerimizdeki asıl etkisi üzerimizde yarattığı ölüm korkusu ve aynı zamanda kaygısıdır. Bu gerçeğin daha derin düzeyde farkında olmak bizde paradoksal olarak yeni yaratıcı ve üretici eylem ve saiklere götürebilir. Böylece metnin başında belirttiğim herkesin sezgisel ve sağduyusal düzeyde filozof olduğu düzeyden daha kavramsal, derin ve bizleri yeni açılımlara götüren filozoflar olma şansına sahip olabiliriz.

Pandemi, Post-Pandemi ve Yeni Dindarlık Modelleri

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

*Akademisyen
Ankara Üniversitesi*

Aylardır kamuoyunun değişmez gündemi olan yeni tip koronavirüs ya da Kovid-19 pandemi sürecinin sağlık alanındaki sonuçlarını yakından takip ediyoruz. Bu süreçte, dünyanın dört bir tarafından gelen binlerce yeni vaka haberiyle birlikte gün geçtikçe bu vakaların derinleşen tahrip edici etkilerine tanıklık ediyoruz. Bu vakalardan bazılarında aldığımız iyileşme haberleri ile seviniyor, ölüm haberleri geldiğinde ise üzülüyoruz. Bu süreçte dünya, görünmeyen bir düşmana karşı elbirliğiyle mücadele ediyor. Bu düşmanın niteliği, yani 5N-1K'sı ise hâlâ belirsizliğini koruyor. Pandemi sürecine ilişkin, "Ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl ve kim?" sorularının cevapları büyük ölçüde kapalılığını sürdürüyor. İlk koronavirüs vakaları, 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan eyaletinde görülmesine rağmen, bu vakalara neden ilk önce Çin'de rastlandığı ve virüsün orada nasıl ortaya çıktığı, henüz dünya kamuoyuna yeterince ikna edici biçimde kanıtlanabilmiş ve açıklanabilmiş

değil. Üstelik kamuoyu, sürecin gerçek aktörünün kim olduğu konusunda da Çin ve ABD arasında karşılıklı suçlamalara şahit olmaya devam ediyor. Nihayet bu yeni gelişmenin pek çok açıdan kapsamlı analizinin yapılması; kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonların saptanması gerekiyor.

Pandemi sürecinde yaşama yönelik umutlarımızı diri tutmaya, potansiyel risklerimizi azaltmaya ve güven algımızı yükseltmeye çalışıyoruz. Yaşam ile ölüm arasındaki ince çizgide gidip gelmeye, ruhsal gerilimler ve gelgitler yaşamaya devam ediyoruz. Sürecin ikinci ayının başlarında Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın 22 Nisan 2020 tarihli Bilim Kurulu toplantısının hemen ardından yaptığı, "Salgın kontrol altına alındı." açıklamasıyla toplum olarak anlık bir rahatlama yaşamış ve sürecin seyrine ilişkin umutlarımızı tazelenmiştik. Ancak bu açıklamadan birkaç saat sonra başlayan ve dört gün süreyle sokağa çıkma yasağının ilan edildiği

kararla birlikte yeniden gerilmiş, paniklemiş ve marketlere akın etmiştik. Bununla birlikte Türkiye’de sağlık sektörünün güçlü ve hâlen güçlendirilen yapısı, sürecin en az hasarla atlatılması konusunda önemli avantajlar sağlamış görünmektedir. Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Bilim Kurulu tarafından sürecin seyrine ilişkin projeksiyonların yapılması, Bakanlık birimlerinde muhtemel senaryolara göre hazırlıkların sürdürülmesini beraberinde getirmiştir. Bu yapılanma, öncelikle küresel sağlık krizinin yerel ayağının yönetilmesinde, tüm paydaşlarıyla sağlık sektörünün elini güçlendiren bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır.

Krizle mücadelede sürecin doğru yönetildiğine ilişkin güçlü bir kamuoyu desteğinin oluşturulması, bu desteğin zamanla tahkim edilmesini ve süreklilik kazanmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yönetimsel süreçlerde verimliliği, etkinliği ve sürdürülebilirliği kolaylaştırmıştır. Bu durum, hâlen sağlık sektörü özelinde pandeminin yönetilebilirliğine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu süreçte yetkili ağızlar

tarafından yapılan açıklamalar, toplum ruh sağlığını doğrudan etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre sağlık; fiziksel, ruhsal ve sosyal olmak üzere birbirini tamamlayan bileşenleriyle bir bütündür (WHO 2000a; WHO 2000b; WHO 2001). Bunlardan birini tedirgin eden bir gelişme yaşandığında, diğer bileşenler de alarm vermeye, başka bir deyişle ‘olağanüstü hâl’ ilan etmeye başlamaktadır. Çünkü psikolojik, ruhsal, zihinsel ve toplumsal sağlığımız biyolojik sağlığımızla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla pandemi günlerinde evde kalmanın, sosyal izolasyon ve karantina uygulamalarının yıpratıcı atmosferinin toplum ruh sağlığımızı örselediğinden kuşku yoktur. Toplum olarak ciddi yaralar alan ruh sağlığımızın onarılması için kamusal ve özel duyarlılıkların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede medyada pandemi sürecine ilişkin haberlerin yer alma biçimi ile kitlelerin psikolojisi arasında da doğrudan bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Kamu ve özel sektör yayıncılığının beraberinde getirdiği sorumluluklarla

hareket eden medya platformlarındaki haberlerin, kitlelerin süreci anlamlandırma biçimleri ve psikolojik reaksiyonları üzerinde sakinleştirici/yatıştırıcı etkilerinin olduğu görülmektedir. Benzer haberlerin düşük profilli duyarlılığa sahip ya da sosyal duyarlılığa sahip olduğu izlenimi uyandırmayan medya platformlarında herhangi bir filtreleme işlemine tabi tutulmadan verilmesi ise kitlesel gerilimi yeniden tetikleme ve yükseltme riskini beraberinde getirmektedir. Esasen pandemi sürecinin orta ve uzun vadeli etkilerinin sadece sağlık sektöründekilerle sınırlı kalmayacağı bilinmektedir. Bu yüzden kamuoyunda olduğu gibi medya haberlerinde de söz konusu sektör merkezli odaklanmanın, toplumun diğer alanlarına doğru etki ve yayılımının gittikçe genişlemesi kaçınılmazdır. Bu kapsamda, pandemiyi ekonomi başta olmak üzere diğer sektörler üzerindeki etkilerinin daha fazla hissedileceği aşikârdır. Sürecin kısa vadeli sonuçları birinci dalga olarak değerlendirilirse ekonomik resesyon riski ve artan işsizlik oranları gibi ikinci

ve üçüncü dalga etkilerinin ardı ardına gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu etkilerle birlikte, pandemi ve post-pandemi dönemine yayılacak uzun erimli bir yolculuğun arifesinde olduğumuz anlaşılmaktadır (Çapcıoğlu 2020a).

Sosyal politika yapıcılarının ve uygulayıcılarının, pandemiyi sağlık ve ekonomi sektörünün yanında, sosyal hayatın diğer alanlarına etkilerini de dikkate alması elzemdir. Çünkü sosyal hayat sağlık, ekonomi, politika, aile, eğitim, boş zaman değerlendirme ve nihayet dini hayat alanlarıyla/boyutlarıyla bir bütündür. Bu bütünün parçaları arasında karşılıklı ve etkileşimsel bir ilişki vardır. Dolayısıyla parçalardan birinde yoğunlukla yaşanan bir değişimin diğer parçalara da sirayet etmesi ve domino etkisiyle zamanla toplum geneline yayılması adeta mukadderdir. Bu yüzden, hastalık ve ölüm riskinin arttığı olağanüstü zamanlarda bireylerin ve farklı toplum kesimlerinin risk algılarını azaltacak, acılarını hafifletecek, yaralarının sarılmasına ve iyileşmesine, travmatik etkilerin rehabilitasyonuna

katkıda bulunacak güvenli sığınaklara ihtiyacı vardır. Böyle zamanlarda insanların aklına gelen ilk sığınak/sığınma aracı dindir. Dini duygu, düşünce, inanç ve pratiklerin afet dönemlerinde ruh sağlığımızı onarıcı ve iyileştirici etkilere sahip olduğu, uzun soluklu araştırmalardan elde edilen bulgularla kanıtlanmıştır (bkz. Yapıcı 2007; Apaydın 2010: 59-77). Söz gelimi, afetlerin beraberinde getirdiği endişe, kaygı ve korkularla başa çıkmada duanın güvenli bir liman olarak algılandığı bilinmektedir.

İnsanlar, özellikle, bireysel ve toplumsal çabaların beklentileri karşılamakta zorlandığı belirsizlik dönemlerinde duanın yanı sıra, ibadetlerin de maneviyatlarını yükseltici gücünden yararlanmayı tercih etmektedir. Bununla birlikte, afetlerin dini yönelimler üzerindeki etkisinin yoğunluğu yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, statü, eğitim, gelir düzeyi gibi sosyo-demografik ve ekonomik değişkenlere göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla pandemi sürecinin dine yönelimlerimizde kalıcı değişimlere yol açıp açmayacağını, söz

konusu değişkenlerin sürecin seyrine etkisi belirleyecektir. Bu bağlamda, post-pandemi döneminde dini hayatın geleceğini kestirebilmek için geniş katılımlı ve uzun erimli çalışmalara ihtiyacımız olacaktır. Karantina uygulamalarına uyum sürecinin, toplum genelinde olduğu gibi inançlı bireyler açısından da yüksek katılımı ve düşük profilli sorunlar üreterek devam ettiğini söyleyebiliriz. Diğer insanlar gibi onlar da Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri çerçevesinde alınan kararlara, önleyici tedbirlere ve kısıtlamalara büyük ölçüde uymaktadır (Çapcıoğlu 2020c).

Dindar bireyler de salgının yayılma hızını düşürmeye yönelik kamusal politikalara ve politika yapıcılara büyük oranda güvenmektedir. Bu güvenin oluşmasında, sürecin başlangıcından itibaren izlenen ve kamuoyunu düzenli bilgilendirmeyi amaçlayan proaktif sağlık politikalarının etkili olduğu muhakkaktır. Toplumsal yaşam alanlarındaki kısıtlamalara uyumun, bireysel yaşamların yönetimine yansımaları konusunda ise dini inançlardan çok kişilik tipleri belirleyici olmaktadır. Bu konu-

da, kişilik tiplerine göre farklılaşan psikolojik reaksiyonlar ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi, kişisel kontrol odağını endişe, kaygı ve korku gibi olumsuz duyguların yönettiği 'tedirgin kişilikler', salgın haberlerinden kolaylıkla tetiklenerek paniğe kapılabilmektedir. Buna karşın kontrol odağında güven, bağlılık ve sabır gibi olumlu duyguların baskın olduğu 'dengeci kişilikler' ise bu tür haberler karşısında kontrollü reaksiyonlar sergilemektedir.

Dindarlık düzeylerine göre farklılaşan yönelimler ise genellikle pandeminin sebeplerine ilişkin yaklaşımlarda ortaya çıkmaktadır. Bu konuda, 'takdir', 'tedbir' ve 'takdir-tedbir' yönelimli olmak üzere üç farklı yaklaşımdan söz edilebilir. 'Takdir' yaklaşımına göre, pandemi bir uyarıdır. Deprem, kuraklık, savaş ve hastalık gibi felaketler, ilahi

bir ceza, ikaz ve ihtar olarak değerlendirilmelidir. Bu bakış açısını savunanlar argümanlarını, genellikle Kur'an kıssalarından, özellikle peygamberler tarihinden örneklerle desteklemektedir. Buna göre masum çocukların, savunmasız sivillerin maruz bırakıldığı ve çoğunluğun sessiz kaldığı dünya çapındaki zulüm, işkence ve adaletsizlikler, ahlaki yozlaşma ve çözülmele karşısında er ya da geç ilahi bir müdahalenin gelmesi kaçınılmazdır. Bunun karşısında 'tedbir' yaklaşımını savunanlara göre ise salgın; insani hataların bir sonucudur ve sorumluluğu tümüyle insana aittir. Bu olayda, ilahi bir belirlenim ve müdahale söz konusu değildir. Bütün bunlar, zamanında ve yeterli tedbirler alınmadığı için yaşanmaktadır. Pandemi henüz bu ölçekte yayılmadan bilimsel tedbirler alınsaydı vakaların artması önlenebilirdi.

Bu iki yaklaşımı sentezleyen üçüncü bir bakış açısı olarak 'takdir-tedbir' yaklaşımına göre ise bu süreç ne tek başına takdir ne de tedbir ile açıklanabilir. İnananlar açısından evrendeki her şeyin metafizik planlamaya (kader)

göre gerçekleştiğinde kuşku yoktur. Ancak bu planlama içinde insana da özgür bir alan bırakılmıştır. İnsan, bu alanda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiğinde (tedbir) sorunların çözümü mümkün hâle gelir. İhmalkâr davrandığında ve sorumluluklarını reddettiğinde ise çeşitli sorunlarla karşılaşır. Nitekim Kur'an'da insanın kendi hataları yüzünden pek çok felakete yüzleşmek durumunda kaldığı ifade edilmektedir. Küresel düzeyde bir bilinçlenme ile evrensel sorunların üstesinden gelinebilir. Bunun için insanların sorumluluklarının farkına varması; başka insanlara, doğaya ve canlılara zarar verecek davranışlardan kaçınması gerekir. Kısaca özetlediğimiz bu üç temel yaklaşımla birlikte pandeminin küresel aktörler tarafından dünyanın gidişatını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek maksadıyla laboratuvar ortamında tasarlanan bir virüsün eseri olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bu bakış açısını savunanlar, pandeminin faturasını büyük ölçüde, küresel aktörlerin yanlış politikalarına yüklemektedir. Bu bağlamda çeşitli kıyamet senaryolarının üretildiği de görülmektedir.

'Kontrollü' dini yönelimlerin anlam üretme potansiyeli yüksektir. Bu po-

tansiyelin nerede, ne zaman, nasıl ve ne ölçüde işlevselleşeceği üzerinde öncelikle bireysel tercihler belirleyicidir. Bununla birlikte bireysel tercihleri yönlendiren çeşitli motivasyon araçları bulunur. Bunlardan bir kısmı, kaynağını içsel yaşantılardan alırken önemli bir kısmı birey dışı kaynaklardan beslenir. Bireyin yaşantısı her iki kaynaktan gelen etkilerle şekillenir. Bu etkilerin sıklık ve yoğunluk derecesine bağlı olarak dini yönelimlerde zaman zaman dalgalanma ve anlık değişimlerin yaşanması ise kaçınılmazdır. Deprem, sel, yangın, kuraklık, kıtlık, savaş ve salgın hastalık gibi geniş kitleleri etkileyen afet dönemlerinde dini yönelimler üzerinde anlık değişimler daha yoğun görülür. Kovid-19 pandemisi de hâlihazırda benzer etkilere yol açmaktadır. Ancak bu etkilerin dini hayata yansımalarının kalıcı hâle gelebilmesi için uzun vadeli, köklü değişimlere kaynaklık etmesi gerekir (Çapcıoğlu 2020a).

Kamuoyunun yakından gözlemediği gibi pandeminin ilk günlerinden itibaren alınan ve toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren karantina uygulamaları arasında dini pratiklere yönelik kısıtlamalar da yer almaktadır. Malum olduğu üzere bu kısıtlamaların ilk örnekleri, umrecilere yönelik karantina

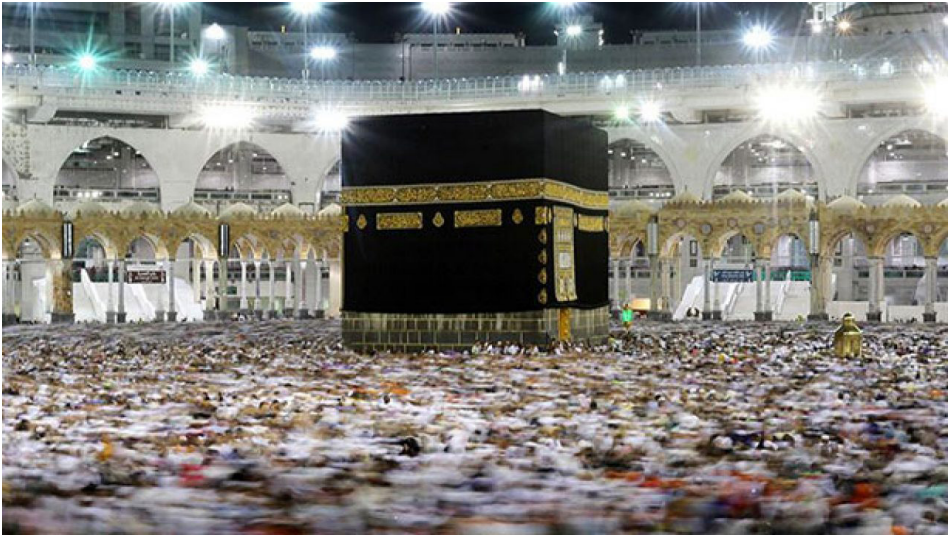
uygulamasıyla görülmeye başlanmıştı. Hemen ardından salgın hastalığa yakalanma riskinin arttığı bu dönemde umreye gidişlerin ertelenmesi gündeme gelmişti. Vakit ve cuma namazlarının cami ve mescitlerde cemaatle kılınmasının yasaklanmasıyla da topluca yapılan ibadetler tümüyle kısıtlanmış oldu. Bu kararlardan en çok etkilenen kesim yaşlılar oldu. Çünkü altmış beş yaş üstü sokağa çıkma yasağının ardından vaktinin tamamını evde geçirmek zorunda kalan yaşlı bireyler açısından cami, sadece cemaatle namaz kılınan bir ibadet yeri değildir. O, aynı zamanda yaşlıların hayatın yükünü birlikte sırtladığı, dertleştiği, sorunlarına beraberce çözüm aradığı, tecrübelerini paylaşıp hâlleştiği önemli bir sosyalleşme mekânıdır. Dini pratiklere katılım, yaşlılıkta bir boş zaman faaliyeti olarak da değerlendirilir. Bu kapsamda cami ve çevresinde gerçekleştirilen faaliyetler evin yükünü hafifleten önemli bir işleve aracılık eder. Bununla birlikte bu süreçte caminin söz konusu sağaltıcı fonksiyonları devre dışı kalmış oldu.

Pandemi sürecinde insanların Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda

yetkililerce alınan kararlara ve getirilen kısıtlamalara önemli ölçüde uyumlu hareket ettiğini gözlemliyoruz. Bu durumu, fiziksel mesafe kuralının yanı sıra, "Evde kal." çağrısı kapsamında karantina uygulamalarına katılım ile sokağa çıkma yasağı konusundaki uygulamalarda da gözlemlemek mümkündür. Ancak 11 Mayıs 2020 tarihinde başlayan 'kontrollü sosyal hayat' döneminden itibaren açıklanan kademeli normalleşme planının kitleler üzerinde tedbirlere uyumu gevşetici etkilere yol açma riski taşımaktadır. Nitekim bu süreçte sokağa çıkanların hızla arttığı görülmektedir. Bu durum, azalan ölüm oranları ve vaka sayılarıyla birlikte yeni bir döneme girdiğimiz bugünlerde, yeniden yükselişi tetikleme potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede, yeni dönemin 'kritik eşik' olarak değerlendirilmesi gerekir.

Pandemi sürecinde sosyal hayatın bütünleşik parçası olan dini hayatın geleceğinin, mevcut bilgi-tecrübe stokları ve zihin-duygu haritaları ile anlaşılması zor görünmektedir. Bu hâliyle dini hayatın, genellikle bireysel yaşam alanlarının sınırları içinde ve daha çok kalp-gönül birlikteliği ile

tecrübe boyutunda anlamlandırılma ve anlaşılma pratiklerine sahne olduğu görülmektedir. Ancak bu süreçte onun köklü bir değişim evresinin eşisinde olduğu aşikârdır. Bu değişimin ilk sinyalleri olarak okunabilecek gelişmeler arasında ramazan ritüelleri sayılabilir. Bilindiği gibi ramazan ayı ve bayram süresince toplu olarak icra edilen mukabeleler, iftar-sahur buluşmaları, yüz yüze yardım davranışları, akraba ve komşular arası ziyaretleşmeler, cemaatle kılınan vakit, cuma, teravih, bayram namazı ve toplu bayramlaşma gibi ritüeller zorunlu olarak askıya alındı. Müslümanların merkezi mescidi Kâbe'nin yanı sıra ülkemizdeki şubeleri olan cami ve mescitler kapalı kalmaya devam etti. Bununla birlikte 11 Mayıs'tan itibaren kontrollü sosyal hayata geçişin ardından açıklanan normalleşme takvimiyle, bu konuda yeni adımlar atılmaya başlandı. Bu bağlamda haftalar sonra ilk cuma namazı 29 Mayıs'ta kılındı. Her ne kadar 'sessiz' geçen bayram sonrası dini hayatta normalleşme adımları daha da sıklaşsa da dini hayatta pandemi öncesine dönülmesi epey zaman alacak gibi görünmektedir.

Karantina uygulamalarının ürettiği yeni mesafe bilincinin de pandemi sonrası süreci hangi açılardan ve nasıl şekillendireceği tartışma konusudur (Çapcioğlu 2020d). Bununla birlikte söz konusu mesafenin sosyal hayatta olduğu gibi dini hayatta da çeşitli sonuçlara yol açması muhtemeldir. Söz gelimi, camilerde sıklaştırılan safların, pandeminin ilk cuma namazından itibaren zorunlu olarak seyrekleştirilmeye başlandığı gözlenmektedir. Bu örnek, dini hayatın olağan seyrinin bir süre daha erteleneceğine ve 'yeni normal'in 'eski normal' hayattan farklı olacağına ilişkin işaretler içermektedir. Pandemi sonrası dönemin, cemaatle kılınan namazlarda olduğu gibi diğer toplu ibadetlerde de eskisinden farklı uygulamalara kapı aralaması muhtemel görünmektedir. Örneğin, hac ve umre ibadetine ilişkin yasaklar hâlen devam etmektedir. Bu durumda Kâbe'nin, hac mevsiminde de toplu ibadete açılmayacağı anlaşılmaktadır. Kurban ibadetinin nasıl edileceği ise salgının yeni normal dönemdeki seyrine bağlı olarak yeniden planlamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla pandemi sürecinin dini hayatın inanç, ibadet, bilgi, duygu ve

sosyal etki boyutlarından özellikle ibadet/ritüel ya da pratik boyutunu kısıtlayıcı tedbirlere kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır.

Pandemi sürecinde insanların risk algısı yükselirken güven algısı düşüş eğilimi göstermektedir. Sürecin yarattığı ilk şokun etkisiyle gözlemlenen bu eğilim, zamanla yerini sosyal hayatta kademeli bir normalleşmeye bırakmaktadır. Başlangıçta dini hayatta da benzer bir manzaranın ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak dini hayatın genel görünümü, bireysel ve toplumsal hayatı domine eden atmosferin baskın rengine bağlı olarak farklı manzaralara sahne olmaktadır. Bu çerçevede dini tercihlerini umut ve bağlılık duygularıyla yönetmeyi başarabilen bireylerin çoğunlukta olduğu ortamların, sürecin geleceğine ilişkin güvene dayalı hayat endeksinin yükselmesine katkıda bulunması beklenir. Aksi söz konusu olduğunda ise risk endeksi yüksek bir manzarayla karşılaşılması kaçınılmazdır. Bu durumun tek istisnası, kriz dönemlerinde bireysel hayatlarının kontrolünü sosyal hayatın bunalıcı atmosferinin dışında tutmayı başarabilen insanlardır. Bu çerçevede, ülkemizde son günlerde kontrollü sosyal hayat dönemine geçişle birlikte vaka sayılarında yakalanan aşağı yönlü ivmelenmenin sosyal ve dini hayatta da hareketlenmeyi beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Ancak bu hareketliliğin, vaka sayılarını yeniden yukarı yönde ivmelendirme potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim bu yönde bazı kıpırdanmaların olduğu anlaşılmaktadır.

Pandeminin ürettiği kriz ortamının ortadan kalkması için kademeli normalleşme adımlarının titizlikle uygulanması ve bu adımların vatandaşlar tarafından da takip edilmesi gerekir. Aksi takdirde güven arttırıcı önlemlerin kısa ve orta vadede yerini yeniden risk

yükseltici sonuçlara bırakması güçlü ihtimaller arasında yer almaya devam edecektir. Bu nedenle sosyal hareketliliğin bir süre daha ertelenmesi, tercihli bir seçenek değil, hayati bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir. Söz gelimi, Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli birimleri tarafından yaz döneminde Kur'an kurslarında verilen eğitimlerin, bu süreçte online olarak verilmesi kararı yerinde olmuştur. Bunun gibi din hizmetlerine ilişkin diğer uygulamalar da mevcut şartlarda yeniden gözden geçirilmelidir. Şartların oluşmadığına kanaat getirilmesi durumunda ise vakit kaybetmeden uzaktan eğitim imkânları değerlendirilmelidir. Yine aileler tarafından yaz dönemi için yapılan tatil planlarının yetkililerden gelen uyarılar dikkate alınarak yeniden gözden geçirilme zorunluluğu bulunmaktadır.

Salgın hastalık sürecinin ürettiği risklerin orta ve uzun vadedeki muhtemel sonuçlarına ve yönetilebilirliğine ilişkin dinamik bir yaklaşımın benimsenmesi kaçınılmazdır. Sosyal politika yapımcıların ve uygulayıcıların, küresel ve yerel ölçekte gelişmeleri anbean izleyerek oluşturdukları yaklaşımın sürdürülebilirliği, ortak perspektifin farklı toplum kesimleri tarafından sahiplenilmesiyle sağlanabilir. Pandeminin sosyal ve dini hayattaki seyrine ilişkin projeksiyonların da bu dinamik yaklaşımın menziline tutulması gerekir. Dolayısıyla bu aşamadaki saptamalar, sürecin muhtemel seyrini anlamaya çalışmaktan ve bir kısım öngörülerde bulunmaktan ibaret kalacaktır. Esasen post-pandemi döneminin doğasına uygun olarak sürecin sosyal ve dini hayattaki yansımalarının nasıl bir geleceği şekillendireceğine ilişkin kontrollü bir yaklaşım sergilenmelidir. Zira sürecin dikkatle izlenip gerekli önlemler titizlikle uygulanmadığında, kontrol dışına çıkma ihtimali, belirsizliği ve

sınırlılıkları hâlen geçerliliğini sürdürmektedir (Çapcıoğlu 2020b: 22-23).

Toplumsal etkileşimlerin karakterini, dini toplumsal sermayenin kullanım koşulları belirler. Bu koşullar, bireylerin dini hareketliliğine etki ederek dini hayatın dinamizmine de doğrudan katılmış olur. Pandemi dönemlerinde dini hareketliliğin yönünü tayin eden ise olağanüstü koşulların ürettiği sonuçların bireylerin ve toplumların hafızasında bıraktığı derin izlerdir. Eğer toplum olarak uzun süren bir karantina dönemi yaşamışsanız elbette bunun kısa vadedeki sonucu, inançlı bireyler açısından dini tercihlerde artan yönelimler şeklinde görülecektir. Bu dönemde bireysel yönelimlerin dua, ibadet ve sosyal hayatta göz-

lemlenen diğer dini pratiklere yansımaları da güçlü olur. Ancak olağanüstü koşulların toplum hafızasında bıraktığı travmatik izlerin orta ve uzun vadede silinmeye başlamasıyla birlikte dini tercihlerde öncelikle bir dengelenmenin, ardından bir stabilizasyonun yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Böylece uzun vadede dini hayatın istikrarı yeniden sağlanmış olur. Post-pandemi döneminde de benzer bir senaryonun ortaya çıkma ihtimali yüksek görünmektedir. Ancak gerçekçi bir öngöründe bulunmak için sürecin bir müddet daha dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Apaydın, H. (2010), "Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10 (2): 59-77.
- Çapcıoğlu, İ. (2020a), "Kontrollü Sosyal Hayat, Medya ve Dini Yönelimler", <https://www.islamve-medya.com/kontrollu-sosyal-hayat-medya-ve-dini-yonelimler/821/>, Erişim tarihi: 18.05.2020.
- Çapcıoğlu, İ. (2020b), "Pandemi Sürecinde Türkiye'de Sosyal ve Dini Hayatın Görünümü", Müsiad Ankara Bülten, 13 (53): 22-23.
- Çapcıoğlu, İ. (2020c), "Salgın Nedeniyle Kısıtlamaların Orta ve Uzun Vadede Dini Pratiklere Katılımı Artırması Muhtemel", Independent Türkçe, 27 Nisan 2020.
- Çapcıoğlu, İ. (2020d), "Pandemi, Ramazan Mesafesi ve Sanal Sosyallikler", <https://www.islamve-medya.com/pandemi-sanal-sosyallikler-ve-ramazan-mesafesi/823/>, Erişim tarihi: 21.05.2020.
- WHO (2000a), World Health Report 2000: Health Systems-Improving Performance, Geneva, Switzerland.
- WHO (2000b), A Quick Reference Compendium of Selected Key Terms Used in The World Health Report 2000, Geneva, Switzerland.
- WHO (2001), European Regional Consultation on Health System Performance Assessment, Geneva, Switzerland.
- Yapıcı, A. (2007), Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık, Adana: Karahan Yayınları.

Yeni Koronavirüs Hastalığının Toplumsal Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Seda Güven
Akademisyen
İstanbul Üniversitesi

Yakın dönemde tüm dünyaya yayılan yeni koronavirüs salgını kısa sürede küresel bir sağlık sorunu hâline geldi. Salgının süresi uzadıkça ve etkili olduğu coğrafya genişledikçe salgından etkilenen kişilerin sayısı da her geçen gün artış gösterdi. Ağır fiziksel belirtilere neden olabilen virüs sadece bedenleri değil, toplumsal yaşantıyı da etkiledi. Böylece salgının yol açtığı toplumsal etkiler, hastalıkların biyolojik olduğu kadar toplumsal bir olgu olduğu gerçeğini de bizlere hatırlattı. Esasen sağlığın ve hastalığın dar ya da geniş ölçekte toplumsal, ekonomik, siyasi açıdan güçlü bağlamları bulunur. Elbette ki bireylerin karşılaştıkları veya karşılaşma olasılıklarının yüksek olduğu hastalıklar cinsiyet, yaş, kalıtım gibi biyolojik etkenlere bağlıdır. Ancak bireylerin, grupların, toplumların sağlık ve hastalık durumlarını belirleyen pek çok sosyal etken bulunur. Bunlar medeni durum, eğitim, meslek, toplumsal sınıf, yaşam tarzı, inanç sistemleri olarak sıralanabilir. İfade edilen sosyal

etkenlere ek olarak toplumsal yapı ve kültürden de bahsetmek gerekir. Sağlık ve hastalık algısı kültürün bir parçasıdır. Bu nedenle sağlık ve hastalık kavramlarını toplumsal yapı, kültür bağlamında incelemek, toplum ve sağlık ilişkisini daha kavrayışlı anlamaya olanak sağlayacaktır.

Yeni koronavirüs hastalığı yayılımı ve önlemler açısından küresel toplumda benzer sonuçlar doğurmuşsa da farklı toplumsal yapılarda farklı yansımaları oldu. Bunun yanında aynı toplum içindeki sosyal-ekonomik belirleyicilere bağlı olarak değişik toplumsal tepkilere yol açtı. O hâlde yeni koronavirüs salgını yukarıda bahsedilen sağlık-hastalık ve toplum ilişkisi bağlamında değerlendirmeye çalışalım.

&

Yeni koronavirüs salgını sağlık-hastalık ile toplum ilişkisi yanında hastalık sorununun yalnızca biyolojik bozulmadan öte olduğunu belirten güçlü bir örnek olarak görünmektedir. Ya-

kından bakıldığında yeni koronavirüs hastalığının yıkıcı etkileri arasında hastalık ve sağlık olgusunun sosyolojik boyutları da gündeme gelir. Bu boyutlardan biri salgın ile toplumsal yapı arasındaki bağıntıdır. Bu beklenmedik salgın sürecinin gerisindeki toplumsal ve tarihsel bağlamı şöyle açıklayabiliriz: Toplumların yaşam ve düşünce tarzları, üretim ve tüketim eğilimleri değiştiçe hastalık modelleri de değişmiştir. Avcılık ve toplayıcılık ile yaşamlarını sürdüren tarım öncesi toplumlarda sakatlık ve ölümlerin çoğunlukla çevresel etkenler ve av kazaları ile olduğu anlaşılmıştır. Tarımsal üretimin gelişmesiyle enfeksiyon hastalıklarının etkili olduğu bir döneme girilmiştir. 19. yüzyılın sanayileşen ülkelerinde ise hâkim olan hastalıklar yoksullukla ilişkilendirilirken, 20. yüzyılda yaygın olarak görülen hastalıklar varsıllıkla, uygarlıkla ya da yaşam tarzıyla açıklanmıştır. 20 ve 21. yüzyıl toplumlarının hareket azlığı, yeme bozuklukları, çevre ve yaşama koşullarının baskısı ile ortaya çıkan hastalıklarda büyük artış gözlenmiştir. Toplumların özellikle yeni salgınlara hazırlıksız yakalanmalarının nedeni de

hastalıkların toplum yaşamına koşut değişen koşullarında saklıdır.

Dünya tarihinin büyük bir bölümünde değişik zamanlarda ortaya çıkan ve farklı nitelikteki salgınlar toplum yaşamını içten etkilemiştir. Öyle ki kolera, veba, sıtma gibi salgın hastalıklar kimi dönemlerde savaşlardan daha çok can kaybına neden olmuştur. Salgın hastalıklar yüzlerce yıl toplumların siyasi, ekonomik ve elbette sosyal hayatlarını etkisi altına almıştır, hatta dönüştürmüştür. Bu nedenle insanlık tarihinin salgın hastalıklar tarihiyle paralel ilerlediğini söylemek yanlış olmaz. Bunun yanı sıra toplumsal değişimlerle birlikte dönemsel üretilen çeşitli salgın hastalıkların olduğu da görülmektedir.

19. yüzyıla gelindiğinde tıp bilimindeki gelişmeler yoluyla artan birikimle salgın hastalıkların nedenlerinin mikroplar olduğu keşfedilmiştir. Böylece salgın hastalıkları önlemek için insanlık bilimsel bir güç kazanmıştır. Bakteri ya da virüs kaynaklı salgınların önüne geçmek için kamu sağlığını koruyucu önlemler alınmaya başlanmıştır. Temiz gıda ve su, temiz yaşam alanları

için kentlerde düzenlemeler yapılmıştır. Aşılar, ilaçlar geliştirilmiştir. Böylece artık salgın hastalıklara karşı mücadelede büyük bir aşama kaydedilmiştir.

20. yüzyıla toplumlar salgın hastalıkların alt edildiği düşüncesiyle girmiştir. Böylece sağlık riskleri arasında salgın hastalıklara bağlı kaygılar azalmıştır. İnsanlığın salgın hastalıklar karşısında zafer kazandığı düşüncesi ilk büyük darbeyi 1918 yılında ortaya çıkan İspanyol gribiyle almıştır. Salgın öylesine etkili olmuştur ki Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirdiği bile söylenir. Buna karşın salgın sonrasında bilimsel keşiflerle yaygın bulaşıcı hastalıkların çoğuna karşı etkili araçlar sağlanmıştır.

Birçok bulaşıcı hastalığın birer birer ortadan kalkacağı beklentisi yaygınlaşmıştır. Gerçekten de çiçek hastalığına karşı dünya çapında yapılan kampanya ile 1979'da Dünya Sağlık Örgütü bu hastalığın ortadan kaldırıldığını duyurmuştur. Böylece bilim ve teknolojik gelişmelerle dünyadan bulaşıcı hastalıkların ortadan kalkacağı düşünülmüş ve yeni hastalıkların ortaya çıkacağı öngörüsü iyice zayıflamıştır. Dünya genelinde bulaşıcı hastalıkların etkisinin zayıfladığı inancına karşın özellikle sanayileşme hamlesini yapmamış ya da tamamlamamış yoksul ve az gelişmiş ülkelerde salgın hastalıklar önde gelen ölüm nedenlerinden biri olarak kalmıştır. Ekonomik ve siyasi açıdan önde ge-

len ülkelerde ise ölüm nedenleri içinde salgın hastalıkların etkisi iyice azalmıştır. Bu nedenle de salgın beklentisinin olmadığı bir dönemde dünya yeni bir salgın hastalık tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.

Yeni koronavirüs salgından önceki en yakın ve etkili küresel salgın yeni bir hastalık olarak tanınan HIV / AIDS'ti. Ancak günümüzde yayılımı göreceli de olsa kontrol altına alındığından küresel bir tehdit olarak görülecek salgın kalmadığına ilişkin inanç yine yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeni salgının toplumları böylesine hazırlıksız yakalamasının bir nedeni de salgın olasılığının zayıflamasına paralel olarak salgın hastalık-

lara karşı araştırma ve fonların azaltılması ve bulaşıcı hastalıklarla ilgili halk sağlığı programlarının ortadan kalkması gösterilebilir. Ancak beklentinin azalmasıyla birlikte 20. yüzyılda kentsel nüfus, kırsal nüfusa göre orantısız biçimde yükselmiştir. Geniş nüfuslu mega kentlerin oluşması bu kentlerin kaynak ve hizmetler açısından olumsuz koşullara sahip kimi bölgelerinin hastalıkların bulaşmasına uygun ortam sağlamasına neden olmuştur.

Bir yanda küreselleşmeyle birlikte kimi kentler aşırı ve plansız gelişmiş, kentlerdeki sağlıksız geçkondu bölgeleri artmıştır. Diğer yanda ise kimi kentlerde teknolojinin tüm imkânlarıyla donatılmış akıllı binalar, lüks konutlar, ulaşım imkânları gelişmiştir. Modern ulaşım ağı turistlerin, göçmenlerin, çalışanların hareketlerini kolaylaştırırken mikroplar için de hareketlilik fırsatı sağlamıştır. Tüm bu koşullar salgın hastalıkların yeniden ortaya çıkmasına ya da yeni hastalıkların görülmesine uygun ortam hazırlamıştır. Bunda elbette ki insanların toplumsal değişimle birlikte farklılaşan yaşam tarzları etkili olmuştur. Zıtlıkları ve toplumsal gerilimleri içinde barındıran yeni toplum yaşamı, insanların karşılaştığı hastalık dağılımını/yayılımını da emsali görülmemiş bir hızla genişletmiştir ve genişletmeye devam etmektedir.

20 yüzyıl boyunca ve 21. yüzyılın başlarındaki gelişmeler geçmişten farklı sağlık koşullarını da üretmiştir. Önceden öngörülemeyen koşulların yol açtığı hastalıkların hem yapısı hem de etki alanı genişlemiştir. Bu nedenle insanlık aşılar, antibiyotikler, teşhis araçları gibi

olumlu gelişmelere karşın bulaşıcı hastalıklar açısından yapısal olarak daha öncekinden de savunmasız kalmıştır. Bilim ve teknolojiye gelişmelere karşın yeni koşullar eski hastalıkların kimi zaman tekrar canlanmasına ya da yeni hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni koronavirüs hastalığı böylesi bir toplumsal arka planda ortaya çıkmıştır.

&

Yeni koronavirüs hastalığı 2020 yılının başından itibaren engellenemeyen bir biçimde dalga dalga tüm dünyaya yayıldı. Üstelik modern tıp, hastalığın tedavisinde güçsüz kaldı. Artan ulaşım ağlarıyla yoğunlaşan insan hareketliliği, virüsün dünyanın birçok yerine yayılmasına yol açtı. Pek çokları için adı duyulmamış bir kentte başlayan hastalık, tüm dünyayı etkileyerek pandemiye dönüştü. Sağlık sistemleri sarsıldı ve kimi ülkelerin sağlık sistemlerinin zayıflıkları gün yüzüne çıktı. Dünyanın ekonomik açıdan gelişmiş ülkeleri bile salgında ağır kayıplar verdi. Bu nedenle hastalığın yayılmasını engellemek için önlemler de hızlıca ve radikal bi-

çimde alındı. Salgına karşı alınan önlemler toplum yaşantısının pek çok alanını etkiledi.

Yeni koronavirüs salgını toplumsal yaşamımızı nasıl değiştirdi? Bu sorunun cevabı öncelikle makro sistemlerle verilebilir. Küresel düzeyde salgınla mücadele için devletler çeşitli önlemler aldı. Bu önlemlerin başında diğer ülkelerle ilişkileri sınırlandırmak geldi. Sınır kapıları kapandı, uluslararası ulaşım kısıtlandı, ticari ilişkiler askıya alındı. Bu süreçte özellikle dezavantajlı ülkeler salgının etkisiyle ekonomik açıdan daha da zor duruma düştü. Dünya ekonomisiyle birlikte dünya siyaseti de salgından etkilendi. Aynı zamanda ülkelerin gündemi siyaset ve ekonomi olmaktan çıktı. Salgın ve salgına bağlı gelişmeler devletlerin temel sorunu olarak görülmeye başlandı. Dünyanın pek çok ülkesinde salgınla mücadele için sokağa çıkma yasağı getirildi ve karantina uygulamasına geçildi.

Salgının etkisinin artması ve karantina uygulamasıyla beraber eğitim kurum-

ları, iş yerleri bireylerin toplumsal yaşama katıldıkları, kamusal yaşamın bir parçası hâline geldikleri yerler geçici süreyle kapatıldı ya da “sosyal mesafe” ye uygun biçimde düzenlendi. Okullar, akran grupları, iş arkadaşları bireylerin toplumsallaşmasında etkili tüm bu unsurlar askıya alındı. Yüz yüze ve karşılıklı iletişim olmadığı için toplumsallaşmanın işlevi de kaçınılmaz olarak geçici süreyle zayıfladı. Virüsten korunmak için ülkeler gibi insanlar da kendi sınırlarına çekildi. İnsanlar için bu sınırı belirleyense evlerin metrekaresi oldu. Ev dışında geniş alanlara yayılabilen insanlar arası etkileşim, kapanmayla birlikte evin metrekaresinin içine sığdırıldı. Dışarının içeriden yönetilmeye çalışılması, evin olağan kullanımını değiştirdi. Evin barınma işlevi, insanların evle kurdukları ilişki biçimi değişti. “Hayat eve sığar.” dendi oysa bu süreçte hayatın evden çok daha büyük olduğu anlaşıldı.

Günümüzün toplum yaşantısı bireylerin sağlık, eğitim, yeme içme, tüketim gibi ihtiyaçlarını ev dışında gerçekleştir-

tirebilmesi üzerine kuruludur. Salgın, bu düzeni yerle bir etti. Dışarısı olmadan içerinin anlam yitimine uğradığı anlaşıldı. Dahası karantina süreci gündelik yaşamın bölünmüş alanlarını birleştirdi. Bu dönemde insanların evlerine çekilmesiyle ortaya çıkan durum, özellikle aile içi iletişimi pekiştirmeye olanak vermesinin yanında toplumsal yaşamın kurucu unsurlarını dışlanmış oldu.

Yaşam alanları evlerle sınırlı olunca tüketim biçimleri de değişti. Daha önce tüketim alışkanlıklarının bir parçası olmayan sağlık ürünleri temel ihtiyaçlar arasına girdi. Bu gibi ürünler gündelik hayatın bir parçası oldu. Pek çok mağaza ve alışveriş merkezi kapatıldı. Temel ihtiyaç maddelerinin alınması için online alışveriş uygulamaları kullanılmaya başlandı. Özellikle kargo firmaları bu dönemde online alışverişin artmasıyla talebi karşılayamaz hâle geldi. Kısacası pandemi, alışveriş yapma biçimimizden eğitime varıncaya kadar hayatımızı farklılaştırdı. Barınma, dinlenme, alışveriş, çalışma gibi gündelik yaşamın farklı nitelikteki ke-

sitleri/işlevdeki bölümleri aynı zaman dilimine sığdırıldı. Zaman ve mekân algısı aşındı.

Karantinanın yol açtığı bir başka durum ise salgın sürecinin uzamasıyla toplumsal farklılıklar ve eşitsizliklerin görünür hâle gelmesi oldu. Özellikle “beyaz yakalı” hizmet sektörü çalışanları hayatlarını bir süre evde sürdürebilecek güce sahipken kol gücüyle çalışanlar, esnaf ya da kısa dönemli işlerde çalışanlar ekonomik açıdan zor bir döneme girdi. Kapanma dönemini kimisi bir odalı evlerde kimisi bahçeli konutlarda geçirdi. Benzer biçimde kimisi birkaç aylık yiyecek stoku yaparken kimisinin gücü ise ancak birkaç güne zar zor yetti. Bu nedenle özellikle ekonomik ve sosyal ayrımlar derinden hissedildi. Pek çok kişi birikimlerini, iş ve gelirlerini kaybetti. Aradaki eşitsizlikler keskinleşti. Üstelik evlere çekilen insanlar için evler de eşit imkânlar sunmadı. Düşük ya da orta gelirli kimi ailelerin evlerinden dijital hizmetlerden yararlanmaları da kolay olmadı. Dijital platformlardan çeşitli film ve dizileri izlemek, online oyunlar oynamak, sosyal çevreyle internetten sohbet etmek, online eğitimlere katılmak, spor yapmak ya da müzeleri, parkları sanal turlarla gezmek evdeki teknolojik donanımla doğrudan bağlantılıydı. Bu nedenle ev, herkes için eşit biçimde konforlu bir alan olmadı.

Karantina ve sokağa çıkma yasaklarıyla evlerin işlevi, ev içi yaşantı böylesine değişirken toplumsal ilişkiler de değişti. Toplu ziyaretler, topluluk hâlinde yapılacak tüm etkinlikler kısıtlandı. Kültür-sanat gösterileri iptal edildi, spor müsabakaları ertelendi. İnsanların topluca bulunacağı restoran, kafe gibi yerler kapatıldı. Diğerleriyle ilişki “sosyal mesafe” denilen sanal bir çizgiyle sınırlandırıldı. Toplumsal etkileşim bu sanal mesafeyle azaltıldı. Sosyal

mesafe uygulamasının toplumsal sonuçlarına bakalım :

Dünya Sağlık Örgütü sağlığı, sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli olarak tanımlamıştır. Sosyal iyilik hâli aile başta olmak üzere toplumsal ilişki ağlarını ifade eder. Fiziksel yönden iyi olmak tam bir iyilik hâline kavuşmak için yeterli değildir. Sosyal ilişkilere, sosyal ağlara dahil olmak gereklidir. Ev içine çekilme, sosyal ilişkilerin sınırlandırılması, neredeyse yüz yüze yakın ilişki kurulabilecek ortak alanların yok olması elbette toplumsal dayanışmayı etkiledi. Aynı zamanda hastalığın yayılma sürecinde insanlar arası doğrudan etkileşimli sosyal ilişkiler azaldı ya da tamamen ortadan kalktı. Özellikle hastalık durumunda toplumsal ağlar hastalığın karşılanmasında ve aşılmasında etkili olma işlevini yitirdi. Hastaların izole edilmesi, hastalığın tedavisinde sosyal ağların güçlü desteğinden uzak kalınmasına neden oldu.

Salgınla ilgili olarak ele alınabilecek bir konu da toplumsal damgalamadır. Yeni koronavirüs hastalığı bağlamında damgalama iki açıdan ele alınabilir. Çin’in Wuhan kentinde salgının başladığı düşünüldüğü için uzak doğu kökenli kişilerin damgalanmasıyla karşı karşıya kalındı. Ayrıca Çin’in yemek kültürünün salgına yol açtığı düşünüldüğünden dolayı Çin kültürünü aşağılayıcı tepkiler söz konusu oldu. Kısacası hastalık potansiyeli yüksek olarak görülen ya da hastalığı yaydığı düşünülen kişiler toplumsal yaşamda şüpheyle karşılandı. Damgalamanın bir başka boyutu da yaşlılar üzerin-

den yaşandı. Özellikle risk grubunda olan yaşlılar her gün hastalık ve ölüm olasılığına karşı uyarıldılar. Onlar da hastalığın potansiyel taşıyıcıları olarak görüldüler. Bu durumsa toplumsal hayatın içinde yaşlıların konumlarının sorgulandığı bir dönemi başlattı.

Olumsuzluklara karşın salgının toplumsal açıdan kimi olumlu tutumların gelişmesine yardımcı olabileceği de düşünülebilir. Yeni koronavirüs hastalığı tüm dünyanın ortak sorunudur. Toplumsal farklılıkları bir kenara bırakıp salgına karşı ortak tutum geliştirme, küresel düzeyde yardımlaşma, dayanışma olasılığını da arttırmaktadır. Salgına karşı ortak uluslararası bilinç ve tutum salgının ilerlemesinin önünde engel oluşturacaktır. Bununla birlikte böylesi bir bilinç doğal kaynakların hızla tükendiği, küresel ısınmanın arttığı bir dönemde insan-toplum-doğa ilişkisinin sorgulanmasına ve yeniden oluşturulmasına olanak verebilir. Sonuç olarak dünyanın bağımsızlığı olmadığı yeni bir salgın hastalık (Kovid-19) toplum tarihini etkileyen ve değiştiren hastalıklar arasında yerini şimdiden aldı.

Yeni koronavirüs salgını, öncesi ile sonrası arasında derin farklar oluşturdu. Salgına karşı alınan önlemler toplumsallaşma süreçlerini de karantina altına aldı. Öyle ki yeni yaşam, hareket kısıtlılığı ve fiziksel teması azaltma üzerine kuruldu. Tıp biliminin yönergeleriyle toplum yaşamının "yeni normal" leri belirlendi ve bunlara göre toplum-

sal alanın inşası hâlen sürmektedir. Burada ortaya çıkan önemli soru şu: Yeni yaşam pratikleri toplum yaşamını kalıcı biçimde değiştirecek mi?

Pek çoklarının bu soru karşısındaki beklentisi salgının toplumsal hayatı değiştireceği yönünde olmasına karşın toplumun "manevi kültür" öğeleri böylesi bir değişim için engel olacaktır. Özellikle kültürel açıdan güçlü olan toplumların değişime karşı direnci yüksek olacaktır. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir: "Yeni normal" hayatlarımıza çok hızlı girdi. Oysa toplumsal alışkanlıkların kalıcı biçimde değişmesi aniden gerçekleşmez, toplumsal değişimin gerçekleşmesi için zamana ve kültürel yapıda çözüme gibi farklı pek çok dinamiğe ihtiyaç vardır. Türk toplumunda da salgın sürecindeki değişime karşı bir direncin olduğu "normalleşme" sürecinde açıkça görüldü. "Normalleşme" sürecinin başlamasıyla birlikte yerleşik eski toplumsal alışkanlıklarımıza hızla geri döndü. Türk toplumu gibi yüz yüze ve yakın ilişkilerin olduğu bir toplumda içe kapanma, mesafe koyma uygulamasına alışılması sancılı olarak hâlen sürmektedir. Ancak salgının çözüm süreci uzarsa "yeni normal" toplumda kabul görerek toplumsal alışkanlıkların değişmesine, yaşam tarzının dönüşmesine, toplumsal yapımızın kimi bileşenlerinde değişikliğe neden olabileceği de bir gerçektir. Şu anda geleceğe ilişkin belirsizlikler sürmektedir. Burada bize düşen ise "yeni normal" in el yıkama ya da maske kullanmaktan öte toplumsal bir sürece karşılık geldiğinin farkında olarak yaşamlarımızı sürdürmektir. Bu sürecin olumsuz etkilerini gidermek için toplumsal değerlerin ve dayanışmanın, ortak bilinç, ortak tavır, ortak sorumlulukların önemini unutmamaktır.

Pandemi ve Sonrasında Sanata Bakmak

Samed Karagöz
Yazar

Koronavirüs salgınından dolayı hepimiz mümkün olduğunca evde çok vakit geçiriyoruz. İşe gitmek zorunda olanlarımız bile işten hemen sonra vakit kaybetmeden eve, yani en güvenli mekâna bir an önce dönüyor. Alışkanlıklarımız tamamen değişti. Çok değil, iki ay önce yaşadığımız sosyal hayat bir ütopya kadar uzak görünüyor. İçinde bulunduğumuz bugünler, bu sıkıntılar, bu kapalı kalmalar elbette geçecek ve normal yaşantımıza döneceğiz. Ama döndüğümüzde bizi bekleyen eski "norm"larımız olacağından şüpheliyim. Yakın zamanda hiçbirimizin gönül rahatlığıyla sosyalleşemeyeceğini, kalabalıklara giremeyeceğimizi, bir konsere veya sinemaya gönül rahatlığıyla gidemeyeceğimizi düşünüyorum. Bu tarz radikal durumlar, bazı konularda var olan değişimin hızlanmasına da neden oluyor. Tarih boyunca bu hep böyle olmuştur. İki cihan harbi boyunca sosyal, siyasal, ekonomik hayattaki değişimler, dönüşümler bunun en büyük ispatı. Şüphesiz 2020

yılında yaşadığımız salgın da değişimlere neden olacak.

Evlere kapanmayla birlikte sanata eskisinden çok daha fazla değer verilir olduk. Sanat daha görünür oldu. Amerikalı ünlü yazar Stephen King, attığı bir tweetle bunu açık ve net bir biçimde yüzümüze vurdu: "Sanatçıların gereksiz olduğunu düşünüyorsanız karantina sürecini müzik, kitaplar, şirirler, filmler ve resimler olmadan geçirmeyi deneyin!" Çok haklı. Bunlarla ilgilenmeyen insanların evde vakit geçirmeleri onlar için adeta hapis hissiyatında olabilir. Ama tüm bunlara ilgi duyan kişiler için kendilerini geliştirmeleri, kendilerine vakit ayırmaları içinse bulunmaz bir nimet olacaktır.

Sanat dünyası da yaşanan bu salgından hayli etkilendi. Dünyanın en önemli sanat fuarlarından biri olarak gösterilen Art Basel Hong-Kong iptal edildi. Ama oluşturulan sanal fuarla satışlara devam edildi. New York'ta-

ki Frieze Fuarı da benzer şekilde online olarak düzenlendi. Dünyanın en önemli sanat etkinliği olarak gösterilen Venedik Bineali ve Venedik Mimarlık Bienali bir yıl ertelendi. Bunun yanı sıra sanatseverler için önemli bir gelişme olarak bütün dünyada birçok müze, galeri, sanat inisiyatifi koleksiyonlarını online erişime açtı. Bu erişim sayesinde sanat eserlerinin gerçek halini değil ama bir ekran vasıtasıyla olan hallerini görmemiz mümkün oldu. Bu durum da akla şu soruyu getirdi: Bu gelişmeden sonra kim müzelere para verip girer?

Galerilere olan ilgi azalır mı?

Dünyanın en bilinen, en popüler, en fazla replikası yapılan, hakkında en fazla makale yazılan sanat eseri Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa'sı. Hepimiz bu eseri biliyoruz ama buna rağmen Louvre Müzesinde yer alan bu eseri görmek için hâlâ kuyruklar var. Bence koleksiyonların erişime açılması müzelere, galerilere olan ilgiyi azaltmayacak. Tam tersine insanlar bildikleri eserleri görmek için buralara salgın sonrası daha fazla ilgi gösterecekler.

Peki sanal olarak eriştiğimiz bu müzeler, koleksiyonlar, eserler gerçeğe ne

kadar yakın? Gerçeğe yakın olması şart mı?

Ekran vasıtasıyla bizlere sunulan eserlerin gerçeklikle bir alakası yok. Örneğin bir heykel söz konusu olduğunda bunun yarattığı hacmi de gözlerimizle görmek, kullanılan malzemeyi hissetmek isteriz. Ama bu heykeli bir ekran vasıtasıyla gördüğümüzde tam olarak görmüş sayılmayız. Ya da Vincent Van Gogh'un eserlerini kendi gözlerimizle görmemizle bir ekran vasıtasıyla görmemiz arasında ciddi farklar vardır. Gelişen teknoloji sayesinde fırça darbelerine varana kadar eseri incelemek mümkünken resmi oluşturan en önemli unsuru yani rengi gerçekten görmek mümkün değildir.

Çarpıcı anın içinde olmak

Müze ziyaretleri de hiç şüphesiz hayatımızın birçok alanında olacağı gibi salgın sonrasında da farklı bir anlam kavuşacak. Gerçek bir sanatsever, müzede fiziki olarak bulunmanın, sanat eseriyle doğrudan bir etkileşim kurmanın her daim ayırdında olacaktır. Deneyimi yeni bir bakış açısı kazandı mı? Her zaman müzedeki fiziki olarak bulunmanın, sanat yapıtlarıyla etkileşimin, onlarla karşı karşıya olmanın yeri ayrı olacaktır. Sanat yapıtının aurası dediğimiz çarpıcı anın içinde olmak karşılaştırılmaz bir deneyimdir.

Müzelerin, galerilerin daha önce yaptıkları sergileri online olarak erişime açmaları sadece günü kurtarmaya yarar. Bir içeriğin online olarak sunulması tekrardan ibaret olmamalıdır. Çünkü online olarak sunmak için ayrı bir çaba ayrı bir dil gereklidir. Sunulan eserin online olarak sunulacağının baştan planlanması gerekir. Bunu yapabilmek için de bu alanda uzmanlaşmış kişilerin, uzmanların olması gerekli. Küratöryel tecrübesi olan, dijital dönüşümün/değişimin farkında olan

bir uzmanlıktan bahsediyorum. Malesef bu tarz uzmanlar/uzmanlıklar yok denecek kadar az.

Bir sunum mekânı olarak sosyal medya

Sosyal medya, bir sanat eserinin sunumuna uygun bir mecra değil. Bir sanat eserinin anlamı ve duygusal çağrışımı, duygusal boyutunu sosyal medya ve/veya dijital bir ortamın sunmasına imkân yoktur.

Eser üretilirken bu mecralar için üretilmemişse sosyal medyada ve/veya dijital platformlar reklam ve tanıtım için uygun olabilir. Daha fazlası değil. Salgın öncesinde de zaten bazı müze ve galeri yöneticileri ve küratörler hangi eserin sosyal medyada nasıl daha görünür olabileceğine dair planlar yapıp eserleri buna göre tertip etme ve seçme yoluna gidiyorlardı. Salgın sonrasında da bu sürecin daha hızlı bir şekilde devam edeceğini düşünüyorum.

Sanat ortamı demokratikleşti

Bütün bu dijitalleşmenin/sanallaşmanın olumlu neticelerinden biri, sanatın ve sanat ortamının demokratikleşmesi

olabilir. Eğer bir sanat profesyoneliyseniz veya ziyaret etmeyi planladığınız bir şehirde hangi müzeleri görebileceğinize dair kafanızda bir netlik yoksa dijitalleşen bu eserler size fikir verebilir. Sanat profesyonelleri de bir sanatçıyla alakalı araştırma yaparken bu dijitalleştirilmiş içeriklere daha kolay başvurur. Böylelikle her bir eserin peşinde daha az vakit harcar ve gerçekten görmesi gerekenleri bizatihi görebilir.

Bir de tabii başlangıç aşamasında olan veya kurumsal galeriler, yapılan araştırmada kendine yer bulamamış sanatçılar için sosyal medya ve internet son derece faydalı olabilir. Gerçi burada satılanların çok büyük çoğunluğunun sanat eseri olmaktan uzak, dekoratif işler olduğunu belirtmekte fayda var. Bunlar arasında sanat tarihinde bahsi geçebilecek olanlar %0,001 civarında olacaktır.

Pandeminin sanata maliyeti

İçinde bulunduğumuz salgın neticesinde dünya çapında ekonominin 2020 yılında daralacağı neredeyse kesin. Bu daralmadan sanat dünyası hem

dolaylı hem de doğrudan etkilenecek. Sanat eseri alan koleksiyonerler; gelirleri azaldığı, gelecekte emin olmadıkları için çok daha az sanat eseri alacaklar. Müzeler de hem ziyaretçilerini kayb ettikleri hem de müzelerle hamilik yapan iş insanlarının maddi durumunu etkileyeceği için ekonomik olarak büyük sıkıntı yaşayacaklar.

Doğrudan sanat ticareti yapan galeriler ise bu dönemde halkın en sonunda olmalarından dolayı en büyük etkiyi görecekler.

Amerikan Müzeler Birliğinin açıklamasına göre yalnızca ABD’de müzeler günde 33 milyon dolar kaybediyor. “Sanat için Amerikalılar” adlı kuruluşun araştırmasına göre kâr amacı gütmeyen sanat sektöründe ABD’de 6 Nisan itibarıyla 4.5 milyar dolar olduğu tahmin edilmekte.

Salgın neticesinde sanat dünyası da birçok başka alan gibi şiddetli bir dönüşüm ve tasfiye sürecinden geçecek. Mali gücü kuvvetli olan kurumlar daha rahat

ayakta kalacak. Kurumlar yeni iş modelleri aramak, yaptıklarını daha farklı ve etkin ve yeni “norm”lara uygun olarak sürdürmek durumunda kalacaklar.

Salgın sonrası sanat izleyicileri yavaş yavaş tekrar müzeleri, galerileri ziyaret etmeye başlayacak ama hiçbir şey asla eskisi gibi olmayacak.

Sanal Müze Rehberi Seçmeler

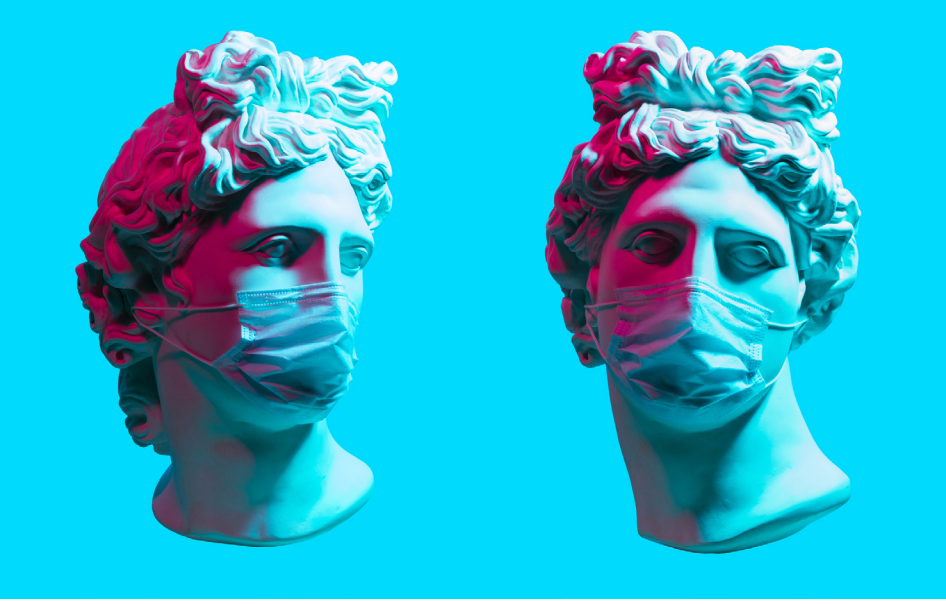
Sanal müzelerle alakalı birçok yerde birçok liste var. Ben de hem Türkiye’den hem de dünyadan dikkat çekici bazı örnekleri bir araya getirdim:

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Aralarında Türkiye’nin en fazla ziyaret edilen Ayasofya ve Topkapı Sarayı Müzelerinin de yer aldığı birçok müzeye Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesi üzerinden ulaşmak mümkün.

- ✘ Anadolu Medeniyetler Müzesi
- ✘ Ankara Resim ve Heykel Müzesi
- ✘ Antalya Müzesi
- ✘ Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi
- ✘ Konya Mevlâna Müzesi

- ✘ Dolmabahçe Sarayı
- ✘ Zeugma Mozaik Müzesi
- ✘ Efes Müzesi
- ✘ Göbeklitepe Ören yeri

gibi ülkemizin en önemli müze ve ören yerleri erişime sunuluyor. Özenle hazırlanan arayüz sayesinde eserler ve ören yerleri hakkında detaylı bilgi almak mümkün.

İstanbul Modern

İstanbul'un ve Türkiye'nin ilk modern sanatlar müzesi İstanbul Modern, eski mekânında yer alan "Sanatçı ve Zamanı" başlıklı sergisini sanal tur olarak sanatseverlere sunuyor. Bu sanal turda aynı zamanda müzenin koleksiyonunda yer alan eserler de yer alıyor. Esere geldiğinizde gayet özenli hazırlanmış metinlerle detaylı bilgi edinme imkânına sahip oluyorsunuz. Böylelikle normal zamanda bir müze ziyaretinde edinebileceğinizden çok daha fazla bilgi edinme imkânına erişebiliyorsunuz.

Sakıp Sabancı Müzesi

Sabancı Müzesi, dijital sergiler için ayrı bir site üzerinden sanatseverle bir ara-

ya geliyor. digitalsmm.org adresinden ulaşabileceğiniz sanal turda karşınıza seçenekler çıkıyor. Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu, Resim Koleksiyonu, Emirgan Arşivi, Abidin Dino Arşivi ve Süreli Sergi İçerikleri.

Her sekmede karşınıza özenle hazırlanmış detaylı bilgilerin yer aldığı sayfalar çıkıyor. Müzenin 2002 yılından beri açılan sergilerinin tamamı yer almakla birlikte sürekli olarak güncellemelerin, eklemelerin yapıldığını belirtmem gerek.

Yapı Kredi Sanal Müze

Yapı Kredi de yapikredisanalmuze.com adresinde sanatseverle bir araya geliyor. Üç ana bölümden oluşan sanal müzede; bankanın tarihi, Atatürlü Yıllar ve Eski İstanbul Fotoğrafları ile sikke koleksiyonları yer alıyor. Türkiye'nin en önemli sanat koleksiyonlarından birine sahip olan bankanın yakın zamanda bu koleksiyonunu da sanatseverlerin erişimine açmasını bekliyorum.

Arkas Sanat Merkezi

İzmir'de bulunan Arkas Sanat Merkezi de şimdiye kadar düzenlediği tüm

sergileri sanal müze aracılığıyla sanatseverlerle buluşturuyor. Geçtiğimiz yıl büyük beğeni toplayan, önünde uzun kuyruklar oluşan ve farklı şehirlerden de insanların rağbet gösterdiği Picasso sergisi de dahil olmak üzere 1001 Gece, Victor Vasarely, Hoca Ali Rıza, Asker Ressamlar, Ahmet Ertuğ'un muhteşem kütüphane ve opera binaları fotoğraflarından oluşan Sessizliğin Yankısı ve Arkas Koleksiyonu'ndan Post Empresyonizm sergileri öne çıkıyor.

Pera Müzesi

Pera Müzesi, Google Arts&Culture ile yaptığı iş birliği ile sanal sergilerini bu site üzerinden sanatseverlere sunuyor. Daha önce düzenlenmiş sergilerden bazılarına dair sanatçılarla yapılmış röportajlar sayesinde eserleri anlamak daha kolaylaşıyor. Ayrıca Google Arts&Culture üzerinden müzenin daimî koleksiyonlarına erişim de mümkün. Müzenin web sitesinden geçmiş sergilerin bir kısmının kataloglarına ücretsiz olarak erişebilmek, artık baskısı olmayan ve/veya pahalı oldukları için alınmayan kataloglardaki metinleri okumak, görsellere erişmek için bulunmaz bir nimet.

Merkez Bankası

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da sanalmuze.tcmb.gov.tr adresi üzerinden koleksiyonlarını ilgisine sunuyor. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi paralarının tamamının yer aldığı sanal müzede, TCMB Sanat Koleksiyonu'nun maalesef bir kısmına yer verilmiş. Yakın zamanda koleksiyonun tamamının erişime açılacağını umuyorum. Ayrıca Amasya Tammimi'nin 100. yılı münasebetiyle Amasya'da açılan Modernin Dili başlıklı sergiyi ziyaret etmek de mümkün.

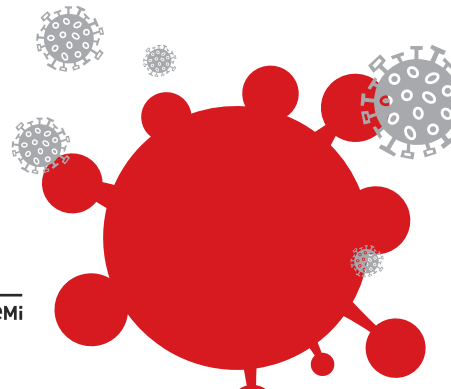
Google Art&Culture

Dünyanın teknoloji devlerinden ve en büyük arama motoru Google'ın sunduğu bu hizmet adeta uçsuz bucaksız

bir derya. İçine girdiğinizde yolunuzu kaybetmeniz olası. Google hesabınızla giriş yaptığınızda kendi müzenizi, kendi galerinizi oluşturmaya imkân vermesi en büyük artlarından. Böylelikle tekrar görmek istediğiniz eserleri bir arada bulabiliyorsunuz. Temalara, sanatçılara, sanat akımlarına, ülkelere, zaman dilimlerine, şehirlere göre çok farklı şekillerde sıralamalar yapabileceğiniz portalda 80 ülkeden 2000'den fazla koleksiyon bir arada. Bunların içinden en dikkat çekenler:

- ✘ Louvre
- ✘ The Metropolitan Museum of Art (Met)
- ✘ Guggenheim Bilbao
- ✘ Van Gogh Museum
- ✘ Museum of Modern Art (MoMA)
- ✘ Uffizi Gallery
- ✘ Rijksmuseum
- ✘ National Gallery of Art, Washington DC
- ✘ Musée d'Orsay
- ✘ The State Hermitage Museum
- ✘ Kunsthistorisches Museum Wien
- ✘ The State Tretyakov Gallery
- ✘ Solomon R. Guggenheim Museum and Foundation
- ✘ Tate
- ✘ The British Museum
- ✘ Los Angeles County Museum of Art (LACMA)

Google Arts&Culture projesinde yer alan her bir koleksiyonda saatlerce vakit geçirmek mümkün. Bir teknoloji dev tarafından oluşturulduğu için de bazı eserleri normal gözle görmeyeceğiniz detaylara varana kadar incelemeniz mümkün.

Pandemi Sonrası Dönemde 3D: Devlet, Diplomasi ve Dijitalleşme

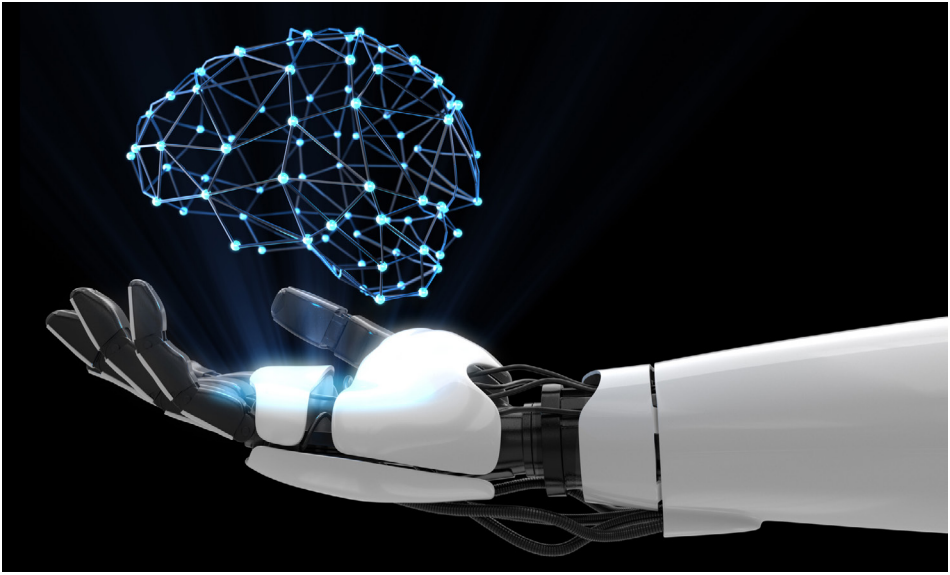
Gökhan Yücel

*Dijital Araştırmalar Derneği
Başkanı*

Daron Acemoğlu'nun son kitabı The Narrow Corridor'un (Dar Koridor) ilk sayfalarında, Robert Kaplan'ın 1994'ün Şubat ayında The Atlantic'te kaleme aldığı makaleye atıfta bulunduğunu gördüğümde şöyle yirmi sene geriye gittim. Kaplan'ın The Coming Anarchy (Yaklaşan Anarşi) başlıklı makalesini 1999'da öğrenciyken okumuş, bir yıl sonra 2000 yılında aynı başlıkla çıkardığı kitabı yine büyük bir ilgiyle bir çırpıda bitirivermiştim. Nedense aynı zamanlarda okuduğum Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" ile Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" gibi soğuk savaş sonrası dünyaya ayar vermeye yoğunlaşan emsalleri arasında daha fazla ilgimi çekmişti. Bunun sebebi, diğerlerine nazaran sunduğu görece daha esaslı tabandan tavana analiz olabilir muhtemelen. Her üçünün de bagajlarında epey yüklü birer dünya düzeni ajandası bulunmakla birlikte Kaplan, bunu kurgularken, Fukuyama'nın yaptığı gibi ABD'nin liberal demokrasinin savunuculuğunu üstlendiği dünya düzeninin iki kutuplu ideoloji-

ler savaşından tek galip olarak çıktığını ve böylelikle Hegelci manada tarihin sonunun geldiğini öngörmüyordu. Huntington gibi çatışmaların artık ideolojiler ve devletler arasında değil, kültürler arasında süreceğini de tekrar tekrar söylemiyordu.

Kaplan, mikrokozmoslarla yani küçük dünyalarla ilgiliydi. Örneğin Afrika'ya bakıyordu. Oradan çıkardığı sonuçları dünyaya mal etmekle meşguldü. Büyük coğrafyalar üzerinden küçük operasyonlar kotaranlardansa küçük coğrafyaların üzerinden büyük operasyonlar yapmaya çalışan bir ekibin beyni gibi çalışıyordu. Bunu sonraları Stratfor'un başjeopolitik analisti olarak görev yaptığını duyunca daha iyi anladım. Kaplan'ın iddiası dünyanın modern devletler sisteminin başlangıcı olarak kabul edilen Westphalia Anlaşması'nın öncesindeki gibi daha düşük yoğunluklu çatışmaların pençesine düşeceği yönündeydi. Bu çatışmaların kıtlık, suç, aşırı nüfus, kabilecilik ve hastalık gibi

değişkenlerle şekillenmesini bekliyordu. Bir bakıma Balkanizasyon gibi daha yerleşik bir uluslararası ilişkiler kavramının yanına dünyanın Afrikanizasyon dönemine girdiği önerisini sunuyordu.

Kaplan'ın kitabını geniş okuyucu kitlelere ulaştıran diğer çağdaşlarından ayıran bir başka özellik, teknoloji vurgusuydu. Teknoloji 1990'lı yıllardan itibaren özellikle konvansiyonel siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir eksene oturmaya başlamıştı. Ancak takdir edilecektir ki daha çok teknolojinin donanımsal boyutlarını kapsayan alanları ile sınırlıydı. O günlerde teknoloji ürünlerinin yaygın erişimi zor bir konumdaydı. Bugünkü manada herkesin hayatına dokunan, herkesi evine, iş yerine, okuluna, cebine girmiş küresel teknoloji devlerinden söz etmek zordu. Soğuk Savaş'ın sert güç ve sonlarına doğru kamu diplomasisi faaliyetlerinin artmasıyla gündeme gelen yumuşak güç kavramları teknolojinin uluslararası ilişkilerde modernist, determinist ve yapılandırıcı ekoller tarafından kendi başına tanım üretmesine imkân tanımiyordu. Teknoloji hayatın hemen her alanında neredeyse tali ve tamamlayıcı bir lükstü.

Yeni nesil araştırma imkânları

Joseph Nye'in 1990'lı yıllardan 2000'lere geçerken fark ettiği teknolojik devrim ve bu ivmenin yavaş yavaş ekspan-siyelleşmesi, insan hayatını kuşatması ve ana akımlaşması ona akıllı güç ve siber güç kavramsallaştırmalarını yaptırdı. Yeni milenyumda yıllar ilerledikçe artık teknoloji, insanı kuşatmaya çoktan başlamıştı. Önceleri teknolojiyle anılan her iş, iki kümenin kesişimi kadar değerlendiriliyordu. Ancak artık birleşim kümeleri önemliydi. Çünkü herhangi bir zamansal kesite özellikle de ana dair yaşanan tecrübeyi çok aşan bir gelecek vurgusu gözlemlenmeye başlandı. Bu sefer trendler, eldeki mevcut kadar önem kazandı. Birleşim kümeleri daha önemli hâle geldi. Şu örnekle açalım: Eğitim ve teknoloji veya dijital ve diplomasi başlıklarının kesişimi kısıtlı bir hareket alanı sağlarken güç, devlet, egemenlik kavramlarını sadece sosyal medya kullanıcı tecrübesiyle değil 5G, kuantum bilişim, yapay zekâ üzerinden okuyan yeni nesil araştırmacılar türedi.

İnsan dikkatini ve beyinsel fonksiyonlarını, yüz verisini, biyometrik zenginliğini, sesini ticarileştiren veri ekonomisi

dijital kapitalizmi büyütme yetmişti. Teknoloji, dijitalleşme, hatta Kurzweil'in yapay zekâ-insan bütünleşmesini ima ettiği tekilleşme kavramları konfor, kaygı ve korku üçgeninde yeni soruları da gündeme taşıdı. Devletlerin son yirmi yıldır büyük bir rekabete giriştiği dijitalleşme yarışında elbette girişimcilik ve teknoloji ekosisteminin payı yadsınamaz. Kamu-özel-üniversite iş birliği, başta ABD olmak üzere en yakın rakibi Çin için de vazgeçilmez bir stratejik yol haritası hâlini aldı. Tabii bu tabloyu iyi anlamak adına teknolojik gelişmenin mihenk taşlarıyla ilgili kısa bir özete ihtiyacımız var.

Dijital dönüşüm hızla yaklaşıyor

Unutmayalım, dünyanın en büyük on şirketinin neredeyse tamamı biyo-algoritmik ürünler ve hizmetler sunar hâlde gelmiştir. Hızlı dijital dönüşüme dayalı kapitalizm ile birlikte hacimler de artışı geçti. IBM'e göre internette bulunan verilerin %90'ı 2016 yılından sonra üretildi. Yine 2020 yılında tahmini 44-50 zetabayt veri üretilecek. 2010'da sadece 2 zetabayt üretilmişti. On yılda yirmi beş katlık artıştan söz ediyoruz. Aradaki fark muazzam. Elli yıl önce bir tümleşik devre üzerinde yine sadece birkaç bin transistör bulunurken bugün bu sayı 50 milyar limitlerini zorlamaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren, "Her on sekiz ayda, bir tümleşik devre üzerine yerleştirilebilecek bileşen sayısı iki katına çıkarırken üretim maliyetleri aynı kalır, hatta

düşme eğilimi gösterir." savını ileri süren Moore Yasası, 2019 yılına gelindiğinde Stanford Üniversitesinin Yapay Zekâ Endeksi Raporu'nda geçersiz olarak addedilmektedir. Rapora göre bilgisayarların bilişimsel gücü 2012 öncesinde her bir buçuk, iki yılda ikiye katlanırken 2012 sonrasında ikiye katlanma periyodu 3,4 aya kadar düşmüştür. Keza bu değişimin birçok diğer izdüşümü bulunmaktadır. Örneğin, 1960'tan 1990'lara dek sık kullanılan Fortran, COBOL, ALGOL, Pascal gibi yazılım dilleri 2000'li yıllardan sonra yerlerini Python, JavaScript, C#, PHP, C++ gibi yeni dillere bırakmıştır. Teknolojide eski ve yeni arasındaki kovalamacaya bitmeyen bir enerjiyle sürmektedir.

Dijital dönüşümde bugünkü ilerleme hızı eksponansiyel olarak ifade ediliyor. Ortalama internet hızımızın 10-30 Mbps olduğu şimdilerde, dünyanın çeşitli yerlerinde 700-800 Mbps hızını zorlayan 5G testleri yapılmaktadır. İnsansız hava araçları, robotik, otonom ve elektrikli araba sektöründeki gelişmeler baş döndürücü seviyeye ulaşmıştır. Gartner'in çok rağbet gören her yıl güncellenen yeni teknolojiler çizelgesinde belirtilen trendler dün ancak Hollywood'un bilim-kurgu filmlerinde görülebilirdi(!) Günümüzde ise gerçekleştirmeleri için üç-beş yıl zaman biçiliyor. Süper bilgisayar ve kuantum bilişim artık hayal değil. Google, 53-kübit kapasiteli işlemci geliştirdiğini duyurduğunda kimse inan-

mak istemedi. Bu öyle bir hız ki şu an dünyanın en hızlı bilgisayarının 10.000 yılda yapması beklenen bir işlemi 200 saniyede gerçekleştirebiliyor.

Dijital kapitalizmin aktörleri

Teknoloji aynı eksponansiyel hızda finans ve pazarlamayla da bütünleşiyor. Dünyada 2.958 kripto para birimi tedavülde. Toplam piyasa değerleri 200 milyar dolara dayanmış durumda. Küresel ölçekte ilk defa 2019 yılında 385 milyar dolar seviyesine ulaşan toplam reklam bütçeleri içinde dijital reklam harcamaları %54'lük paya sahip olarak geleneksel reklam medya planlamasını geride bırakmayı başardı. Bu payın içinde binlerce "martech" şirketi örneğin, sadece profesyonellerin tanıyabileceği programatik reklamcılık alanında faaliyet gösteriyor. Programatik reklamcılık bugün küresel dijital video oynatma reklam harcamalarının neredeyse %70'ini oluşturmaktadır. Tek başına Netflix, tüm internet trafiğinin %13'üne tekabül ediyor.

Gelir modelinin neredeyse tamamı ücretli/ücretsiz kullandıkları dijital hizmetler ile kullanıcıların verilerini toplayarak hedefleme yoluyla reklam vermek isteyenlere (kimi zaman rızaları ve mah-

remiyetlerini hiçe sayarak) sunulmasıyla ayakta kalan dijital katipalizmin başaktörleri aslında Moore Yasası'ndan, Ma, Musk ve Zuckerberg yasalarına doğru geçişin öncü isimleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu çelişkide son zamanlarda artan "öz-takip" (self tracking) ve "nicel birey" (quantified self) çalışmalarına dikkat çekmek isterim. Bu süreçler bize en azından Cambridge Analytica, Palantir, Geofeedia, Sensetime, Affectiva, Neuro-link gibi değişik alanlarda faaliyet yürüten şirket örneklerinde göstermektedir ki bireyler ve bu bireylerin algoritmik ilişkilerini oluşturan çevrim içi/çevrim dışı toplumlar gitgide bir bilişimsel kuşatma altında kalmaktadır. Affectiva insan duygusunu metalaştırırken, Sensetime biyometrik izlemeler yaparak Çin'de her insana vatandaşlık skoru bahşetmekte, Elon Musk'ın göz bebeği NeuroLink ise insan beynini bilgisayarlara bağlayarak bir mecra, CPU, GPU, bulut, hafıza, bellek olarak kullanabilmenin peşindedir.

Yeni dijital diplomasi: "Keskin Güç"

Tüm bu tablo karşısında, kimi zamanlar dünyada gerçekleşen bazı olayların kitapta yerini bulmak zorlaşıyor.

Mevcut kuram ve yaklaşımlar yetersiz kalıyor. İşte o tür zamanların birinden daha geçiyoruz. Aslında elimizdeki entelektüel birikim, diğer birçok konuda olduğu gibi pandemi dönemine de hazırlıksız yakalandı diyebiliriz. En başta değindiğim Kaplan'ın çalışmasını hâlâ bu denli iyi hatırlamamın sebebi ise "Yaklaşan Anarşi" gibi başlığı itibariyle de bugünleri iyi tanımlamasının yanı sıra, dünyada ses getirmiş bir "başyapıtın" alt başlığında hastalıkların gezegenin dokusunu hızlı şekilde nasıl mahvedeceğini ve teknolojinin nasıl sadece küresel sistemi değil, devletleri, toplumları nasıl dönüştürebileceğini öngörmesidir. Keza son günlerde özellikle Çin ve ABD arasında kızışan tekno-milliyetçi münakaşalara bakılırsa özellikle Kovid-19 pandemisinin dönüştürücü güç olarak tabir edilen meta-gücünün şiddeti ile sinanacak yeni bir döneme girilmektedir. ABD'li akademisyenlerin Çin ve Rusya'nın dezenformasyona dayalı "dijital diplomasi" faaliyetlerini incelerken tanımladıkları "keskin güç" kavramı bu bakımdan yeni güç tip-

lojisinin de önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır.

Bugün artık en yeni stratejilerin bile yeni bir stratejiye ihtiyacı bulunmaktadır. İnsanların beyni, duyguları, dikkati, yüz, ses, sağlık verileri özellikle yapay zekâ merkezli her türlü takip ve öngörü sistemine temel teşkil etmektedir. Kovid-19 sırasında sıkça şahit olduğumuz hastalığı takip eden mobil uygulamalar için sadece bir parçası. Elimizden düşmeyen sosyal medya mecraları, anlık mesajlaşma uygulamaları, e-ticaret siteleri, video platformları yavaş yavaş girdiğimiz post-dijital dönemde ortaya çıkması beklenen yeni bir tür kullanıcı tecrübesine de ön ayak olacaktır. İşte insanlık tarihinde önümüzdeki dönemde devletlerin vatandaşlarıyla ve birbirleriyle ilişkilerini düzenleyecek yeni bir faza giriyoruz.

Bu yeni döneme dair Yuval Noah Harari'nin de aralarında olduğu bazı isimler, verinin tahakkümünden mülbem "dataizm" olarak ifade edilen bir

dünya görüşünün diğer tüm ideolojiler ve inançlar üzerinde mutlak bir kontrol sağlayabileceğini tartışıyor. Nitekim Nick Bostrom'un "Süperzekâ" okumaları ışığında sadece arabaların değil belki de bugün insan topluluklarının kullandığı tüm sistemlerin otonomlaşma sürecinde insanoğlu hiç olmadığı kadar ütopyalar ve distopyalar arasında sıkışmış hâlde. Artık önüne geçilmez bir dijital sel olarak karşımıza çıkan ve önüne geçen her şeyi kendi düzeni içinde silip süpüren lineer/sayısal/hiyerarşik/istatistiksel perspektifin sonuçlarını yaşıyoruz. Foucault'nun biyo-politik diye adlandırdığı söylemin yerine biyolojik, dijital, siber ve fiziksel olanın beraberliğini adeta dayatan teknolojik tekilliğin gerçek zamanlı/otonom "biyo-algoritmik" düzen yerleşikleşiyor. Nick Couldry'nin "dijital kolonyalizm" olarak ifade ettiği, insan hayatının bir tür gaspı için ortaya çıkan bu düzen, kâr etmek adına sürekli biçimde insan hayatını nicelleştiriyor ve ondan kendi veri temelli iş modeli üzerine kurulu düzeninin devamı için veri üretiyor. Bu biyo-algoritmik dü-

zen, Heidegger'in "Gestell" kavramıyla çerçeve içine aldığı teknolojinin tahakküm altında tutucu bir kuşatıcılığa erdiğini gözler önüne sermektedir.

Eğer iddia edilen dijital kolonyalizm, gestell ve biyo-algoritmik düzen her şeyi kuşatma altına almış, insanın her davranışını, duygusunu ve düşüncesini log'lamaya başlamış, bunu da metalaştırıp, inanılmaz nicel işleyen bir kapitalizm türü hâline getirmişse biz artık Ges(t)ellschaft, Gestellpolitik şeklinde kavramsallaştırabileceğimiz bu yeni düzenin kendi içinde tutarlı ve anlamlı teorik çerçevelerini çizebiliriz. Bu çerçevede devlet, diplomasi, toplum gibi yerleşik analiz birimlerine yeni pencerelerden bakmaya başlayabiliriz. Araçlarda zengin olmanın amaçlarda da zengin olmak anlamına gelmediğini hatırlamalıyız. Sadece teknolojik gelişmeyi merkeze alan, araçlar üzerinden bir bakıma insanlık onuru namına eleştirilmek istenen konulara değinirken kaçınılmaz olarak o düzeni kutsayan ve meşrulaştıran bir bakış açısından kaçınılmalıdır.

Aynen sosyolojinin temel kavramları arasında yer alan Gemeinschaft veya Gesellschaft gibi Gestellschaft da bu yeni düzeni çalışmak için faydalı bir sosyal teori çerçevesi çizebilir. Nitekim amacımız bilişimsel/algoritmik bir kuşatmayı anlatmak çabasıdır. Gestellschaft'ın konuşulabildiği yerde Gestellpolitik de konuşulmalıdır. Biyolojik, dijital, siber ve fiziksel olanın beraberliğini adeta dayatan teknolojik tekilliğin gerçek zamanlı/otonom "biyo-algoritmik" düzeni bütün saldırganlığıyla her anımıza sirayet etmeye devam ederken Gestellschaft ve biyo-algoritmik düzen kavramsallaştırmalarını birey-toplum ve devlet ilişkilerini okumak açısından önemli buluyorum.

Kovid-19 Salgını Döneminde Sosyal Medya Kullanımı

Dr. Ersin Diker

Akademisyen

Gümüşhane Üniversitesi

İlk olarak 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde görülen Kovid-19 (Yeni tip koronavirüs), günümüzde 200'den fazla ülke ve bölgeye yayılarak salgın haline gelmiştir. Koronavirüse ilişkin verilerin gerçek zamanlı olarak derlendiği internet sitesi "Worldometer"a göre (<https://www.worldometers.info/coronavirus/>) salgında, bugüne kadar (Mayıs, 2020)

4,8 milyondan fazla teyit edilmiş vaka ve 320 binden fazla ölüm görülmüştür. Küresel çapta sosyal krize ve ekonomik durgunluğa neden olan Kovid -19 salgını, sosyal medyada hızlıca gündemin en çok konuşulan konusu olmuştur.

Sosyal CRM ve sosyal veri analizi şirketi Adba Analytics ve The Brand

Age dergisinin 21 Ocak-11 Mart 2020 tarihlerini baz alarak birlikte hazırladığı sosyal medya kullanıcılarının Covid-19 salgını ile ilgili paylaşımlarını ve konuşmalarını analiz ettiği rapora göre (<https://www.thebrandage.com/koronavirus-sosyal-medya-nasil-yansidi-10410>); dünya genelinde sosyal medya kullanıcılarının yapmış olduğu paylaşımların sayısının 275 milyonun üzerine çıktığı görülmüştür. Araştırmanın yapıldığı tarihte en çok paylaşım sırasıyla Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore'den yapılmıştır. Paylaşım oranlarına göre ülke sıralaması şu şekildedir: Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Kore, Britanya, Fransa, Brezilya, Çin, Malezya, Tayvan, İtalya ve Türkiye. Paylaşım oranı bakımından Türkiye, 10. Sırada yer alırken Türkiye'de ilk vakanın açıklandığı 11 Mart 2020 tarihinde 747 bin 862 paylaşım yapılmıştır. Küresel anlamda sosyal medyada öne çıkan konulardan bazıları; hastalıktan korunmak için neler yapılabileceği, hastalığın insan hayatını nasıl etkilediği ve hastalıktan kaynaklanan çaresizlikler, salgın yüzünden havayollarının hizmeti kesmesi, okulların kapatılması ve insanların market stoklarını tüketmesi olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de ise sosyal medya paylaşımlarında öne çıkan bazı konular; Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın 11 Mart akşamı ilk vakanın görüldüğünün tespit edildiğini açıklamasından sonra duyulan endişe ve panik, okulların ve üniversitelerin tatil edilmesi gerektiği ve insanların toplu taşıma araçlarından kaçınarak kendi araçlarının kullanmaya başlaması üzerine artan trafik konularıdır.

Küresel salgınla insanlar zorunlu olarak kendilerini sosyal yaşamdan izole etmiş ve dünyanın birçok ülkesinde kısmi karantina uygulamaları da başlamıştır. Bu süreçte okulların ve üniversitelerin

kapanmasıyla uzaktan eğitim uygulamaları başlatılmış ve insanların zorunlu olmadıkça evlerinden çıkmamaları gerektiği vurgulanmıştır. Böylece insanlar, salgın tehlikesinden korunmak ve salgının yayılımını önlemek için evlerine kapanarak sosyal izolasyon başlatmıştır. İşte bu noktada insanlar, kullanımını oldukça yaygın olan sosyal medya araçlarıyla aralarına sosyal mesafe koy(a)mamış, bir nevi "zorunlu" olarak sosyal medya araçlarını kullanmaya yönelmişlerdir. Aslında sadece sosyal medya araçlarının değil; bilgisayar, internet, cep telefonu ve isteğe bağlı dijital yayıncılık platformları gibi diğer iletişim araçlarının kullanımı da bu dönemde oldukça artmıştır.

Aynı zamanda bu dönemde, çevrim içi toplantılar, video konferans ve sohbet yapma imkânı sağlayan birçok araç da giderek daha popüler hale gelmiştir. Bunların başında ise görüntülü iletişim ve video konferans uygulaması Zoom gelmektedir. Zoom'un kullanıcı sayısı neredeyse yüzde 50 artmış ve Zoom, dünyada 300 milyon aboneye ulaşmıştır (<https://www.ntv.com.tr/teknoloji/corona-virus-etkisi-zoomun-kullanicisi-sayisi-yuzde-50-artti,ohwhBjI3bUugaXg6e6zbLA>). Bu araçların popüler olmasıyla dünyanın en çok kullanıcı sayısına sahip olan sosyal ağ mecrası Facebook da "Messenger Rooms" uygulamasını başlatmış, bir diğer sosyal medya uygulaması olan Google da daha önce ücretli olan "Google Meet" uygulamasını kullanıcıların ücretsiz olarak kullanabileceğini duyurmuştur. Böylece, salgın sürecinde evinden çalışan ya da eğitim gören milyonlarca kişi bu platformları kullanma imkânına sahip olmuştur.

Alışveriş merkezlerine gitmek, arkadaşlarımızla veya sevdiklerimizle bir araya gelmek, kültür ve sanat etkinliklerine katılmak, spor organizasyonlarını

yerinde izlemek, çalışma hayatımızdaki ofislerimiz ve eğitim hayatındaki sınıflarımız yerine daha çok evde vakit geçirdiğimiz bu salgın sürecinde, medya tüketim alışkanlıklarında da birtakım değişikliklerin meydana gelmesi doğaldır. İnsanların günlük ve iş yaşamlarının çoğu çevrim içi hale geldiğinden sosyal medya, bir araya gelmede veya bağlantı kurmada önemli bir araç haline gelmiştir. Konu itibarıyla değişen sosyal medya tüketim alışkanlıklarına bakıldığında ise çeşitli araştırmalar, Kovid-19 boyunca sosyal medya kullanım süresinin salgın öncesi döneme göre dikkat çekici bir şekilde arttığını göstermektedir.

Sosyal medya kullanımı ile ilgili önemli istatistiki bilgiler paylaşan SocialBakers'ın "State of Social Media Report: The Impact of KOVID-19" başlıklı raporuna göre 1 Şubat-21 Mart 2020 tarihleri arasında Facebook ve Instagram'daki paylaşımlarda en çok kullanılan hashtagler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Tabloya göre Facebook ve Instagram'da Kovid-19 salgını ile ilgili yapılan paylaşımlarda en çok kullanılan 6 hashtag aynıdır. #Coronavirus, #Kovid19, #Kovid_19, #corona, #staysafe ve #Kovid sırasıyla en çok kullanılan hashtaglerdir.

Tablo 1. KOVID-19 İle İlgili Instagram ve Facebook'ta En Çok Kullanılan Hashtagler

INSTAGRAM

Rank	Hashtags	By Profiles	In Posts
1	Coronavirus	3,315	7,464
2	Covid19	2,674	5,546
3	Covid_19	1,457	2,358
4	corona	887	1,765
5	staysafe	707	1,026
6	covid	543	910
7	socialdistancing	424	664
8	yomequedoencasa	395	652
9	virus	284	635
10	health	269	596
11	stayhome	403	569
12	quedateencasa	320	530
13	dirumahaja	261	523
14	stayathome	295	468
15	stayhealthy	251	373

FACEBOOK

Rank	Hashtags	By Profiles	In Posts
1	Coronavirus	7,110	18,364
2	Covid19	6,914	16,395
3	Covid_19	1,654	2,841
4	corona	1,135	2,547
5	staysafe	1,266	1,887
6	covid	1,184	1,885
7	yomequedoencasa	873	1,334
8	quedateencasa	604	953
9	stayhome	602	802
10	socialdistancing	556	755
11	stayathome	499	705
12	coronavirusoutbreak	249	697
13	quedateencasa	392	669
14	health	345	607
15	virus	339	584

Kaynak: <https://www.socialbakers.com/blog/KOVID-19-impact-social-media>, Erişim Tarihi: 02.05.2020.

Dünya genelinde sosyal medya kullanımı ile ilgili önemli istatistikler paylaşan We Are Social'ın raporuna göre evde kalınan Kovid-19 salgını döneminde en çok Facebook, YouTube ve WhatsApp kullanılmıştır. Ocak-Nisan aylarını kapsayan raporda, Facebook 2,5 milyar aktif kullanıcıya sahipken

YouTube ve WhatsApp 2 milyar kullanıcıya ulaşmıştır. WeChat 1 milyar kullanıcıya, giderek popülerliği artan TikTok'un ise 800 milyon kullanıcıya ulaştığı belirtilmektedir. Türkiye, Instagram ve Twitter'daki kullanıcı sayısı açısından dünyada ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. Türkiye'deki Instagram

kullanıcı sayısı 39 milyondur. Twitter kullanıcı sayısı ise 13,6 milyona ulaşmıştır. Raporda, Türkiye'nin dünyada en çok Twitter kullanıcısına sahip olan ülkeler sıralamasında 7. sırada olduğu görülmektedir. (<https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/koronavirus-gunlerinde-en-cok-facebook-youtube-ve-whatsapp-tercih-edildi/>)

Türkiye'de de salgın döneminde araştırmalar yapılmıştır. Anadolu Üniversitesi Sosyal Medya ve Dijital Güvenlik Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (SODİGEM), Türkiye'de 73 ilden 1293 kişinin katılımıyla bir anket yapmıştır. Ankete göre, dijital alışkanlıklarda artış yaşandığı belirtilmiştir. Bireylerin dijital ortamda ve cep telefonlarıyla geçirdikleri süre büyük oranda artmış, araştırmaya katılanların yüzde 70'i bilgisayar kullanımının, yüzde 80'i de cep telefonu kullanım sürelerinin arttığını belirtmişlerdir. Evde bulunulan süre boyunca cep telefonu kullanımı kadınlarda yüzde 42,7 oranında artmışken erkeklerde ise yüzde 52,8 artış göstermiştir. Ayrıca araştırmada, görüntülü konuşma ve video konferans uygulamalarını kul-

lanma sıklığının da yüzde 78 arttığı belirtilmiştir. (<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kovid-19-doneminde-bireylerin-cep-telefonlariyla-gecirdikleri-sure-buyuk-oranda-artti/1840489>)

Kovid-19 salgını yeni kavramların doğuşuna da neden olmuştur. Bunlardan biri de "İnfodemi" kavramıdır. İnfodemi, "Salgınla ilgili, özellikle internet ve sosyal medya ortamında aşırı ve asılsız bir şekilde paylaşılan ve dolaşıma sokulan içeriklerden dolayı bilgi kirliliğinin yaşanması ve insanların doğru bilgiyi bulmakta zorlandıkları durum" olarak tanımlanmaktadır. Bu durum aynı zamanda salgınla mücadeleyi de zayıflatmaktadır. Bu tarz paylaşımlar insanları korku ve paniğe sürüklemektedir. Maalesef sosyal medyada yalan, gerçek dışı ve sahte içeriklerle kişilerin davranışları ve kanaatleri kolayca manipüle edilebilmektedir. Bu gerçek dışı bilgiler, salgından daha hızlı yayılmaktadır. Salgın döneminde, sahte veya yalan bilgilerin internet ve sosyal medya ortamında kontrolsüz ve denetimsiz bir şekilde hızlı ve kolay bir şekilde dolaşıma sokulduğu görülmektedir.

Kötü niyetli kişiler tarafından insanlarda korku ve panik havası oluşturmak, güvensiz bir ortam yaratmak amacıyla asılsız ve gerçek dışı bilgiler içeren paylaşımlar yapılmaktadır. Sosyal medyadaki bu tür içeriklerin meydana getireceği olumsuz durumlardan veya zararlardan korunmak için kaynağın güvenilir olması ve bilginin teyit edilmesi önemlidir. Bu bağlamda kaynağı güvenilir olmayan ve teyit edilmeyen bilgileri internet ve sosyal medya ortamında paylaşmamak, yorum yapmamak ve beğenmemek gerekmektedir. Sosyal medyadaki Kovid-19 salgınıyla ilgili bilgi kirliliğinin önüne geçmek için Facebook, WhatsApp ve Twitter hareketine geçmiştir. Facebook, Kovid-19 ile ilgili güncel bilgileri ve haberleri paylaşan "Koronavirüs (KOVİD-19) Bilgi Merkezi"ni hayata geçirmiştir. WhatsApp, toplu içerik paylaşımına kısıtlama getirmiş, sistem tarafından sıkça paylaşıldığı saptanan bir mesajın en fazla bir kişi veya gruba gönderilmesine izin vermiştir. Twitter da Türkiye'deki resmi makamlardan ve medya kuruluşlarından açıklanan koronavirüsle ilgili anlık gelişmeleri paylaşan bir uygulama geliştirmiştir.

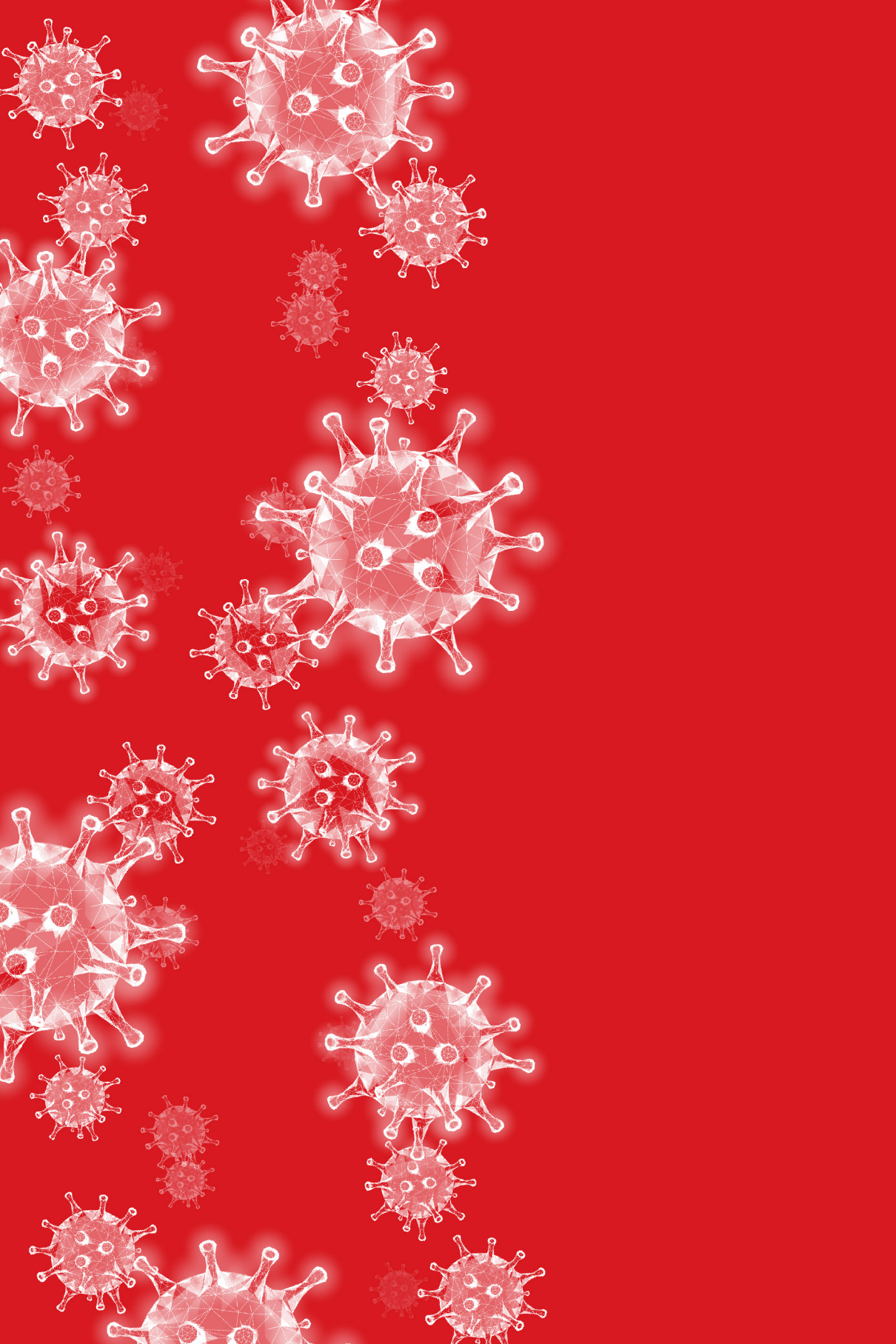
Sosyal medya, günlük yaşantımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve

iletişim biçimlerimizi de etkilemiştir. Kovid-19 salgınında sosyal medyada geçirilen sürenin artması, birtakım endişeleri de (ekran bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı, stres, depresyon, yalnızlık ve asosyal kişilik gibi psikolojik sorunların yanı sıra, fiziksel rahatsızlıklar da görülebilmekte) beraberinde getirmektedir. Öte yandan salgın sürecinde insanların bilgi almak, eğitim ve iş hayatındaki çalışmalarını devam ettirmek, zaman geçirmek, boş zaman değerlendirmek, iletişime geçmek, alışveriş yapmak, film, dizi izlemek, sanal ve çevrim içi toplantılar düzenlemek gibi etkinliklerden dolayı sosyal medyada var olması da bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir.

İnsanlar sosyalleşmek adına sosyal medya araçlarında daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Sonuç olarak Kovid-19 salgınındaki izolasyon süreci ve aramıza koyduğumuz sosyal mesafe, sosyal medyada dijital yakınlık olarak yerini almıştır. Sosyal medya kullanım süresi dikkat çekici şekilde artmıştır. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla sosyal medyanın insanları tahakküm altına almasına getirilen eleştiriler, salgın döneminde insanların sosyal medyada gönüllü veya zorunlu olarak var olmasıyla tartışılır hale gelmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar:

- <https://www.socialbakers.com/blog/KOVİD-19-impact-social-media>, Erişim Tarihi: 02.05.2020.
- <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/koronavirus-gunlerinde-en-cok-facebook-youtube-ve-whatsapp-tercih-edildi/> Erişim Tarihi: (07.05.2020).
- <https://www.thebrandage.com/koronavirus-sosyal-medyaya-nasil-yansidi-10410> (18.05.2020).
- <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/corona-virus-etkisi-zoomun-kullanici-sayisi-yuzde-50-artti,0-hwhBjl3bUugaXg6e6zbLA> (Erişim Tarihi: 18.05.2020)
- <https://www.worldometers.info/coronavirus/> Erişim Tarihi: (19.05.2020)
- <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kovid-19-doneminde-bireylerin-cep-telefonlariyla-gecirdikleri-sure-buyuk-oranda-artti/1840489> Erişim Tarihi: (20.05.2020).

Röportaj

Kovid-19 salgınıyla yaşadığımız değişimlerin bireysel ve toplumsal açıdan yansımalarını, konunun uzmanlarıyla konuştuk.

Röportaj

Dezenformasyon Nedir, Âlâsını Göreceğiz

Alev Alatlı Yazar

Yazar Alev Alatlı ile dünyada etkili olan yeni tip koronavirüs nedeniyle yaşanan salgın sürecini, bu sürecin bir sonucu olarak insanlara sunulan "Yeni Normal" kavramını ve gerçeklik kontrolünü konuştuk.

TRT Akademi: Pandemi sürecinin en gözde konusu "Yeni Normal" kavramı ile başlamak istiyoruz. "Yeni Normal" bir gerçeklik mi, bir dayatma mı?

Alev Alatlı: Doğrusunu isterseniz "Yeni Normal"den tam da ne anlam gerektiğini kestirebilmiş değilim. Buna karşın salgın sürecinin zorunlu kıldığı uzun süreli evde kalma, seyahat kısıtlaması, hijyen kurallarına dikkat, maske, doğrudan temasın engellemesi gibi düzenlemelerden bahsediyorsak bunlar bir "gerçek" in dayattığı davranış biçimleridir. Kovid-19 bir gerçektir, daha fazla yayılmasını önlemek için alınması gereken tedbirler de öyle. Diyeyeğim, varsa bir "dayatma" o da virüsün "dayatması"dır. Öte yan-

dan, her maraz gibi Kovid-19 da yaşam biçimimizde birtakım değişiklikler yaratacaktır ama bana sorarsanız ne bu salgın kalıcıdır ne de günümüzdeki tedbirler. Salgın geçince yaşam pratiğimiz eski haline rücu edecek, "eski normal" geri gelecektir.

TRT Akademi: Salgınla birlikte konuşulan bir başka kavram: Eşitsizlik. "Virüs değil, eşitsizlik öldürüyor.", "Virüs değil, cehalet öldürüyor." şeklindeki yorumlara dair neler söylemek istersiniz?

Alev Alatlı: Kovid-19 yerleşeceği bedeni seçmiyor. Kendisi hayatta kaldığı sürece, yani yaşamak için sömürdüğü insan bedeni ölüp gömülmediği sürece, Boris Johnson da bir, bir deri bir kemik Somalili bebek de bir. Bu bağlamda eşitsizlik söz konusu değil, henüz aşısı bulunmadığı için birilerinin yakalanmasını diye kayırıyor olmaları da söz konusu değil. Sorun, tedavi sürecinde, yani gelişmiş ülkelerin yoksulları dışlayan sağlık sistemlerinin

yapılanmalarında. Ne kadar paran varsa o kadar tedavi görüyorsun. ABD’de 27 milyon vatandaşın hiçbir sağlık güvencesi yok. Sosyal sigorta sistemleri yok, bireysel sigorta primlerini ödemek de yüksek meblağlar istiyor, çünkü sigorta şirketleri özel. Kimseyi bedava sigortalamıyorlar.

Hasılı, paran yoksa kaldırım köşesine kıvrılıp gözlerden uzak titreye titreye ölüyorsun. Sosyal devlet anlayışı kapitalizmin zıddıdır. Dahası kapitalizmi şiar edinmiş ABD gibi ülkelerde “komünizm” korkusu öyle sahicedir ki halklar bugün bile ücretsiz sağlık gibi, eğitim gibi toplumsal esenliği önceleyen devlet girişimlerini bireysel yaşam biçimine müdahale sayar, reddederler. Amerikan’ın en yoksul kesiminin Trump’a oy vermiş olmasının nedeni de budur.

TRT Akademi: Türkiye’de ve dünyada eşitsizlik ve cehalet, salgın sürecinde nasıl yansımalara yol açtı?

Alev Alatlı: “Cehalet” için de aynı saptamayı yaparım, Kovid-19 âlimi de öldürür, ümmiyi de. Her marazda olduğu gibi erken teşhis burada da önemlidir. Cahil ya da değil, deyin ki kişi, ateş gibi, öksürük gibi normal olmayan bedensel arazların farkına vardı. Ne yapacak? Hekime müracaat, cepte paranın ötesinde alışkanlık gerektirir. Alışkanlık, yani yakınlarda bir yerde, paranız da olmasa sizi kabul edecek, kötü muamele görmeyeceğiniz bir sağlık ocağının ya da hastane acilinin var olduğu bilgisi. Türkiye’de bu var. Şükürler olsun, birkaç sokak arayla ya bir sağlık ocağı ya da has-

tane ile de var. Dahası, Türk insanının doktora gitme alışkanlığı var, hatta bazen aşırı biçimde var. Hatırlarsanız salgından önce, başı ağrıyanın acile gittiği anlatılır, en ufak bir sayrılıkta MR çekilsin istediğinden yakınılırdı. Görünen o ki ABD ve Avrupa ülkelerinin çoğunluğunda meğerki sahiden varlıklı olsunlar, insanlar doktora gitmeyi düşünmediler bile. Türkiye’de ücretsiz olan tedavinin ABD’de 20 bin dolar (çarpın kurla bakın ne sayı bulacaksınız) olduğunu düşünün. Türkiye Cumhuriyeti’nin sağlık ve sosyal güvence sisteminin ülkenin tümünü kapsayacak şekilde çözmüş olması doğrusu iftihar edilesi bir başarıdır.

TRT Akademi: İnfodemi DSÖ’nün salgın başından itibaren en çok önemsemediği konular arasında geliyor. Evde kalma psikolojisi ile zorunlu sosyal medya kullanımı, Misinformation, Disinformation vb. kavramlar etrafında gerçeğe ulaşmanın ve onunla hareket etmenin zorlaştığını da görüyoruz. Siz, “Gerçeklik Kontrolü (Reality Check)” kavramını önemsiyorsunuz. Bu süreçte gerçeklik kontrolünü nasıl yapmalıyız?

Alev Alatlı: Yanlış hatırlamıyorsam “infodemi” dediğiniz, Dünya Sağlık Örgütü’nün yakın zamanda Kovid-19’a dair ürettiği bir sözcüktür. Bir soruna, o sorunun çözülmesini güçleştirecek kadar çok bilgi/malûmat yüklenmesi anlamına gelir. Nitekim salgın ilk duyulduğundan beri hakkında söylenmedik kalmadı, adeta gıybet kumkuması oldu, dillere düştü. Gezegende ilk kez böyle bir pandemi yaşanmış gibi, Allahutala’nın laneti olduğunu söyle-

İNFODEMİ

yeniler bile çıktı. Doğrusu, bu hâli sizin de belirttiğiniz gibi evde kalma zorunluluğuna verir, iç sıkıntısının körüklediği bir vesvese olsa gerek diye düşünürüm. Hayaletli, zombili o korku hikâyelerinin tecrit ortamlarında ortaya çıktığı bilinir. AVM’de şeytanlı, cadılı hikâyeye yazılmaz. “Misinformation” diye muhatabını yanıltmak amacıyla bilerek, isteyerek düzenlenmiş yanlış veya natamam bilgiye diyoruz. Bilgiyi saptıran, hasmını yanıltmak isteyen bir devlet kurumu ya da medya organıysa, “disinformation”dan bahsediyoruz, yani “bilgi” gibi görüldüğü halde aslında bilgi olmayan. Bu bağlamda, istihbarat örgütleri yaratıcı dezenformasyon yapar. Dönelim korona’ya. Gerçeklik kontrolü, her

şeyden önce salgının varlığını söylüyor. Öyleyse sağlığınıza dikkat edin, önerilen önlemleri ihlal edip kendinizi ve çevrenizi gereksiz riske atmayın. Bilmediğiniz konuda atmayın. Basından, televizyondan, hele de sosyal medyadan duyduklarınızın aslını sorgulayın. Rakamları doğru değerlendirin. Örneğin, bir önceki HIV virüsü, AIDS, salgınındaki rakamlarla kıyaslayın, SARS olayına bakın. Her halûkârda arabeskleşmeyin, abartmayın, sakın olun.

TRT Akademi: Salgın döneminde sürecin teknolojik boyutu da konuşuldu. Teknorbarlık, dijital takip, Çin menşeli dijital polis devleti gibi kavramlardan bahsediliyor. Ne diyorsunuz?

Alev Alatlı: Sondan başlayayım: 1984, (George Orwell) yazılmışken Çin menşeli dijital polis devleti kavramına takılmak, olsa olsa "Çin"i günah keçisi ilan gayretidir. Çin'e gelinceye kadar, ABD'nin başını çektiği İngilizce konuşan koalisyonu bakın, 1944'ten beri dijital takip düzenlemesi üzerinde çalışırlar. Her duyduğunuzun üstüne atlamayın derim. Maazallah "infodemi"ye yakalanır, en basit bir sorunu çözemez oluruz.

TRT Akademi: Biraz da salgın sonrası için üretilen fikirler hakkındaki düşüncelerinizi öğrenmek istiyoruz. Slavoj Zizek, "İşler normale dönmeyecek. Belki normale dönecek ama kesinlikle aynı normallik olmayacak." derken Noam Chomsky, "Dünyamızı bekleyen iki tehlike: Nükleer savaş ve küresel ısınma." uyarısında bulundu. Öncelikle işler normale dönmeyecek tezi ne kadar gerçekçi? Bu bağlamda siz salgın sonrası dünyayı nasıl görüyorsunuz?

Alev Alatlı: Hafızayı beşer, nisyan ile malûldür diyorum, yani insanoğlu unuttur. En büyük acılarını unuttur. Hiç veba salgını, kolera salgını, çiçek salgını görmemiş, Hiroşima-Nagazaki, 230 bin anında ölüm, bir o kadar radyasyondan ölüm – hasılı sayın artık – yaşanmamış gibi olacaktır. Buna da çare bulunacak, bu da unutulacak. Her şey tam eskisi gibi olmayacak çünkü değişmeyen tek şey değişimdir. Bir de bu salgın, dünya ekonomisinin küçüldüğü bir sürece denk geldi ve işsiz sayılarını kötü etkiledi. Hasarın ne kadarından Kovid-19, ne kadarından vahşi kapitalizm sorumlu iyi ayırmak gerekir ki, sapla saman karışmasın, çare bulmayı daha da zorlaştırmamasın. Bir de kehanet: İhtimaldir ki dünya gelir dağılımındaki dayanılmaz bozulmayı Kovid-19'un üstüne atıp insan yapısı ölümcül düzeni aklamaya çalışacaklardır. Dezenformasyon nedir, âlâsını göreceğiz.

TRT Akademi: Bazı uluslararası ilişkiler uzmanları, Rusya'nın petrol gelirlerindeki düşüklüğün getirdiği ekonomik daralma ve Çin tarafından yalnız bırakıldığını düşünmesinden hareketle önümüzdeki dönemde bir Rusya-Çin kavgası beklediklerini söylüyor. Siz olası bir Rusya-Çin kavgası bekliyor musunuz?

Alev Alatlı: Bu söylediğinizi ben "bazı uluslararası ilişkiler uzmanları" bir taşla iki kuş vurmaya çalışıyor diye okuyorum. Allah'tan her ikisi de güngörmüş kadim ülkelerdir, bu tuzağa kolay düşmezler. Kaldı ki niye birbirleriyle savaşıyorlar ittifak yapıp da Asya'yı sömürmesinler değil mi? Oradaki Türk Cumhuriyetleri dünyanın en kıymetli madenlerinin üzerinde koyun otlatmakla itham edilirler, bilirsiniz değil mi?

TRT Akademi: Salgının faturası ABD-Çin hesaplaşmasına neden olur mu? Ölen insanların bedelini kim ödeyecek?

Bakın şu işe! Yoksa Trump sizi de mi ikna etti? Kovid-19'u dünyaya yayanların kötü Çinliler olduğuna iman etmediniz değil mi? Ya da Amerikan ekonomisinin, efendim, vahşi kapitalizmin sorunlarından Çin'in sorumlu olduğunu? Bakın, bu iddia en ilkel halk mahkemesinden bile döner. Tabii, iş oraya kadar giderse benim tanıdığım Batılı müttefikler, her an durduk yerde gözünün üstünde kaşın var diye saldırabilirler. Mamafih, Çin, hacmi itibarıyla caydırıcı olabilir. Ölen insanların bedelini kimin ödeyeceği konusuna gelince kara vebanın bedelini kim ödediyse o ödeyecek.

Röportaj

Geleceğin İhtiyaçlarına Odaklanmalıyız

Prof. Dr. Nevzat Tarhan
Üsküdar Üniversitesi
Kurucu Rektörü ve Psikiyatrist

Üsküdar Üniversitesi Kurucu Rektörü ve psikiyatrist Prof. Dr. Nevzat Tarhan ile dünyada etkili olan yeni tip koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan evde kalma sürecini, bu sürecin insanlar üzerindeki psikolojik etkisini ve yine pandemi sürecinde hayatımıza gire "Yeni Normal"ın psikolojik yönünü konuştuk.

TRT Akademi: Koronavirüs salgını ile beraber hayatımıza "Yeni Normal" kavramı girdi ve konuşuluyor. Bu kavram, psikolojimiz açısından ne ifade ediyor?

Nevzat Tarhan: Normal kavramı, "norm" kelimesi ile bağlantılıdır. Üç türlü norm vardır insan hayatında; hukukun belirlediği normlar vardır ve yasalarla netleşmiştir. Sosyal hayatın belirlediği gelenek, görenek gibi normlar vardır. Bir de ahlaki normlar vardır, bunlar ahlaki ve vicdani kurallarla belirlenir. Yeni normal bu üçünü de etkiledi. Sokağa çıkmayla ilgili kısıtlamalarımız var, eskiye göre farklı bir yaşam modeline

geçtik. Kısa süreli olduğu düşünülüyor ama uzun sürecek gibi görünüyor. En az iki sene beklememiz gerekiyor gibi. Eskiye özleyeceğiz; eskideki özgürlüğü, eskideki hoyratlığı, eskideki hızlı yaşamı. Belki de uzun yıllar unutmamız gerekecek. Üç önemli şeyi kaybettik; eskisi gibi özgür değiliz, istediğimiz kişiye sarılamıyoruz, yaklaşamıyoruz ve evde dar bir alana hapsedik. Bedenî rahatlığımız eskisi gibi olmayacak, kolay rahatsızlanabiliriz. Dünyadaki tüm virüsü tattığınızda 80 gram ediyormuş. Bu virüs, insanlığı korkuttu. Demek ki yeryüzünde fazla büyüklenecek geziyormuşuz. Bilimi kutsallaştırmışız, bu süreçte acizliğimizi ve güçsüzlüğümüzü gördük. Bilim iyi ki var, ihmal etmeyelim ama bilim her şeyi çözmez. Trump bir konuşmada soru-cevap yaparken Trump'ın yanında duran bir bilim insanı, bir hanımefendi vardı. Bir gazeteci ona soru sordu, "Bütün dünyada koronavirüse karşı dualar yapıyor, onlar mı bu işi çözecek yoksa siz mi?" Duaların boşa olduğunu söylet-

tirmek istedi. Bilim insanı hanımefendi ise, "İnsanların yaptığı duaların karşılığı bilimdir." dedi. Bizim yaptığımız, bilim ve din birbirinin alternatifi değil ki, tamamlayıcısı. Sonuçta bilim, yaratılış kanunlarından üretilmiş kanunlardır, ondan farklı bir şey değil. Bilimin yetersiz kaldığı durumlarda, her şeyi bilen, her şeyi kontrol eden, her şeye sözü geçen kendini göstermeyen bir dış irade var, bir zekâ var, bir güç var. Ona teslim olabilmenin, tevekkülün verdiği bir iç huzur var, insanlar da bu dönemde bunu yakalama fırsatı buldu.

TRT Akademi: "Tıp dünyası neden çaresiz kaldı?" gibi bir söylem var. 2005'te bütün veriler vardı ve gerekli uyarılar yapıldı gibi bir iddia var. Bu salgın önlenbilirdi ama önlenmedi, gibi görüşler var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Nevzat Tarhan: Bu salgın yetmiş sene önce çıksaydı ülkemizin nüfusunun büyük bir kısmı ölebilirdi, büyük kayıplar olabilirdi. Sağlık sistemimiz, yaşam kalitesinin artması gibi detaylar bizi

bu gibi salgınlara karşı daha dayanıklı yaptı. Mesela influenza, daha hafif ama 40-50 milyon kişinin ölümüne neden oldu geçen senelerde, burada bilimin getirdiği büyük bir kolaylık var. Bunun içinde toplumun bilgilendirilmesinden, teşhis konulmasına kadar büyük avantajlar var. Orta Çağ'da mesela, virüs kedilerden geliyor diye kedileri öldürüyorlardı, bu sefer fareler çoğaldı. Şimdi insanlar daha bilinçli fakat bilimin gücü de sınırlı. Bilim şu anda tüm şartlarını zorluyor, daha önce silaha, inşaata yatırım çok fazlaydı. Amerika'da gökdelenler var mesela, birisi bir gökdelen yapmış, sonra her zenginleşen ben daha yükseğini yapacağım diyerek orayı gökdelenlerle çevirmişler. Bu küresel sistemde, kapital sistemin rekabetçiliğinde kötüye gidenlerin farkına varılamıyordu, şimdi sağlığa yatırım yapılmasının önemli olduğu ortaya çıktı. Batı dünyasında bir medeniyet krizi vardı, bu hızlanacak. Köklü bir dönüşüm yaparlarsa bu medeniyet krizi değişir ve insanlık daha iyi bir evreye geçebilir. Küresel sonuçlar açısından bunu öngörmek mümkün.

TRT Akademi: Avrupalı bir düşünür, İtalyan siyaset felsefesi düşünürü Giorgio Agamben, "Hayatta kalma isteğinden başka düşüncesi olmayan bir toplumda, ahlaki bir erdem kalma-yabilir." endişesini dile getirdi ve bunu Avrupa toplumu için söyledi. Sizce de böyle mi olacak?

Nevzat Tarhan: Roma İmparatorluğu tek süper güçtü dünyada. Bizans öncesi Roma, ciddi bir veba salgınına kapılıyor ve savaş gücünün zayıflaması, yöneticilerin eğlenceye düşmesi ve toplumsal barışın azalması ile Hristiyanlık yükseliyor. O dönemdeki salgın da çok insan öldürüyor. İnsanlar acizliği hissedince bir güce bağlanma ihtiyacı hisseder. Kişi doğru güce sığınırsa rahatlar, bu tek tanrı inancıdır. Bilim de öyle bir güçtü, bu konuda çare üretmeyince bilimi sorgulamaya başladılar. Bu soru önemli bir soru ama haksız bir soru. Bilim bir sihircilik değil ki, bir aşının çıkması 5-10 yıllık iştir ve onu hızlı şekilde yapmaya çalışıyorlar. Bu virüs de devamlı mutasyona uğruyor, bizi aşından çok koruyacak olan bir şey

var: Wuhan Üniversitesinde yayınlanıp Türkçeye çevrilmiş Kovid- 19 raporu, "Biz virüsü sosyal izolasyonla değil sosyal iş birliği ile yendik." diyor. Sosyal iş birliği ne demek? Fiziksel mesafe var, sosyal mesafe yok. Sosyal mesafe sözü bizi yanıltıyor, insanlarla sosyal bağlarımızı zayıflatmayacağız, sadece fiziksel olarak mesafe koyacağız. İkincisi iş birliği yapmak, kurallara uymak, yakınlarımızı korumak, sadece kendin için değil başkaları için de yaşamak, bu önemli. İnsanlar bu salgın döneminde bencilliğin ne kadar kötü olduğunu gördü.

TRT Akademi: Bir açıklamanız var, "Sosyal mesafe uzun, ruhsal mesafe kısa tutulmalı." diye. Evde kalma psikolojisi üzerinden bu kavramlar üzerine de görüşlerinizi alabilir miyiz?

Nevzat Tarhan: Evde fiziksel mesafe olacak, sosyal mesafe değil. Dışarıdan gelince hemen çocuğuna temas etmeyecek ama gerekli tedbirleri alıp onunla konuşacak. Eski yapış yapış ilişkimizi yapmamamız lazım. Bunu ka-

bul edeceğiz ama aile içinde birlikte zaman geçirebiliyoruz bugün, bu fırsatı iyi değerlendireceğiz.

TRT Akademi: Siz salgının üç boyutunu ortaya koyuyorsunuz konuşmalarınızda: Birey, aile ve sosyal hayat. Bugünler bizim için bir imkân da olabilir, her gün kendimizle baş başa kalmalı mıyız? Bizim kültürümüzde kendimizi dinlemekle ilgili halvet gibi, uzlet gibi, ramazan ayına özel itikâf gibi kavramlar var, bu bizim için bir fırsat da olabilir değil mi?

Nevzat Tarhan: Buna seçilmiş yalnızlık diyoruz. Bu, kişinin kendisine sessiz bir zaman ayırması anlamına geliyor. Evde herkesin ihtiyacı var, eşler birbirine fırsat vermeli. İnsanın psikolojik inovasyonu açısından da önemli, kişiler kendileri ile yüzleşebildikleri zamanlar ayırmalı. İçimizde vahşi bir at var, terbiye etmemiz lazım, bazen yoldan çıkabiliyor. Bu at, bize hatalı kararlar aldırabilir. Bu atın duygu ve mantık boyutu var. Duyduklarımız dürtü kontrolü açısından giderken mantığımız da duygu kontrolü yapar. Sessiz zamanda insan, düşündüğü hakkında da düşünüyor. Hız çağında kendimizi kaptırdık, zaman fakiriyiz, kimseye zaman ayıramıyorduk. Şimdi hem yakınlarımıza hem sevdiğimizimize zaman ayıralım. Mesela kendimizi başışlayalım, yüzleşelim ve köklü hatamız varsa başışlayalım. Kafka'ya değer verdiği birisi onu üzecek şeyler yapıyor, sonra diyor ki: "Bu kişiye beni üzecek kadar değer verdiğim için kendimden özür diliyorum." diyor. Bu, kendini başışlamaktır.

TRT Akademi: Virüsün üç hediyesi oldu diyorsunuz: Bol zaman, doyum erteleme eğitimi ve kendini tanıma ve geliştirme eğitimi. Şu yaşadığımız süreci bir imkân olarak görebilir miyiz?

Nevzat Tarhan: Bulaşma endişesi ile programlar izlediğimiz için bizim kaygımız yükseliyor ve başışıklığımız düşüyor. Süreci kabul edip yeni durumu yönetmeye çabalamamız gerekiyor. Kişi kendisini tanırsa bu iş olur. Kendini yönetemeyen başkasını yönetemez, buna "nöroliderlik" diyoruz. İçimizde bir kin varsa onu sırtımızda yük gibi taşıyoruz, bizi yer bitirir. Bunları çözmek için bir fırsat bu, böyle durumlarda hisleri değil düşünen beyni devreye sokmak lazım. Bu, öfke denetimi sağlıyor, bu psikolojik olgunlaşmadır. Bizim Üsküdar Üniversitesi olarak yaptığımız bir araştırma var, insanların büyük çoğunluğu sahip olduklarına, ilişkilerine daha fazla önem vermeye başlamış. İnsanların iç dünyalarına yolculuk yapmasını sağladı, virüs bize hocalık yapıyor, diyebiliriz.

TRT Akademi: Panik kavramı üzerinde durmak gerekiyor gibi. Ev ve diğer hayatımızda panikten nasıl uzak duracağız? Bunun virüs kadar tehlikeli olduğunu söylüyordunuz.

Nevzat Tarhan: Bir hikâye var, bir salgında büyük bir zat yolda Azrail ile karşılaşılıyor. Azrail, "Filanca şehirde salgın var, bin kişinin canını almaya gidiyorum." diyor. Dönüşte yine karşılaşıyorlar, bu sefer o zat, Azrail'e "1000 kişi dedin ama 20 bin kişinin canını aldın, ne zalimsin!" diyor. Azrail de, "Ben vebadan 1000 kişinin canını aldım, 19 bininin canını korkudan aldım." diyor. Geçmiş salgınlarda da panik olmuş, bugün de aynen geçerli. Birçok kişinin stres ile başışıklık sistemi zayıflamış durumda, burası mikropların mücadele eden yer. Paniği önlemek için stresi yönetmeliyiz. "Sahte korona" diye girdi literatüre, kişi kendinden şüphelenince

hemen hastaneye gidiyor, hastaneler daha riskli. Birçok hastane dışarı çadır kurdu, temas olmasın diye gelenler önce çadıra giriyor. Bunlar sahte korona vakaları yani panik hastaları, bir şey olmasa da var gibi geliyor. Bu durum kişilerin elinde değil, uykudan ölüm korkusu ile uyanabilir ve o dehşeti yaşar. Arabayla giderken direksiyon hâkimiyetinizi kaybetmeniz nasıl panik olursanız bu da onun gibi. Beyin hata veriyor ama ilaçlarla düzeliyor bu.

TRT Akademi: Küresel narsisizm ile mücadele etmek için bu salgın bize bir imkân sunuyor diyorsunuz. Nasıl bir imkân bu?

Nevzat Tarhan: Amerika'da narsisizm illeti diye kitaplar yazılıyor, özellikle gençlerde olan bir sosyal bir hastalıktır. Psikolojik hastalık değildir. Egonun kişilik hâline gelmesidir, büyüklük hastalığıdır, bizim kültürümüzde kibir olarak geçer. Empati yapamaz, eleştiriye kapalıdır, bu insan tipi kapital kültürde önerilen kişilerdir. Bu kişilerde başarısızlık korkusu vardır ve ölümüne çalı-

şırlar. Üretirler ve tüketirler, üretimin motoru olsalar da mutsuz olurlar, haz odaklı yaşarlar. Elli yaşında bir CEO emekli oluyor, etrafında ordular varken sokakta köpek gezdiriyor ve bu yalnızlıkla altı ay sonra kalp krizi geçiriyor. Ruh sağlığını narsisizm olumsuz etkiliyor, narsist kişilerin kişilik sınırlarını bilmesi gerekir, hep kendini düşünür bu karakter. Bu kişilerin kişiliği sevilmez ama yaptığı işi sevilir, başarı tutkunuzdur. Kendi değer verdiği şeylerin egosu, serveti bunları kaybedeceğini hissederse kendini sorgular ve sınırları düzeltir. İnsanoğluna bu iş haddini bildirdi. Ölüm çok yakın, sağlık yönünden kendini yeryüzü tanrısı gibi görme, diye düşünmeye sevk ediyor. İyi niyetli narsistler yaşam felsefelerini sorgularlar. Batı'da yüksek hikmet arayan insanlar çok fazla. Doğu, duyu temelli, Batı düşünce temellidir. Bu, onları düşünmeye sevk edecektir, iyi olanlar hakikati bulacaklar. Sokrates'e, "Neden ölümden korkmuyorsun?" diyorlar. O da, "Hayatının her gününü hayatının son günü gibi yaşayan insan neden ölümden korksun ki?" diyor. Ruhun ya-

şadlığını kabul ediyor, "İnsan erdem için vardır ve böyle yaşamayı gaye edindim, neden ölümden korkayım!" diyor. Karısı, "Haksız yere idam edileceksin, özür dilesene." diyor. O da, "Haklı yere mi idama gidecektim!" diyor. Batı dünyası felsefe ahlakını üretmedi. Sebep, vicdani normlar vardır, beni inorganik maddeler yarattı diyorsa bir insan, onlar da hesap sormadığı için kendinde her türlü kötülüğü yapma hakkı buluyor. Bu sebeple yüksek bir güce, bir yaratıcıya ihtiyaç vardır. Bu da tevhit inancıdır.

TRT Akademi: Evde kalma süresinde zorunlu olarak dijital hizmetleri kullanma oranı arttı. "Dijital diktatörlük" iddiaları var dünyada. Teknoloji ile ilişkimiz bizi nasıl etkiledi, bu dönemden sonra geçişi nasıl sağlayacağız?

Nevzat Tarhan: Ciddi bir dijital dönüşüm yaşanıyor gerçekten, bunun içinde de big data, dijital diktatör oluyor. Büyük veriyi eline alan dünyaya istediği gibi hükmetmeye çalışacak, yeni normalimiz bu şekilde oluşacak. Kendi özgür alanlarımızı korumalıyız, kapital sistemin amacı dünyaya hâkim ol-

maktır. Bill Gates'in neye ihtiyacı var ki? Ama mütevazı görünümü arkasında bir hırs var. İnsanın içinde uyuyan bir Firavun vardır. Hz. Mevlana'nın talebelerinden birisi Firavun'u kötülüyor. Mevlana da talebesine, "Sen, Firavun'un yerinde olsaydın onun gibi yapmayacak mıydın? Nefsine sor." diyor. Biz bunu fark etmeliyiz ve bu beceriyi kazanmalıyız. Yeni dönemde küresel olarak birçok şey değişecek, burada biz gelecekteki ihtiyaçları fark edemezsek hep Batı'nın takipçisi oluruz. Gelecekteki ihtiyaçlara odaklanmalıyız, dijital dönüşüm şekil değiştirdi, birkaç süper genç, süper bilgisayarlarla süper işler yapabilir. Hükümetin, "Bir milyon kişiye yazılım öğreteceğiz." açıklamaları çok haklı, bu vizyon önemli. Amazon, dünyanın en büyük şirketlerinden, kazancının yüzde 80'ini AR-GE'ye yatırıyor. İnsanın kolaycı duygularına hitap ediyor ve birçok piyasayı etkisi altına alıyor. Biz genç nüfusumuzla bunu yapabiliriz. Bir şeyi insan ne kadar aşkla isterse o iş o kadar gerçekleşir, bilimi seven gençler yetiştirmeliyiz, insan kaynağımızı harekete geçirmeliyiz. Batı'nın sefil halini görünce Batı hayranlığı zayıflayacak

ve burada yeni fırsatlar çıkacak. Gençleri geleceğe hazırlamak konusunda önemli şeyler yapacağız. Taşa, top-rağa değil insana yatırım önemli. Bu gençlere yatırım yapmazsak güncel olaylarla zamanımız harcanır ve küresel güçlerin oyununa geliriz.

TRT Akademi: Bayramdan sonra nasıl normale döneceğiz, birine sarılmak için neyi bekleyeceğiz? Psikolojik anlamda soruyoruz. "Yalnızlığı kabullenmek zorundayız." diyorsunuz, bizi ne bekliyor?

Nevzat Tarhan: Sosyal mesafe ile ilgili çalışmalar var, insan psikolojik olarak yalnız kaldığında bu, seçilmiş yalnızlık ise götürebilir. Bazı narsistler yalnız kaldıklarında kendileri ile bile kavga ederler. Başkalarını değersizleştirerek kendini tatmin eder narsistler. Öfke ve gerilimle beslenirler, sakinleşmeyi başaramazlar ve düşmana ihtiyaçları vardır. Beyinleri stresle çalışan kişilerdir bunlar. Mutlu olamazlar, başkalarının da enerjisini alırlar. Böyle biri yalnız

kaldığında kendine yabancılaşıyor ve depresif oluyor. Kaygı ve korku yükseliyor, güven azalıyor ve her şeyi düşman gibi görüyor. Yoldan geçip kendisine bakana, "Neden bakıyorsun?" diyor ve paranoyaya dönüşüyor. Bu, şiddeti arttırıyor, aile içi şiddet de artıyor. Telefonla bile bayramlaşma olur bizde, hatır sormak olur. Bir gelin, kayınvalidesine gidemiyorsa en azından telefonla hatırını sorar. Kayınvalidenin gönlünü almak, onunla didişmemek, ne güzel oğlun var demek, şu yemek nasıl yapıyordu diye tarif almak... Kayınvalide çoğu zaman bir şey beklemeyi, içi rahatlar, bu kız oğluma iyi bakıyor der, takıntısı varsa azalır. Bunlar pozitif iletişim yöntemleri. Böylece negatif enerjiyi durdurur ve narsizmi azaltırız. Bağırarak sizi de bağırırlar ve sizi kontrol altına alırlar. Onu hissedenden değil, düşünen beyne çevirmek lazım. "Seni anlamak istiyorum, biraz yavaş konuşur musun?" dersek daha iyi ilişki kurabiliriz. Biz onların iyi taraflarını bulmalıyız. Hak etmedikleri övgüyü de vermemek lazım. Bu onları

şişirir, en büyük organı egosu olur. Bu kişiler övgü ile beslenirler ve sizden almayınca çatlarlar. Kavga çıkarmaya yatkındırlar. Onların hayır deme becerisini geliştirmeniz lazım. Kişi yakın ilişkilerde pozitif sözcükler kullanmalı, evde ve yakın ilişkilerde durum yumuşar. Sevgi bile olsa yalan söylerseniz güven oluşmaz, bunun için dürüstlük önemli. Bunları yaparsak korona sonrası ikili insan ilişkilerinde daha sağlıklı oluruz. Diğer bir durumda da bu süreci kabullenmek gerekiyor, bazı kişiler kabullenemiyor; ben gencim bana bir şey olmaz diyor. Burada bencillik var, herkes kendisini düşünmeyecek, başkasını da düşünecek. Zenginlerin dezavantajlı kişilere borçları var, toplumun daha iyi olması için karşılıksız iyilikler lazım, iyilik cömerti olalım. Bu iyilikler tohum gibidir, kısa sürede meyveler verir. Herkes kendi alanında bunu yapsa toplumsal kriz minimize olur.

TRT Akademi: Biz bu yalnızlıkla nasıl mücadele edeceğiz? Zaten sosyal ilişkileri zayıf ve teknolojiye çok zaman ayıran insanlar vardı, fiziksel mesafe de zaten vardı. Salgınla bu durum tamamen gün yüzüne çıktı diye yorumlar var Batı'da. Biz kucaklaşmayı

seven bir toplumuz. Normale döndüğümüzde bu durumu umursamayacak bir kesim olacak, bizi bekleyen tehlike bu gibi. Uzun vadede kabullenmek zorunda olduğumuz yalnızlık ile nasıl mücadele edeceğiz ve onu kendimize nasıl faydalı bir şeye dönüştüreceğiz?

Nevzat Tarhan: Dünyada yalnızlıkla ilgili zaten bir kriz var. İngiltere'de "Yalnızlık Bakanlığı" kurulabileceği açıklandı. Anadolu insanı hiperaktif bir toplum, kolay kolay Batı gibi yalnızlaşmayız. Çekirdek aile var, hepsi bir apartmanda. Bu bozuluyor elbette, biz gönül bağımızı güçlü tutalım, uzaktan sevme becerisi kazanalım, yeni bir sevgi dili geliştirelim. Bunu da yaparız. Bayramda hediyeleşme olmayacak ama bunu telafi ederler, gönle dokunmak çok önemli.

Röportaj

Çevrim Dışı Olma Hakkına İhtiyacımız Var

Röp: Onur Kanan

Gerd Leonhard Fütürist, Yazar

"Technology vs. Humanity" kitabının yazarı ve fütürist Gerd Leonhard ile tüm dünyayı etkisi altına alan yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgınıyla hayatımızda yer edinen "Yeni Normal" ve "Yeni Düzen" kavramlarını konuştuk.

TRT Akademi: İlk sorumuz fütürist bir konuyla ilgili. İnsanlar Kovid-19 pandemisi dolayısıyla uzak geleceğin daha yakın olduğunu söylüyorlar. Bugün, insanların işlerini kaybetmelerine yol açabilecek dijital izleme, yapay zekâ ile donanmış robotlar, kişisel yayıncılık gibi çeşitli kavramlardan bahsediyoruz. Sizce uzak gelecek yakına mı geldi, ne düşünüyorsunuz?

Gerd Leonhard: Bu çok güzel bir soru. Bence teknoloji bu krizde çok önemli bir şey hâline geldi. Zoom toplantıları yapma, evden çalışma gibi konularda hep teknolojiye dayandık, o yüzden teknoloji tüm bu krizin asıl kazananı oldu. E-ticaret, internetten sipariş verme, internetten yiyecek satın alma gibi

etkileşimlerle bu durumda herkes bir şekilde çevrim içi oluyor.

TRT Akademi: Doğru.

Gerd Leonhard: O zaman bu durum pek çok güzel şeye de vesile oldu. Mesela, evden çalışmanın görece yeni bir şey olduğu Türkiye gibi ülkelerde bile pandemi sonrasında da insanların evden çalışmaya devam edeceklerini düşünüyorum.

TRT Akademi: Evet.

Gerd Leonhard: Bu, yeni normal hâline gelecek. İnsanların evden çalışmasına izin verenler, şimdilik buna mecbur oldukları için bunu yapıyor. Bir süre sonra insanların evden çalışmasına izin verme konusunda değişeceklerdir. Bunların hepsi çok güzel şeyler ama kötü olan bir şey varsa o da teknolojinin hepimizin izlenmesi için kullanılıp bunun da normal hâle gelmesidir. Örneğin, İsrail polisi hasta olduğu bilinen

insanları mobil telefon uygulaması ile izliyor. İnsanların gittikleri yerleri izlemek gerekli ve olağanüstü durumlarda anlaşılabilir bir şey ancak bu durumun normalleşmesine izin vermemeliyiz. Dolayısıyla herkes her zaman izleniyor.

Ateşiniz bileğinizdeki bir saatle takip ediliyor, o zaman da bunun çok zor bir argüman hâline geldiğini anlıyorsunuz. Teknolojinin sebep olduğu sorunlardan biri ve şu anki kriz, hükümetimize güvenmek zorunda kalmamız. Çünkü hükümet şu an her yerde ve bize ne yapmamız gerektiğini söylüyor. İsviçre’de biz hükümetimize güveniyoruz ve geriye dönüp izleme gibi işler için daha az teknoloji kullanacaklarına da inanıyoruz. Dolayısıyla pek çok yönden geleceğe bir enzim gibi geçiş yaptığımızı söyleyebiliriz. Son 10 yılda konuştuğumuz her şey, aniden bugüne geldi. Ben her zaman geleceğin bugün kadar belirsiz olmadığını söylerim. Çünkü her şey tartışılıyor. Mesela, sağlık hizmetleri ve teknolojiye çok para aktarılacağını göreceğiz.

Bildiğiniz gibi Bill Gates, beş yıl önce bir pandemiye hazırlıklı olmamız gerektiğiyle ilgili uyarı yapıyordu. Bunun gerçekleşeceği aşikârdı. Bugün insanlar da pandemiye, iklim değişikliğine, teknoloji sorunlarına hazırlanmamız gerektiğini söylüyor. Bence hazırlıklı olmak için daha büyük paralar harcanacak. Mesela, nasıl daha güvende ve hazırlıklı olabileceğimizi araştırmak için sağlık hizmetlerine trilyonlarca euro kaynak aktarılacağına dair bahse girerim. Dolayısıyla gelecek çok daha erken geldi çünkü şu an bu sorunların küresel boyutta olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu yüzden iş birliği yapmalıyız, zaten şartlar da bizi iş birliği yapmaya zorluyor.

TRT Akademi: Doğru. O zaman ikinci sorumuzu sormak istiyoruz. İkinci kitabınız çok ilginç. “Teknolojiye Karşı İnsanlık” adlı son kitabınızda dijital çağda geçerli olan beş yeni insan hakkından bahsediyorsunuz. Bunlar; biyolojik kalma hakkı, verimsiz olma hakkı, çevrim dışı olma hakkı, anonim olma ya da kalma hakkı ve makineler yerine

insanları işe alma hakkı. Tüm bu haklar daha detaylı bir şekilde tartışılmayı hak ediyor. Örneğin, şirketlerin ya da işverenlerin makineler yerine insanları istihdam etmeyi tercih etmeleri durumunda, dezavantajlı duruma düşmelerine izin verilmemesi gerektiğini söylüyorsunuz. Bu daha masraflı ve daha az etkin olsa bile. Bunun yerine, bu tür bir yolu seçen kuruluşlara vergi indirimi sağlanmasını düşünmeliyiz. Ama bugün, yani salgın süresince, çevrim dışı olma hakkından bahsetmek istiyoruz. Salgın süresince insanlarla en iyi iletişim kurma yolu telefonlar ve internet oldu. O zaman, pandeminin çevrim dışı olma hakkımızı çoktan elimizden aldığını söyleyebilir miyiz? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Gerd Leonhard: Teknoloji temelde bir nimettir ve bildiğiniz gibi teknolojinin pek çok güzel tarafı var. Ama her güzel şey gibi, mesela yemek, içecek ya da sigara gibi, fazlası zarar verebiliyor. Günde elli bardak kahve içmek istemezsiniz. İnsanlar temel olarak teknolojiyle ilgisi olmayan pek çok şey yapıyor. İnsan ilişkileri gibi; ilişkiler veriden ibaret değildir. Mantıkla da çok ilgili değildir. İnsan hayatı aslında diğer insanlarla ilişkilerimizden, tecrübelerimizden ibarettir. Ne gördüğümüz ve ne hissettiğimiz ya da diğerleriyle temas kurma gibi etmenlerle ilgilidir insan hayatı. İnsanlarla birlikte çalışma, ilişkiler, temas ve tecrübeyi korumamız gerekiyor. Teknolojiyi, insani yönümüzü yok etmesi için kullanmamalıyız.

Hindistan'da anlaşmalı evlilikler için aracı işlevi gören bir yapay zekâ var. Çünkü Hindistan'da çiftlerin yüzde 70'i anlaşmalı evlilik yoluyla evleniyor. Bu, kendi mantığı içinde normal ama bu iş önceden insanlar tarafından yapılıyordu. Şimdiyse yapay zekâ diyor ki, şurada bir bey var ve sana en uygun kişi o olabilir. Yardımlaşmaya ilkesel olarak

karşı değilim ama teknoloji her yere ve her zamana sirayet edince hayatın gizem ve mana gibi öğelerini kaybediyoruz. Bu unsurlar da insanlar için çok önemli. Gizem, anonim olma, hatalar, mantıksız olma, verimsiz olma gibi özellikler insana hastır çünkü insanlar makine değildir. Bazen pek verimli olamıyoruz ama verimsiz olan her şeyi yapmayı bırakırsak o zaman da makine oluruz. O yüzden bu hakları, kendi milliyetimiz gibi düşünmeli ve bütün insanlık olarak kolaylıkla elimizden gi-

debilecek şeyleri korumak için özümüze dönmeliyiz. Bu, internetten önce de var olan bir problemdi ama şu an çok daha etkili oluyor.

TRT Akademi: Evet.

Gerd Leonhard: O zaman teknoloji her şeyin yerine geçmemeli.

TRT Akademi: Kesinlikle doğru. Bunun üzerinde biraz durmak istiyoruz, çevrim dışı olma hakkı konusu üzerinde. Çünkü

pandemi süresince bunu çok derin bir şekilde hissettik. Evdeyiz, bunu herkes biliyor. Biz de herkesin evde olduğunu biliyoruz. Herkes mesaj gönderiyor; iş yerinden meslektaşlarımız sorularına cevap arıyor. 10 dakika içinde bile cevap verseniz insanlar, "Nerde kaldın? Cevap bekliyorum." diye mesaj gönderiyor. Tamam ama sırf evde olduğumuz için de telefon başında mesaj beklemiyoruz. Sonuçta yaşayan bir varlığımız, yapacak başka işlerimiz var.

Gerd Leonhard: Bence çevrim içi olma hakkına ihtiyacımız var. Finlandiya'da buna benzer bir şey var ve buna internete erişim hakkı deniyor. Bunun yanında teknik anlamda değil ama zihinsel anlamda çevrim dışı olma hakkına da ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum çünkü insan makine değildir. O zaman, sürekli çevrim içi olup sürekli veri alışı yaparsak çökeriz. Tefekkür edebilmek için önce sakinleşmemiz gerekiyor. Sürekli yemek yiyip çok şişmanlarsanız obez olur, sonra da hayatınızı tehlikeye atarsınız. Bunun gibi sürekli bilgi yüklemesi oluyorsa bu defa da kafanız obez olur ve sonra da ölürsünüz. Bu yüzden insani bağların, birine telefon etmekten çok daha fazlası olduğunu fark etmemiz çok önemli. Bu, kişisel ilişkilerle ilgili bir durumdur.

O zaman çevrim içi olmayı dini bir tecrübeye dönüştürmememiz gerekir. Çevrim içi olmadan da var olma hakkım var diyebilmeliyiz. Teknoloji artık bir din hâline geldi biliyorsunuz. Bence harika bir araç ama 15. yüzyılda Hristiyanlardaki dogma ve Müslümanlardaki toplum yapısında olduğu gibi, dinin sahip olduğu kadar bir ağırlığa sahip değil. Dinin her şeyin üstünde olduğu yerler var, diğer

ülkelerde ise biraz daha ılımlı, daha dengeli bir durum var. İşte teknoloji de böyle bir şey. Eğer onu çok ciddiye alırsak bizi yer bitirir.

Bazı yerlerde, örneğin Birleşik Arap Emirlikleri'nde, insanlar bütün zamanlarını sanal ortamlarda geçiriyorlar. Bu durum daha da kötüleşecek çünkü ilerde sanal gerçekliğimiz olacak. Şimdi buradayız ve kameranızı görüyorum ama beş yıl içinde sanal bir ortamda buluşacağız ve ben o zaman gerçek bir insan gibi karşınızda olacağım. O zaman neler olabileceğini hayal edin. Bu, tam da 'Azı karar çoğu zarar' durumu.

TRT Akademi: Kaos kavramı bu pandemi sürecinde tekrar gündemimizin en tepesine çıktı. Kalabalıklar içinde yalnızlıktan muzdarip olan modern insan, tarihin bir çelişkisi olarak kalabalıklardan uzak bir şekilde yalnızlığına gömülmüş durumda. Sizce bu durum bireysel ya da sosyal bir kaosu tetikleyebilir mi?

Gerd Leonhard: Evet, ama eğer bir toplum zayıfsa veya yeterince iyi organize olamamışsa ya da kaos içindeyse virüs o zaman bunları daha da kötü bir hâle getirebilir. Çünkü o zaman

iş birliği yapmamız gerekir, dayanışma içinde olmamız gerekir. Dayanışmadaki sorun şu: Eğer insanlar kriz öncesinde dayanışmaya başvurmadılarsa kriz zamanı da Amerika'da olduğu gibi kendilerini insanlardan uzak tutma eğiliminde oluyorlar. Amerika'daki en büyük sorun, insanların gerçekten birlikte çalışamamaları. Zenginler var, fakirler var ve vergiler doğru şekilde ödenmiyor. Amerika şu an karmaşa içinde. Virüsten ölecek pek çok insan şu an Amerika'da yaşıyor. Hâlihazırda 135 bin (2020 Mart sonu rakamı) oldu bile. Peki bunun sebebi nedir? Çünkü buradaki toplum, işlevsiz, dayanışmadan uzak bir toplum. O yüzden İngiltere'de de bunu bir dereceye kadar gördüğümüzü düşünüyoruz.

Bir de insanların dayanışma içerisinde olduğu, Yeni Zelanda'daki gibi tamamen işlevsel bir toplum da var ya da İsviçre'de, Finlandiya'da olduğu gibi. Bildiğiniz gibi kriz hem iyiyi hem kötüyü gün yüzüne çıkarır ve en kötü ile en iyiyi gözler önüne serer. Türkiye'yi bilmediğim için Türkiye ile ilgili bir şey diyemeyeceğim ama birçok ülkede kriz öncesinde ortaya çıkmış pek çok sorun da var. Kriz bunları yalnızca daha da ağırlaştırdı. Ancak, kültür olgusu, toplumlarda ağır basan bir etken. Eğer bir ülke acil durumlarla baş etmek için kendi kültürüne sahipse o zaman bana göre soru şu oluyor: "Birbirimize yardım edecek kadar iş birliği içerisinde olabilir miyiz?" Örneğin Avrupa'da kuzey ülkeleri, güney ülkelerine yardım etmek

durumunda kaldı çünkü güneydekiler şu an batmanın eşliğinde. Bana göre asıl büyük sorun bu.

TRT Akademi: Noah Harari ve Slavoj Zizek gibi düşünürler bazı açıklamalarda bulundular ve pandemi ile ilgili çeşitli çözüm önerileri sundular. Zizek, bu pandeminin küresel bir karabasana dönüşmesini engellemek için dünyanın yepyeni bir komünizm şekline ihtiyaç duyduğunu söyledi. Harari ise 'sabun polisi' gibi çok çeşitli önlemlerden ve kavramlardan bahsetti ve insanlar da dijital izleme, dünya vatandaşlığı ve dijital diktatörlük gibi kavramları tartışmaya başladı. Sizce pandemiden sonra yeni bir dünya düzeni olacak mı? Toplumların hayatını etkileyebilecek ne tür ulusal ve küresel değişikliklerin olmasını bekliyorsunuz?

Gerd Leonhard: Pandemi süresince açık bir şekilde ortaya çıktı ki bizim geleneksel kapitalizm olarak bildiğimiz, yani mesela Amerika'daki şirket kapitalizmi, gelecek için uygun bir yol değil. Çünkü herkes için yeterince güvenlik sağlamıyor, Darwinci bir ortam yaratıyor. Çin örneğinde olduğu gibi devlet eliyle uygulanan kapitalizm işliyor ama orada da özgürlükler yok. Avrupa'da ise bir tür sosyal kapitalizm var ve bence geleceğin anahtarı da burada. Burada şunu demek istiyorum: Bazen insanlar daha önemli hâle gelir, o zaman daha az para kazanırsanız bazen gezegen daha önemli olur, o zaman da

onun için bir şey yaparız. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamındaki sistem, -ben buna insanlar, gezegen, amaç, refah diyorum- şu an gördüğümüz yeni süreç olabilir.

İnsanlar, gezegen, amaç, refah diyoruz da buna daha iyi bir isim düşünülmedi şu ana kadar. Bazı insanlar buna sürdürülebilir kapitalizm diyor, bazıları ilerlemeci kapitalizm ya da sosyal kapitalizm olarak adlandırıyor. Ama bu, kapitalizm ya da komünizm ile ilgili değil. Böyle bir şey yok. Komünizmin kurucularının ortaya koydukları şekliyle komünizmde pek çok faydalı ilke var ama komünizmin hayata geçirilmesi çok kötü sonuçlandı. Şu an ihtiyacımız olan şey, refahın değişik dayanaklarının olduğu bir toplum inşa etmek. Yalnızca para ya da ekonomik büyüklüğü kastetmiyorum.

Şu an kriz sürecinde görüyoruz ki sağlık hizmetlerine, kriz durumlarına, eğitime büyük yatırımlar yapmazsak kriz gelip çattığında çok ciddi sorunlar yaşıyoruz. Diğer ülkelerle kıyasladığımızda

Türkiye’de ilginç bir şekilde pek sorun çıkmadığını görüyoruz. Bu anlamda Türkiye şanslı. Bir de İtalya’ya bakın, orada durum çok daha kötü. Kapitalizm sorununun çözümü şu olabilir: Hâlihazırda yeni bir ekonomik mantık geliştireyoruz. Geliştirdiğimiz bu mantık teknoloji, gıda, su, enerji gibi pek çok sorunu çözmeyi mümkün kılacak ama eğer teknolojiyi yalnızca daha fazla para kazanmak için kullanırsak sorunlarımız çözülmeyecek. Çünkü aynı zamanda müşterek bir fayda da elde etmemiz gerekiyor. İşte bu da Amerika ve Çin gibi uç sistemleri olan ülkeler için bir sorun teşkil ediyor. Bu durumun faydaları var ama herkes için değil. Sadece toplumun çok küçük bir kesimi için bir faydadan söz edilebilir. Bu da eninde sonunda patlak verecek ve şimdi olduğu gibi birçok alanda soruna sebep olacak.

TRT Akademi: O zaman siz farklı araçlar ve farklı sorunların olduğu farklı bir dünya düzeninin geleceğini öngörüyorsunuz.

Gerd Leonhard: Temelde dünya düzeni zaten kriz yüzünden değişiyor. Her

zaman korona öncesi dönem, koronali dönem ve korona sonrası dönem olarak bir sınıflandırma yaparım. Bunlar her biri farklı özellikler taşıyan zaman dilimleri. Tamamen farklı birer çağ olarak da değerlendirebiliriz bu dönemleri. Dünya düzeni şu anlamda değişiyor diyebiliriz: Örneğin Amerika bu süreçte açık bir şekilde başarısız görülüyor çünkü insanlar oradaki gibi altüst olmuş bir ortamda yaşamak istemiyorlar. Çin, giderek büyüyor ve herkesi etkilemeye çalışıyor. Avrupa da bir araya gelmek için çabılıyor. Dolayısıyla iki yıl içinde şu anki dünya düzeni denkleminin çok farklılaştığına tanık olacağız. Örneğin Türkiye için en önemli şey, petrol endüstrisinin sona ermesi olacak. Çünkü biliyorsunuz petrol ekonomisi batıyor, yatırımcılar sermayelerini petrolden alıp yenilebilir enerjiye koyuyorlar. Türkiye, petrole pek çok açıdan bağımlı ve coğrafi konum olarak da petrol ülkelerine çok yakın. Ancak on yıl içinde petrol ülkeleri önemlerini büyük ölçüde yitirecek ve Orta Doğu'da, Körfez Ülkeleri Konseyi bölgesindeki sorun tamamen farklı bir hâl alacak çünkü petrol, oradaki para denkleminde aşama aşama çıkarılacak. Ben açıkça bu durumun Türkiye için büyük bir fırsat olacağını düşünüyorum. Türkiye, petrol bölgesi ve Avrupa arasında bir geçiş noktası durumunda. Ama aynı

zamanda gelecekteki pozisyonu için çok sağduyulu bir anlayış da gerekiyor.

TRT Akademi: Pandemi, insanlık için ağır maliyetler yarattı ve uluslararası siyasette değişikliklere sebep oldu. Bazı uzmanlar Çin ve Rusya arasında bir mücadelenin başlayacağını söylerken, diğerleri de Trump'ın son açıklamalarını işaret ederek bu mücadelenin Çin ve Amerika arasında olmasının daha muhtemel olduğunu söylüyor. Bu iki olasılık hakkında ne düşünüyorsunuz?

Gerd Leonhard: Amerika'nın geleceği konusunda konuşurken net bir şey söylemek zordur çünkü Amerikalılar toparlanıp mücadeleye devam etmekte çok maharetliler. Trump'ın başkan olarak kalabileceğini zannetmiyorum çünkü Amerika şu an felaket derecesinde kötü bir durumda. İtalya'dan sonra dünyadaki en kötü ülke Amerika diyebilirim. İşte bu yüzden Trump kalamayacak. Onu şu an destekleyen insanlar bile sonrasında ondan nefret edecekler. Ya ölü sayısı Amerika'da bir milyon kişiye ulaşırsa? Olmayacak şey değil bu. O yüzden mevcut dünya düzeninin değişeceğini düşünüyorum. Bazen insanlar demokratik ülkelerin olaylara müdahalede biraz geç kaldığını söylüyorlar ama ben görüşe katılmıyorum. Bence bu tamamen liderlikle ilgili bir durum. Eğer iyi bir liderlik arıyorsanız ka-

dın bir lider olan Yeni Zelanda'daki Jacinda Ardern'e bakabilirsiniz. İyi lider örneği olarak Finlandiya, İzlanda, Almanya ve İsviçre'ye de bakabilirsiniz.

Sorunların devam edeceği en az iki ya da üç dönemin daha bizi beklediğini düşünüyorum. Mali problemler karşısında hükümetler her şeyi karşılamak zorunda kalacak ve bu da bütçeler düşünüldüğünde büyük sorun oluşturacak. Bütün hükümetler borçlanacak. Çünkü insanların geri dönebilmesi için para ödemek zorunda kalacaklar. Ama işin olumlu yanı da şu: Mesela iklim değişikliği üzerine çalışmak için iyi bir fırsat elde ettik çünkü şimdi, çözüm için taviz vermemiz gerektiğinin farkındayız. Evden çalışabiliriz, bu süreçte teknolojik destek de sağlanacak. Ayrıca bu zor günlerde ekip olmanın ne kadar önemli olduğunu da öğrendik. Daha fazla dayanışma içinde olacağız çünkü bugün düne nazaran daha büyük sorunlarımız var. Mesela bir yıl önceki Brexit şu an gündemde bile değil. Bölgesel sorunlar ve anlaşmazlıklar konuşulmuyor, bugünlerde konuşulan sorunlar tamamen farklı. En temel iki sorunumuz bugün sağlık ve ekonomidir.

Bizi geleceğe taşıyacak şu dört unsuru her fırsatta dile getiririm: Birincisi, hayatta kalmayı becermek. Hayatta kalmak; mali idare, kaynak idaresi, sağlık hizmetleri idaresi gibi alanları kapsıyor. Bunlar sadece yaşamımızı sürdürmemiz için gerekli asgari ihtiyaçlar. Bunlar içerisinde en önemlisi de para yönetimini doğru yapabilmek. İkincisi, iş birliği yapmak. Eğer daha iyi sağlık hizmetleri verilen kaliteli bir dünya ve yaşam istiyorsak iş birliği yapmak zorundayız. Dünyadaki tüm doktorlar bir aşı bulunması gerektiğinin farkında. Bunun için de iş birliği yapılması gerekiyor. Avrupa'da olduğu gibi birbirimize maddi anlamda da yardımcı olmalıyız. Bu konu hakkında çok değişik tartışmalar var. Üçüncüsü uyum gösterme, yani adaptasyon. Yeni fikirler üretmemiz gerekiyor. Mesela turizm gelecekte nasıl olacak? Bunu düşünmemiz gerek. Yakın zamanda insanlar Amerika'dan Türkiye'ye tatil yapmaya gelmeyecek bence. O yüzden bu yeni duruma adapte olmalıyız. Dördüncüsü de dönüşüm. Yani işlerimizi alışılmışın dışında, farklı bir şekilde yapmak. Bu süreçte her şey olumsuz diyemeyiz. Ama kesinlikle bunun zorlu bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Ben de aynı durumdayım. Ben de

hayatta kalmalıyım, adapte olmalıyım, dönüşmeliyim. Herkes şu an aynı zorlu süreçten geçiyor. Bunun gibi çok fazla olumlu yön bulabiliriz. Sonuç olarak bir şeyler yapabiliriz, yapmalıyız çünkü eski düzen öldü.

TRT Akademi: Evet kesinlikle. Herkes kendi yolunu bulabilir.

Gerd Leonhard: Bu durumun örneğinin basında çalışanlar için ne anlama geldiğini anlamaya çalışıyorum. Siz evden çalışabilirsiniz ve insanlar da size güvenme ihtiyacı duymaktalar. Kriz yüzünden insanlar hükümetlerine güvenmek zorundalar ama bu da başka bir zorluk teşkil ediyor. Çünkü pek çok ülkede insanlar hükümetle ilgili ne düşüneceklerini bilmiyor. Bütün ülkeler herkesin hükümete güvendiği İsviçre gibi değil. Ama pek çok yerde insanlar hükümetin doğru adımlar atacağı konusunda hükümete güvenebilecekler mi acaba?

TRT Akademi: O zaman bütün bu değişiklikler ortasında Çin ve Rusya ya da ABD ve Çin arasında bir mücadele çok uzak değil diyebilir miyiz?

Gerd Leonhard: Bence şu anki konuşulanların çoğu propaganda ve algı yönetimine matuf yapay gündemler. Amerikalılar neyin daha kötü olabileceğine dair büyük teoriler ortaya atma konusunda çok başarılılar. Şu an Amerika tarafından yapılan tartışmaların çok büyük bir kısmı sadece meseleyi karıştırmayı amaçlıyor. İşin özü şu: Eğer önümüzdeki on yıl içinde iş birliği yapmayı öğrenemezsek pek bir şansımız yok demektir. Çünkü Kovid-19 sadece salgınlardan biri. Başka virüslerden kaynaklanan pandemiler de olacak. Kovid-19'un binlerce kat kötüsü olan iklim değişikliği sorunuyla da karşı karşıya kalacağız.

Türkiye'nin bu açıdan dezavantajlı bir durumda olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü iklim değişikliği, Güney Avrupa'nın güneyinde kalan yerlerin çok ısınacağı anlamına geliyor. İnsanlar kuzeye doğru göç ediyor. Bu hemen önümüzdeki sene gerçekleşecek bir durum değil belki ama onun da zamanı gelecek. Eğer bu ortak sorunlarla ilgili iş birliği yapmazsak 20-30 yıl sonra durumumuz hiç de iç açıcı olmayacak gibi. Ama ben iş birliği yapacağımıza inanıyorum. Bence bu pandemi sayesinde nasıl iş birliği yapabileceğimizi öğreniyoruz. Önceden çok önemli olan bazı şeyler şu an çok önemsiz hâle gelmiş durumda. Dünyanın gündemi ocak ayına kadar Brexit'ti ama sonra birden Kovid-19 dünya gündeminin bir numarasına oturdu. Şimdi insanlar Brexit'i umursamıyorlar bile, Brexit gündemlerinden çıkıp gitti.

Sizin için de önemli olduğunu düşündüğüm bir noktaya daha temas etmek istiyorum: Şu an içinde bulunduğumuz duruma ben "büyük dönüşüm" diyorum, büyük buhran değil. Kim olduğumuzu, neler yaptığımızı, nasıl iş birliği yapabileceğimizi anlamak için bu salgın bir fırsat. Sözünü ettiğimiz dönüşümü hayata geçirebilecek bir kriz bu çünkü bu tür krizlerde insan değişmeye hazır hâle gelir. Eğer eşinizle bir sorun yaşıyorsanız nelerin gerçekten önemli olduğu hakkında konuşmaya başlarsınız. Kriz olmadan önce bunu bilemezsiniz. Kriz anları, dönüşmek için en uygun zamanlardır ve bu dönüşme fırsatını kaçırmamalıyız. Normale dönemeyiz çünkü krizden sonra bir normal olamayacak. Yeni bir normal olacak ve bunun ne olduğunu tanımlamamız gerekiyor.

TRT Akademi: Çok teşekkür ederiz, sizinle görüşmek güzeldi.

Gerd Leonhard: Teşekkürler, hoşça kalın.

Röportaj

Dünyanın Kutupları Oynadı, Değişim Hızlı ve Yakın

Levent Erden

Akademisyen

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Akademisyen Levent Erden ile Pandemi süreciyle hayatımıza giren "Sürekli Yeni", "Tekil sosyallik" kavramlarını ve pandemi sürecinin yayıncılık formatlarına olan etkisini konuştuk.

TRT Akademi: Yeni kavramı denilince aklımıza Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ndeki Halit Ayarcı karakteri geliyor. Roman boyunca Halit Ayarcı, "Yeni diye bir şey var ve onu anlamalıyız." diye etrafına telkinlerde bulunuyor. Siz başından beri "Yeni Normal" kavramına karşı çıktınız ve "Sürekli Yeni" kavramını savundunuz. Daha önce de yeni medya kavramına karşı çıkıyordunuz, "Yeni medya diye bir şey yok, artık medya bu." diyordunuz. Koronavirüsle başlayan süreci "Sürekli Yeni" ile kavramsallaştırıyorsunuz. "Sürekli Yeni" ile "Yeni Normal" in farkı nedir?

Levent Erden: Benim daha çok karşı çıktığım şey normal, normal belirli normları gerektirir. Normlar ortadan

kalkıyorsa yerine yeni normlar gelsin, hayatımız ona göre düzenlensin ve yepyeni bir konfor alanında kalam, diyorlar. Ben bundan sonra böyle bir konfor alanının olamayacağını iddia ediyorum. Eski normlar vardı, bu süreçte kısmen kimisi değişti, kimisi yok oldu, bunlara göre de hayatı yaşarız, bir konfor alanı içinde geçiniriz, yok böyle bir şey. Bundan sonra bazı normlar bazen güç içinde bile değişebilir. Buraya kadar hangi hızla geldiğinin farkında olmak gerekir. Bundan sonra sürekli değişime ve hıza ayak uydurmak durumundayız, buradaki asıl kelime hız. Milattan önce 1295, ilk savaş arabaları kullanılıyor. Kadeş Savaşı, Mısır'la Hitit, burada ilk defa çevresinden metal geçirilmiş, tekerlekli atlı savaş arabaları kullanıyor. Sonuç, saatte 16-20 km'lik bir hız geliyor. Endüstri 1.0, ilk buharlı trenin hızı saatte 16-20 km. 3 bin yıl boyunca insan hayatında hız hiç değişmiyor. Bundan doksan sene sonra 1940'ta V-1 ve V-2 füzeleri Almanya'dan Londra'yı vuru-

yor. Dakikada 16–20 km, bundan yirmi sene sonra ses hızı aşıyor. Bugün gelinen yer inanılmaz bir hız, hâlbuki insanın hızı hiç değişmiyor. İnsan hep aynı hızdayken etrafındaki hız sürekli değişiyor ve insan hıza uymak zorunda kalıyor. Uçakta uçarken uçak, tekerini yere koyduğu anda herkes telefonunu çıkartır ve kırırcasına basar çünkü insanlar o bekleme anına bile tahammül edemezler. Biz hız bağımlısı olduk ve hıza uyabilmenin önemli olduğu bir döneme geldik. Bundan önce zamana dayanabilmek önemliydi, yirmi beş yıllık, elli yıllık, iki yüz yıllık olmak matah bir şeydi. Bugün bunların anlamı gidiyor, onun yerine hıza dayalı olabilmek lazım. Her yaptığımız hıza dayalı olacak, norm dediğinizde hıza dayanıklı şeyler kalkıyor ortadan. Değişim hızı o kadar fazla ki bunları normlar ile götürebilmek imkânsız. Norm yoktu, yeni normal olamaz, normlar her gün değişmek durumundadır diyorum. Örnek, bugün internet 3.0'a geçiyoruz; 1.0 hızı 90'lı yıllardaydı, bir fotoğrafı indirmek bir saat sürüyordu. 2000'lerin orta-

sında buluta geçildi ve sosyal medya oldu, şimdi 3.0'a geçiyoruz. Neredeyse internet 5G ile 100 misli hızlanacak, mekânın internet hâline gelmesi gibi durumlara geçilecek. 2–3 sene içinde bu geçiş başlayacak. Bazı şeyler yine değişecek, bu sebeple "Yeni Normal" olamaz çünkü normlar devamlı değişmek durumundadır.

TRT Akademi: Mart ve nisan ayında Twitter hesabınızdan, "Kendinize alışmaya başladınız mı?" diye iki kere sorunuz. Kendimize alışabildik mi?

Levent Erden: Bunu destekleyen bir gönderim daha vardı, "Çok paramız olsa ne yapacağımızı biliyorduk ama çok zamanımız olsa ne yapacağımızı hayal etmedik." yazmıştım. Biz kendimizi bir makineye dönüştürdük, hayatımızı yetmiş yaşına kadar çalış, sonra o yaşlardan sonrasına bak şeklinde düşündük. Kendimizi unuttuk, büyükşehirde yaşıyorsanız sadece trafiğin olmaması bile 2–3 saat zaman kazandırdı. Bu 2–3 saat bile normal işte

çalışıyormuş gibi sosyal ortamlardan ya da ekranlar üzerinden çalışsak dahi 4-5 saat fazladan zamanımız oldu ama biz bununla ne yapacağımızı bilemedik, bununla ilgili hayal kuramadığımızı fark ettik. Burada kendimize alışmak dediğimiz şey, bir yerden sonra 4-5 saat boşluğu olan insanlar başka bir şey fark ettiler, kendilerine bir şey yapmıyorlar. Bu yüzden kimisi ekmeğe yaptı, kimisi yoga yaptı ama herkesin kendine zaman ayırdığı ve bunu her zaman yapması gerektiğini fark ettiği bir döneme geldik. "Kendinize alıştınız mı?" derken kastım buydu, neredeyse bizim için yapılmış şeyler yaparken birdenbire kendimize ait bir zaman kalınca kendimize karşı sorumluluklarımızın farkına vardık. Kendimizin de önemli olduğunu yeni fark ettik, yine sağlık sorunlarından dolayı vücudumuzun önemli olduğunu fark ettik. Başiboş bırakırsak belirli bir yaştan sonra sorunlar olduğunu gördük. Ruh sağlığının önemli olduğunu fark ettik, hobilerimizin dar olduğunu, okuduklarımızın az olduğunu fark etmeye başladık. En az sağlığımıza baktığımız kadar aklımıza,

ruhumuza da değer katmak gerektiğini fark ettik.

TRT Akademi: "Niçin sosyal medya-dayız?" sorusuna "Yalnızlığımızı azaltmak için" cevabını veriyorsunuz ki, bu ülkemizdeki en iyi cevaplardan biri. "Tekil Sosyallik" isimli bir de kavramınız var. Bu kavram pandemi sürecinde neye dönüştü, ilişkilerimiz bu süreçte nasıl şekillendi?

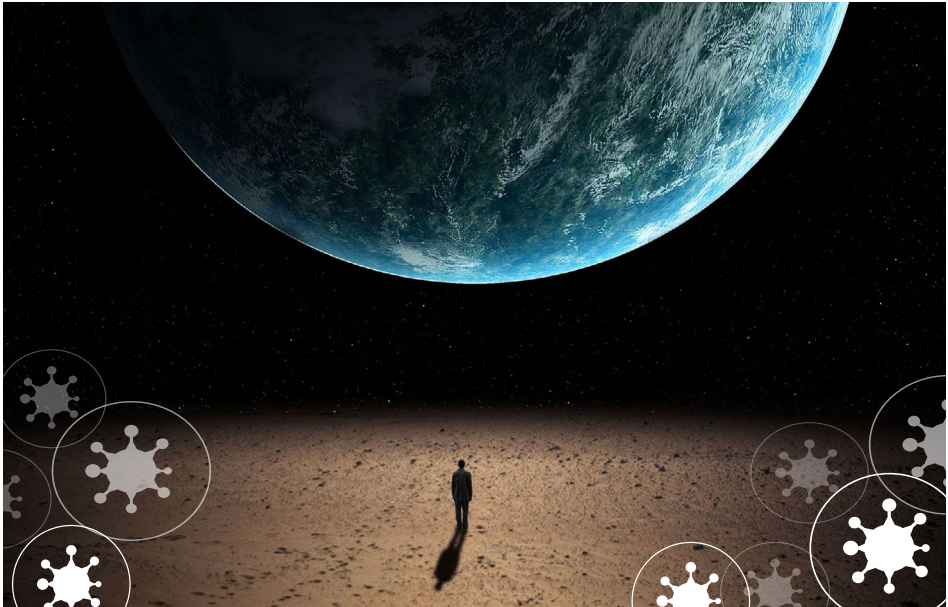
Levent Erden: Bize hep "sahip olmak" dayatıldı. Evin olsun, bir ayakkabının olsun, bir tane daha olsun, daha çok olsun, bu dayatıldı. Tüm değerlerimiz sahip olmak üzerineydi ama büyük şehirlerde pek az şeye ait olmaya başladık. Çok az kaynakta kendinizi buluyorsunuz, şehirde çok yalnızsınız, asansördeki komşunuzu tanımıyorsunuz. Zaten korkunç bir yalnızlık vardı, bu durum hiç tanımadığınız insanlarla ortaklıklar yapmaya imkân sağladı. Eskiden ikimiz aynı takımı tutuyorsak birbirimizi yakın hissediyorduk. Hat seviyorsanız hat severlerle, Y türü film sevenlerle grupların içine girip kendinizi

oralara ait hissediyorsunuz. Yalnızsınız ama söylediklerinizi duyacak insanlar ile beraber olup rahat ediyorsunuz. "Gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar, yeryüzünde sizin kadar yalnızım." deyip yeryüzündeki yıldızları anlıyorsunuz.

TRT Akademi: Konuşmamız gereken bir kavramınız daha var. "YIK Sendromu" yani yakalayamayıp iskalama korkusu. Bilmeyenler için bu kavramı açar mısınız?

Levent Erden: Hepimizin hayatı aynı; sabah kalkıyoruz, duşa giriyoruz ve parmaklarımızla saymaya başlıyoruz: Şunu arayacağım, bunu yapacağım diye, parmaklarımız yetmiyor. Çıkıp işe gidiyoruz, onlarca telefonda konuşuyoruz, yüz tane e-postaya bakıyoruz, WhatsApp'a cevap veriyoruz, bir yandan da sabah planladıklarımıza koşuyoruz. Arada iki dakika vakit buluyoruz, şu lokantaya gitmezsen enayisin, bu filmi görmediysen çok şey kaçırdın... Herkes inanılmaz bir hayat yaşıyor. O, buraya gitmiş, şu, bunu yapmış, sanki bir tek sizsiniz koşan. Ben buna "Yılbaşı Gecesi Sendromu" diyorum, herkes

eğlendi bir tek sen eğlenemedin hissi vardır. Eve döndüğünüzde bir bakıyorsunuz ki saydıklarınızın sadece yüzde 10'unu yapmışsınız ama arkadaşlarınızın dediklerinden dolayı gidilecek filmler, gidilecek konserler, okunacak kitaplar var ve siz bunların hepsinde bir şeyleri iskalyorsunuz ve bundan dolayı yıkılmış durumdasınız. Ne yaparsanız yapın bir şeyleri yapamıyorsunuz. Bir şey yapmak için on şeyden vazgeçiyorsunuz, eskiden on tane şey yoktu, mesela bir tane TRT vardı, herkes kapatan Stüdyo'nun kim olduğunu bilir, kaçığı tanır, bütün dizilerdeki karakterleri herkes bilirdi. Ama şu anda herkes için yapacak binlerce şey var, hem de aynı an içinde ve o ana bir şeyler sığdırmak zorundayız. "Yakalayamayıp iskalama korkusu" bizi başka bir yere getiriyor, geçmiş ve geleceği boşlayıp anı çok genişletiyorsunuz. Ben mesela çocukluğumda gittiğim konserin biletini saklıyorum. Eski fotoğraflar mesela ama şu anda böyle bir durum yok. İnsanlar bir şeyleri saklamıyor çünkü sakladığımız şeyi arada çıkartıp bakarız, şu anda öyle bir vakit yok. An içinde yapılabilecek şeyler o kadar çok ki. Ancak

eskiden ne yapmış olduğunu düşünecek vakit yok, ileriye düşünecek vakit de oldukça sınırlı. Dolayısıyla her işi o ana sığdırmak zorundasınız, o zaman da bütün insanlar optimizasyon için yaratılmıştır sanki, her yapıları hiçbir işten eksik kalmamak için yapıyorsunuz. Açık büfede yemek alır gibi oradan biraz salata hatta tatlına üzerine biraz yoğurtlu bilmem ne konan tabaklara benziyor hayatımız. Çünkü ıskalamak istemiyoruz. Bazen tatlar birbirine karışsa da hepsini yakalamak istiyoruz, bazen tabağımıza aldıklarımızın büyük bir kısmını yiyemiyoruz da. En büyük korkumuz bir şey ıskalamak, lafa da giremiyorsunuz, bir konuyu bilmemeniz ayıp karşılanıyor. Anlatılanın içinde olup bilmek istiyorsunuz, sizin talep etmediğiniz kadar yüksek bir arzda herhangi bir şeyi kaçırmak bir kaygı hâline geliyor, asıl derdimiz bu. Bu sebeple yakalayamayıp ıskalama korkusu bizi daha fazla ana sıkıştırıyor. Aynı an içinde ne kadar çok şey yaparsak o kadar iyi zannediyoruz ve sıkıştırılmış bir zevk almaya gayret ediyoruz.

TRT Akademi: "Bir şey Instagram'da yayınlanmamışsa yaşanmamış demektir." sözünü siz de zikrediyorsunuz. Bunu biraz daha açar mısınız?

Levent Erden: İnsanlar ıskalamadığını ispat etmek durumunda, bunu oraya eklediği zaman sadece birisi görsün diye değil, ben de orada vardım, ben de ona aitim, ben de bunu becerebildim demek için yapıyor. Ben de yaptım, eksik kalmadım demenin çabası o. Ben de şuradaydım dediğinizde, "Sen de mi oradaydın?" cevabı geliyor, o kitabı okuyanlara bir anda ait olabiliyorsunuz, bunun belgelenmesi lazım. Bu sebeple Instagram'a ekliyoruz, bu belgedir.

TRT Akademi: Pandemi ile dijital yayıncılıktaki yeni formatlar da konuşulmaya başlandı. Sizin şöyle bir iletiniz var, "Herkes kendi yayınına yapmaya ve istediği, merak ettiği kişileri, faaliyetleri, konserleri vs. canlı ve neredeyse kurgusuz izlemeye başladı. Aracısızlaştırma her konuda tavan yapıyor. Kitleleşme medyanın pandemi sonrası işi daha da zor." diyorsunuz. En çok sorulan soru budur, TV ekranı ölecek mi? Dijitalleşme, televizyon ekranını nasıl dönüştürecek?

Levent Erden: Dijitalleşme teknik bir kavram, burada önemli olan şey etkileşimlilik, orada olana anında fikrinizi söyleyebilmeniz. Ben televizyona

bir şey diyemiyorum ama yorumlarda herkes istediğini diyor. Bir şeylerin öleceğine inanmıyorum, televizyon çıkınca radyo ölmedi, internet ilk çıktığında gazeteler ölmedi ama interaktivite, işi farklı yere getirdi. İnsanlar edit edilmiş şeylerden kaçmaya başladı. Asıl zorlanacak olan şey "kitlelidir" çünkü bir 20. yüzyıl icadıdır. İkinci Dünya Savaşı pek çok imkânı vermiştir, Birinci Dünya Savaşı'ndaki uçakları düşünün, sadece yirmi sene sonra neredeyse bugün kullandığımıza benzer uçaklar oldu. Yani orada da acayip bir hız var ve bu uçaklar uzun süre havada kalarak bütün dünyanın karışmasını sağladı. İkinci Dünya Savaşı'nda özellikle Amerika'ya bomba düşmemesinden ve her şeyin çok çabuk tüketilmesinden dolayı daha fazla uçak, daha fazla tank, daha fazla top, daha fazla kamyon her şeyin daha fazlası yapıldı ve hepsi telef olduğu için daha da fazlasını yapmak zorundaydınız, savaş bitince de endüstri patladı elinizde. Standartlar belirlendi, en çok seyredilen film, en çok okunan kitap, en çok seyredilen televizyon kanalı, bu da en küçük ortak paydayı getirir. Adı üstünde küçüktür, herkes tarafından beğenilse de küçüktür. Çok satan kitaplar, bakarsınız havaalanındaki meşrubat büfesinde bile bu kitaplardan on tane vardır ve sığdır. Bu devrin bittiği, ilgi alanlarının çeşitliliği ve her ilgi alanına göre de bir şeylerin olabileceği çeşitlilikler var. Televizyon bugüne kadar geldiği şekliyle en küçük ortak paydaya dayalıdır, en yüksek reyting alan şeyler en değerli şeyler değildir. Televizyonda daha çok gösterirsem insanlar da daha çok ilişki kurarlar fikrinin bugün yaşama şansı sıfırdır. En çok, en büyüğün arkasından gitmenin bir sorunu vardır. En çok takipçisi olan influencer, önemli olan sizin ilgi alanınızı ne kadar kapsadığıdır. Televizyon artık eskisi gibi midir bu da tartışılır. Tematik kanalların çıkması televizyonu da eski kitlesele hâlden çıkarmıştır. Diziler ve

müzik abonelik sistemi ile akıma geldi. Bu aboneli akım sistemleri, televizyonlar daha dar konulara yaklaşmak zorundadır. Herkes için tek tip yani kitleliliğin sonu gelmiştir, televizyonun sonu gelmez ama kitlelilik bölünmek zorundadır. TRT de tek başınayken şimdi TRT yazdığınızda çok sonuç çıkıyor, hâlbuki ben TRT'nin ilk yayını izleyenlerden biriyim.

TRT Akademi: İletişim eğitimi alan öğrenci arkadaşlarımıza yönelik TRT'nin "Geleceğin İletişimcileri Yarışması" var. Geleceğin yayıncılarına ne önerirsiniz?

Levent Erden: İletişimde "Ş" harfi çok önemli, fiilleri işteş hâle getiriyor. Pek çok yerde iletişim adı altında iletimden bahsediyoruz yani tek yönlüden. Reklam bir iletimdir, pek çok yayın bir iletimdir. İletişim tam bir palavradır, "Ş" yoktur, aslında bu dijital denen şey gerçek anlamda iletişim olur. Çünkü karşınızdaki de size bir şeyler söyler ve laf başka bir tarafa döner, etkileşimli olmak burada hayatidir. "Ş" harfinin önemini araştırmalarını öneriyorum, iletişim bundan sonra dinlemek ve duymaktır. Duymuyor ve dinlemiyorsanız söyleyecek hiçbir şeyiniz olamaz. Bu, veriden çok fazla anlamak demek, analizini yapabilmek demek, verileri anlamlandırabilmek demek. Sektörün neresinde olursa olsun verinin toplanması, anlamlandırılması, kullanılması, gösterge tabloları hâline getirilmesi ve bu tablolardaki en küçük değişikliğe bile çok çabuk reaksiyon verilmesi lazım. Okullarda 1960'lardan beri aynı şeyler anlatılır ama bugün o teorilerin çoğu ile zorlanırsınız, önemli olan dinlemektir. Dinlemek veri ile söz konusudur, veriyi doğru anlayıp anlamlandırdığımız hâlde "Ş" harfinin gereğini yaparsınız, iletişim bizden değil karşından başlar.

TRT Akademi: Dünya tarihi açısından önemli değişikliklere yol açtığını dü-

şündüğünüz ve önemseydiğiniz 1974 petrol krizinden sıkça söz ediyorsunuz. Evrensel anlamda yol açtığı değişim bağlamında koronavirüs dönemi ile 1974 krizini kıyaslayabilir miyiz?

Levent Erden: 1974, savaş sonrası olan büyüme ve daha çok büyümenin bir anda durduğu bir dönemdir. Birdenbire binlerce sektörün altından kalkamayacağı sorunlara sürüklendiği belli olmuştur. 1945-1974 arası dünyanın toplam büyüme hızı 1975-2000 arasının tam iki mislidir, bu sebeple 1974 bir kırılma noktasıdır. Türkiye açısından da Kıbrıs dönemi olduğu için hem dünyada bu olurken işin ekonomik kısmına bakarsak hem de hesapta olmayan bir harcama ile beraber Türkiye’de de enflasyonun başlangıcıdır. 2004’e kadar dünyadaki iki haneli enflasyonla otuz yıl yaşamış tek ülke, bunun ne önemi var? Sadece ekonomik değildir sonuçları, bu enflasyon insanların kısa vadeli düşünmesini gerektirir. Kısa vade bu hafta, orta vade gelecek hafta, uzun vade ay sonudur, ondan sonrası bilim kurgudur enflas-

yon altında. 2020’nin 1974’ten daha büyük etkileri olacağını ben kişisel olarak varsayıyorum. Dünya kutupları yerinden oynamıştır yani ben hep Pekin Olimpiyatları ile birlikte Çin, oyuna girdi diyordum. Şu anda da oyuna girdiğini hissettiğimiz yıldır, yani verinin kullanılmasının en acayip örneğini Çin vermiştir. Tedarik zincirleri Çin’den başlıyor ve bu zincir kırıldığı için trilyon dolarlık şirketlerin ne olacağı tartışma konusu. Dünyanın aynı anda durması, Avrupa topluluğunun ne kadar pamuk ipliğine bağlı olduğu, ilk başta ulusal sınırlar diye bir laf kullanmaları hatta birbirlerinin yardımlarına el koymaları gibi hikâyeler var. Bu işlerin yapay olduğunu gördük. Globalleşme devam edecektir ama yerelliğin önemli olduğu tedarik zincirinin ve iş yapma şekillerini değiştirecek. “Mekân Bağimsız” kavramının öne çıkacağı, zamana değil hıza dayanıklı olduğu için çok daha hızlı kararlar verebilecek, çabuk hareket edecek kurumlara geçmek gerektiği için kurumlar ve şirketler organizasyon şemalarını ele almak zorunda kalacak. Teknolojik

dönüşüm denilen şeyin bilgi işlemcilerle alakasının olmadığı, bir dünyayı ele alış biçiminden bahsedildiğini, dijital dönüşümden önce dünyaya bakış açısının değişmesi gerektiği görüldü. Bu, önümüzdeki on yılda olacaktı ama 2-3 yıla sıkıştı. Önümüzdeki bir yılda değişimi görmeye başlayacağız. Herkes maliyetlerini düşürmek zorunda. İnsanlar işten çıkarsa kim tüketecek? O yüzden genel giderler kısıllanacak, mekân bağımsız sisteme geçilecek. Trafikte heba olan kaynakların üretim lehine konulacağını varsayıyorum ve bunun önemli bir kırılım olacağına inanıyorum.

TRT Akademi: Salgının bedelini ölen insanlar ödedi. Fakat bu dönemin bir günah keçisi olmasını ister gibi ABD'nin Çin aleyhine yaptığı açıklamalar var. Bir Çin-ABD kavgası bekliyor musunuz önümüzdeki günlerde?

Levent Erden: Neredeyse kesin gibi, Amerika'nın Çin'e suçlama hikâyesine hafif gülümseme ile yaklaşıyorum. Sınırına duvar çekiyordu, bir virüs çıktı ve duvar dinlemedi. Bugüne kadar risk olarak öngörülen çok şey devre dışı kaldı. Bundan sonraki tartışma ne kadar otoriter olunacak, ne kadar serbest olunacak tartışması olacak. Amerika'da sağlık konusunda federal bir yapı yok ve her eyalet kendi karar veriyor, her vali kendisine göre davranmaya başladı. Çin, veriyi daha çok kullandı, mahremiyeti hiçe saydı. Süpermarkette portakal alırken yanınızdaki kişiyi hasta ettiniz diye o kişiyi bulup tecrit etme yeteneklerini geliştirdiler, ödeme sisteminden telefondaki lokasyon belirlemesi ile olan bir sistemi kullandılar. Hastalıkların önlenmesi için iyi bir şey ama bundan sonra ne kadar kullanılır? George Orwell ne kadar yanlış olmuş olur? Tartışacağız. ABD hafiften bu işi Çin'e ihraç etmek istiyor, yani kendisindeki sorunu.

TRT Akademi: Küresel bir çevre krizinin bizi beklediği söyleniyor, iklim değişikliği merkezli krizler gelebilir diyorlar. Biz bugüne kadar bu konulara dikkat çeken insanları dinlemediğimiz için mi bu bedeli ödedik?

Levent Erden: Risk tanımları değişti, dünyanın en büyük finans kuruluşlarından dünyanın en büyük haber alma teşkilatları bu riski hesaplamamıştı. Nükleer savaş bile risk olarak sayılıyordu ama bu virüs yoktu, risk tanımının değişeceğine inanıyorum. Dünya bundan sonra daha farklı davranacak, bu kesin. İklim meselesi tartışılıyordu, 1999'da girmiş sürdürülebilir kavramı literatüre. Yerine konamayacak doğal kaynakları insanlar için koruyabilmek tartışılmış o yıllarda ama öte yandan ABD bu oyunu oynamıyor, büyük ülkeler yan çiziyor. Son on senesine girdik çevre konusunda. Akaryakıtlı otomobillerin devre dışı kalması için bile hâlâ belli bir zaman var. Büyük ülkeler bu işe girmedikçe diğer ülkeler ne yaparsa yapsın hayırlı değil. Hükümetler açısından çevreyle ilgili yapılacak yatırımlar çok pahalı, pek çok üretim sistemini devre dışı bırakmak veya pahalı yatırımlarla dönüştürmek gerekiyor. Bunların karşılıklarını yirmi sene içinde alıyorsunuz. Hükümetlerin kendi seçim dönemleri içinde karşılık alamayacakları bir şeye bu kadar büyük yatırım yapmasını beklememek lazım. Kısa vadeli çözümler bile yapılmadığı için uzun vadede büyük sorunlar var elbette.

TRT Akademi: Kapitalizm imparatorluğu çöküyor, koronavirüs salgını bu işin başlangıcı yorumları da yapıyor. Bu konuda ne diyorsunuz?

Levent Erden: O kadar kesin konuşmamak gerekiyor, bundan sonra hiçbir şey aynı olmayacak bence. İnsana ihtiyaç var ve aradaki gelir dağılımı farkını bu şekilde tutamazsınız. Bir şey

satacak insan bulamayacaksınız. Gelir dağılımı düzenlenmeli, şu anki fark inanılmaz açıldı ve bu bir sosyal soruna doğru dünyayı sürükleyebilir. Fark hiç olmadığı kadar açıldı bugün, özellikle orta sınıfların kaybolması ve işin iyice incilmesi ile başlar. Bütün dünya Avrupa bile böyle bir sorunla karşı karşıya, insan hayatı uzuyor, tıp geliştirdi ama sosyal sigorta sistemleri bunu kaldırmıyor. Yaşlı nüfusu ve sağlık harcamalarının altından nasıl kalkılacağı bilinmiyor. İnsanlar otuz sene prim ödüyorlar, otuz beş sene daha fazla yaşıyorlar ve onları yaşatmak zorundasınız. Bu gidilen yerlerde gelir dağılımı baştan düşünülmesi, özellikle teknoloji ile vasıfsız kol gücüne sahip işlerin azalacağı, o zaman insanları nasıl ayakta tutacağımızı göreceğimiz günler kesindir. Burada başka bir tanım yapmak gerekiyor. Dünyadaki büyümelerin GSMH üzerinden yapılması, sizde veya beninde, gelirimizde bir şey değişmezken ülkenin GSMH artabilir veya azalabilir ama bizim yaşam tarzımızda bir şey fark etmeyebilir. Pandemi sonrası dönemde işi sadece büyüme hızlarına bağlarsanız hayat çok zor olacaktır,

bunun yerine refahın dağılımı üzerine konuşmak lazım. Bundan sonraki kredilerin de şirketlerin bilançolarına göre değil, dünyayı ele alış biçimlerine göre de verileceğine inanıyorum. Çevre ile olan ilişkilerine göre kredilendirme ve vergilendirme sistemleri olabilir. Pandeminin öğrettiği şeylerden biri de en zayıf halka kadar güçlüsünüz, bir ülke bile zayıf olsa ortalık berbat olabilir. Bir insan zayıf olsa da siz her şeye önem verseniz de sizi riske sokuyor.

TRT Akademi: Pandemiden sonrasına kurumlar ayak uyduracak mı?

Levent Erden: Ayak uydurabilenler kalacak, gerisi gitmek zorunda. Bütün depremlerde aynısı olur. Kanunlara uygun, temeli sağlam, statik hesapları iyi yapılmış sistemler ayakta kalır, bunları uygulamayanlar yıkılırlar. Kurumların yeteneklerine ve esnekliklerine bağlı.

TRT Akademi: Yeni meslekler ve ihtiyaç olmayacak meslekler nelerdir?

Levent Erden: On beş sene sonra otonom araçlar çıkınca trafik polisi veya

vale ortadan kalkabilir. Buna karşılık bunu programlayan binlerce insan olacak. Eskiden orakla bin kişi tarlayı sürerdi, şimdi biçerdöver geldi ve bu sefer onun parçaları başka insanların istihdamına yaradı. Makine insanların yerine geçmez, insanların niteliği değişir. Kol gücünün bir şeye dönüşmesi zor ama başka şeye dönüşebilir insanlar.

TRT Akademi: Salgın döneminde online eğitim formatları gelişti ve özellikle üniversitelerde bu uygulandı. Evden üniversite eğitimi ne kadar verimli olur?

Levent Erden: Bu; eğitimi veren, eğitimi alan ve eğitim almak isteyenlerle doğru orantılı. Başında bulunduğum yüksek lisans programında bu sisteme hızla geçtik, öğrencilerin talebi üzerine bayramda bile ders yapıyoruz. Her şey yolunda, daha fazla materyal gösteriyoruz, daha fazla insana erişiyoruz. Eskiden kötü havada sınıfın yüzde 60'ı gelirken bugün yüzde 110 geliyor. Ne olursa olsun pandemi sonrası hibrit işler yapılmak zorunda. Ne yüzde 100 sadece ekran ne de yüzde 100 sınıf-

larda olmalı. Eğitim için koca koca binalara ve masraflarına ayrılacak para, öğrencilerin eğitiminin kendine harcanabilmeli.

TRT Akademi: İyi bir kariyer için ne yapmak gerekiyor ve yaratıcılığın perde arkası nedir Levent Erden'e göre?

Levent Erden: Kariyer planlarına İK (İnsan Kaynakları) gözüyle bakamıyorum, zaten İK'nin kaldırılması taraftarıyım. Eski personel müdürlüğü özlük işlerine baksın, gerisi başka bir şey olsun diye. Kariyerin, basamak basamak çıkılan, şeften genel müdüre giden sistemin ortadan kalkacağını ve hızlı işler yapılacağını düşünüyorum. Veri ile olan ilişkisini iyileştiren insanların bundan sonraya alışması lazım. Bundan sonra büyük değil, küçük takımların olacağına inanıyorum. Yaratıcılık lafının çok büyük olduğuna inanıyorum. Yoktan var etmektir bu iş ve sistematik çalıştırmayı gerektirir. Yaratıcılık için her aşaması planlanmış, ince çalışmalar gerekir, yoksa bir fikir buldum diye yaratıcı olunmaz.

Röportaj

Hadi Çözmeye Çalışalım Diyebileceğimiz Bir Uluslararası Düzen Yok

Röp: Onur Kanan

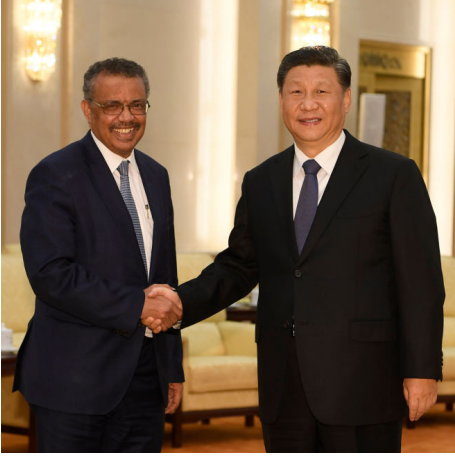
Shivshankar Menon

*Hindistan Dışişleri Eski Bakanı,
Yazar, Akademisyen*

Hindistan eski dışişleri bakanı, yazar, akademisyen Shivshankar Menon ile yeni tip koronavirüs (Kovid-19) sürecini, DSÖ'nün süreçteki tavrını, pandemiden sonra devletlerin nasıl bir tavır takınacağını ve pandeminin kalıcı etkilerinin uluslararası ilişkilere etkisi gibi konuları konuştuk.

TRT Akademi: Virüsü adlandırma konusunda birçok tartışma var. Dünya Sağlık Örgütü Kovid-19, ABD Başkanı Trump ise "Çin virüsü" olarak adlandırdı. Geçmişe baktığımızda, İspanyol gribi, Rus gribi, Hong Kong gribi gibi etnik, coğrafi isimlerin tercih edildiğini görüyoruz. Bu adlandırma uygulama-

ları için geçerli herhangi bir prensip var mı? Bu salgını adlandırmak için hangisini kullanmayı tercih ediyorsunuz?

Shivshankar Menon: Hindistan'da biz koronavirüs kullanıyoruz. Bence önceki salgınlarda ülkelere veya bölgelere göre daha sonra adlandırma yapıldığından durum farklıydı. 1918'lerde grip salgınının aslında İspanya'da başlamasına rağmen İspanyol gribi denmesi doğru değildi. Şu anki durumda, virüsün Wuhan'da ortaya çıktığı oldukça açıktır ve virüsün nasıl başladığına, yayıldığına dair bazı ortak kabuller ve araştırmalar mevcuttur. DSÖ'nün geçmişte böyle durumlarda isimlendirme konusuyla ilgilendiği malumumuz. Bugünse durum ABD ve Çin arasında siyasal bir mesele hâline gelmiştir.

TRT Akademi: Virüsle ilgili yapılan ana eleştirilerden biri, Dünya Sağlık Örgütü'nün Çin'in etkisi altında olması ve başlangıçta kullanılan Wuhan salgınını hiç kullanmaması. Virüsü adlandırmak geçmiş bir tartışma değil. Herkes kendi tercih ettiği ismi kullandı. Dünya Sağlık Örgütü ile Çin arasında devam eden ilişkiye dair spekülasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Shivshankar Menon: Herhangi bir uluslararası organizasyonun sadece

üye devletlerinin yaptıkları kadar iyi, üye devletlerinin istedikleri ve yapabildikleri kadar etkili olduğunu düşünüyorum. Eğer üye devletler hemfikir olmazlarsa birbirleriyle çatışma içinde olurlar. Uluslararası örgütlerin hepsini suçlamaya çalışıyorlar. Bugünkü pozisyonuyla DSÖ'yü eleştirmek kolay ama burada asıl hedef başka. Bu, sadece ülkeler ve liderler arasındaki siyasi çekişmenin sonucudur. Gerçek olan bir şey varsa o da DSÖ gibi gücü olan teknik bir kuruluşa ihtiyacımız olduğu ama bu kuruluşun politik olması gerektiğidir.

TRT Akademi: Büyük kriz zamanlarında insanlar bir otorite ararlar ve bugün tüm dünyayı ve ülkelerin kendi başarılarını tehdit eden bir krizle karşı karşıyayız; tüm dünya bu krizi iş birliğiyle aşabildiği müddetçe bu gerçek başarı olarak kabul edilebilir. Bu, dünyanın Dünya Sağlık Örgütüne ihtiyacı olduğu anlamına geliyor. Eleştiri, BM'nin kuruluş amacına ve dünya beşten büyük olduğu gibi bilinen deneyime rağmen işlevsiz bir yapı olduğu yönündedir. Dünya Sağlık Örgütüne transfer edilen fonlar giderek azalıyor ve ABD, örgüte artık fon sağlamadığını açıkladı. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar gelecekteki ekonomik krize çözüm bulmaktan çok uzak görünüyor. AB'nin bu sınavda çok başarısız olduğu da açık. Bu krizden sonra bu kuruluşlarda ciddi bir değişiklik öngörüyor musunuz? Tüm uluslararası, uluslar ötesi ve uluslar üstü organizasyonlar test edildi ve sizce hangi değişiklikler bizleri bekliyor?

Shivshankar Menon: Geçmişten bildiğimiz gibi çok ulusluluk krizi bir süredir gündemimizde. Hindistan ve diğer ülkelerde etkili çok uluslu bir sisteme ihtiyacımız olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü salgının zorluklarına bakarsanız Covid-19 çok uluslu bir sisteme ihtiyaç duyma sebeplerimizden sadece biri.

Bunun yanında iklim değişikliğine ve terörizme bakın. Tüm bu sorunları birlikte düşündüğümüzde bunların sadece bir ülkenin halledebileceği sorunlar olmadığını görürüz. Böyle durumlarda uluslararası kuruluşlara ve iş birliği yapmanıza yardımcı olacak çok uluslu kurum ve kuruluşlara ihtiyaç vardır. Fakat uzun yıllar boyunca bu kurumlar gittikçe daha az etkili hâle geldi. Çünkü açıklığı, daha önce söylediğim şeye geri dönüyorum, uluslararası kuruluşlar gerçekten üye devletlerin iyi olabildiği kadar iyi olabilir. Biz bu durumu bunu yıllardır tartışıyoruz. BM'nin demokratikleşmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda oluşan güç oranlarını yapısında yansıtması gerekiyor. Bir yandan da BM'nin temel fonlara da ihtiyacı var. DSÖ suçlanıyor çünkü üye devletler birbirleriyle çatışma içerisindedir. Bence doğru olan, üye ülkelerin bu çatışmadan dolayı suçlanmalarıdır, DSÖ'nün değil.

G20'ye bakın, düşüşün yansımalarının bir örneğidir. Nisan 2019'da G20 aslında bu zirvede finansal krizlere etkili bir şekilde cevap verdi. Üyeler, verimlilik düzeyi ve krizlere verdikleri tepki ile oldukça uyumluydular. Bu sefer, G20'de

birçok ifade ve sözler vardı. Ama hatırlıyor musunuz onlar ne yaptılar? Hiçbir şey! Bu da bize krizlerdeki etkinliğinin, çok yönlülük gibi durumların nasıl azaldığını gösteriyor. Tekrar ekonomik krizlere geri dönersek Başkan Bush G7'ye geri dönmedi ve bu durum oldukça tepki gördü. Eskiden bunlar dünyanın önde gelen ekonomileriydi. Aynı şekilde G20 de öyleydi. Jeopolitik durum nedeniyle yeni durumla başa çıkmak için kendimizi organize etmenin yeni yollarını düşünmeye başlamamız gerekiyor. Artık daha önce sahip olduğumuzdan daha farklı bir dünya var. BM gibi benzer yapıda ve farklı zamanlarda kurulan bütün kuruluşlardan beklentimiz bu olmalı.

TRT Akademi: Daha önce olduğu gibi, pandemiden sonra iki farklı uluslararası ilişkiler görüşü var. Birincisi pandeminin milliyetçiliği artıracak olduğunu iddia ederken ikincisi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası iş birliği atmosferinin artacağıdır. Pandeminin devletleri duvarlar örmeye zorlayacağını düşünüyor musunuz?

Shivshankar Menon: Umarım ikincisi olur ama korkarım ki ilki olacak. Di-

lerim salgın, liderlerin iş birliğine olan ihtiyacı anlamalarına vesile olur. Aslında bu, benim temennim. Son üç ayda gördüğümüz gibi, liderler ve devletler farklı bir durumla karşı karşıya bulunuyor. Etkinlikleri, işlevleri toplumlar tarafından sorgulanıyor. Ekonomik çöküş, işsizlik gibi hatta sosyal olarak da daha zor meselelerle uğraşıyorlar. Bu yüzden toplumlarda milliyetçiliğe bir güven vardır.

TRT Akademi: Salgın döneminde, çatışmalar durdu. Normalleşmeye döndüğünde tekrar başlamayacaklar. Bu durumu nasıl açıklıyorsunuz?

Shivshankar Menon: Bunu yanıtlamak zor. Bazı çatışmaların uzun süredir devam ettiğini biliyorsunuz ve muhtemelen bir pandemi korkusu sebebiyle sona ermeyecektir.

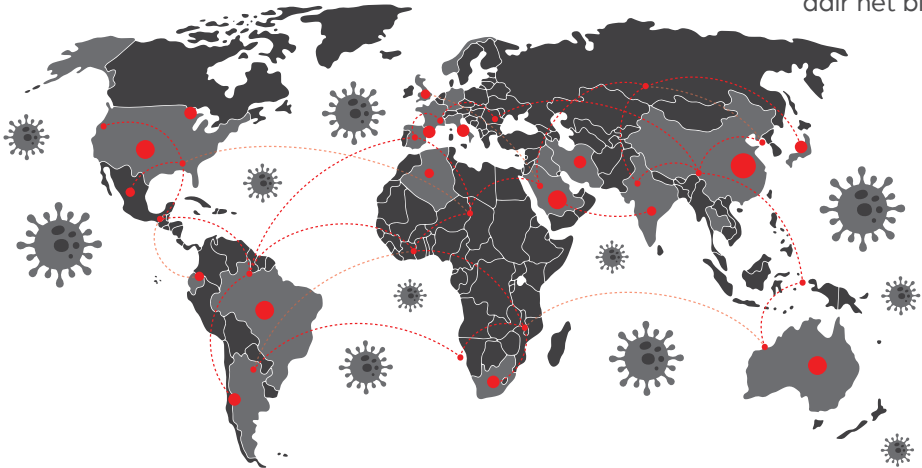
TRT Akademi: Kovid-19 bir sağlık sorunu olmanın ötesinde uluslararası bir güvenlik sorunu hâline gelmiştir. Peki sizce devletler gelecekte başka bir salgında sağlık sorunu veya güvenlik sorununa bağlı kalırlar mı?

Shivshankar Menon: Bence bütünüyle ilgilenmeliyiz. Hastalığa karşı bireysel çözüm yoktur. Bu aslında ekonomi sağlığı, toplum sağlığı ve siyaset sağlığı meselesidir.

Nihayetinde insanların potansiyellerini geliştirebileceği, kendilerini güvence altına alabileceği ve gerçekleştirebileceği ortamı yaratmak hükümetin sorumluluğundadır. Dünyadaki ülkelerin hepsi aynı sorunlara sahip ve bununla başa çıkmaya çalışıyor. Özellikle şu an rakamlar bu kadar yüksekken ve ekonomiler çöküyorken bu durum bir sağlık sorunundan daha fazlasıdır.

TRT Akademi: Bu pandemi döneminde diplomasi, özellikle de dijital diplomasi uygulandı. ABD ve Çin arasındaki gerilim artacak gibi görünüyor. İran gibi bazı ülkeler "Sınırlarımızdan giren virüsün özellikle ülkemiz için üretildiğini düşünüyoruz ve hepimiz bedel ödeyeceğiz." şeklinde açıklamalar yaptı. Bununla birlikte, bu sürecin sonunda bir günah keçisi olacak ve bedel ödenecek. Sizce bu pandeminin kalıcı etkisini uluslararası ilişkilerde görecek miyiz?

Shivshankar Menon: Jeopolitiksel sonuçları bence kesinlikle göreceğiz. Çin-ABD arasındaki rekabette zaten bunu gördük. İki ülke ilişkilerinin, 1971'de AB'nin Çin'i tanıma süreci ile kıyaslandığında çok geriye gittiğini söyleyebiliriz. Problem, hâlâ kavganın ortasında olmamız ve onunla ilgili çok fazla şey bilmiyor olmamızdır. Sadece tıbbi anlamda değil, tabii ki henüz bir aşı da yok. Salgının nasıl yayıldığına dair net bir

bulgu yok ve bu noktada hâlâ şüpheler var. Bilim insanlarından bile farklı açıklamalar duyuyoruz. Bu kadar belirsizlik olunca da bu durum, komplo teorileri için bulunmaz bir atmosfer oluyor. Herkes bir düşman olduğunu düşünüyor. Birçok hükümet bu konuda kendi vatandaşları tarafından yönetilen sorulara muhatap oluyor. ABD'ye bakın, yakında başkanlık seçimi var. Yani borç batağına sürüklenecek. Diğer hükümetlerin planlarını uygulamak ve verdiği sözleri tutmak için meşruluğu ve ehliyeti var. Nerede olduğumuzu anlamaya başlayana kadar bence en az birkaç ay yüksek sinyal gürültü oranı beklememiz normal. Önümüzü görmemiz için birkaç aya daha ihtiyacımız var. Bence bu sürede bu konuda okumak ve araştırmak gerekiyor. Yapmamız gereken şu: Filmi izle, teoriyi dinle ancak gerçekten bilene kadar hiçbir şey hakkında konuşma. Diplomasi gazetecilerinin uyguladığı kurallardan bahsediyorum. Bir bilgiyi doğrulamak için en az iki kaynaktan teyit almalısın.

TRT Akademi: Her şey o kadar belirsiz ve iç karartıcı ki herkes bir şey

söylüyor. Bu konuda çok haklısınız. Pandemiden önce, uluslararası ilişkiler uzmanları güç değişiminin Pasifik'e doğru olduğuyla ilgili düşünceleri tekrar edip durdular. Sizce pandemiden sonra bu güç değişiminin hızında veya yönünde bir değişim olacak mı?

Shivshankar Menon: Finansal krizden bu yana son on yıla bakarsanız pandemi aslında daha önce gördüğümüz jeopolitik transı hızlandırdı. Dünyanın güçler dengesi değişti ve dünya politikalarının çekim merkezi Pasifik kıyılarına taşındı. Bence burada sorun yok. Ekonomik olarak dünya çok kutuplu hâlde geldi. Burada gücün ekonomik kısmının on yıl öncesine kadar dünyada daha fazla dağıtılmasını kastediyorum. Küreselleşme ve kimlik tehditlerinden dolayı, dünya çapında milliyetçiliğin ve otoriter liderliğin artışı söz konusu. Şimdi tehdit konularının uluslar ötesi kaynakları var. İklim değişikliğinden, pandemilerden, terörden, deniz güvenliğinden bahsediyorum. Bunlar yine ortak çözüm gerektiren sorunlardır. Ayrıca teknolojinin etkilerini de buraya eklemek gerekir. Böylece,

aktarılan bu dört şey pandemi ve kriz ile aslında hızlandı. Gücün değişimiyle ilgili konuşacağız. Çin'in büyüyen gücüne ABD nasıl tepki veriyor? Bugün ilişkileri daha sert olmaya başladı. Hatta şu an daha fazla tepki veriyorlar çünkü Çin'in gerçekten iyileşmeye çalışılan ilk ülkeler arasında olduğunu görüyorlar. Salgını kontrol altına aldıklarını, onunla nasıl başa çıkacaklarını bildiklerini düşünüyorlar. ABD'nin vaka sayıları hâlâ artıyor. Bu nedenle, tüm bu değişiklikleri hızlandırma açısından ne olduğunu zaten gördük. Bunun yeni boyutları var. Daha önce de söylediğim gibi bunun bir şok başlangıcı olacağını düşünüyordum. Uluslararası ilişkiler diplomasisi yapan yeni bir bütüne baktığımızı düşünen yeni fikirleri yabana atmadım. Zoomu çok daha fazla kullanıyoruz. Bu, değişen dünyada yaptığımız yeni bir şey. Kullandığımız aletleri değiştiriyoruz.

TRT Akademi: Anthony Gramsci'ye göre, egemen olmak için güce ve rızaya aynı anda sahip olmalısınız. Pandeminin Çin'de başladığı ve Çin'in gerekli tedbirleri almadığı ortak bir kanaat. Çin'in, "Pandemi boyunca bizim ürünlerimize ihtiyacınız var." anlayışı ise dünya çapında sosyal medyada konuşuldu. Asya Pasifik Bölgesi bir gün gücün merkezi olursa sizce rızayı nasıl kazanır?

Shivshankar Menon: Gücün yeni bir merkezi olacağı konusunda emin değilim. Biz zaten düzenler arasındaydık. Yirmi yıllık finansal krize kadar çok kutuplu, soğuk savaştan sonra tek kutuplu dünyadaydık. Bundan sonra, düzenler arasında aslında sistemler daha karışık ülkeler içindeydik. Ekonomik olarak daha fazla çok kutuplu ülkelerdeyiz. Buna karşın askeri olarak hâlâ tek kutuplu bir dünyadayız. ABD dünyaya kabul edilen tek küresel askeri güçtür. Politik olarak herkesin aklı

karışık ve bu bir gerçek. Yani yine de düzenler arasındayız. Bence pandemi, pandeminin etkileri ve bahsettiğim geçiş hızı her biri bugün hayatta kalmak için uğraştığından yeni bir sabit düzenin gerçekten ortaya çıkması muhtemel. Bugün bu, her bir hükümet için öncelikli görevdir. Şimdi, güç rıza meşruluğu ve bunun nasıl değiştiğini soruyoruz. Dünyadaki her hükümet, dünyadaki her ülke pandemiyle küçüldü, ününü ve sert gücünü kaybetti. Çünkü pandemi, ekonomik durumları kötüleştirdi, herkes dibe indi. Kimse dünya ekonomisinin eski yüksek büyüme hızına dönmelerini veya eskiden olduğu gibi açılmasını beklemiyor. Sert güç ve halkın uluslararası bağlılığı desteklemesi istekleri bile azaldı bence çünkü herkes aynı. Neden ben hallediyorum, problemlerimizi üstleniyorum? Ekonomik sorunlardan kurtulmamız gerekiyor, işsiz insanlar var ve bu işsizlik sorunun çözülmesi gerekiyor. Hepimizi etkileyen meşruluk ve rıza konusunda meşruluğun azaldığını düşünüyorum. Kimi daha fazla etkilediği, kimi daha az etkilediği farklı bir konu. Bunun nasıl vuku bulacağını henüz bilmiyoruz. Bu yüzden, dünyadaki hükümetlerin sahip oldukları meşruluk ve rıza gücünde genel bir düşüş olduğunu görüyorum. Meşruluk için hükümetler milliyetçiliğe döndüklerinden bu, toplumsal dayanışmayı ciddi anlamda zorlaştırıyor ve bu diplomasi için çok dar bir hareket alanı bırakıyor.

TRT Akademi: Bir konuşmada, politikacıların gergin ve açgözlü söylemleri olduğunu söylediniz. Devletlerin vücut dili ve retorikçi pandemiye karşı savaş sırasında bize ne anlatıyor?

Shivshankar Menon: Ne yaptıklarını tam olarak kendileri de bilmiyorlar ancak kimseyi suçlamak da istemiyorlar. Bir başkasının suçu üstlenmesi için her şeyi yapabilecek durumdadılar. Kendi

içlerinde muhalifleri, diğer ülkeler ve kadim rakipleri var. Bence bu süreçte bundan daha fazlasını göreceğiz.

TRT Akademi: Pandemi boyunca, ülkelerin kendi karakteristiklerine göre hareket ettiklerini görebiliriz. Örneğin Rusya, İtalya'ya yardım gönderdi ancak tıbbi yardımı bile askeri malzemelerle temin etti. Almanya kendisi direkt tehdit altında olana kadar AB'yi tehdit ediliyor olarak görmedi. ABD yine önce Amerika dedi ve ABD vize başvurularını askıya aldı. Akdeniz ülkesi İtalya, bir şeyler büyük ölçekli hâle gelmeden olayları ciddiye almadı. Dünyanın geri kalanından farklı olarak Birleşik Krallık farklı bir metot denerdi. Orta Doğu'da başlamış bir politikacı olarak pandemi esnasında Türkiye'nin tutumuyla ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Shivshankar Menon: Doğrusunu söylemek gerekirse bu konuda yeteri kadar bilgiye sahip değilim. Karantinada, dünyada neler olduğuna bakmak en iyi yol değil ancak sözünü ettiğiniz ülkelerle ilgili kullandığınız genel ifadeler yanlış değil. Birçok ülke kendi çıkarları

doğrultusunda politikalar izliyor. Böyle bir krizle mücadele etme hususunda her şeyi baştan bir kere daha düşünüyorlar. Hindistan çok fazla nüfusa sahip olduğu için ilk büyük endişe birkaç salgın vakası ve kırsal kesimdeki vaka sayısının fazla olmasıydı. Bu nedenle ilk işimiz salgını kontrol etmeye çalışmak, sınırlamak için ciddi adımlar atmak oldu. Bunun akabinde karantina uygulamasına net olarak karar verdik. Öncelikle karantınayı tam olarak uygulamamız ve uzatmamız gerekiyor. Şu an salgının yoğun olarak görüldüğü bölgeye odaklanmaya ve normal hayata geri dönmeye çalışıyoruz.

TRT Akademi: Bence belki kalıttır, emin değilim. Ancak bundan önce başka bir pandemi vardı ve insanlar Hindistan'ı vurursa nüfus diğer ülkelerden fazla olduğu için durumun çok kötü olacağından korkuyordu. Ancak durumun anlattığınız gibi olduğunu söylüyorlar. Hiçbir şey olmadı. Aslında insanların beklediğinden çok daha iyiydi ve bunun sebebinin ne olduğunu insanlar hâlâ bilmiyorlar. Bu nedenle bence bu da yine aynı şey.

Shivshankar Menon: Kerala'da bazı bölgelerde üç yıl önce nipah virüsü ortaya çıktı. Eyalet hükümetleri bununla mücadele edebilmek için bir protokol hazırlamayı başardı ve insanları da kuşattı. Bu sayede insanlar ne yapmaları gerektiğinin, virüsün yayılmasına izin verildiğinde ne kadar tehlikeli olabileceğinin zaten farkındaydılar. Hindistan ve eyaletlerde yaygın katılımı iyi yönetimin olduğu her yerde süreç iyi idare edildi. Virüs vardı ancak sosyal mesafes ve karantina kurallarına uyuldu. Halk kendini izole etti ve salgınla başa çıkabilmek için çeşitli yollar buldu. Hiç kimse Hindistan'da fazla nüfusa rağmen enfeksiyon ve ölüm oranlarının neden bu kadar az olduğunu bilemiyor.

TRT Akademi: En azından bu iyi bir şey. Kovid-19 hem Kazakistan'daki inşaat işçilerini hem de Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson'ı aynı zamanda yoğun bakıma gönderdi. Onu "demokratik virüs" olarak adlandıranlar bile var. Diğer taraftan ABD'deki demografiye dayanan, "Öldüren virüs değil eşitsizlik." iddiaları doğruluğunu koruyor. Sizce yeni normal konsepti çerçevesinde demokrasi ve eşitlik problemimizi tekrar konuşmalı mıyız?

Shivshankar Menon: Bence eşitsizlik durmuyor. Küreselleşmenin eşitsizliği arttırdığı doğru bir tespit. Birçok ekonomi hızla büyüyor ancak bununla birlikte gelirler de eşitsizlik de artıyor. Bence ABD'de gösterilen sayılar ve ABD tecrübesi bunu kanıtlıyor. Eşitsizliğin gelir piramidinin altlarında yer alan sınıflar arasındaki ölüm oranlarını yükselttiği doğru. Ancak insanların eşitsizliğe çözüm bulma noktasında ne yapacakları konusunu gerçekten düşündükleri söylenemez. Söylediğim gibi, Kovid-19 sonrası kurumsal politikalar, yapılar ve bu alanlarla ilgili kim-seden tutarlı bilgiler duymadım. İnsanlar hâlâ tahmin ediyor. Gerçekten ne

olduğunu bilmiyoruz, önce neyle mücadele etmemiz gerektiği konusunda bir karara varmak çok zor.

TRT Akademi: 1989'da akademik olarak mezun olan Uluslararası İlişkiler öğrencileri 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla hayal kırıklığına uğradılar. Yıllar süren soğuk savaş, kutuplu dünya ve benzer şeyler üzerine eğitim almışlardı. Ancak dünya 1990'da birdenbire değişti. Bugün bir şeylerin normale dönmeyeceği, dönse de normalin bizim bildiğimiz normal olmaya-cağı gibi birçok yorum var. Bir dünya düzeni kurulacak veya dünya büyük bir değişimden geçecek. Dolayısıyla pandemiden sonra Berlin Duvarı etkisi bekliyoruz musunuz?

Shivshankar Menon: Evet, bir şeyler eskisi gibi olmayacak. İçinde bulunduğumuz durumun dünyayı bir yerlere sürüklediğini anlatmaya çalışıyorum. Gerçekten bir düzenin olmadığı yerde, düzenler arasında olduğumuzda bu korkunun devam etmesini bekliyorum. Bir problemimiz varsa hadi çözmeye çalışalım diyebileceğimiz bir uluslararası düzene sahip değiliz. Bence bu durum, bahsettiğim virüs etkilerinden dolayı uzayacak.

Röportaj

DSÖ Bağımlı, Zayıf Bir Organizasyon

Röp: *Onur Kanan*

Prof. Amitav Acharya
Akademisyen
Amerikan Üniversitesi
(Washington)

Washington'daki Amerikan Üniversitesi'nde profesör olan Amitav Acharya ile içinde bulunduğumuz pandemi sürecinin uluslararası boyutunu ve toplumlara olan etkisini değerlendirdik.

TRT Akademi: Çin, virüsten dolayı büyük sağlık krizi yarattığı için sorumlu tutuluyor ve aday olduğu küresel yönetim liderliği yolunda. Bu nedenle kendini ağır suçlamalardan kurtarmak zorunda. Bu bağlamda sizce Çin, süreci nasıl yürütecek?

Amitav Acharya: Öncelikle mevcut kriz ve küresel pandemi açısından Çin'in kim tarafından ve ne için sorumlu tutulduğunu düşünmek zorundayız. Bence ilk salgının erken döneminin başladığını söylemek yanlış olmaz. Mevcut kanıtlara dayanarak büyük salgının ilk olarak Wuhan'da görüldüğünü söyleyebiliriz. Bazılarının bu konuda komplo teorileri olsa da bu bilgi bizzat Çin hükümeti kaynakları tarafından ve Çin medyasında kullanıldı.

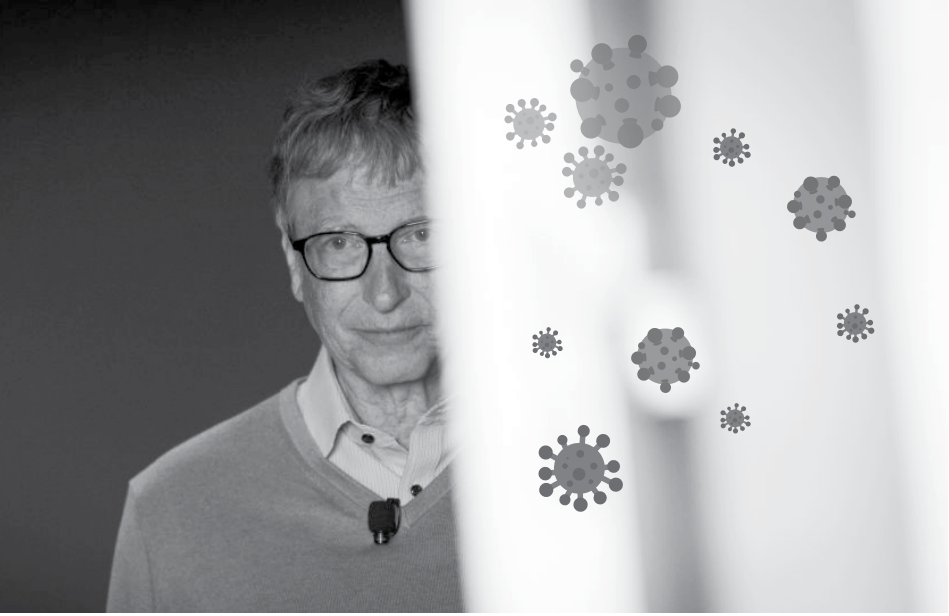
Bence kimse virüsün Wuhan'da başlamadığına inanmayacak. Bu konuda yalnızca Batı'da değil, Asya'da ve dünyanın diğer yerlerinde de buna ilişkin yaygın bir inanç var. Ancak Çin, virüsün Wuhan'dan yayıldığı haberlerini bastırmayı bir yana bırakıp erken tedbir alarak bu virüsün durdurulamaz hâle gelmesini önleyebilirdi. Wuhan virüsü zaten savaş hâlindeydi, zamanında aslında savaştı ama Çin karantinasını biraz geç uyguladı. Ayrıca Uluslararası kuruluşlarla salgına ilişkin bilgileri paylaşmada biraz gecikti. Saydığımız bu nedenlere dayalı olarak Çin'e birçok eleştiri var. Ancak bunun bölgesel seviyede olduğunu da gözden ırak tutmamak gerekiyor. Çin hükümetinin salgına ilişkin bilgisi vardı ancak gerçeği kabul etmek istemedi. Çin, uluslararası araştırmaya veya en azından dışarıdan Çin'in araştırılmasına izin verebilirdi ama kendi içinde uluslararası bir araştırma yapılmasının önünü açmadı. Buraya kadar Çin'in krizi başta kötü yönettiğine ilişkin tartışmalar devam

etmektedir. Kriz Wuhan'da süratle yayılmaya başladığında Çin, krizi kontrol altına aldı ve bölgedeki diğer ülkelere, uluslararası düzeyde Afrika, Batı Avrupa ülkelerine krizle savaşmaları için yardım göndermek suretiyle iyi iş çıkardı diyebiliriz. Belki bu noktada artık iş işten geçmişti gibi haklı bir eleştiri yapılabilir. Çin'in kriz ortaya çıktığında ve pandemi küresel bir hâl aldığına çok yardımsever olduğu oluşan algılardan bir tanesi. Ancak iş işten geçmişti. Bu yüzden bence Çin hakkındaki olumsuz algı bir şekilde uluslararası toplumda zihinlerdeki yerini koruyacak. Bu virüs iyi yönetilemedi, başlangıçta eyaletlerde önlenilebilirdi. Sadece bireysel bir araştırmayla bile bu ortaya konulabilir. Çin'in politik tarafıyla virüsü zapt edebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir ülke, virüsle mücadele hususunda doğru politikaya ve katı karantina kurallarına sahipse virüsü zapt edebilir. Bunlar ilk defa Çin'de yapılan şeyler ve dünyanın geri kalanı bu konuda Çin'i örnek aldı. Kimse virüsün küresel bir

boyut kazanacağını tahmin etmiyordu. Çin, karantınayı ve salgınla mücadele konusundaki diğer politikaları başarılı bir şekilde uyguladı ve dünyanın geri kalanına bu anlamda rol model olarak umut verdi. Virüsü kontrol altına almak konusunda değişik politikalar denedik. Bu nedenle Çin'in virüsü zapt etmek için izlenecek bir yol göstermede katkısı olabilir. Çin'in bu konuda son derece spesifik bir örnek olduğunu unutmamak gerekiyor. Çin, hükümetin takip ettiği sıkı politikanın bir sonucu olarak diğer ülkelerden farklı bir şekilde insanların sağlığını görüntülemek için insanları takip edebilme uygulamalarına sahip. Bu sayede de karantina sonrasında insanların hareketlerini izleyebiliyor. Aslında bu uygulamayı ABD'de de görüyoruz ancak ABD belli bir noktadan öteye insanların hareketleri ve günlük yaşamları üzerinde kontrolü sağlayamadı.

ABD'nin şu an virüsün en yoğun olduğu merkezlerden biri olmasının bir ne-

deni de virüsle mücadele konusunda önlem almada geç kalmasıdır. Öyle ki Trump'ın kendi danışmanlarını da kapsayan erken uyarıları gerçekten önemsememesi durumun hızla kötüye gitmesine yol açtı. Bunun yanında ABD'de insanların sağlık durumlarını tespit etmek için bir uygulama yok mesela. Çin'in bu konudaki yaklaşımının daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Çin'deki sistem, kendi içinde olmasa da daha yayılmış ve daha açık politik sisteme sahip olan ülkelerle kolayca kıyaslanamaz.

TRT Akademi: Belki de konuşulması gereken kavram "tahmin edilemezlik" İklim krizini veya silahlı çatışma gibi olayların geleceğini gerçekleşmeden önce anlayabiliriz. Ancak pandemi, ortaya çıkıyor ve bugün olduğu gibi hiç tahmin edilemeyecek şekilde bir seyir izliyor. Mevcut uluslararası sistem tahmin edilebilir tehditlere karşı bazı enstrümanlara sahip. Ancak tahmin edilemeyen pandemi tehdidine karşı ne yapılabilir veya uluslararası sistem bu tahmin edilemezliği ortadan kaldırmak için ne yapabilir?

Amitav Acharya: Bu çok iyi bir soru ve iklim de çok doğru bir örnek. Çatışmaların bile erken uyarısı var ve bunlarla ilgili önleyici tedbirler alabiliyoruz. Bu mevzuya yeni tarihli makalelerimin birinde yer verdim. Söz konusu pandemi olunca durum çok farklılaşıyor. Diğer taraftan insanlar bir pandemi bekliyordu. Burada Bill Gates'in bir pandeminin geleceği ve dünyanın ona hazırlıksız yakalanacağı yönünde on yıl önce çok açık bir uyarıda bulunmasını kastediyorum. Tarihe baktığımızda pandemilerin genellikle birdenbire ortaya çıktığını görüyoruz. Yüz yıl önceki İspanyol gribi gibi aynı virüs bazen tekrar edebiliyor. Bu virüsün yeni, daha hafif dozda olanı belki de on yıl önce görülmüştü. Grip olarak bile çok kötüydü. SARS virüsümüz vardı, HIV'imiz vardı, MERS'imiz vardı vb. Bilinen ve bilinmeyen daha pek çok salgın gelip geçti. Bundan sonra da ne tür bir virüsle karşılaşacağımızı bilemiyoruz. Pandemilerin insanlara tehdit olması çok muhtemel. Bu durum ortaya çıkışı yönünden doğal afetlere çok benziyor, deprem gibi doğal afetlerle nasıl maruz kalıyorsak salgınlar da öyledir.

Bunlar ne zaman karşılaşacağımızı bilemediğimiz vakalar. Birçok depremin yıkıcı sonuçlar doğurmasının nedeni insanların deprem olacağını bilseler de ondan kaçmak için yeteri kadar erken haberdar olamamalarıdır. Tornadolar, tayfunlar daha tahmin edilebilir oldukları için bunların öncesinde tedbir almak mümkündür. Bu anlamda bence iklim değişikliği iyi bir kıyaslama için çok iyi bir örnek olmayabilir. Bunun yerine depremleri ve tornadoları düşünebiliriz. Bunların gerçekliğinden şüphemiz yok ancak tam olarak ne zaman görüleceklerini bilemiyoruz ve bunların uyarı süresi çok kısa. Bence çok erken uyarı ve çok çabuk tepkiye ihtiyacımız olmasının nedeni bu.

Pandemi ise anında algılamada değil uzun dönem algılamada tahmin edilebilir. Peki, dünya bununla ilgili ne yapabilir? Onunla savaşa hazır olmak için sadece günlerimiz var, haftalar bile değil. Salgın döneminde bilgi akışı ve alışverişi çok kritik ama bu olayda doğrusu çok da işe yaramadı. Denetçilere izin vermek de önemli ve ben bununla ilgili de yazdım. İlk virüs tespit edilip dünya kamuoyuna duyurulduğunda aralık ayının sonuydu. Ancak ilk gözlemci Çin'e mart ayına kadar gelmedi. Dünya Sağlık Örgütü Genel Müdürü bile Beijing'i ziyaret etti. Bizim bir ekibe veya bir genel müdüre ihtiyacımız yok, doktorlardan oluşan bir ekibin gelmesine ihtiyacımız var. Bu virüsle ilgili ne bulurlarsa bulsunlar, önleyici bir uygulama olmasa da hiç olmazsa küresel çapta virüse karşı gardımızı almak için güçlü bir sağlıkçı ekibe ihtiyacımız var ve maalesef bu da orada yoktu. Bence Dünya Sağlık Örgütü bunu yapacak kaynağa veya yetkinliğe sahip değil çünkü Dünya Sağlık Örgütü sınırlı mali kaynaklara sahip ve ABD veya Çin gibi büyük bağışçılara bağımlı zayıf bir organizasyon. Yetkisi yok, izin verilmediği sürece bir

ülkeye giremez. Kendinden menkul bir gücü olmadığı için de istediği zaman bir ülkedeki duruma müdahil olamıyor. Uluslararası toplum başka devletlerin işlerine karışmama prensibine göre hareket eder. Bu nedenle bizim müdahale etmek gibi kesinlikle şansımız yok. Uluslararası iş birliği konusunda hükümetlerin hemen hemen pandemi- lere karşı önleyici, acil reaktif yaklaşım olarak adlandırılan hızlı bir tepkisi söz konusu değil.

TRT Akademi: Bir hastalık dünya medyasında haber olarak paylaşıldığı için toplumda korkuya neden olabiliyor. Bu korku psikolojisinin tüm dünyaya hükmettiğini söyleyebiliriz. Bu durumu ekonomi politikaları açısından nasıl yorumluyorsunuz?

Amitav Acharya: Bu noktada konuşmamız gereken birçok şey var. Öncelikle, virüsün dünyanın farklı yerlerini nasıl etkilediği konusu etraflıca değerlendirilmeli. Bu da oldukça teknik bir bakış açısı gerektiriyor. Maalesef bu mevzuda çok fazla tutarsız bilgi olduğu için bir veya iki kaynağa dayanmadan bazı haberlerin medyada yer almaması çok daha isabetli olacaktır. Birçok yalan ve sansasyonel haber olduğundan bir veya iki kaynak kullanımını kastediyorum. Çok kaliteli editoryal bir süreçten geçen gazeteler bile- ABD'deki kendi bölgemizden verebileceğim örneklerdeki gibi- bazen sansasyonel manşetler ve içerikler kullanabiliyorlar. Saygın gazeteler pandemiyle ilgili haber manşetlerinde olumsuz olanları tercih edebiliyorlar: "Virüsün Maryland'de yeniden görülmesiyle yeni vakalar bin ile tavan yaptı." Ancak aslında hikâyenin bunun son on günde hastanede tedavi gören insanlarla alakalı olduğunu yazının tamamını okuyunca görebiliyoruz. Böylece, olumsuz sansasyonel haberi başlığa çekmeyi, ortada bir yerde olayın

aslını vermeyi tercih ediyorlar. Benzer bir şekilde medya da son iki haftada yüz binlerce ölüm görmeyi bekliyor. Vaka ve ölüm sayılarını abartarak ve dikkat çekecek şekilde vermeleri konusunda neden bu kadar çılgınca davranışlarını anlayamıyorum doğrusu. Batı ülkelerindeki en sorumluluk sahibi ana akım medya bile bazı ülkelerde sorumlu olarak görülmez. Sonra özel ve bazı resmi kaynaklar tarafından yayılan yalan haberler de var. Bu nedenle durumu anlamak için konsantre olmanız çok zor olur. Çok fazla müphemlik ve bilgisizlik var. Örneğin, insanlara virüsün bir aşısı olduğunu söylediğimizde uzun zamandır HIV aşımız olmadığını hatırlatıyorlar. Ancak aşının doğasına bakarsanız -birçok rapor size söylemez- yüzde yüz etkili bir aşıdan söz etmenin pek mümkün olmadığını görürsünüz. Aşı, yüzde elli bile etkili değildir. Sorumlu bir yayıncılık yapmasıyla bilinen Guardian'a bununla ilgili bir makale yazdım. Bu, aşıların başarılı olamayacağı anlamına gelmez, sadece yüzde yüz etkili olamayacağı anlamına gelir. Aşıların yüzde yüz etkiyi sağlayamayacağı değil anlatmak istediğim. Aşı, yalnızca yüzde altmış veya yetmiş oranında bir önleme sağlayabilir. Bu nedenle, taraflı haberlerin nasıl yalan haber ve komplo teorilerine yol açtığı konusunda yeterince bilinçli değiliz. Tüm bu komplo teorileri kimsenin kesinliğinden emin olmadığı bilgilerden ortaya çıkıyor. Bu yeni bir virüs ve virüsün bir süre kalıp çok az etkilediği örnekler var. Bence uluslararası kuruluşların yapacağı şey, yalan ve taraflı haberleri bir şekilde kontrol etmek olmalı. Yalan haberler sosyal medyada yer aldığı için onları kontrol edilebilmek gerçekten çok zor. Ancak Twitter ve Face-

book bunu yapmaya çalışıyor. Sorumluluk sahibi gazeteler sadece bilgi vermek yerine toplumda infiale sebep olacak haberleri sunmak konusunda daha itidalli davranır. Hastaneye yatış oranı düşmesine rağmen paniğe sebep olacak korkutucu başlıklar yerine daha yumuşak başlıklar ve rahatlatıcı bir tarz kullanılabilir. Bu krizin arkasındaki en büyük faktör bence korku. Bu kriz kesinlikle gerçek bir sağlık krizi. İnsanlar hayatlarını kaybediyor. Yaratılan korku atmosferiyle bu daha da kötüleştiriliyor ve medyanın haberleri verme tarzı korkuyu daha da körük-lüyor. Medyanın haber sunma tarzını çok da toplumu rahatlatıcı nitelikte bulmuyorum doğrusu.

TRT Akademi: Bu, toplumun tüketim alışkanlıklarını sizce nasıl etkileyecek? Bu durumun ekonomi politikalarını de-ğiştireceğini nasıl yorumluyorsunuz?

Amitav Acharya: Bence, birçok şey değişecek ve bu değişimlerden bazıları iyi olacak. Örneğin, aşırı turizm ve İtalya gibi bazı ülkelere dışarıdan gelecek turist olmaması yerli turist sayısını arttıracak ve ülkenin bununla ilgili bazı sıkıntıları olacak. Bu, turizmin ekonomik olarak çok iyi olacağı anlamına gelmiyor ama ülkelerin ekonomileri bir noktada da turizm gelirlerine bağlıdır. Türkiye buna iyi bir örnek. Geçtiğimiz sonbaharda İstanbul'daydım ve inanılmaz derecede kalabalıktı. Her yer kalabalıktı, tüm Avrupa ve Çin de aynı şekildeydi. Üç yıl önce ben Venedik'teyken Venedik batıyordu ve oraya bir daha hiç gitmeme kararı aldım. Ancak insanların restoranlara daha az gideceği bu süreçte bizi bekleyen bir realite. Daha fazla paket servis olacak ama bu durum, restoranlar için kesinlikle kötü bir şey değil. Yiyecekler, evlere teslim edilecek. Ben kendi adıma kalabalık restoranların hayranı değilim ve aslında onları uzun süre

özlemem. En son İstanbul'dayken arkadaşlarımla dışarı çıktığımda güzel bir yemek yedim ama çok fazla insan vardı. Daha sessiz bir yere gitmeyi ve arkadaşlarımla oturmayı ya da birinin evine misafir olmayı tercih ederdim. Bunlar, yaşadığımız sürecin doğal bir süreci olarak karşımıza çıkacak. Bunun bazı insanlar için ekonomik bir felaket olacağı kanaatinde de değilim.

TRT Akademi: Bölgeselcilik ve bölgesel entegrasyon konusunda değerli çalışmalar yaptınız. AB'yi bölgesel entegrasyon açısından en değerli örnek olarak gördüğünüzü söyleyebiliriz. Böylece, AB bugüne kadar çeşitli zorlukların üstesinden geldi. Ekonomik ve sosyal açıdan ve birlik duygusu açısından AB hiç bu kadar zor bir test görmedi. Sizce AB'nin birlik duygusu salgın döneminde yaralandı mı? Tüm bölgesel birlik çalışmalarının her daim faydalandığı AB kisvesi, parçalanmaya başlarsa diğer yeniden birleşme çalışmalarında ne tür değişiklikler olabilir?

Amitav Acharya: AB konusunda birçok eleştiri var ve ben aslında Avrupa Birliği'nin büyük bir hayranıyım. AB'nin misyonunu seviyorum ve destekliyorum. Burada açıklığa kavuşturmamız

gereken hususlar var. Birincisi, AB ciddi anlamda sıkıntılı dönemler geçirdi. Önce Avrasya krizi, peşinden Brexit ve şimdi de salgın. Çok kötü bir şans ve talihsizlik söz konusu. İkinci şey, AB'nin çok önemli olduğu gerçeğidir. AB, Tüm Avrupa için kritik bir kurum. AB, kendi modelini Afrika, Orta Doğu ve Asya'ya uygulama konusunda hiçbir zaman başarılı olamadı. AB'de bu konuda bir kendini beğenmişlik var. AB'nin kendisi de dünyanın her yeri için bir model olmakla suçlandı. Bu düşünce, pek hoş karşılanmadı ve bence bu durum krizden sonra çok daha belirgin bir şekilde görülüyor. AB, prestij olarak çoktan düşüşe geçti ve kendi modelini giderek daha az projelendiriyor. Diğer bölgesel kuruluşlarla iş birliği iyi bir şeydir ve bu teşvik edilmelidir ancak kendi modelini dayatmak kötü bir şeydir. Peki AB'ye ne olacak? Özellikle krize ilk tepkisi nedeniyle kesinlikle zarar gördü. Brexit ve İtalya'ya yardım etmemesinden sonra İtalya bir anlamda ayrıştı ve AB ile farklı hâle geldi. AB, belki haklı gerekçelerle ve bir şekilde anlaşılabilir olduğu için sınırları kapatıyordu ama asıl mesele, AB'nin sembolik olarak psikolojik gerileyişidir. O zaman hepimiz için bir sorun var demektir. Macaristan, Polonya gibi bazı üye ülkeler AB demokratik liberal modeliyle tanımlan-

mak istemiyordu ve bu da başka bir sorundu. Bütün bunlar, bölgeselciliğin karşılaştırmalı çalışmasına da yansıyor. AB model olarak daha az görülecektir ama aynı zamanda bölgesel aktör olarak da kalacaktır. Bunun yanında iklim değişikliği, salgın gibi küresel sorunların çözümünde katkıda bulunacaktır. AB'nin yeni gerçekliğe ve farklı bölgeselcilik anlayışına adapte olacağından çok umutluyum. Umarım AB tekrar bir sıçrama yapar ve başarılı olup hem Avrupa hem de tüm dünya için barışa katkıda bulunabilir. Bu çok içten bir dilek çünkü modelleme yaklaşımını eleştirmeme rağmen genel olarak uygulamaları ve işlevi açısından AB'ye her zaman hayran olmuşumdur.

TRT Akademi: Bölgesel birlik çabalarının temel motivasyonlarından biri, ekonomik entegrasyon ve bugün salgınların ekonomik entegrasyonu da zayıflattığını görüyoruz. Bu bağlamda bölgesel birlik faaliyetlerinin ortak üs-tün iradeye pandemi sırasında aktarılması tartışılacak mı?

Amitav Acharya: Bunu söylemek için çok erken olduğunu düşünüyorum. Yani bölgesel ekonomik entegrasyon aynı anda hem azalıyor hem de yükseliyor. Trump'tan önce birçok bölgesel ön düzenleme, bölgesel ikili ve üç taraflı düzenlemeler var ve Trump, bunları yıkmak istedi. Ama yine de Güney Asya gibi bazı bölgelerin bölgesel planları var. Bu yüzden bekleyeceğiz ve bu planların nasıl işleyeceklerini göreceğiz. Şu anda dünya ekonomisinde muazzam bir belirsizlik var. ABD ve Çin savaşı sürüyor, ABD birçok ülkeyi tehdit ediyor. Bir pandemi de ekonomik büyümeyi baltalıyor. Bu krizin ne kadar uzun ve derin olacağını bilmiyoruz. Bu konuda net bir şey söylemek için henüz çok erken olduğunu düşünüyorum. Birçok insan çok basit bir şekilde sonuçlara varıyor. ABD'de ekonomi oldukça iyi ve Çin de çabucak canlanabilir. Ancak bölgecilikle alakalı şu an ekonomik entegrasyon konusunda belirleyici zorluklar var. İş birliği ve doğal afetler, salgın, iklim değişikliği, nüfus hareketleri ve sağlık, sınır yönetimi gibi diğer alanları da bu

bağlamda saymak gerekiyor. Sadece ekonomik olarak değil, bölgesel entegrasyon hakkında da çok geniş bir bakış açısıyla düşünmeliyiz. Bölgesel entegrasyon artık sadece ekonomi demek değildir. Ekonomi ilk sırada yer alıyor olabilir ama göz ardı edilmemesi gereken başka alanlar da var.

TRT Akademi: Teknolojik gelişmeler sayesinde dünya her zamankinden daha entegre hâle geldi. Bugün bile insanlar pandemiden sonra daha fazla iş gezisi, aile ziyareti veya tatil planı yapıyorlar. Bununla birlikte Covid-19'un kolayca üstesinden gelinemeyeceği açıktır. Günümüzde insanlar, devletlerin sağlık kaydı, vize, başvuru ve pasaport kontrolü isteyeceğini söylüyor. Covid-19 travmasının sağlıklı sınıfın ayrıcalığının ortaya çıkmasına neden olabileceğini düşünüyor musunuz?

Amitav Acharya: Aslına bakarsanız bu kötü bir şey değil. Yani pandemi kesinlikle daha fazla sağlık kontrolüne, karantinaya vb. duruma yol açacak. Sadece ülkeler arasında değil ülkelerin içinde de böyle olacak. Eğer bir iş adamıysanız ve sadece üç gününüzü geçirmek için başka bir ülkeye gidiyorsanız bu durumda on dört gün karantinaya alınmanız gerekir. Hâl böyle olunca da iş seyahatleri sınırlı olacaktır. Bununla yaşamaya alışmak zorundayız. Bunun dışında farklı bir amaçla seyahat eden öğrenci değişimleri veya aile ziyaretleri gibi hareketlilikler için de çok kötü bir etkisi olacak. İnsanlar online konuşmaya alışacak, iş hayatında teknoloji ve otomasyon artacak. Belki dört ya da beş yıl sürecek ama bir yol bulacağız. Turizmin bu durumda çok da sekteye uğrayacağını düşünmüyorum. İnsanların kalabalık şehirlere gitmesi için organizasyonlar yapılacak. Yoğun nüfuslu yerler için bir geliştirilmiş bir model göreceksiniz. New York, Chicago, Los Angeles gibi

Washington D.C gibi şehirler için bu virüsten kurtulmak da çok zor.

TRT Akademi: Salgın nedeniyle, hükümet kabine toplantılarından uluslararası kuruluşların danışma toplantılarına kadar birçok toplantı çevrim içi olarak gerçekleştiriliyor. Uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim sistemi tüm dünyada zorunlu olarak gelişmiştir. Özellikle uzaktan eğitim, finansal imkânları olmayan ve yüksek öğrenme becerisine sahip insanlar için eşit fırsata dönüşmüştür. Bir akademisyen olarak zorunluluktan dolayı kullandığımız bu sistemin hayatımızda kalıcı olacağını düşünüyor musunuz?

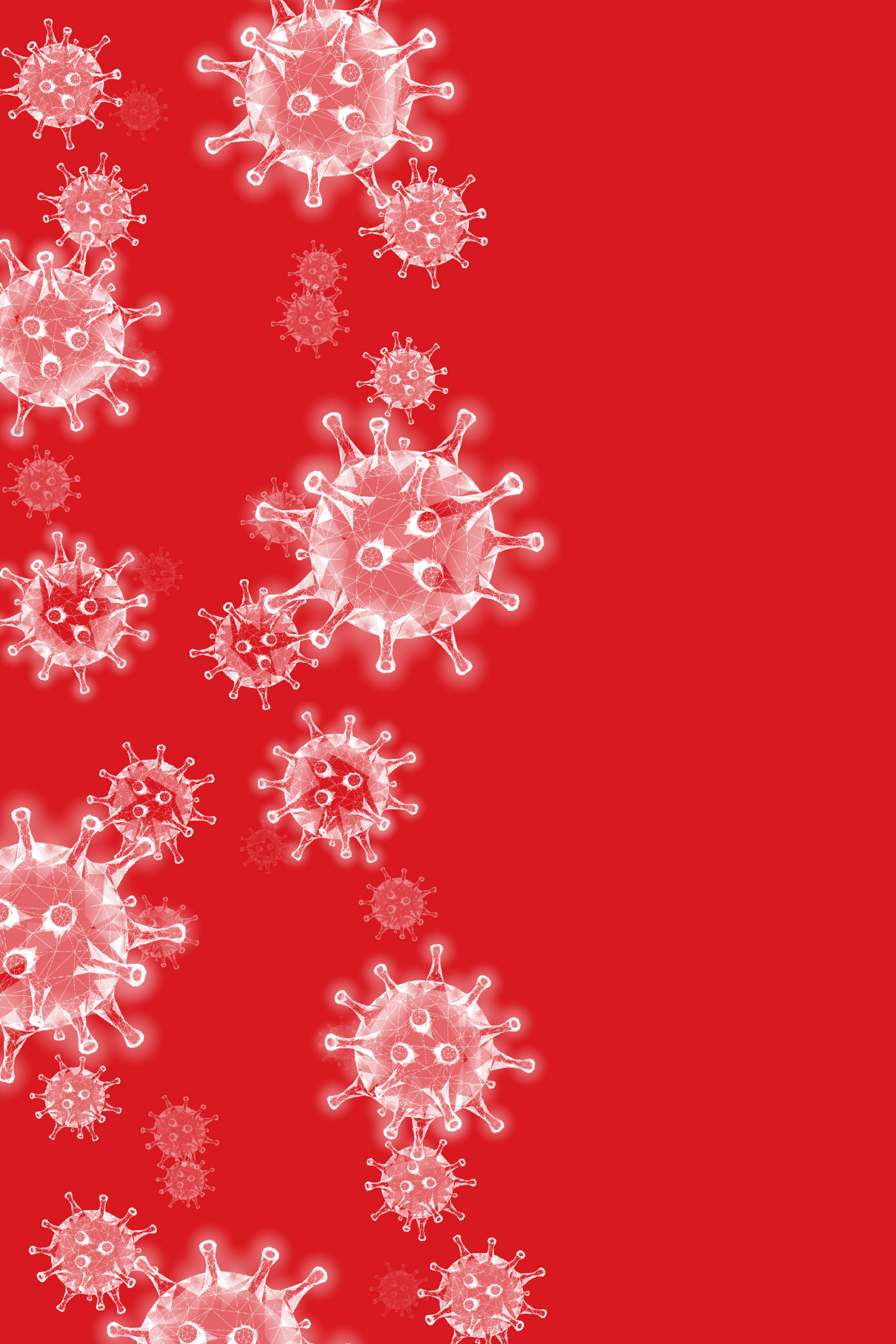
Amitav Acharya: Bazıları zorunlu olacaktır. Bu beklenmedik bir durum değil. Birçok insan çevrim içi dersler alacak, çevrim içi öğrenme bazen yüz yüze öğrenimden geçmektedir. Muhtemelen daha hibrit bir model çıkacak ortaya. İnsanların sınıf ortamı deneyimini tamamen ortadan kaldırmamaları gerektiğini düşünüyorum. Bu arada, çevrim içi öğrenme, çevrim içi eğitim pahalıdır ve yüz yüze öğrenmeyle aynı görülemez. Çevrim içi öğrenme daha pahalıdır çünkü çevrim içi kurslara katılan kişilerin zaten bir işlerinin olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla fiyatlandırma da buna göre yapılmaktadır. Bazı kolejlerin çevrim içi ders ücretleri daha fazladır. Bu durum bir dengeye oturtulabilir çünkü fakir ülkelerde öğrenciler hâlâ eğitim için ücret ödemek zorundalar. Yüz yüze eğitimin büyük bir hayranıyım ama aynı zamanda çevrim içi eğitim deneyimim de var.

TRT Akademi: Kalıcı hâle gelirse fiziksel olarak yerel fakat akademik açıdan küresel, örneğin Batı dışı uluslararası ilişkiler teorisi gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlardan gelen insanlar sayesinde orijinal akademik çalışmaları görebilir miyiz?

Amitav Acharya: Bu söylediğiniz durumun gerçekleşmesi şimdiye kadar bahsettiğimiz etkenlerin ve sonuçların nasıl hissedileceğine bağlıdır. Ortaya çıkacak sonucun teknolojinin verdiklerinden çok farklı olacağını sanmıyorum. Hâlâ aynı şey var. Demek istediğim, dergiler Batılı yazarlar tarafından basılıyor ve Batı fikirleri, Batı teorileri, Avrupa merkezli ve Amerikan merkezli bakış açılarıdır. Bu salgın sebebiyle bunlar ortadan kalkacak ve büyük değişiklikler göreceğiz. Ama bir şey daha kolay olabilir: Video aracılığıyla iletişim kurmak, bir dersi zoom ile görüntülü işlemek mümkün. Eğer bu gerçekleşirse üniversiteler, öğrenciler ve hocalar aynı fikirde olursa bu elbette iyi bir şey. Bu aynı zamanda uluslararası ilişkilere Batı dışı bakış açısını teşvik etmek olacaktır. Konferans görüşmeler açısından bunun nasıl bir formata dönüşeceğini bilmiyorum. Bu, muhtemelen bir dezavantaj olacaktır. Küresel bilginler az sayıda olmalarına rağmen uluslararası derneklerin düzenlediği büyük toplantılara gelebildiler. Hawaii'de bir toplantıyı mart ayında iptal ettik ve bunun gibi tüm konferanslar ertelendi. Bu, küresel bilginlerin fiziksel etkileşimi için iyi bir fırsattır ve şimdilik bu etkileşim çevrim içi olarak mümkündür. Seminer ve konferans salonları dışındaki uluslararası konferanslara ihtiyacımız var. Bu yüzden genellikle küresel bilginlik için bu durum bir olumsuzluktur. Umarım konferanslar yakında geri döner ve umarım ki gelecek yıl normale dönebiliriz.

Dosya Röportaj

Salgın yayıncılığını, yeni iletişim ve yayıncılık formatlarını, psikolojik ve sosyolojik etkilerini, teknolojik boyutuyla birlikte akademi dünyasının önemli isimleriyle konuştuk.

Dosya Röportaj

Salgın İletişimi

Kovid-19 pandemi sürecinin sağlık iletişimi, kriz yayıncılığı, olağanüstü dönemlerde habercilik, dijital iletişim, sosyal mesafe ve felsefi boyutlarını Prof. Dr. Serdar Öztürk, Prof. Dr. Sezai Türk, Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu ve Prof. Dr. Himmet Hülür ile konuştuk.

TRT Akademi: Koronavirüs salgınının Türkiye’de ve dünyada medyanın ürettiği haberler ve kullandığı haber dili üzerine konuşabiliriz. Sağlık iletişimi ve kriz yayıncılığı açısından bu süreci nasıl değerlendirebiliriz?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Pandemi, hemen her ülkede farklı bir seyir izlemekte olduğundan medyanın sürekli bu tür görüntülerle dolması ve tüm haberlerin uluslararası ortamda dolaşması da kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu da aslında insanlarda bir tür hiper gerçeklik duygusu oluşturmakta. İnsanlar bilgisayar oyunları, haberler, sosyal medya gibi soyut dünya ile o kadar çok iç içeler ki gerçeklik duygusunu kaybetmiş gibiler. Gerçeklik duygusunu kaybetmiş gibiler, bu yüzden bir şeyleri daha gerçekmiş gibi hissetmeleri gerekiyor. Dolayısıyla siz ne kadar yayın yaparsanız yapın, onların gerçekten inanabilmeleri biraz zaman alabiliyor. Örneğin 11 Eylül olaylarında insanların çoğu bunun bir şaka ya da oyun olduğunu düşünmüş ve inanmamıştı. Burada da insanlar ilk başta bunun bir şaka veya oyun olduğunu düşünüp inanmamış olabiliyorlar ya da, “Çok fazla önemli değil, gripten bile daha fazla insan ölüyor.” demiş olabi-

lirler ama gerçekten yüzyılların birikimi olan bir şeyi yaşıyoruz belki de. Bu yüzden haberciliğin son derece önemli olduğu, yayıncılığın son derece önemli olduğu bir noktadayız.

Tam da bu noktada bir medya, pandemi ile ilgili ne kadar çok katılımcının öyküsünü ve yaşanmışlık hikâyelerini sunarsa o kadar etkin ve bir o kadar da aydınlatıcı olacaktır diye düşünüyorum. İnsanların (hastaların, doktorların, hemşirelerin, hasta yakınlarının) başlarına gelenlerin ele alındığı medya yayınları her ne kadar zor zamanları ve zor kararları dile getiriyor olsa da oldukça iyiydi diye düşünüyorum. Çünkü insanlarda bir etiketleme ihtiyacı oluyor ister istemez. İçinde yaşanan bir korona vakası var ancak bu son derece soyut bir noktada duruyor.

İnsanlar ise elle tutulup gözle görülebilecek detaylara ihtiyaç duyuyorlar. Yani “Korona” etiketini yapıştırabilecekleri bir şeyleri ya da tanıdık birilerini arıyorlar. Servis edilen fotoğraflar ya da insanların bundan kurtulma hikâyeleri güzel bir şekilde insanların yaralarına merhem oluyor, görünmeyen değil, görünen ve mücadele edilebilecek bir düşmanla savaştıklarını

anlatıyor. Olayı biraz daha somutlaştırma ihtiyacı duyuyorlar. Birer ikişer bu tür konular da gündeme geldiğinde insanlar bunun bir senaryo, bir oyun olmadığını anlayıp tehlikeyi daha farklı bir biçimde kavrayıp buna göre konumlandırabildiler.

Yayıncılar, yayın konusunda güçlüklerle de karşılaştılar. Örneğin, pek çok yayın kuruluşu, normal yayınlarının dışında yayıncılık yapmak zorunda kaldı. Stüdyo programlarının yerini canlı ve çevrim içi toplantı yolu ile gerçekleştirilen yayınlar aldı, bunlar sıcak ve taze haberler olarak hem geleneksel medyada hem de dijital ve sosyal medyada yer buldu.

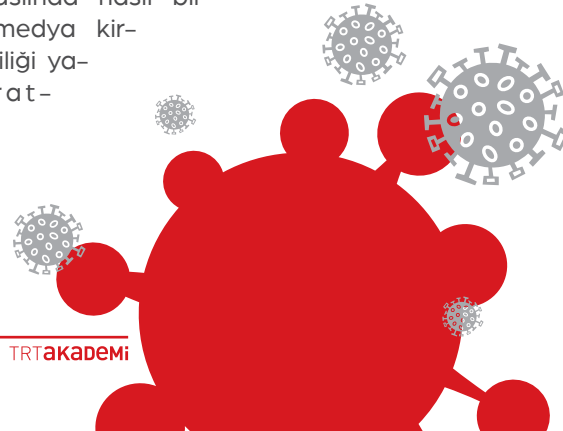
Aslında bu anlamda bu panik ortamından medyanın kazandığını vurgulamakta yarar var. Medya sürekli satıyor, haber sunarken de satıyor, haberlerden bunaların kaçışı da yine bir anlamda medyaya kaçmak oluyor. Film izlemek, dizi izlemek, online bir müze ziyaret etmek, canlı bir konsere katılmak gibi etkinliklerle yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası anlamda hep birlikte medyayı tüketmekteyiz. Bu yüzden, Medya Okuryazarlığına ve her çeşit okuryazarlık eğitimine verilen önem bir kez daha vurgulanmalı.

Ulusal ve uluslararası yayınlarda, haberlerde hemen her ülkede insanların aynı şekilde acı çektiği, aynı şekilde mağdur olduğu vurgulanmakta. İnsanlar ise genelde kime ne diyeceklerini bilemediklerinden bir sessizlik sarmalı içinde gibiler. Ancak bu sessizlikle birlikte insanın kendini ve karşısındaki yeniden keşfetmesi de söz konusu. Bu yüzden, insanlık adına daha yoğun özdeşim gerçekleşmekte olduğunu, bu sessizliğin bir kardeşlik, şeffaflık ve eşitlik anlayışı doğuracağını düşünebiliriz. Uzun zaman kısıtlanmaların so-

nucunda önemli ölçüde yaratıcılığın da ortaya çıkacağını vurgulamak gerekli. Önümüzdeki dönemlerde ev ile ilgili, çalışma şartları ile ilgili, yaşam alanları ile ilgili yeni tasarımların gerçekleşeceği, insanların kendilerine, yaşamlarına, evlerine, yaşam biçimlerine ve yaşam alanlarına bakışlarının farklılaşacağı öngörülebilir.

Olağanüstü hallerin gerek bunalım psikolojisinden doğan gerekse eleştirel bir bakış açısını benimseyen enerjisi ile mizahın ve diğer tüm yaratıcılıkların önünü açtığını da söylemek gerekli. Bunun, özellikle günümüzde olduğu gibi yayıncılığa daha da yaklaşan bir sosyal medya bağlamında olduğunu düşündüğümüzde, bireyselleştirilmiş bir yayıncılık türünden de söz edilmesi gerekiyor. İnternet ve sosyal medya kullanımı açısından Türkiye'nin en aktif ülkeler arasında yer aldığını da unutmamak gerekli. Türkiye'de nüfusun dörtte üçü aktif internet ve sosyal medya kullanıcısı.

Burada da dikkati çeken konu, haber niteliği taşıyan taşımasının, kime ne iletmişiz. Çünkü en yakınlarımızdan aldığımız bilgiler en çok güvendiğimiz bilgilerdir diye düşünmekteyiz. Bu bilgilerin de çoğu şu şekilde başlıyor: "Bir yakınım diyor ki..." ya da "Bir arkadaşımın akrabası diyor ki..." Bu anlatılar bir uçtan bir uca, şifrelenmiş mesajlar aracılığı ile öyle bir yayılabiliyor ki bunları birbirlerine ileten bireyler aslında nasıl bir medya kirliliği yarat-

tıklarının bile bilincinde olmadan bunları dolaştırabiliyorlar. Tüm bu olumsuzluklara izin vermemek adına, olağanüstü durumlarda da medya okuryazarlığının son derece önemli olduğunu vurgulamakta yarar var.

Özetle; felaket görüntüleri, ürkütücü aktarımlar, izleyenleri paniğe sürükleyecek görüntülerden ve yanlış anlaşılabilir her şeyden kaçınılması gerekli. Bu kurala yabancı haber merkezleri pek uymuyor gördüğüm kadarıyla. İtalya'dan, İspanya'dan, Fransa'dan gelen haberlere baktığınızda onların kendi vatandaşlarını bile panik hale getirecekleri şeyler söylediklerini gözlemliyoruz. Bu yüzden ülkemizdeki medyayı değerlendirdiğimizde Türkiye'nin bu süreci gayet iyi yönettiğini de görebiliyoruz.

TRT Akademi: Koronavirüs sayıları ülkemizde ve tüm dünyada her akşam açıklanıyor. Bunu ailece izleyenler de var ve çocuklar da bu sayıları duyuyorlar.

Bunun çocuklara yönelik bir etkisi olacaktır. Çocukları bu süreç nasıl etkiler?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Öncelikle söylemek isterim ki biz her zaman bir "Medya Diyeti" öneriyoruz. Yetişkinler ve çocuklar için. Ama özellikle çocukların ekrandan uzak tutulmalarını öneriyoruz. Ancak, ekranlardan kaçmak artık çok daha zor. Hayatımızın çoğu artık dijital! Böyle bir durumda, ekran kullanımının kontrolden çıkması çok kolay, özellikle de çocuklar açısından.

Çocuklar henüz yetişkin gibi düşüne-mediklerinden çevrelerini algılayma biçimleri de daha çocuksu ve naif düzlemde gerçekleşiyor, neden-sonuç ilişkilerini de çok net kuramıyorlar. Çevrelerinde kötü bir şeyler olduğunu seziyorlar ama bunun adını koymaları ve kendi yaşamlarına konumlandırmaları biraz zaman alabilir. Bu süreçte ailelerin çocuklara destek olmaları gerekir.

Çocukları medyadan uzak tutalım diyoruz, ekranları ancak belli bir denetimle izlemeleri gerektiğini savunuyoruz ama özellikle bu tip felaket haberlerinin sürekli gündemde olduğu zaman diliminde çocukların medyadan uzak tutulması hem çok zor hem de son derece önemli.

Öncelikle elimizde somut olarak neler var, bunlardan söz edilmesi gerekli. Örneğin, bizlere hastalığın çocuklara pek dokunmadığı, daha çok yaşlıları etkilediği söylenmişti. Çocuklar adına hemen sevindik, ancak bu dönemde pek çok çocuğun belki de en sevdiklerini kaybedebileceği ve bundan hayatı boyunca etkilenebileceği gerçeğini unuttuk. Ama çocuklar unutmaz hatta bunu daha derin duyumsar. Çocuk, doğası gereği küçük olabilir ancak içinde bulunduğu durumu ve hemen tüm detayları birden kavrayabilme, sezebilme gücü olan bir varlık olduğu için annesi, babası, büyükanne ve büyükbabası ile ilişkisini kaybedebilme, arkadaşlarını, öğretmenini bir daha görememe tehdidi altında olduğunu kavramak çocuğu üzer. Sevdikleri olmadan nasıl bir yaşam sürebileceğini ise kurgulamayacaktır. Bu da çocukta derin bir kaygı ve endişe oluşturur.

Çocuk anlık yaşamıyor, bu anda biriktirdiği her şeyi tekrar yaşamında kullanacak. Biz normal zamanda bile çocuk okula giderken, ailesinden ayrılırken belki de gözlerinin yaşardığını görebiliyoruz. Çocuk bilmiyor, annesinden tamamen mi kopacak ya da akşama yeniden mi görecek, tamamen sezgileriyle hareket ediyor ve gerçekliği kavramada zorluk çekiyor. Ortada bir ölüm kavramı dolaşıyor, çocuk daha ölümün ne olduğunu konumlandıramamış, yaşamında kimseyi kaybetmemiş ama kaybetmenin ne demek olduğunu da bilmiyor. Biz bunu kolay-

laştırmak için melek oldu, uçtu diyoruz. Burada şöyle bir nokta da var: Çocuk başkalarının öldüğünü görüp elbette üzülecek, ama üzülmeye, empati yapması, kendisini dünyanın öbür ucundaki insanların yerine koyabilmesi de çok güzel. Ancak gerçekçi ve dozunda olmalı. Çocuğun üzülmeye, başkaları adına hiç üzülmeyen bir çocuk olmasından daha iyi. Ama biz yine de çocukların haberlerle karşılaşmamasına ve haberlerin çocukları üzmemesine gayret etmeliyiz.

Çocuğa gerçekçi ve somut bilgilerle yaklaşılması gerekiyor. Risk her zaman var ve çocuğun bu riskten haberdar edilmesi gerekiyor. Aşırı bir korumacılıkla onu durumdan, olaylardan soyutlamak da iyi bir yöntem değil. Çünkü çocuğun sorunları görmesi ve bunlarla yüzleşmesi gerekiyor. Kaçarak, sorunlarla baş etme stratejilerini geliştirme şansımızı da yitirmiş oluruz. Bu dönemde, çocuğa sağlık, hijyen gibi becerilerin kazandırılması gerekiyor çünkü her zaman ellerini yıkaması gerekecek. Çocuklar neden ellerini yıkamaları gerektiğini doğru bir biçimde öğrenebilirlerse bu davranış, yaşamları boyunca onlara eşlik eder ama takıntılı ya da kaygı dolu bir biçimde değil, bilinçli bir biçimde.

Anne babalar uygun olmayan yayınları çocuklarından uzak tutmalı ama yayınlar da bombardıman halinde sanki üstümüze yağıyor. Bu yüzden, çocukların korkutucu bir biçimde ya da panik halinde değil de gerçekçi bir biçimde ve bilinçli olarak aile tarafından da bilgilendirilmeleri gerekli. Yani, dışarı çıkmanın neden yasak olduğunu, elleri neden dezenfekte etmek gerektiği, sokakta oynamanın ne zararlar getirebileceği çocuklara açıklıkla anlatılmalı ve elbette çocukların hassas varlıklar oldukları da unutulmamalı.

Herkes belki farkında olmayabilir ama bundan sonra çocuklar verem aşısı olur gibi belki de hayatları boyunca pandemi aşısı olmak zorunda olacaklar. O yüzden gerçekliği de kavramalarına yardımcı olmalıyız.

Medyanın gündemi belli. Ancak, en azından anne baba olarak çocuğumuzun ve evimizin gündemini kendimiz belirleyebiliriz. Çocukları yaşlarına uygun olmayan görüntülerden uzak tutabiliriz. Buna sesler de dahil edilebilir. Yani gördüğünüz şey, somut bir şeydir, asıl korkulan ise görünmeyendir. Şimdi herkesin evde olduğu bir dönemden geçiyoruz. Bu da beraberinde, "Acaba dışarıda ne oluyor?" sorusunu getiriyor. Dışarıda bizi "ham yapmak" için bekleyen canavarlar olacağını düşünüp kafamızda bir kötü dünya sendromu yaratıyoruz ve içe kapanıyoruz. Bu da son derece tehlikeli. Çocuklara bu durumun geçici bir süreç olduğu ve bir süre sonra her şeyin normale döneceği mutlaka anlatılmalı.

Yine dışarı çıkamadığımız için insanlar medyadan tüm gerçekleri öğrenebileceklerini düşünüyorlar.

Ancak biliyorsunuz, medya yalnızca gerçekleri göstermiyor, manipülasyon üretilen, yalan haber yayılan bir ortamda olduğumuzun da farkında olmamız gerekli. Bu durumda anne babanın çocuğun yanında olarak olup biteni onunla da onun dilinde paylaşması gerekli. Medya yayınlarının hatta haberlerin bile hepsinin gerçek olabileceğini anlatmalıyız.

Ancak bence en önemli şey, tam da yaşamlarında en çok hareketliliğe ihtiyaç duydukları dönemde çocukların fiziksel olarak dışarı çıkmalarının engellenmesi, yaratıcılıklarının engellenmesi anlamına geliyor. Yani, bu durumda anne babaya düşen şey, çocuğun

yaratıcılığını destekleyecek ortamın evin içinde yaratılması. Medya karşısında olmanın getirebileceği edilgenlikten sıyrılarak ona her gün yeni bilgi ve beceri kazandırabilecek etkinlikler sunulması. Her bir çocuğun gelişim dönemine, duygusal ve fiziksel özelliklerine uygun tasarlanmış bu etkinlikleri anne babaları ile birlikte gerçekleştirmelerinden daha iyi ne olabilir? Anne babaları ile yemek yapmak, birlikte kitap okumak, oyun oynamak aslında tüm çocukların özlemine çektiği şeyler diye düşünüyorum. Bu ortamda kardeşlik ilişkileri de son derece önemli, büyük kardeşler daha küçük olanlar için tıpkı anne babaları gibi rol model durumunda. Ortak dinlenebilecek müzikler, muziplikler, şakalar, çocuğun yaşamın devam ettiğine ve olumsuzlukların biteceğine ilişkin inancını pekiştirmeli.

Annenin, babanın çocuğun medya ile karşılaşmasından önce alıp onu karşısına konuşması ve içini rahatlatması, ona eşlik etmesi gerekiyor. Biz karşılaştığımız iletilerin hızı, yoğunluğu ve derinliğinden etkileniyoruz, bu devam ederse gelecekte çocuklar kaygı ve endişe sorunları olan insanlara dönüşebilirler.

TRT Akademi: Medya tarafına düşen nedir?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Medya şu anda çocukları göz ardı etmiş gibi görünüyor. İzlediğim haberleri ve içerikleri şu anda çocuklara uygun görmüyorum. Çocuk, baktığında orada boyundan büyük sayılar görecektir, her gün ölen insanların istatistiklerini görecektir. Gözle göremediği soyut bir düşmanın insanların canını aldığını görecektir ve buna bir anlam veremeyecek. Çocukların henüz hazır olmadıkları düşünce ve kavramlarla karşılaşma-

rının önüne geçilebilir ya da açıklamalar yapılabilir. Kaygı ve endişe içindeki bir çocuğun görmek isteyebileceği en son şey daha kaygılı ve endişeli anne babalar. Öncelikle yetişkinlerin sakin ve dingin olabilmesi gerekiyor. Çocuk, örneğin ortada bir sağlık problemi olduğunu bilirse ve bu durumun tarihte daha önce de birkaç kez tekrarlandığını bilirse içi rahat edecek. Belli bir tarihte her şeyin normale döneceğini bilirse korkularından, kaygılarından arınacak. Özetle söylemek gerekirse çocuk için izlediği her şey, yaşamın modelidir ve çocuk kendini buna uyumlandırmaya çalışır. Ama yanlış şeyler izlerse, yanlış bir modelleme yapar. Örneğin çocuk sürekli kaygı ve endişe dolu iletilerin devindiği bir evde sağlıklı düşünemez, sağlıklı gelişemez. Bu yüzden yetişkinlerin de medya kullanımına dikkat etmeleri gerekiyor.

Anaokulu çocuklarının bazen yetişkinleri eğittiklerine de şahit oluyoruz. Yani çocuk, örneğin dış fırçalamayı öğrenirse evde ailenin diğer üyelerinin de dış fir-

çalamaları gerektiğini ifade edebiliyor. Bu durumda, medya okuryazarlığı eğitim almış çocuklar medyayı bu kadar çok takip etmemeleri gerektiği konusunda yetişkinleri uyarabilir ya da medyanın manipülatif yönleriyle ilgili onları bilgilendirebilir. Elbette işi çocuklara bırakmamak lazım, özellikle bu dönemlerde medyanın çocukları da gözetken bir yayıncılık anlayışı gözetmesini beklemeliyiz. Elbette ailenin de çocuğun elini tutması, gözünün içine bakması, onu anlaması ve çocuğunu medya ile tek başına bırakmaması da son derece önemli.

Burada medyaya düşen en önemli görevlerden biri, çocuklar için de onların ilgisini çekecek yayınlar yapılması, etkinlikler, yarışmalar, bireysel ya da ailesel katılımlarla o kadar zengin bir içerik üretilebilir ki! Medyanın bu noktada farklı bir içerikle çocuğun dikkatini dağıtması, bilgilendirmesi ve bir süreliğine de olsa, çocuğun okuldan da uzak olduğu bu dönemde okulun, arkadaşın, öğretmenin yerine geçebilmesi gerekiyor.

T R T Akademi: Ülkemizdeki medya kuruluşlarını kriz dönemlerinde yayıncılık konusunda nasıl buluyorsunuz?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Büyük bir eksiklik görmüyorum, mesela Kenya'da bir karar alındı, koronavirüs ile ilgili asılsız haber yapanlara verilecek ceza önceden açıklandı. Gereksiz yayınlara karşı dünyanın birçok noktasında yaptırımlar uygulanıyor ve bu, umut verici. Ülkemizde süreç gayet iyi yönetiliyor, haberler net ve anlaşılabilir iletiliyor. Burada yerel, ulusal ve uluslararası medya var. Bu süreçte kim kazandı dersiniz bana kalırsa medya kazandı. İnsanlar medyadan ve onun yarattığı olumsuz gündemden kaçıyorlar ama nereye kaçıyorlar? Yine medyaya kaçıyorlar, dizilere kaçıyorlar, müziklere kaçıyorlar. Medya, bu savaşın galibi ama iyi taraftaki medyanın galip gelmesini istiyoruz.

TRT Akademi: Türkiye ve dünyada vaka sayılarının çok ya da az olmasında medyanın rolünü nasıl görüyorsunuz? Vaka sayısı çok olan ülkelerde medyanın başarısız olduğunu veya tam tersini söyleyebilir miyiz?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Medyanın başarısını ölçmek için bir ölçüt getirmemiz lazım. Medya çok satarsa mı başarılı olacak ya da insanların koronavirüse yakalanmasını azaltırsa mı başarılı olacak? Biz medyayı insanları bilgilendirme aracı olarak görmeliyiz. Medya her toplumda farklı etkiler bıraktı. Her kültür farklı bir medyanın güvenilirliğini gözetiyor olabilir. Örneğin, Almanlar gazetede okumadıkça

inanmayacaklardır, İngilizler BBC'de görmedikçe inanmayacaklardır, Fransızlar radyoda duymadıkça inanmayacaklardır gibi farklı mecralara atfedilen yüksek bir kredi var. Kırsal kesimdeki insanlar medyadan daha az etkileniyor. Bir de sosyal medya var elbette. Yani gazeteye mi, radyoya mı, televizyona mı yoksa birilerinden duydukları, yakınları ile paylaştıkları sosyal medyaya mı daha çok güveniyor insanlar?

Burada da dikkati çeken konu, haber niteliği taşıyan taşımanın, kime ne ilettiğimiz. Çünkü en yakınlarımızdan aldığımız bilgiler en çok güvendiğimiz bilgilerdir diye düşünmekteyiz. Bu bilgilerin de çoğu şu şekilde başlıyor: "Bir yakınım diyor ki... ya da bir arkadaşımın akrabası diyor ki..." Bu anlatılar bir uçtan bir uca, öyle bir yayılabilir ki bunları birbirlerine ileten bireyler aslında nasıl bir medya kirliliği yarattık-

larının bile bilincinde olmadan bunları dolaştırabiliyorlar. Tüm bu olumsuzluklara izin vermemek adına, olağüstü durumlarda da medya okuryazarlığının son derece önemli olduğunu vurgulamakta yarar var.

Ben ülkemizdeki medyanın gerek bilgilendirmeleri gerek uyarıları ile insanlara pandemi konusunda bir bilinç kazandırdığını ve hem bireysel hem de

kurumsal ve sosyal anlamda önlem alınmasına destek olduklarını düşünüyorum. Sokağa çıkma yasağı olmadan, yaşlı vatandaşlar evde kalsın denmeden market raflarının boşalması, belli tüketim ürünlerinin evde kalmak için alınması bunun bir göstergesi. İnsanlar medyayı takip ettiler ve kendilerine göre önlemlerini aldılar. Bu önlemler alınması gereken en iyi önlemler olmamış olabilir. Evde artık herkesin ayrı bir havlusu olmasından tutun da her bireyin kendine ait bir odası olması gerektiğine dair hijyen şartlarıyla ve olanaklarla da bağlantılı bir şey. Medya herkese aynı yayını yapıyor ama, insanlar bu yayınlardan kendi paylarına ne alıyorlar? Bu konu, her zaman tartışılacak bir konudur.

TRT Akademi: Dijital medya, içinde bulunduğumuz olağanüstü dönemin başat faktörü. Sizin düşünceleriniz neler?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Dijital medya konusuna başlarken 20. yüzyıla birlikte bizim "Alarm Edebiyatı" dediğimiz bir konu gündeme gelmeye başladı. Birçok yazar, gelecekle ilgili öngörülerini ortaya koyarken geleceğe yönelik bir korku iklimi yaratacak argümanları önümüze koydu. Bu yüzyıla girerken birçok konuda tartışmalar yapılıyor. Endüstri 4.0 gibi yeni kavramlar tartışılırken bir yandan da "İnsanlık 2.0" diye bir kavram konuldu önümüze, bunun anlamı neydi? İnsanlar yaşamından farklı olarak istatistikî verilere dönüştü. Bireysel bedenlerimiz bilgi teknolojilerinin de etkisi ile biyolojik varlıklardan istatistikî varlıklara dönüştü. Dijital vatandaşlıktan bahsedilmeye başlandı, artık hayatımızın her köşesi yeni teknolojiler ile, yeni medya ile bir anlam kazanmaya başladı. Medyada da büyük değişiklikler meydana gelmeye başladı.

Yeni medyanın getirdiği ciddi anlamda demokratikleşme, etkileşim gibi

faidaları var ve bu sınırsız özgürlük sunuyor. Bu algı, her şeyin söylenebileceğini, doğru veya yanlışın bir kontrol mekanizması ile durdurulamayacağını insanlara gösterdi. Hukukî boşluklar, kaynağın tespit edilmesinin zorluğu, bireysel yayıncılık, zaman ve mekân sınırının olmaması, etkileşim imkânı ve geleneksel medyadan farklı olarak bireysel muhataplık iletişim kavramına yeni şekil vermeye başladı. Bununla beraber biz yeni algı yönetimleri, propaganda teknikleri ve dezenformasyona açık bir alanla karşılaşmış bulunuyoruz.

Biz medya ile ilgili geleneksel ya da dijitalde iki kavram üzerine çok dururuz. Birinci kavram "ölüm ve korku" ikincisi ise "doğum ve cinsellik" olarak karşımıza çıkıyor. Bu iki kavramı reklamcılık, haber, dizi, sinema her alanda görebiliriz, bu iki kavram sihirdir. Bunlarla ilgili mesajlar verildiğinde insanlar bu konulara odaklanırlar ve ortada bir kontrol mekanizması yoksa çok büyük bir tehlike ile karşı karşıyayız demektir.

Biz gözetim kültürü ile birlikte özellikle son zamanlarda sıklıkla kullandığımız "panoptikon" kavramı var. Bu kavram insanların, kendilerini sürekli olarak gözetlendikleri için özgürlüklerini kısıtlamasıdır. Çin'de bunun belirtilerini gördük, Amerika ve İtalya'da gördük. Gelecek ile ilgili dijital iletişimde şunu diyebiliriz, ileride özgürlükten ziyade denetim altında olacağız gibi görünüyor. Daha fazla denetim, daha fazla gözetim ve özgürlük kısıtlaması göreceğiz. Bunun iyi yönleri var, kötü yönleri var ama biz genel anlamda baktığımızda demokrasinin sekteye uğramaması, insanların özgür olmasını istiyoruz.

Ülkemizde son yapılan araştırmalarda insanların %70'i koronavirüsten dolayı korktuklarını belirtiyor. Bunların içinde orta düzey öğrencilerin endişeleri

daha az. Aslında bu endişenin kaynağı medya. Türkiye hem sağlık hem de kriz yönetimi açısından bu dönemde başarılı çalışmalar yapıyor. Biz maalesef özellikle dijital medyaya dayalı korku iklimine bağlı sıkıntılar yaşamaktayız. Burada geleneksel medyanın da çok ciddi manada hataları var. Bu hatalar, özellikle gerçek anlamda uzmanları çıkarıyoruz diye insanların kafalarını karıştırdı. Kimisi virüsü önemsemeyin, kimisi çorba için geçer dedi ve güven ortamını sıkıntıya soktu. Geleneksel medyanın bu durumu, insanları sosyal medyaya itti ve kontrolsüz bilgi aktarımları insanları korkuya sevk etti diyebiliriz.

TRT Akademi: Yeni medya mecraları belki de kontrol edilemez oldukları için bu kadar büyüdü. Bugün ise koronavirüs sürecinde bütün yeni medya mecraları mecburen önlemler aldı. Arama motorlarına veya sosyal medyaya koronavirüs yazdığınızda ilk başta konu ile ilgili reklamlar çıkıyordu ve internetin bu kadar yoğun kullanımı bu mecralar için maddi bir kapı açmıştı. Sonrasında hepsi koronavirüsle ilgili bilgilendirme çalışmaları yaptı ve bu konudaki reklamları durdurdu. Yeni medya mecralarının çalışmalarını samimi buluyor musunuz?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Yeni medya küresel bir alan ve ülkeler bu alana sınır koymakta güçlük çekiyorlar. Bilişim hukuku açısından ülkemiz ve tüm dünya denetim yapmak için faaliyetlerde bulunsalar da mecralar yeterli çalışmayı yapmadı. Biz yeni medya okuryazarlığı konusuna hazır değildik, bu açıdan tüm dünya sınıfta kaldı. Bu olsaydı insanlar konuya hâkim olurlardı ve sıkıntı çekmeden doğru bilgiye ulaşabilirdiler. Yeni medya bütün dünyada bilgileri sürekli olarak sorumluluk anlayışı olmadan, insanların ve çocukların durumunu dikkate almadan en hızlı

şekilde bilgiyi yaymaya çalıştı, önceliği sadece hız oldu. Bununla birlikte o kadar kötü ve korkunç içerikler ürettiler ki bunlar tamamen izlenmek içindi. Sarımsak yerseniz korona olmazsınız dediler. Uzmanlığa dayalı olmayan tamamen yanlış ve çarpıtılmış bilgilerle karşı karşıya kaldık, hâlâ denetim altına alınmış durumda değiliz.

Sosyal medya üzerinden ölüm oranları paylaşılıyor, çeşitli ülkelerden morg görüntüleri herkesin ulaşabileceği durumda. Bu durumda ülkemiz diğer ülkelerden farklı bir durumda. Dedikoduyu engellemenin bir yolu vardır. O da açık ve şeffaf şekilde bilgileri zamanında aktarma. Bu şeffaflık dijital medyanın yıkıcı etkisini engelledi diyebiliriz.

TRT Akademi: Koronavirüs haberlerinde hem yeni medyada hem de saygın yabancı yayın organlarında daha ülkemizde koronavirüs açıklanmadan devamlı ülkemizden fotoğraflar kullanıldı. Ünlü meydanlarımız, havayolu şirketlerimiz veya camilerimiz yıkıcı koronavirüs haberlerinde alakasız şekilde görsel olarak kullanıldı. Burada dijital bir operasyon mu yapıldı sizce?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Dijitalleşmenin bu kadar hızlı olduğu bir dünyada savaşları konvansiyonel göremeyiz. Savaşlar artık dijital mecrada gerçekleşiyor, küresel yeni bir döneme giriyoruz. Tek kutuplu Amerika'ya dayalı bir dünya sisteminden virüsü hızlı bir şekilde durduran Çin'i öne çıkararak yeni alternatif ortaya koyan bir dünya sistemine. Dijitalleşmede son yirmi yılda savaşlar konvansiyonelden buraya, oraya kaydı ve şu anda yabancı TV kanalları veya yeni medyada olumsuz algı yapılmasının altında Türkiye'nin imajını aşağıya çekmek yatmaktadır. Dünyaya yaptığımız yardımlar algımızı olumlu şekilde etkiliyor ve ülkemize olan sempatiyi artırıyor. Bunun so-

nuçlarını yakın zamanda göreceğiz. O fotoğraflar ülke imajımızı olumsuz etkilemek isteyen mecralarca yapılıyor.

TRT Akademi: Yeni medya okuryazarlığı ile ilgili ne söylemek istersiniz?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Bu konu artık bir ihtiyaç değil, zorunluluk ve sadece öğrencilere değil tüm halkımıza lazım. Bu süreçte vatandaş gazeteciliği yapıyoruz ama bunu gerekli makamlar nasıl yapmalı? Kamu spotları ve diğer iletişim çalışmalarıyla insanlara duyurmalı. Dijital vatandaşlık ve benzeri alanlarda bilinçlendirme yapma amaçlı ya da öğretme amaçlı, insanlara gerekirse sertifikasyon programları yapılmalı ve bu işlerin doğru yapılması sağlanmalı.

TRT Akademi: Yeni medyada yalnızlığı öven sözler paylaşılır, şiirler yazılır. İnsanlar eve kapandı ve insanlara övgüyle bahsettiğimiz yalnızlığa kavuştuk ama bu sefer de bundan sıkıldık. Bu konu ile ilgili ne diyorsunuz?

Prof. Dr. Himmet Hülür: Üretime ve başarıya endekslenmiş toplumumuzda sanata ve şiire marjinal bir yer düştüğünü söyleyebilirim. Bu açıdan örneğin Heidegger, modern Batı metafiziğinin ve modern teknolojinin açmazlarını eleştirirken varlığı ve dünyada bulunmayı anlamada şiirin de en az bilim kadar değerli olduğunu dile getirir. Şiir bize aslında şimdiye kadarki bilimin, analizleriyle, geliştirdiği bilgiyle sunmadığı belki başka bir kapı aralamaktadır. İçinde yaşadığımız bu olağan dışı gerçekliği şiir bize belki de herhangi bir bilimsel bilgiden ve analizden daha fazla anlaşılır kılmaktadır. Heidegger, teknolojinin hayatımızı kuşatması karşısında şiirin önemini Hölderlin'in, "Şairane barınır insan dünyada." şeklindeki deyişi üzerinden yorumlar. Teknoloji, yaşantıyı çerçevelediği ve bu şairaneliği sıkıntıya soktuğu için bir tehlike durumuna işaret etmektedir. Bilimsel analizler; yaşantımızı, dünyayı ve nesnelere rasyonel olarak ölçülebilir ve hesaplanabilir boyutlara indirgemektedir. En temelde sanat, özel olarak şiir, dünyada bulunmanın ölçülebilir ve hesaplan-

bilir boyutlara indirgenemez olduğunu görebileceğimiz alanlardır. Yaşam biçimimiz de bu ölçülebilir ve hesaplanabilir kriterlerine göre oluşmaktadır. İsmet Özel'in şiirindeki "kovulduk ölümün geniş resimlerinden, efsanelerden kovulduk" sözü de "laboratuvarda çalışanlara sorarsanız ruhum sahte" sözü de yaşantımızın tekdüzeleşen ve tatsızlaşan bu yönünü dile getirmektedir. Şiiri, sadece şairlerin bir uzmanlık ürünü olarak görmek yerine, bir düşünme ve yaşam anlayışı olarak algıladığımızda daha geniş kapsamlı bir bakış açısından hareket etmiş oluruz. Bu açıdan, Weber'in bir kavramıyla ifade edersek bugünkü büyüü bozulmuş dünyada, rasyonel ve hesapçı toplumda sanatsal ve şiirsel düşünme biçimi sadece boş zaman etkinliği olabilir. Ancak boş zaman zaten yaşantımızın asli bir parçası olmadığı anlamına gelir.

Burada esaslı bir soru, sanat ve şiirle bu ilginin koronavirüs salgınıyla ilişkisi nedir? Koronavirüs salgını, mevcut biçimiyle yaşantımızı hedef almıştır ve bu da ancak bugünkü gibi bir kapatılma, küresel bir kapatılma anında sanat ve şiirin gerçek değerini anlamaya zaman bulabileceğimiz bir yaşam biçimidir. Ancak, bu anormallik hâlinin ötesinde, normalleşme ya da 'yeni normalleşme' zamanında temel yaşam değerlerimizin ne olacağı sorusu daha önceliklidir. Bu faslı, şiirselliği ihmal etmeden bağlayacak olursak koronavirüs salgınının temel nedeni, küresel kapanma öncesi normallik biçiminin teknolojik gerçekliğinin şiiri bir kenara itmesidir diyebiliriz. Salgının sonuçlarının neler getireceğini yorumlayan birçoklarının söylediklerine baktığımızda yaşantının 'yeni normallik' biçiminin aliecele eski normallik üzerinden oluşturma çabasının ön plana çıktığını görüyoruz. Oysaki yaşadığımız küresel kapanma, yaşantımızı biçimlendiren temel değerlerimizi sorgulamamız ve gözden geçirmemiz ge-

rektiğini her şeyden daha fazla göstermektedir. Yaşantımızın sanat ve şiirle ilişkisi hususunda böyle bir düşünceyle koronavirüs salgını ve kapanmasının tarihsel ve toplumsal önemini ele almaya başlayabiliriz.

TRT Akademi: Salgının bu noktaya nasıl geldiği ve sosyolojik olarak salgınla ilgili temel sorunun ne olduğu konusunda bir değerlendirme yapar mısınız?

Prof. Dr. Himmet Hülür: Koronavirüsün küresel düzeyde nasıl etkili olduğunu anlamak için öncelikle içinde yaşadığımız küresel uygarlığın temel değerlerini göz önünde bulundurmamız gerekir. Sanayi toplumu ya da kapitalist toplum, el aracılığıyla doğayı talan etmiş, insanlığın binyıllardır inşa ettiği yaşam biçimlerinin temellerini sarsmıştır. Benmerkezliğin sınır tanımaz yükselişı sadece insanlar arasındaki ilişkileri dönüştürmekle kalmamış, insanla doğa arasındaki karşılıklı ve simetrik ilişkileri de ortadan kaldırmıştır. Bu süreçte bilim ve teknoloji doğa ve insanın sürekli manipüle edilmesinin araçları olarak kullanılmıştır. İnsanı, özgürlüğü pahasına teknolojiye ve tüketime bağımlı yapmak için her türlü manipölasyon denenmiştir. Bu bağlamda koronavirüs, küresel tekno-bilimsel uygarlığımızı kendine özgü yolla ifşa eden bir kitle medyası aracı olarak rol oynamaktadır. Koronavirüs, duyuyla algılanmadan, hedefine aniden ulaşarak, alışlagelmiş yaşam ve eylem biçimini şaşkına çevirerek, küresel-kitleysel bir seferberlik yaratarak uygarlığımız hakkında net bir mesaj vermektedir: Beni bulmak istiyorsan kendinde, ellerinle cisimleştirdiğin benmerkezli yaşam biçiminde ara, yüzyıllardır doğayı talan eden hoyrat elinle görüş, nefes alış, koklayış ve söyleyişini kirlen kendinsin! Koronavirüs salgını, insanla doğa arasındaki ilişkinin kirlenmesinin

doğal sayılabilecek bir sonucudur. Bu anlamda koronovirüs salgını, uygarlığımızın çok şiddetli bir eleştirisi olarak işlev görmektedir. Küresel salgın, görmek istemediğimiz benmerkezciliğin ağır yıkımını adeta büyük bir gösteriyle, benliği sosyo-fiziksel ilişki alanlarından uzaklaştırarak, sokakları, cadde-leri, mekânları boşaltıp ıssızlaştırarak, benliği et ve kemik sınırları içine sıkıştırarak göstermektedir. Ezcümle, küresel salgının bize gösterdiği gerçek şudur: Mevcut gerçekliğimizle yüz yüze gelmekten sakındığımız için eve kapandık ve sokağa çıkmaz hale geldik.

Her şeyden önce bu küresel sağlık krizi koronovirüs salgını, bize kent merkezli küresel tüketimci yaşam ve kültür biçiminin bir krizini göstermektedir. Bu tür bir kriz her zaman muhtemeldi ve bu salgının önüne geçildikten sonra da muhtemel olmaya devam edecektir. Çünkü bu tür bir salgının küresel ölçekte yayılma imkânı tam da bugünkü küresel ölçekteki yaşam biçiminin kendisidir. Eskiden de salgınlar oldu ama bunlar hiçbir zaman mevcut salgın gibi tüm yerküreyi, tüm insanlığı etkisi altına alamadı. Çünkü yaşam tarzları arasındaki farklılıklar hâlâ varlığını sürdürüyordu. İnsanlık tarihinde Nuh tufanı dışında bugüne kadar tüm insanlığı bu denli etkisi altına alan başka bir olağan dışı vakanın söz konusu edilemeyeceğini söyleyebiliriz. Bu anlamda bu salgın, tüm yerküreyi ve tüm insanlığı etkilemesi açısından, daha önceki herhangi bir salgından ve her iki dünya savaşından çok daha fazla küresellik kazanmıştır. Yayılım ölçüsü açısından daha önceki salgınlar, savaşlar ve olaylar bu salgınla karşılaştırıldığında sınırlı kalmışlardır. Çünkü kent merkezli yaşam biçimi bugün dünyanın her yerinde eskisinden çok daha fazla egemendir. Virüs salgını mevcut yaşam biçimiyle insanlığı hazırlıksız yakalamıştır, ancak mevcut küresel yaşam

gerçekliği bu salgına imkân sağlamıştır. Bu yaşam ve kültür biçimi aynı şekilde devam ettiği sürece benzer salgınlar insanlığı küresel düzeyde sarsmayı sürdürecektir.

Bu açıdan salgının bu denli etkili olmasının nasıl mümkün olduğuna, bu noktaya nasıl gelindiğiyle ilgili tarihsel bir değerlendirme yapma gereği duymaktayım. Aydınlanma, insanlık tarihinde temel bir dönüm noktasıdır. Aydınlanma devrimi, akıl ve özgürlük temelli yeni bir insanlığın başlangıcını müjdeliyordu. En temelde aydınlanma, biçimsel akıl ve bu akla dayalı bilginin insanlığı geleneklerin baskılarından kurtaran bir açılım olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Bu akıl ve özgürlük, bir taraftan geleneğin ve otoritenin egemenliğinden kurtuluşa, diğer taraftan insanın doğa üzerindeki hâkimiyetine işaret ediyordu. Öncelikle Kant ve Descartes'te öznenin kendisini keşfetmesi, hümanizmin yeni felsefi temelleri olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre, düşünün varlık olarak insan öznedir ve bu fikir üzerinde özgürlük anlayışı temellenmiştir. İnsanla doğa arasındaki ilişki bu anlayış çerçevesinde kendisini göstermiş, düşünen ve bilen öznenin tüm doğa üzerindeki egemenliğinin yolu açılmıştır. İnsanla doğa arasında, bilenle bilinen arasında ortaya çıkan bu karşıtlık ya da Kartezyen düalizm olarak kavranan bu ilişki, modern insanın doğa üzerindeki üstünlüğünün felsefi temelleri olarak kendisini göstermiştir.

Aydınlanma devriminin insanı otoritenin egemenliğinden kurtarma vadedi, özneyi kendinden menkul bir varlık olarak tasarlaması, yani sözünü ettiği-
miz bu Kartezyen düalizm düşüncesi, yakın zamanlara kadar tüm dünyada hâkim düşünce olmayı sürdürse de belirli eleştirileri üzerine çekmiştir. Bu eleştiriler arasında J.J. Rousseau ve F.Nietzsche'ninkinin en önde olduğu-

nu düşünmekteyim. Rousseau, özellikle insanın doğadan uzaklaşmasının kendisini büsbütün yabancılaşmış ve özgürlüğünden uzaklaşmış bir toplumla baş başa bıraktığının altını çizmiştir. Nietzsche ise aydınlanmanın otoriteye bir başkaldırı olduğu düşüncesini kapsamlı şekilde eleştirmiş ve geleneğin egemenliğinden kurtarma vaadinin hiç de iddia edildiği gibi olmadığını, bu vaadin tersine kendisinin otoriter bir ton taşıdığını işlemiştir. Aydınlanmanın sözünü ettiği özne ve özgürlük ideallerinin tümüyle bir kurguya dayandırıldığı ve yeni bir otorite biçiminin ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Aydınlanma düşüncesinin yanında 18. yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimiyle birlikte dünya kent merkezli yeni bir toplumun gelişim sürecine tanık oldu. Aslında aydınlanmayla birlikte düşünsel düzeyde ortaya konulan fikirlerin sanayi devrimiyle birlikte toplumsal yaşamda cisimleşmeye başladığını söyleyebiliriz. Sanayi devriminin toplumda yarattığı değişimleri Karl Marx; sömürü, metalaşma, yabancılaşma ve fetişizm kavramlarıyla ortaya koydu. Kent merkezlerinde ortaya çıkan kitlesel üretim ve insani sefaletin altını çizdi. İnsanın adeta bir metaya ve makineye indirgenmesi sürecini eleştirel analizlerle ele aldı. Sanayinin imkânlarıyla ortaya çıkan bu kapitalist toplum bireysel çıkarın egemen olduğu bir toplumdur. Marx'a göre, eski sınıflı toplumlardan farklı olarak bu sefer egemen sınıf, teknolojik imkânlardan yararlanarak diğer sınıflar üzerinde ezici üstünlüğünü sürdürmekteydi.

Yine bugünkü toplumsal yaşamın temellerini, yani modern toplumun ortaya çıkışını anlamamıza katkıda bulunan önemli bir sosyolog Max Weber'dir. Weber'in modern toplum tasvirinde dünyevileşme ya da büyü bozumu, biçimsel rasyonelleşme ve bürokratikleşme en önemli yere sahiptir. Bu yeni toplum, Max Weber açısından biçimsel

ya da araçsal rasyonelleşme temelinde örgütlenen bir toplumdur. Bunun anlamı, biçimsel aklın sınır tanımaksızın üretim, başarı ve kazanç koşulsuzdur. Kapitalizmi karakterize eden rasyonel sermaye biriktirme, önceleri dini olarak güdülen de kapitalizm zamanla değer tanımaz bir karakter kazanmıştır. Bu açıdan rasyonel sermaye birikiminin getirdiği büyü bozulmuş, ruhsuz dünya, bürokrasinin ve değer tanımazlığın dünyasıdır. Başlangıçta ekonomik ve politik kurumlar üzerinde etkili olan bu rasyonelleşme süreci, zamanla toplumsal yaşamı ve insan ilişkilerini de kuşatmaya başladı. Doğa ve insan ilişkileri rasyonel amaçlar dışında bir anlam ifade etmemeye başladı. Böylece yaşamak için üretmeyi amaçlayan insan, sonuçta değerlerini kaybederek üretimin bir aracı haline geldi. Bu gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri, dünya genelinde tek bir yaşam tarzının hâkim kılınmasıydı. Buna, Herbert Marcuse'un ifadesiyle 'tek boyutlu toplumun küreselleşmesi' diyebiliriz. Tek boyutlu toplumun yalancıkandan, sanırsal bir özgürlük vaadiyle kendisini yeniden ürettiğini, fakat en temelde kitlesel düzeyde tek boyutlu bir gerçeklik yaratan bir toplum olduğunu söyleyebiliriz. Toplumlar sanayi devrimini gerçekleştirdikçe aynı zamanda toplumsal yaşam ve kültür, endüstriyel bir nitelik kazandı ve yerküre üzerinde yaşam tarzları ve kültür kalıpları da bu şekilde dönüşerek küresel bir toplum ortaya çıktı.

TRT Akademi: Son dönemlerdeki teknolojik gelişmeler bu süreçleri nasıl etkiledi?

Prof. Dr. Himmət Hülür: Günümüzde endüstri devriminin yol açtığı toplumsal gerçeklik büyük ölçüde varlığını sürdürmesine karşın 20. yüzyılın son yıllarından itibaren ortaya çıkan iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte gelen devrim, bütün bu süreçlere

başka bir boyut ekledi. Kendisinden önceki yaşam tarzlarını tekrar altüst etti. Altüst edilmiş olan yaşam tarzları bir kez daha altüst oldu diyebiliriz. Bu gelişmeler; iletişim devrimi, elektronik devrimi, enformasyon devrimi, post endüstriyel devrim olarak kavranmaktadır, fakat bu sürecin kendisinden önce olan yaşam tarzlarını bu kez tüm dünyada, yerkürenin her yerinde kısa zamanda altüst eden bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu devrim aynı zamanda küresel düzeyde yeni bir kültür ve iletişim akışının önünü açtı. Koronavirüs salgını her şeyden önce bu küresel akışa meydan okumakta, onu tehdit etmektedir. Koronavirüs salgını bu küresel akışın, altüst oluşun adeta bir karşı hareketidir. Yani netleştirerek söylersek koronavirüs salgınının, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki devrimsel gelişmelerin daha da ileri düzeyde küreselleştirdiği dünyamıza aslında karşı akışla, karşı hareketle eşlik ettiğini, madalyonun öteki yüzü olduğunu söyleyebiliriz. Şu ana kadar insanlığın bu şekilde enformasyon devrimiyle, mikro-elektronik devrimle birlikte yeniden ve eşzamanlı olarak daha fazla küreselleşmesinin salgının çok daha etkili bir şekilde küresel olarak gerçekleşmesine yol açtığını söyleyebiliriz. Salgın teknolojik küreselleşmeye eşdeğer bir karşı küreselleşme hareketini gerçekleştirdi. Sınırları kaldıran ve yerküre üzerinde yayılan yaşam biçimine, onu daraltarak ve eve kapatarak karşılık verdi. Endüstriyel üretim biçiminin geçici bir mekân, bekleme veya lobi haline getirdiği ev, bir korunma alanı, koronavirüsle savaşın bir siperi haline geldi. Son dönemde enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler evin endüstriyel niteliğini kısmen değiştirmiş, bunun sonucunda eve kapanma imkânını arttırmıştır. Ancak bu kapanma bir anormallik durumu olduğu için ev, mesafeli sosyal ilişkilerin ve sanal gerçekliğin kurulduğu anormal

bir mekân olarak yeni bir anlam daha kazanmış, normal ve anormalin yeni etkileşimleri açısından sıra dışı bir deneyim alanı olarak ortaya çıkmıştır.

TRT Akademi: Alışlagelmiş yaşam biçimi dikkate alındığında virüs salgını bireysel ve toplumsal yaşantıyı nasıl değiştirecek?

Prof. Dr. Himmet Hülür: İnsanın doğayı hunharca sömürmesiyle küresel düzeyde yabancılaşmış bir risk toplumu ile karşı karşıyayız. Bu anlamda koronavirüs salgını, şimdiye kadar görmediğimiz ölçüde bir risk durumunu meydana getirmiştir. Sahip olduğumuz yaşam tarzı nedeniyle bu salgının yarattığı sorunların önüne geçilmesinin çok zor olduğunu söyleyebiliriz. Hem bu yaşam tarzımızı korumamız hem de bu tür salgınlara karşı bağımsız olmamız mümkün görünmüyor. Bu yaşam tarzı sabit kalarak yeni bir normalleşme gerçekleştirilse bile bunun her zaman çok kırılgan bir tarafı olacaktır. Koronavirüs salgını, yaşantımızı bu tür risklere karşı yeniden düşünmek ve biçimlendirmek için kuşkusuz eşsiz bir tecrübe olacaktır. Fakat salgın öncesindeki konvansiyonel yaşam kalıpları üzerinden yeni normalleşmeler düşünülmesi bu tür risklere her zaman açık olmak demektir. Bu yeni normalleşme anlayışlarının şimdiden mesafe kavramına odaklandığı görülmektedir. Ancak bu mesafe fikrinin yerleşik ekonomik sermaye ve tüketim kalıplarıyla olduğu kadar yerleşik sosyo-politik ve kültürel sermayeyle ne kadar uyumlu olacağı önemli bir sorundur.

Koronavirüs salgınının tam da küresel kent toplumunu ve tüketimci kapitalist kültürü hedef aldığını görmekteyiz. Bu salgın; belirli algoritmalara, formüllere, kurallara ve beklentilere dayalı yaşam biçimimizi altüst etmiş durumda. Kent toplumundaki yaşam biçimimiz teknolojinin hâkimiyetine ve buna bağlı

olarak belirli öngörülerle şekillenmektedir, fakat virüs mevcut teknolojik imkânların ötesinde bir güce sahip. Bu olağan dışı koşulları elbette yine de tekno-bilimsel imkânlarla atlatmak mümkündür fakat bu salgından kurtulmanın kalıcı bir çözüm olmayacağı da açıktır. Çünkü mevcut haliyle teknolojik imkânların getirdiği çözümler başka bir salgın ve başka bir risk ta-

rafından etkisizleştirilebilir. Bu nedenle tek boyutlu ilerleme ve doğayı öznel çıkarlar için topyekûn dönüştürmeyi ve talan etmeyi kapsayan teknolojiye ilişkin hâkim tutumun esaslı bir sorgulamaya tabi tutulması büyük önem taşımaktadır. Bugünkü salgınla ilişkili olarak virüsün biyolojik bir silah olmadığını varsayarsak virüse karşı yürütülen stratejik savaş karşısında virüsün

de kendi doğal biyopolitik stratejisinin olduğu söylenebilir. Yani örneğin virüse aşı bulunduğunda, mutasyon geçirerek başka bir formda yine ortaya çıkabilecektir. Bunun yanında gerek bu pandemi sürecinde gerekse sonrasında sağlık yetkilileri ve medyanın ciddi bir işlevi ön plana çıkmaktadır. Bu görev özellikle kitlesel şok ve şaşkınlığın giderilmesi ve yeni normalleşme biçimlerinin kitlesel düzeyde benimsenmesine yöneliktir. Çünkü daha önce bu kadar küresel ve küresel bir salgınla karşılaşmadığı için insanların bu sürece nasıl tepki vereceğini kestirmek çok güçtür. Böyle bir durumda insanlar medyadan ya da sağlık yöneticilerinden gelecek haberleri merakla beklemektedir. Buna karşın salgının ne kadar süreceği ve bununla ilişkili ne sıklıkta önlemler alınacağı ve insanların bu önlemlere nasıl tepki verecekleri konusunda maalesef tecrübelerimiz bize yeterince ışık tutmuyor.

Koronavirüs salgını alışageldiğimiz küresel kapitalist hayat tarzını altüst etmektedir. Bu süreçte kamu yöneticileri doğal olarak bilim insanlarından yardım alarak süreci en az kayıpla atlattırıyorlar. Fakat bu salgında Türkiye'ye özgü bir sorun olmadığı gibi çözüm de olmadığı söylenebilir. Bu anlamda bilimin de bu şoktan nasibini aldığına tanık oluyoruz. Çünkü çoğu zaman bilimi bir doğruluk arayışı olarak gördüğümüz halde bilim, bu idealden ya da benzer bir insanlığın ortak ideal için çalışmaktan çok kapitalizmin ve küresel tüketim toplumunun yararına çalışıyor. Bugün sağlık bilimi ve tıbbın kapitalist işletme mantığının kısılcasına her zamankinden daha fazla alındığını görmekteyiz. Virüs salgını, savaş, deprem ve sel gibi felaketlerle gelen riskler ve şoklar bu sisteminin ne kadar kırılgan olduğunu gösteriyor. Her şeyin kaydedildiği ve tekno-bilimsel yollarla denetim altına alındığı günümüzde bi-

linemez, fark edilemez ve kontrol edilemez oluşuyla virüs salgınının bilimin şimdiye kadarki hedeflerinin insanlığın hedeflerinden veya ortak akıldan ne kadar saptığını gösteriyor.

TRT Akademi: Mevcut yaşam tarzı içinde kalıcı bir çözüm bulunarak bu tür risklerin önüne geçilemez mi?

Prof. Dr. Himmet Hüür: Virüs salgını, standartlaşmış tüketimci kapitalizmin olduğu kadar buna hizmet eden hâkim bilimsel bakış açısının bir süreliğine de olsa şaşkınlığına yol açmıştır. Tüketimci kapitalizm; varlığını, bedeni ticarileştirerek sürdürüyor. Burada bankalar kredi imkânlarını açarak mevcut tüketimci hayat tarzını korumaya dönük bir refleks gösterdi. Günümüzde hâkim olan tüketimci kapitalizm, varlığını her şeyden çok bedenin ticarileştirilmesi vasıtasıyla sürdürmektedir. Küresel vatandaşların sağlığı ve özgürlüğü bu açıdan bir değere sahiptir. Özgür ve sağlıklı bireyler, istenen iyi müşteriler olarak görülmektedir. İşte burada kendisi de ölümcül ve sakatlayıcı olan koronavirüs salgını; bu egemen düşünce biçiminin sağlıksızlığını, sakatlığını ve kırılganlığını gösterdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu sorunların arkasında bugünkü bilim teknoloji anlayışı ve insanla doğa arasında insanın mutlak egemenliğini amaçlayan mevcut ilişki biçimi bulunmaktadır. Bu sorunların kalıcı olarak üstesinden gelmek için bilginin, yaşam biçimimizin ve bedenimizin temellerini oluşturan ilkelerin esaslı bir sorgulamadan geçirilmesi gerekir. Bu da bugünden yarına gerçekleştirilecek bir çözüm olarak görünmüyor. Mevcut yaşam biçimiyle bugün koronavirüse bir çözüm bulunsa bile bu kalıcı bir çözüm olamayacak. Benzer ve başka riskler hayatımızı tehdit etmeye devam edecek, asıl ve kalıcı sorun varlığını sürdürecektir. Küresel yaşam biçiminin yabancılaştırıcı yapısı,

yarın başka konularda başka sorunların koronavirüs gibi 'can alıcı' hale gelebilmesine imkân verebilmektedir.

Bu olağan dışı zamanlarda postmodern toplumun geldiği noktayı ve açmazları hesaba katarsak insanlarda devamlı artan oranda baş gösteren sağlık endişesinin beraberinde kendi hayatları üzerindeki kontrolü ve özerk gücü yitirmelerini getirdiğini söyleyebiliriz. Sağlığın en temel ihtiyaç olduğu bir durumda ontolojik kaygılardan dolayı etik, hukuk ve kişisel özgürlükler gibi hayatın incelmış sosyo-kültürel yanları anlamlarını yitirebilmektedir. Öte yandan böylesi durumlarda sanılanın aksine insanların ekonomik ihtiyaçlarının yanında sarsılmaz bir adalet duygusu içinde yaşadıklarını ve yanlarında birilerinin olduğunu hissetmelerinin de duygular sosyolojisi açısından önem arz ettiğini söylemek gerekir. Öyle ki İtalya'nın başlangıçta AB ülkelerinin kendilerine yardım etmedikleri duygusu içine girmeleri bu anlamda önemli bir detaydır. Öte yandan bu tip zamanlarda hukukun ve devletin kapsayıcı ve istikrarlı bir çizgide rolünü yerine getirmesi de toplumda doğabilecek istisnai ve keyfi güçlerin ortaya çıkmasını engelleyecektir. Söz gelimi Brezilya'da mafyanın kendi başına hareket ederek olağanüstü hâl ilanına karar verdiği bilinmektedir. Yine İtalya'nın belirli bölgelerinde mafyanın halka yönelik yardımlarda bulunduğu söylenmektedir. Her ne kadar bu tip girişimler toplumun sağduyusunda sempatik bir yer edinse de uzun vadede bu tip olayların olumsuz başka sonuçlara da yol açabileceği unutulmamalıdır.

Küresel kent toplumunun alıştığı kitle kültürünün yarattığı özgürlük duygusunun alınacak sert önlemlerle engellenmesi, sorunları ancak geçici olarak önleyebilir. Tekrarlarsak günümüzde sağlık daha çok satıcı-müşteri ilişkisi

mantığıyla kavranmakta, sağlık sorunları bu şekilde cisimleşmektedir. Koronavirüs salgını bu mantığın terk edilmesi gerektiğini gösteriyor. Bu anlamda, "Bir musibet, bin nasihatten daha iyidir." atasözünün ifade ettiği gibi, salgın sorununun, her şeyden çok egemen bilim ve sağlık kavrayışıyla ilgili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Küresel kent toplumunun yaşadığı bu şok ve çaresizlik insanların alışık olduğu standartlaşmış yaşam biçiminin temellerini sarsan bir şoktur. İspanyol gribi salgınından sonra dünyanın böyle geniş çaplı bir salgınla karşı karşıya kalması, bilimsel çalışmaların ve teknolojik gelişmelerin hedeflerinin gözden geçirilmesini gerekli kılıyor. Gelişen teknolojiye ve bilime rağmen ciddi bir salgın durumunda insanların alışık olduğu düzenin sarsılması; sağlık, güvenlik ve risk sorunlarının çözülmediğini, aksine her geçen gün daha da arttığını gösteriyor.

Özetle, bugün, "Dünya 5'ten büyüktür." şeklindeki fikrin politik anlamda dünyadaki eşitsizlikleri ve haksızlıkları dile getirdiği gibi, yaşam biçiminin standartlaşması ve yabancılaşması açısından, insanlığın mevcut kent merkezli uygarlıktan daha büyük olduğunu en azından bir temenni olarak dile getirebiliriz. Bugünkü insanlığın kent merkezli, tüketimci ve benmerkezli uygarlığının, insanı tek boyutlu bir yaşam ve kültür biçimine sıkıştırmasını, tarih ve antropolojinin bize gösterdiği yaşam ve kültür çeşitliliği açısından dikkate aldığımızda aslında insanın bu tekdüzelığe pek de müstehak olmadığını söyleyebiliriz.

TRT Akademi: Koronavirüs sürecinin felsefi boyutu ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

Prof. Dr. Serdar Öztürk: Milyonlarca yıl önce dinazorlar yaşamaktaydı, dinazorlar kendilerini dünyanın efendisi sanıyorlardı. Bu ne zamana kadar sürdü? Dışarıdan bir kaos gelene kadar. Antik Yunan'da önce "kaos" vardı derler ve bunu boşluk veya yarık olarak tanımlarlar. Kaos sadece başlangıçta yoktur, her daim devam eder. Dinazorlar durumunda göktaşı gelir, onu kaos olarak düşünebilirsiniz. Nihayetinde göktaşı dünyaya çarpar. Dünya ile Güneş arasında oluşan bulutlar nedeniyle dinazorlar dünya sahnesinden kaybolur. Dinazorların öngöremedikleri şey, dışarıdan gelen kaostur. Yani her an başımıza bir şeyler gelebilir.

Kaos kavramı bizim için önemli, çünkü kaosun içine virüsü de koyabilirsiniz, başka bir problemi de koyabilirsiniz. Bir sorun dersiniz, bir arıza dersiniz bu başımıza gelir. Bizim başımıza geldiğinde temel korku saikimiz nedir? Ölüm. Ölüm, filozofların da çoğunun söylediği gibi insanın başına gelen en derin ve en gerçek hakikattir. Kaygı ise daha varoluşsal bir boyuta işaret eder, nesnesi yoktur. Ölüm hem korkuyu hem de kaygıyı içeren bir hakikattir. Nihayetinde böyle bir duygulanım içerisine giriyorsanız yani ölüm karşısındaki korku ve kaygı, işte buna yanıt vermeniz gerekiyor. Bu yanıtı biz üç cepheden veriyoruz, diyor filozof Gilles Deleuze. Birisi bilimdir ve kendi cephesinden kaosa denklemler ve fonksiyonlarla yanıt verir. Çünkü bildiği şey budur, sayılardır, denklemlerdir, fonksiyonlardır. Medyada takip ettiğimiz bilim insanları bu cephede neler olduğunu bize anlatıyor. Aşı bulma çalışmaları, ilaç bulma çalışmaları, iyileştirilen hastalar üzerine konuşmalar. Bu bilim insanları da gayet rasyonel ve standart şekilde bize bun-

ları anlatıyorlar. Bir de felsefe vardır. Felsefe, kavramlarla çalışır, kavramsal kişilikler icat eder, bize daha farklı bir dünya sunar. Bilim insanların anlattığı standart bilimsel dili neye dönüştürür? Hayat nedir? Yaşam nedir? Ölüm nedir? Ölümün manası nedir? Böyle derin sorularla bizi düşündürmeye çalışır. Felsefe, bilimsel dilin dışına çıkıp daha non-paradigmatik bir dil haline geliyor. Medyada bu tür insanları, yani felsefecileri yeterince görebildik mi? Bol miktarda bilim insanı gördük ama acaba düşünürler bunun neresindeydi? Üçüncü ayak ise sanattır. André Malraux isimli bir düşünür vardır. "Sanat, ölüme direniştir." der. Sanat, ölüme non-paradigmatik dille direnir. İşlevsel olmayan, fonksiyonel olmayan dille direnir, şiirle direnir, sinema ile direnir, güzel sanatlarla direnir. Anlatılmaz olanı anlatmaya çalışır, bize hissettirir. Hepimiz, Christopher Nolan'ın "Interstellar" filmi izlemiştir. Dikkat edin orada genç ve yaşlı iki bilim insanı var. Bunlar, kendi araçları ile dünyadaki kötü döngüyü bozmak için iyi bir direniş sergiliyor. Fakat o yaşlı bilim insanı, astronomlar uzaya giderken anlatmak istediğini bazen bilimsel olarak anlatamıyor, işte o anda, o sahneyi hatırlayın, şiir devreye giriyor. Anlatılmayan şeyler şiirle ve sanatın kendi sunumları ile anlatılır.

Dışınızda bir kaos veya problem varsa buna yanıtlar geliştirilir, elimizde üç tane yanıt var ve bunlar birbirini destekleyecek tarzda kullanılır. Birisi diğerinden üstün değildir, bizim temel sorumuz hiyerarşik düşünceye alıştığımız için birisini merkeze koyup diğerlerini onun gölgesi haline getirmektir, bu düşünüş problemlidir. Haber kanallarını izleyen bir insan olarak, meselenin elbette felsefi kısmı var ama bunu iletişimden, medyadan koparamazsınız. Haber kanallarında kaosa karşılık bilimin yanında sanat ve felsefe nerede

duruyor? Sorusunu her zaman sordum, soruyorum.

Medya kavramı geniştir, geleneksel ve dijital medyadan bahsediyoruz ama şu anda kullandığımız dilin kendisi de medyadır. Benim dış dünyaya erişebilmem için bazı araçlara ihtiyacım var. Gırtlığımdan yararlanırım, diyaframımdan yararlanırım ve aynı zamanda duyu organlarımdan yararlanarak dış dünyaya uzanırım. Benim dış dünyaya uzanmamı sağlayan her şey geniş anlamıyla medyadır. Dil de bu medyanın en önemli bileşenlerinden birisi. Bu anlamda sessizliğin kendisini, kendi tarzında bir medya olarak düşünebiliriz, çünkü o biçimle dış dünyaya erişiriz, iletişim kurarız. Bu, bazen kriz anlarında önemlidir. Kierkegaard'ın gökyüzündeki kuş ve zambak çiçeğine dair çok sevdiğim bir metni var. Bunu okuduğunuzda sessizliğin ne kadar mühim olduğunu görürsünüz. Kierkegaard, bunu metin içinde poetik bir tarzda kuş ve zambak çiçeğini konuşTURARAK SAĞLIYOR. Oradaki zambak çiçeği, sessizliğin bazı ızdırapları deneyimleyeteceğini söyler bize. Bazı anları ancak sessizlikte deneyimleyebiliriz. Siz bunları sözcüklerle izah ettiğinizde o an kaybolur. Sessizlik ızdıraba verilecek en iyi yanıtlardan birisidir. Ne kadar şikâyet edersek ızdırap o kadar büyük. ızdırabı ızdırap olarak yaşamak, onu ne eksik ne de fazla yaşamaktır. Acı çekmeyi uzatan şey devamlı acıdan bahsetmektir, insanlar bazen susmayı beceremez. Susmayı beceremediğimizde acıyı acı olarak yaşamak ve bunu sadeleştirmek, ayırt etmek, olabildiğince ufak hale getirmek de mümkün olabiliyor. Virüs salgınında sürekli şikâyet ederek hem sorumluluk almayan hem de sorunu mevcut haliyle görmek yerine kendisini de sorumluluk içine almayacak tarzda, problemi olduğundan büyük gösterecek tarzda bir yaklaşımın kendisi de problemlidir. Bazıları diyebilir ki acı

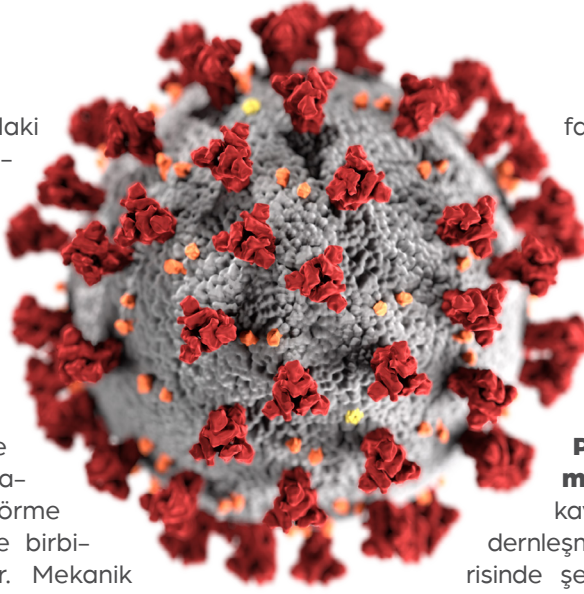
paylaştıkça azalır, ancak acıyı paylaş-tıkça acıyı azaltma kaygısıyla yapılan sürekli konuşmaların kendisi de bizi aslında yaşanılması gereken bir deneyimi ortadan kaldırmaya götürebilir. Bu da sanki sorun yokmuş gibi bir tavır içerisine bizleri sürükleyebilir.

TRT Akademi: Acı konusunda Dostoyevski: "Acıda hazların en gizlisi saklıdır." diyor. Bir de: "Acı çeken insanın en büyük zevki inlemektir." diyor. Aslında acıya çözüm bulmaktan çok, şikâyetçi olmayı daha çok seven bir varlık olarak değerlendiriyor insanları. Bu salgınla ilgili yapılan yayınlar bunun parçası olabilir mi?

Prof. Dr. Serdar Öztürk: Yuva kavramını açmam gerekiyor. Soğana dikkat ederseniz katmanlı bir yapısı vardır ve merkezde de cücüğü vardır. Oradaki o cücüğün kendisi merkezi nokta evimizdir. Bizim içine doğduğumuz, ailemizle birlikte var olduğumuz alandır. Katmanları büyüttüğünüzde yakınlarınızın mekânları devreye girebilir ama aynı zamanda onlar da yuvadır. Çemberi biraz daha genişletince Türkiye'de yaşadığınızı görürsünüz, yukarı doğru tırmanınca ulaşabileceğimiz en üst seviyedeki alan, yaşadığımız dünyanın kendisidir. Dünya da bizim yuvamızdır. Dünyanın bizim yuvamız olduğunu yeterince kavrayamıyoruz, yuva kavramının ontolojik olarak dünya ile ilişkili bir boyutu da vardır.

Ev meselesine tekrar dönecek olursak Heidegger tarafından dile getirilen iki kavram vardır: Biri hesaplayıcı bakış, diğeri tefekkür edici bakıştır. Hesaplayıcı bakış, daha planlayıcı daha niceliksel, daha sayısal bakıştır. Biz hayatımızı bu şekilde yönlendiririz, planlarız, organize ederiz, hesaplarız ve niceliklere böleriz. Hızla hareketin içine kapılırız ve dışımızdaki dünyayı görmeyiz. Neyi görmeyiz, uzaklara gerek yoktur,

yanı başımızdaki eşimizi görmeyiz, mutfağı görmeyiz, çocuklarımızı görmeyiz çünkü görmek, düşünmek demektir. Sadece işlevsel bir şekilde görmeye başlarız. Araçsal görme ile içkin görme birbirinden farklıdır. Mekanik tanıma ile odaklayıcı tanıma birbirinden farklıdır. Mekanik tanıma ile sokaktakileri, otobüstekileri gördüğümüzü sanırsınız ama görmek düşündürür. Koronavirüs salgınıyla kriz zamanında düşünmeye başladık, kaos durumu bizi düşündürür. Kaos durumu, içsel düşünceleri tetikler ve aynı zamanda pek çok şeyi yakın plana alır. Daha önce görmediğimiz evi görmeye başlarız ve içinde kaybettiğimiz sosyal dünyamızı hatırlamaya başlarız. Hem sokaklardaki yaşamı görüyorsunuz hem de evinizi görüyorsunuz. Daha önce evimiz sadece bir barınaktı fakat bu durumda evimiz, bizi tehlikeden koruyan bir varlığa sahip olmaya başladı ve anlam dönüşümüne uğradı. Kriz anlarının düşünceleri tetiklemesi anlamında böyle bir etkisi de var. Yuvamız anlam dönüşümüne uğruyor, dış dünya ve iç dünya biraz daha katmanlı ve odaklayıcı bir görünüme bürünmeye başlıyor. Bunun sağladığı şeyler de bizi geleceğe daha farklı bir vizyonla hazırlıyor. Stoacı düşünürlerden Marcus Aurelius, kitabında: "Önemli olan şimdiki yaşamaktır." diyor. Evde kalmak zorundayız o anı yaşamak zorundayız. İşte burada sorumluluk ve yaratıcı faaliyet devreye giriyor. Pedagoji ile uğraşanlar bilir, çocuklar problem durumunda can sıkıntısı nedeniyle yaratıcı faaliyetlere girerler. Can sıkıntısının yaratıcı

faaliyetler üzerinde ciddi bir kuvveti vardır. Dolayısıyla evde kalmanın kendisi, bizi yaratıcılığa sürükleyebilir.

Prof. Dr. Himmet Hülür: Ev kavramımız modernleşme süreçleri içerisinde şekillenmiştir. Biz o şekillenen eve alıştık, bugünkü anormal durumda, salgın koşullarında söz konusu olan o ev değil.

Prof. Dr. Serdar Öztürk: Bugünkü ile Orta Çağ'daki ev birbirinden farklıdır, ev tarihseldir. Örneğin Orta Çağ'da şatoların içerisinde özel alan yoktur, özel odaları yoktur çocukların. Modern dönemde ise insanların birey haline gelmeleri ile çocuklar kendi odalarına sahip olur, evlerinin odalarını posterle donatır ve kendine ait bir kimlik oluşturur.

Ölü Ozanlar Derneği'ndeki Carpe Diem gibi eğer anı yaşamak istiyorsak gelecek beklentisi olamadan yaşayabilirsiniz. Birlikte film izleyip veya kitap okuyup tartışabiliriz, evdeki arşivlerimizi karıştırmak anı yaşamamıza katkı sağlayabilir. Bir de empatiden bahsedeceğim, yapılan antropolojik araştırmalar bize şunu gösteriyor: Empatinin iki boyutu var, grup içi ve grup dışı. Grup dışında rekabetçiyiz, grup içinde ise dayanışma içindeyiz. Buradaki grup kavramı tarihsel olarak şekil değişikliğine uğruyor. Grup kavramı, önceki siz ve yakınınızdakileri kapsıyorken medya sayesinde giderek genişlemeye başlıyor. Benedict Anderson'un Hayali Cemaatler isimli bir kitabı var, orada, "Matbaadan sonra biz ötekilerine bağlanmaya başladık." diyor. Matbaa

ile grubun anlamı değişti, bütün bir ulusun kendisi grup haline geldi. İletişim teknolojilerinin küresel çapta olması empatiyi küresel çapa taşıdı. Kendinizi İspanya veya İtalya'daki bir vatandaşın yerine koyabiliyorsunuz. Heidegger, "Biz başkaları ile birlikte varız." der. Medyanın koronavirüs sürecinde en önemli katkılarında biri, bana göre küresel çaptaki empatiyi genişletmesi ve güçlendirmesidir.

Bunun dışında medya ile ilişkili söyle-necek diğer bir durumu bir medya teorisi bağlamında düşünebiliriz. Medya bağımlılığı teorisi vardır, kaos anlarında medyaya bağımlı hale geldiğimizi vurgulayan teori. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de kahveler dolmaktaydı çünkü savaş, bir kaostu ve etkilerini merak ediyorlardı. Kahvelerde radyo başında haberleri dinlemekteydiler. Deyim yerindeyse haber toplayıcı gibi kahvelerde toplanmaktaydılar. Ölüm, başımıza gelecek en derin gerçekliktir. Bunun bizi rahatsız etmesi doğalsa sıradan insan da bir bilim insanı ve sanatçı gibi kendi çapında yanıtlar verir. Sıradan insanın verdiği tepkiler kavramsal düzeyde değildir, sezgiseldir. İçinde yaşadığımız koronavirüs sürecinde insanlar sezgisel düzeyde bir filozof haline gelmeye başladılar. Salgın biraz daha sürerse insanların kendi başlarına düşünme süreçleri tetiklenecektir diye düşünüyorum.

TRT Akademi: Medyanın yaptığı yayıncılık değişecek deniliyor, herkes kendisinin bir yayıncı olabildiğini fark etti. Bu dönüşüm nasıl olacak?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Medyaya bir bireysel anlamda medya kullanımı bir de kurumsal yayıncılık açısından bakılması gerekir. Medya bizim hayatımızda var ve olmaya devam edecek, değer kazanacak. Medya okuryazarlığı eğitime verilen önem artırılmalıdır. Bu olursa insanlar bilgi

kirliliğine maruz kalmadan baş-larının çaresine bakabilecekler ve medyayı daha bilinçli, daha sorumlu bir biçimde üretip tüketebilecekler. Bir fotoğraf çekiliyor, herkes fotoğrafçı. Bir haber yakalıyor herkes, haberci gibi bir açıdan bakarsak medyanın insanlara ne sağladığına ve elinden ne aldığına odaklanmak gerekiyor. Erişim var, eşitlik var, şeffaflık var. İnsanlar bugün haberleri izlediklerinde dünyaya daha eşitlikçi ve nesnel bakıyorlar. Ama bir o kadar da insanlar medyadan kimlikleniyorlar. Eskiden, insanlar kahvehaneye gidip o genel havayı solumak, bir şemsiyenin altında olmak, birbirlerine benzeşmek istiyorlardı. Çünkü tek başlarına var olamayacaklarını, başkalarına benzeyerek ayakta kalabileceklerini düşünüyorlardı. Şimdi ise artık her birey tek başına, şimdi kimliklerini keşfetme zamanı. Kim olduklarını açığa çıkaracaklar çünkü artık başkaları yok, çevrelerinde rol model alacakları ya da rekabet edebilecekleri hiç kimse yok. İnsanlar bugüne kadar yapmak zorunda olduklarını yapıyorlardı. Pandemi-den sonra bazı şeyleri yapmak zorunda olmadıkları ortaya çıktı. Dolayısı ile şu anda ne yapacaklarını bilmiyorlar. Kimliklerini ve eylemlerini çevrelerinde gördükleri başkalarına göre yönlendiriyorlardı. Şimdi başkalarını da göremiyorlar, yalnızlar. Bu demektir ki ne olduklarına ve kim olduklarına nasıl karar vereceklerini düşünmeleri gerekiyor. Bu da işin en zor olan kısmı. Kaç kişi gerçekten evinde mutlu ya da evin anlamı neydi? Dünyayla eski bağları onarılamaz bir biçimde koptu. Şimdi kiminle ilişkilendirecek kendini, kime benzetmeye çalışacak kimliğini?

Şimdi, yine medya sayesinde, bu sorunu çözecekler. Kimliksizliğin ya da her an soyunup giyinebilmenin getirdiği rahatlıkla sosyal ağların esnekliği birleştiğinde, izole olmaktan, dışlanmaktan, ötelenmekten korkan herkesin giydiği kimlikler moda oldu. Aslında Kovid-19, bir anlamda bir eşitlik ve kimliksizliği de beraberinde getirdi. Herkes yüzünde bir maske ile tanınmaz halde, herkes birbirinin aynı giyinmiş, eşit ve aynı noktada.

Bu sessizlik döneminde kim olmaları gerektiğini, neleri gerçekten yapmak istediklerini, neye, nasıl karar vereceklerini düşünecekler. İnsanın bu sessizliği ve dinginliği, ayrıca korkuları ile yüzleşmesi, onun kendisini daha derinden keşfetmesini ve yaşama, topluma yeniden konumlandırmasını sağlayabilir. Medya da tam burada bu yeniden yapılanmaya açık erişimiyle, kaynak paylaşımıyla, online kursları ve eğitimiyle destek olur durumda. Yani bugün oturup bilgisayarınızın başında yeni bir meslek sahibi de olabilirsiniz, yeni bir dil de öğrenebilirsiniz. Medyayı doğru kullandığınız sürece hepsi mümkün.

Medyanın birtakım sorunlar yarattığını ve çözdüğünü düşünüyorum. Örneğin bu salgının en önemli etkeni bir yandan hareketliliğin engellenmesi bir yandan da hareketliliğin ödüllendirilmesi oldu. Örneğin, Çin imparatoru bir zamanlar, verimliliği ve endüstriyi önceleyerek halkın hareketliliğini engellemişti, bunu anımsamakta yarar var. "Karşı köydeki horozun sesini her sabah işitseniz bile oraya asla gitmeyeceksiniz. Ne iş yapmanız gerekiyorsa oturup kendi mekânınızda yapacaksınız." diyor ve hareketliliği engelliyor. Bugün de mobilitenin engellenmesiyle karşı karşıyayız, fiziksel hareketliliğimiz engellendi, hiçbir yere gidemiyoruz. Eskiden insanlar, Ah keşke Amerika'da olsam, ah bir Avrupa'da olsam!" diyorlardı belki ama şimdi iyi ki orada değilmişim diyorlar. Bazılarımız ekonomik açıdan kara kara düşünürken bazıları da ekonomik hareketliliğini sürdürüyor. Örneğin, online satışlar tavan yapmış durumda. Sosyal hareketliliğimiz fiziksel olarak kısıtlanmış durumda ancak sosyal medya aracılığıyla sanal bir hareketlilik içinde hiçbir sosyal bağımızı kaybetmeden sürekli iletişim halindeyiz. Uzmanlar diyor ki, "Ekono-

mik hareketlilik önemli, ancak kültürel ve entelektüel hareketlilik çok daha önemli." Bir ölçüde bu doğru diyebiliriz. Çünkü bu zor günlerde bile evet, tüm ülkeler hakkında güncel bilgiler alıyoruz, dünya haritası sürekli gözümüzün önünde, yani kültürel hareketliliğimiz son derece yüksek. Aynı zamanda kitaplar okuyor, müzik dinliyor, filmler ve diziler izliyoruz. Pek çok kütüphaneye, üniversiteye, kurum ve kuruluş online eğitime daha fazla olanak sağladı ve bütçe ayırdı. Bununla birlikte entelektüel hareketlilikte hızlı bir artış söz konusu oldu diyebiliriz. Elbette, olanaklara sahip olmak başka bir şey, bunu bilinçli bir şekilde kullanabilmek başka bir şey. Bunun da göz ardı edilmemesi gerekli.

TRT Akademi: Yayıncılığın değişimi, dönüşümü ve bireysel, toplumsal ilişkilerimizin yaşadığı dönüşüm üzerine konuşabiliriz. Medyada nasıl bir değişim yaşanacak ve biz nasıl etkileneceğiz?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Geleneksel medya, geçirdiği dönüşümle yeni medyanın içinde yer almaya devam edecek. Televizyon, gazete gibi organlar bir dönüşüme girecek ve elektronik ortamda yer alacak. Bizim gelenekselden farklı olarak yeni medyada gördüğümüz bir durum var. Yeni medya birden çoğa değil, birden bire haber şablonuna sahip. Bireyler yeni medyada daha korunaksızlar, bireysel bir izleyici kitlesi var. İnsanları ikna etmek, razı edebilmek her geçen gün kolaylaşabilmekte. Kişiler arası iletişim en etkili iletişim biçimidir diyoruz, yeni medyanın bize sunduğu ortam, kişiler arası iletişimin sunduğu ortama benzer. Bilgi verecek olanlar, kişilerle bire bir etkileşime girer ve onları iknaya yöneltmek için mesajı kurgularlar. Bireysel bir çalışma yapılıyorsa çocuklarla ilgili sıkıntılar yaşamamız son derece normal hâle geliyor. Çocuklar,

gerekli tecrübeye sahip olmadıklarından inanma olasılıkları daha yüksektir. Yeni medyada bireysel üretim yapma metotları da sunuldu. Gelecekte kurumsal medya yapılarından daha ziyade bireysel habercilik araçları önümüzde olacak ve bizi etkileyecek.

Biz bu kriz esnasında bazı şeyleri gördük. İlki, bu kriz, aslında küresellikten daha ziyade yerelliğe atıfta bulundu. Yeniden milliyetçilik, yeniden ülke sınırları belirginleşiyor. Gelecekte daha fazla ülkesel milliyetçilik oluşacak, bunu bir kenara bırakıyorum. İkinci olarak kurumlarla ilgili söyleyeceklerim var, bundan sonra krizlerin kaynağını dijital medyada arayacağız. Bütün kurumlar sosyal medya kullanım politikaları oluşturmalarıdır, kurumlar bu konuya yeterince önem vermemektedirler. Sağlık personelinin yapacağı asılsız bir açıklama büyük sorunlara yol açabilir, bu yüzden kurallar konulmalı.

TRT Akademi: İnsanlar eve kapandı, TRT "Tutunamayanlar"ı evde çekiyor, yayıncılar da bu konu ile ilgili çalışmalar yapıyor. Koronavirüs, yayıncıları ve izleyicileri nasıl dönüştürdü?

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk: Olağan üstü bir durumdayız, imkânları fırsata çevirmek ve dizileri devam ettirmek için bu tür çalışmalara ihtiyaç var. Yoksa mevcut durum buna izin vermiyor. 70'li yıllardan itibaren dijital dönüşüm sinemayı farklı bir yere götürdü. Mevcut durumda üretilen eserler teknolojinin bize sunduğu imkânlarla yapılıyor, bu durum geleceğin yayıncılığını çok değiştirecek. İzleyicinin yapımlara etkisi büyüyor. Twitter, senaryolara bile etki edebiliyor.

TRT Akademi: Koronavirüs, medya ve toplum arasındaki ilişkiyi nasıl etkileyecek?

Prof. Dr. Himmet Hülür: Eski normallik düzeninin alışkanlıklarını sürdüren medya, bugünkü salgın ve eve kapanma döneminde yani anormal durumda belirli sendelemeler, belirli zorlanmalar yaşıyor. Böyle olması çok doğal çünkü yaşadığımız tam da radikal bir kırılma. İçinde bulunduğumuz mevcut sistemde birçok sorun vardı ama salgınla bu sorunların yeni bir boyutunu, yani sistemim tümüyle kırılğan olduğunu görmüş olduk. Salgında bu kadar ağır sonuçların olmasının sebebi, öteden beri sistemin kırılğanlığını her zaman görmezden gelme tutumuydu. Çünkü görmek; tüketimci kapitalist yaşantının kalıcı olmadığını, tüketimci doğruluk kalıpları-

nın sorgulanmasını beraberinde getirir. Bu açıdan konvansiyonel medya her zaman statükocu bir tutum sergilemiş, mevcut kültür ve kişilik kalıplarının sürdürülmesini meşrulaştırıcı bir işlev görmüştür. Çünkü konvansiyonel medya, şirket bağlantıları dolayısıyla ticarileşmiş değerleri kutsamak durumundadır. Neoliberal küreselleşme, kamu yararı ilkesine piyasanın izin verdiği ölçüde yer vermektedir. Diğer taraftan, ticari kapitalist kültürün ortalama tüketicileri, kendilerine dayatılan normallik biçimlerini zorunluluk olarak algılamayı sürdürmektedir. Sosyal medyanın bu dayatmanın dışına çıkma ihtimali de şirket hâkimiyeti nedeniyle sekteye

uğramaktadır. Dolayısıyla benmerkezliğin korkunç sonuçlarının benliği tümüyle devre dışı bırakacak kadar ilerlediğini ifade edecek araçlar sınırlı kalmaktadır. Bireyler böyle bir medya hegemonyası altında hâkim kültürel kalıpların ve yükselen değerlerin bireyleri kapitalist tüketimci denetimin birer taşıyıcısı hâline getirdiğini görmekten mahrum kalmaktadır.

Mevcut kontrol toplumunda medya çeşitlenmiş ve medya şirketlerinin çok ötesinde dallanıp budaklanmıştır. Koronavirüs salgını gibi risklerin üstesinden gelmek amacıyla yeni medya biçimlerinden yararlanma düşüncesi-

nin bugünlerde ön plana çıktığını görmekteyiz. Herkese sağlık kodu gibi uygulamalar sadece ulusal değil, uluslararası gözetleme ve algoritma amaçlarına hizmet edebilir. Örneğin herkese sağlık kodu verilmesi, insanların bedenlerinin bir makine gibi yönetilebilir duruma gelmesini beraberinde getirecektir. Böylece, yeryüzündeki tüm bedenlerle iletişime geçilebilmekte, onlardan gelen mesajlarla yönetimselliğin kabiliyeti ve kapasitesi geliştirilecektir. Hastalık, yaşam ve ölümler bu anlamda bir makinenin ya da yönetsel bir prosedürün işleyiş kurallarına göre şekil alacaktır. Öte yandan yeryüzündeki toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri göz önünde bulundurduğumuz vakit, sağlık kodlamalarının algoritmik açıdan kimin için ve ne kadar hayati olacağı problemi de ortaya çıkmaktadır. Bireyin kendi bedeni üzerindeki holistik bakış açısı, parçalanmış ve kodlara ayrılmış olarak ele alındığı vakit; insan bedeni, üzerinde her an, her türlü müdahalenin gerçekleştirilebileceği korkunç bir iktidar mücadelesinin de nesnesi konumuna düşecektir. Söz gelimi virüsün herkesi etkilediği postulatı üzerinden temellenen kamusal bakış açısı da bu tıbbi müdahale mekanizmalarına da meşruiyet kazandırmaktadır. Dahası beden üzerinde egemen olma arzusu beraberinde belirli tarzda bir meşruiyet zemini arayışını da gündeme getirebilmektedir. Oysaki salgınların öteden beridir periyodik biçimde karşımıza çıktığını biliyoruz. Fakat koronavirüsle ortaya çıkan gelişmeler, yöntem ve uygulamalar göstermektedir ki hem bedenlerin hem de bütün bir dünyanın algoritmik bir diktatörlüğün kuşatıcılığı tehlikesi ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu anlamda tıbbın, ulvi ve hümanist değerlerinden uzaklaşıp biyo-iktidarın araçsal akli konumuna düştüğünü söylemek gerektir. Özellikle tüm dünyada kullanılabilen sağlık haritala-

rı, en son yapay zekânın koronavirüs salgınında kullanılmaya başlanması gibi gelişmeler, tıbbın sanılan aksine sağlık amaçlı bir fikre öncülük etmekten ziyade yalnızca sağlığın iktidarın bir parçası olarak yönetilmesi gerektiği fikrine öncülük etmeye başladığını söyleyebiliriz.

Sağlık yalnızca sağlık kurumlarıyla ve pratikleriyle sınırlı değildir, toplumsal yaşamın diğer boyutlarıyla da yakından ilişkilidir. Toplumsal ve kültürel yaşam biçiminin tekno-bilimsel düzenlenişine hatta paketlenmesine koşut bir şekilde sağlığın ve hastalığın öngörülebilir ve denetlenebilir olduğu, yaşam ve ölümün belirli bir rasyonelleşmeye tabi olması anlamında McDonaldlaştırılması türünden bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Yeni medya bu McDonaldlaştırılmaya daha fazla malzeme taşıyan ve önünü açan bir gelişme olduğunu da vurgulamış olalım.

TRT Akademi: Bu durum ile ilgili son değerlendirmeniz nedir?

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Salgının bizi bu kadar etkilemesinin gerçek sebebini düşünmüyoruz. Bizi ölüm rakamları mı yoksa ne kadar sağlıksız bir ortamda yaşadığımız mı üzüyor ya da tesadüfen yaşadığımızı fark ettik de bundan mı endişe duyuyoruz?

Prof. Dr. Himmet Hülür: Bütün modern yaşam boyunca ev dışının yüceltildiğini, evin ise çalışmaya bir hazırlık alanı olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Şimdi dışarının değil, evin yüceltilmesi sadece salgının boyutunu gösteriyor. Bu anormal durumda modern yaşantının en üstte tuttuğu değerlere yönelik bir tersine çevrilme olduğunu düşünüyorum.

Prof. Dr. Nilüfer Pembecioğlu: Asıl sorun kendimizi tehdit altında hissetmemiz, buna karşı riskle baş etmemiz gerekli. Çünkü risk her zaman vardı ve her

zaman olacak. Risk nedir? Örneğin, bir orman vardı ve yandı, kül oldu. Elbette bir süre sonra orman kendisini yeniliyor ama eskisi gibi olmayacak. Sanırım bizim asıl korkumuz bu yeni ormandan ebediyen kopmuş olmak. O eski düzenle kavgalı olsak da ona alıştık ve içinde kendimize bir yer bulmuştuk. Bu eski düzen artık olmayacak, endişe duyduğumuz şey bu. Eskisi gibi bakamayacağız içinde yaşadığımız yaşama, topluma, değişip dönüşüyoruz bir yandan ama diğer yandan yeniliklere hazır ya da açık değiliz. Örneğin, elinizi göz önünde bulundurun, her bir parmağınızın ayrı ayrı görevleri olduğunu düşünün, parmakların rolleri, sağlık sorunları ve öncelikler gibi nedenler değişebilir, kırılabilir, burkulabilir. Bunun için üzülebiliriz. Ama önemli olanın tek tek parmaklar değil, avucunuzun içi olduğunu ve bunu beyninizin hareket ettirdiğini fark edebilirsiniz endişelenmez, kendinizi duruma hazırlar ve sürecin geçmesini beklersiniz. Şimdi de böyle, bir pandemi yaşıyoruz, kısıtlıyız ama arkadan yeni, genç ve sağlıklı bir orman geliyor. Doğa kendini tamir edecektir, bunu da söylemek isterim.

Prof. Dr. Serdar Öztürk: Antik Yunan'dan itibaren kullanılan bir kavram var: "Aletheia" Aletheia konusunu Heidegger açar. Bu, varlıkları gizlenmişlikten çıkarma durumudur. Etrafımızdaki nesnelere gizlenmiş durumda, ne zaman ortaya çıkarlar, ne zaman kendilerini ifşa ederler? İlk olarak bir arıza durumunda veya kaosta ortaya çıkar, ikinci olarak bir seçim yapmak durumunda kaldığımızda varlıklar kendilerini ifşa eder. Kaosu daha önce açıklamıştı, seçim anına değinmemiz gerekir bu noktada. Çünkü tam da bu salgın durumunda yapacağımız seçimlerimiz düşüncenin odaklayıcı hâle geldiği andır. Kierkegaard bir metninde hem kendi deneyiminden hem de bir hikâyeden

söz eder. Filozof Kierkegaard'ın kendi deneyimi şöyledir: Bir gün bir karar alır. Kierkegaard, evden sıkılmıştır ve yeni bir deneyim için Berlin'de daha önce yaşadığı şeyleri tekrar yaşamak ve yineleme yapmak ister. Berlin'e gittiğinde eski yoğunluğu yaşayamaz ve evine dönmek zorunda kalır.

Metnin içindeki hikâye de şöyledir:

Tıpkı kendisi gibi evinden sıkılıp ayrılan bir adam, atına biner ve bir süre sonra attan düşer. Tekrar ata binecekken arkadaki evini görür. O eve bakış, temaşa edici bir bakıştır. Kafasını bir geriye bir de ileriye döner ve evinde kalmaya devam eder, evini farklı bir açıdan görmüş olur. Bu, seçim anıdır. Aslında adam o seçim anında düşünmeye başlamıştır. Biz kavramları kullanırken kesin yargılarda bulunuruz ve mekanikleştiririz. Örneğin "akıl" kavramına bakalım. ABD Başkanı, binlerce insanın öldüğü ülkede bazı valileri eleştiriyor ve bu kadar katı kurallar uygulamayın, diyor. Bu, başka bir akıldır, filozofların sözünü ettiği akıl değil.

Platon, insanı üçe ayırır: Birinci bölümde mide, iştah bölümü vardır. Kalpte ise duygu, cesaret bölgemiz vardır. Beyinde de akıl bölgesi vardır, der. Benim de eleştirdiğim hiyerarşik bir ayırmadır. Öyle de olsa baktığınızda Platon, mide bölümünün ve yürek bölümünün sizi umulmadık yerlere götürebileceğini söylüyor ki buna katılmamak imkânsızdır. Şu anda evde yaşıyoruz, yürek ve mide kendini sokağa at ve tutkularını yerine getir diyor, ama böyle de olsa bazıları kendilerini kontrol ediyor. Burada kaptan beyin, "Dur!" diyor. İnsan bu kararı akılcı veriyor. Kararını verirken medyadan aldığı bilgiden yararlanıyor ve ölüm kaygısı ve korkusu tutkularını bastırıyor. Bu bir seçim anıdır, evde kalmak ve başkalarını hastalandırmamak gayet gerçekçi bir karardır, seçim anında düşünce başlar.

Dosya Röportaj

Salgın Sosyolojisi

Kovid-19 pandemi sürecinin bireysel ve toplumsal hayatımızdaki yansımalarını Prof. Dr. Veysel Bozkurt, Doç. Dr. Lütfi Sunar ve Doç. Dr. Ekmel Geçer ile konuştuk.

TRT Akademi: Sayın Bozkurt, yakın zamanda yaptığınız bir anket var, anketiniz medyada da geniş yer buldu. Koronavirüs sonrası bizi nasıl bir toplumsal süreç bekliyor? Endişe etmemiz ve tedbir almamız gereken hususlar neler?

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Araştırma, İnternet üzerinden uygun örnekleme yoluyla yapıldı. Anketi 5600'den fazla cevaplayan oldu. Eksik cevaplanan anketler elendikten sonra 5338 anket değerlendirmeye alındı. Online anket yöntemi ve ankete katılanlar hakkında geçmişten gelen kısmi bir malumatım da vardı. Sosyal medya kullanan ve bu tür anketlere cevap verenler genelde üniversite ve üzerinde eğitime sahip olanlar. Çoğunlukla kadınların katılımı erkeklerden daha fazla olur. Katılımcılar genelde orta ve orta üst gelir grubunda yer aldıklarını ifade ederler. Bu araştırmada da benzer bir sonuç ortaya çıktı. Bu sebeple yaptığımız araştırmanın sonuçlarını değerlendirirken katılımcılar Türkiye'nin genelinden ziyade, Türkiye'de kentli, üniversite ve üzeri eğitime sahip, orta ve üst orta gelire sahip grupları temsil etmektedir. Değerlendirme yaparken bunu akılda tutmakta fayda var. Araştırma, huzursuzluğun arttığını gösteriyor. Her

türlü kısıtlama insanları saldırganlaştırır, şiddete daha yatkın hale getirebilir. İnsanların büyük bir bölümü özgürlüklerinin ellerinden alındığını düşünüyor, kendilerini kısıtlanmış hissediyorlar, kaygıları artmış durumda. Bu durum elbette bizimle sınırlı değil, dünyanın geneli böyle.

Biriken gerilimin şiddet yaratıp yaratmayacağı, bu sürecin ne kadar daha devam edeceğine bağlı. Süreç uzar ve insanlar bir süre sonra temel ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntı yaşamaya başlarsa bunun beraberinde getireceği birtakım problemler olabilir. Bunların içinde şiddet, öfke, aile içi problemlerden tutun da diğer toplumsal meselelere kadar birçok sorun olabilir. Burada bilmediğimiz bir konu var: Bu salgın ne kadar sürecek? Bunun yanında dünya genelinde ekonomiler daralmaya başladı. Her ekonomik daralmanın toplumsal ya da politik sonuçları olabilir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan biri de şu: İnsanların devlete güvenleri arttıkça ekonomik kaygıları geriliyor. Devlet, koruyucu elini toplum üzerinde tutabilirse ve imkânları da buna yeterse, malum devletin koruyucu eli imkânları ölçüsünde söz konusu olabi-

liyor, salgının açtığı yaralar hafifletilebilir. Burada devletin elindeki imkânlar ne kadar ve bu salgının yaratacağı sıkıntılar ne kadar derinleşecek? Bu konuda elimizde henüz net veri yok.

Amerika deneyimi bize şunu gösterdi: Dünyanın en zengin ülkesi ve teknolojinin en gelişmiş olduğu ülke, ama sigortanız ve paranız yoksa virüs teşhisi konulduktan sonra sağlık hizmetlerinden faydalanamıyorsunuz. Türkiye, bu konuda daha kapsayıcı bir sağlık sistemini benimsemiş durumda. Bu da Türkiye’de toplumsal gerilimlerin hafiflemesi bağlamında devletin koruyucu elini muhafaza ettiğini gösteriyor. Diğer konularda da devlet imkânlarını seferber edebilir. Bütün dünya ekonomisi durma noktasına geldi, iş yerleri çalışmıyor, ekonomik daralma dönemine geçiyoruz. Ekonomik daralma ne kadar artarsa bu durumun yaratacağı toplumsal sorunlar da artacaktır, buna da kendimizi hazırlamamızda fayda var.

TRT Akademi: Kamuda çalışanlar bu süreci en rahat geçirenler diyebilir miyiz?

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Kesinlikle öyle, iş yükleri de hafifledi. Diyelim ki devlette araştırma görevlisiniz, sınavlar ya da diğer işler büyük ölçüde azaldı. Bu arada iş güvenceniz var. Bunları kötü anlamda söylemiyorum, maaş alıyorsunuz, gelir garantiniz var ve sadece tezinize odaklanabiliyorsunuz. Özel sektörde çalışanlar arasında ve kendi işini yapanlarda kaygı daha da fazla. Birçok işletme iş yapamıyor ya da kirasını ödeyemiyor. Özel sektörde çalışan, patronu para kazanamadığı için işten çıkarılma korkusu yaşıyor. Bu dönemde kamuda çalışmak büyük bir şans.

TRT Akademi: Sarılma psikolojisi, sosyal mesafe ve güven problemi şu anki ilişkilerimizi nasıl etkiliyor? Yeniden ne

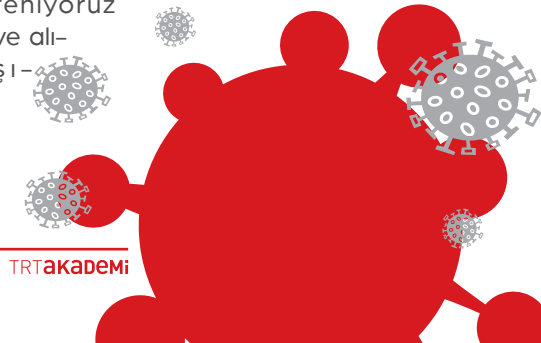
zaman tokalaşacağız ve sarılacağız?

Doç. Dr. Ekmel Geçer: İnsanlar çok fazla sosyal medya kullanıyorlar. Birçoğumuz onlarca whatsapp grubuna üyeyiz. Her iletiye mesaj iletmek zorunda kalmak bizi çok yoruyor. Bu sefer de başkaca bir sorun ortaya çıkıyor. Mevcut dijital mecraları aşırı kullanmak bizim görüşmek, sohbet etmek gibi sosyal ihtiyaçlarımızı azaltıyor mu acaba? Yoksa aslında sosyal medya kanallarını kullandığımız için uzun süreli fiziksel ayrılıklara alışık mıydık zaten? Diğer bir ifade ile çevrim içi görüşmeler bizim bu karantına sürecine adaptasyonumuzu arttırıyor mu?

Söz gelimi whatsapp’tan uzun süre bir yakınımız ile görüşüyorsak bunu yeterli görüyor ve onu tekrar ziyaret etmeye ya da aramaya ihtiyaç hissetmiyoruz. Dijital dönüşüm, karantina günlerinde çok hızlandı. “Sosyal deney” iddiaları açısından düşünürsek belki de bir sonraki aşamaya adaptasyonumuz böylece daha kolay olacak.

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Dijital dönüşüm kırk yıllık bir hikâye. Uzun süredir insanlar bunun üzerine konuşuyorlar ve yazıyorlar. Bu dönemde dijital dönüşüm insanlar için bir can suyu oldu. Dijital dönüşüm olmasa bu toplantıyı veya derslerimizi yapamazdık. Çalışanların çoğunluğunun verimliliği düştü ama kısmen de olsa işleri dijital çalışmaya uygun insanlar işlerini evden yürütebiliyorlar. Bu imkânlar hep vardı aslında ama biz bunu şimdi kullanmaya başladık, öğreniyoruz ve alışıyoruz.

Şİ-

yoruz. Bu dönemin bize en çok kattığı şey dijital okuryazarlığımızın artması oldu. Kazandığımız bu becerilerin uzun dönemde bize katkıları olacak.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: İngiltere'yi biliyoruz, dokunmayı ve buluşmayı sevmiyorlar, uzaktan uzağa iletişim halindedeler. Ama biz her fırsatta bir araya gelmeyi istiyoruz. Online uygulamalarla görüntülü görüşmeler yapmaya devam ediyoruz. Hatta bu uygulamalar ile iftar açıyoruz. Acaba bu durum İngiltere gibi fiziksel yakınlığı çok önemsemeyen, "bireysel yaşamı" tercih eden toplumlarda nasıl? Mesela Zoom gibi uygulamalar ülkemizde daha fazla mı kullanılıyor? Buna yönelik de bir çalışma yapılabilir.

Prof. Dr. Veyssel Bozkurt: Yaptığımız araştırmadaki aynı soru formunu farklı dillere çevirdik ve başka ülkelere gönderdik. Onlarda da anket uygulanmaya başlandı. Sonuçlar geldiğinde karşılaştırma imkânımız olacak. Sarılma ve dokunma konusunda teorik şeyler

söyleyebiliriz, kolektivist kültürler kişinin benliğini bastırarak kolektivitinin parçası haline getirir. Bireyci kültürde, bir insanın başka birinden yardım beklemesi zayıflık olarak görülür. Bizim gibi kültürlerde dokunma inanılmaz önemlidir, insanlara, "Neyi çok özölüyorsunuz?" diye sorduğumuzda "Sevdiklerime sarılmayı özledim." diyorlar.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: Sosyal bilimlerde de nicel çalışmalara ciddi bir önem atfediliyor. Şüphesiz sayısal verilerle konuşmak daha güvenli ve bilimsel geliyor. Ama nitel çalışmalar bazı zamanlarda daha insani geliyor bana. Acaba bu akademik kültürde ya da bakış açısında da bir değişim mi olmalı?

Prof. Veyssel Bozkurt: Sebepi kullanışlılık. Devlet ve yöneticiler elinde ne kadar veri olursa o kadar kolay yönetiyor. Elinizde yeterli veriye sahip olursanız salgını daha iyi yönetirsiniz. Nicel, vazgeçebileceğimiz bir konu değil ama derinlere inmemek için niteli de ihmal etmemek gerekiyor.

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Nicel bizde çok yüzeysel kullanılıyor, farklı analiz yöntemleri var ve pek çok ilişkiyi öne çıkarıyor.

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Bu arada bazı arkadaşlarla Zoom üzerinden görüşmeye başladık ama arkadaşlarımız, "Bu, yüz yüze görüşmeye benzemiyor." diyorlar. Biz hala dokunmak, temas etmek istiyoruz ve alıştığımız ilişki biçimlerine daha çok değer veriyoruz.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: Aynı şeyi derslerimizde de hissediyoruz. Öğrenciyi derse çekmek zaten zor, çevrimiçi derslerde bu daha da zorlaşıyor. Uzaktan eğitimde etkileşim çok düşük maalesef.

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Dijital ve basılı kitap örneğini düşünelim, birçok insan dokunarak okumayı seviyor, gençler dijitalde gider diye düşünüyordum ama onlar da basılı kitaplara ilgi gösteriyorlar.

TRT Akademi: Yeni normal diye bir kavramdan bahsediliyor, dijital iletişim üzerine çalışan kişiler yeni medya diye bir şey yok, artık iletişim bu ve buna göre şekilleniyor. Bu yeni süreç bizi dijital medyanın normalleştiği bir yere doğru mu götürüyor?

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Bütün olağanüstü hadiseler gibi bu salgın da kendi içinde imkânlarını barındırıyor. Özellikle toplumsal yapı söz konusu olduğunda sistemsel rutinler bir süre sonra yenilik yapma kapasitesini düşürebiliyor. Bu tür sarsıntılar beraberinde getirdiği sorunlarla birlikte fırsatlar da getirebiliyor. Hikâyeyi tersten okuyalım: Koronavirüs mü öldürüyor, salgınlar mı? Yoksa devletlerin kötü örgütlenmişliği mi? ABD için bir veri var, virüse yakalananların büyük kısmını siyahlar oluşturuyor. Benzer bir durum bizim için de geçerli. Virüsün yaygınlık haritası yayınlandı, gelir seviyesi düşük ilçelerde hastalık

daha sık görülüyor. Aslında virüs değil, eşitsizlik öldürüyor. Bir aşı bulunacak ve muhtemelen bu virüs hayatımızdan çıkacak. Ama peki bununla beraber görülen eşitsizlik sorunu ne olacak? Bu, daha fazla bizimle var olmaya devam edecek, sürecin getirdiği ekonomik sorunlar toplumun farklı kesimlerini farklı etkileyecek. Kamu çalışanları daha az etkilenecekler, bilgi işçileri daha az etkilenecekler. Ama bedensel işçiler, çiftçiler, esnaf-zanaatkar ve küçük işletme sahipleri daha fazla etkilenecek.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: Bu eşitsizlikler dijital dönüşümle de yakından ilişkili. Herkesin teknolojik imkânlarla ve internete ulaşma olanağı aynı değil. Biz arkadaşlarımızla geniş kapsamlı bir araştırma yaptık. Ulaştığımız sonuçlardan biri şunu söylüyor: Dijital haberlere eğitilmiş ve sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan kişiler daha kolay ulaşabiliyorlar. Web 5.0 ile karşımıza çıkan bir akıllı toplum var burada. Sizin de bahsettiğiniz gibi beyaz yakalılar artık daha çok işsiz kalacaklar gibi duruyor.

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Dijital dönüşüm süreci devam ederken bu, onun üstüne geldi. Muhtemelen salgın sonrasında alınacak tedbirler dijital dönüşümü hızlandıracak. Toplumların geleneksel alışkanlıkları vardı, bunları ihmal etmek için geçerli sebepler ortaya çıktı. Yeni bir virüs dalgasını engelleme bahanesi altında gittikçe insanların özel yaşamlarını kontrol eden bir dalga oluşacaktır. Aslında son kırk yılda eşitsizlikler katlanarak artıyordu, şimdi biz bunu görmüş olduk. Diyelim ki ABD toplumunda eşitliğe ve fırsatlara karşı güçlü bir inanç vardır, bu salgın sürecinde toplumun önemli bir kesimi bu eşitsizliğin farkına varmış durumda. Bir kriz anında insanları bir arada tutacak mekanizma olmadığını, ABD'nin sadece askeri bir güçten ibaret olduğu yönünde fikirler oluştuğunu

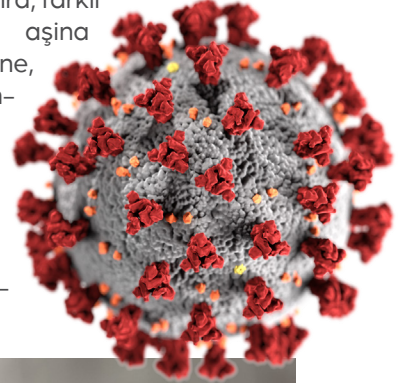
görüyorum, salgın bu tür görüşleri de destekliyor. Önümüzdeki günlerde daha steril ortamı savunan ve merkezi denetim mekanizmalarını savunanlar ile sosyal bağların güçlü olmasını savunan kesimler daha açık şekilde karşı karşıya gelecek.

TRT Akademi: Nasıl bir gelecek düşünüyorsunuz? Dünya vatandaşlığı ve kapsayıcı demokrasi için neler diyebilirsiniz?

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Kapsayıcı demokrasi ile ilgili ben iki konuya değiniyorum. İlki, halk kitlelerinin, toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaçlarını daha fazla dikkate alan bir demokrasi. Sadece halkın seçimlere daha fazla katılması ile demokrasi gelmiyor. Daha ileri bir katılım gerekiyor. Mesela kamu bütçesini oluşturan vergilerin nereden ve nasıl toplandığını izlemek çok önemli. Zira genellikle vergilerin nereye harcandığı takip edilir, nereden toplandığı da çok önemli. Burada gözden saklanan bir hadise var. Kamu büt-

çesinin %15'i eğitime, % 17'si sağlığa ayrıldı, diye sevinirken verginin kimden toplandığını gözden kaçırıyoruz. Kamu imkânlarını fazla kullananlardan daha fazla vergi almak gerekirken bunun tam tersi bir süreç takip ediliyor. Kapsayıcı demokrasinin üç temel unsuru var: Refah olması gerekiyor, felah olması gerekiyor ve hak merkezli olması gerekiyor.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: Dijital mecralar artık bizden aldıkları verilerle kişiye özel yayınlar yapıyor. Aynı şeyi arıyorsanız da Google, herkesin karşısına farklı bilgiler çıkarabiliyor. Önceki araştırmalarınıza göre bir algoritma gelişmiş durumda. Sonra, farklı düşüncelere aşına olmak yerine, yankı odasında sadece kendi düşüncelerimizi duyuyoruz. Demokrasi tartışılma-

rında dijital dönüşümden sonra neler konuşulacak? Sesi çok çıkan kişinin demokratik gibi algılanması ya da bir kararın çoğunluk tarafından konuşuluyor olması o kararı tek başına demokratik kılabilir mi? Bu tehlikeye karşı kapsayıcı demokrasi bize ne söyler? İnsanlar aslında bir distopya oluşması için mi bu dijital gönüllülüğe "evet" diyorlar?

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Biz verilerimizi kendi ellerimizle veriyoruz, bu hoşumuza da gidiyor. Böyle bir dünyaya gittiğimiz kesin ama bir taraftan da insanlar erişemedikleri birçok hususa erişebiliyorlar, daha kolay örgütleniyorlar, daha kolay seslerini duyurabiliyorlar. Halkın kendiliğinden bir iyilik talebinin oluşacağını düşünmüyorum ama onların taleplerini savunacak birtakım fikir insanların olması gerekiyor. Bu, tarih boyunca da böyle olmuştur. Ben sosyolojinin bu anlamda büyük bir işlevi olabileceğini düşünüyorum. Halkın faydasına olan şeyleri talep etmesinde sosyolojinin faydası olabilir. Toplumun tabanındaki bilgiyi, duyguyu toplayıp insanların faydasına olabilecek sistemlerin oluşumu için öneriler geliştiren bir bilim olabilir sosyoloji. Yoksa yaygın popülizm, halkın gidip kendine en az fayda sağlayana destek vermesini sağlıyor. Sosyoloji, halktan yana olmalı ama popülist olmamalı.

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Aynı arabanın tersine işleyen tekerlekleri gibi bir süreç yaşıyoruz. Süreçlerden biri şu: Ekonomiler daralıyor, pasta küçülünce kavga büyür, insanlar daha da gerginleşebilirler ve pastaya ortak gördükleri kişilere, örneğin göçmenlere, daha tehdit gözleriyle bakabilirler ve ötekileştirme eğilimi artabilir. Bunu gerilimin farkında olan bazı popülist politikacılar da kullanıp daha fazla huzursuzluk yaratabilirler.

İkinci ihtimal de şu: Dünyada bilim, teknoloji geliyor ve dünyayı küçültüyor. Özellikle ekonomiler büyümeye başladığında iç pazarlar yetersiz hale geliyor. Bu da tam aksi istikamette ülkeleri dış pazarlara açılmaya zorluyor.

Pandemiyle birlikte birçok ülkede insanlar şunu fark ettiler: Günümüzde kriz durumlarında insanların yaralarını sarmak için ellerinde kendi milli devletlerinden başka etkili bir araç da yok. Özellikle bir ittifakın parçası olan AB ülkeleri arasındaki pandemi sonrası ilişkiler bunun çarpıcı bir örneğini gösteriyor.

Doç. Dr. Lütfi Sunar: 1990'larda küreselleşme ile ilgili en büyük yanlış, küreselleşmenin ulus devletleri zayıflatacağı görüşüydü. Zira bu dönemde soğuk savaşın da bitişi ile hükümetler arası pek çok kuruluş ortaya çıkıyordu ve ulus devletlerin karar alanlarını daraltıyordu. Ama asıl meseleyi gözden kaçıran bir analiz bu.

Küreselleşme denildiğinde mal, hizmet ve sermaye dolaşımının artmasından bahsediyoruz. Bir süre sonra bu dolaşımın gerçekleşmesi için ulus devletlere ihtiyaç olduğu ortaya çıktı. Küreselleşmeyi farklı kılan şey maliyetleri düşürüp üretimi arttırmasıydı. Küreselleşme büyük bir mal ve hizmet üretimi artışı getirdi. Peki bunu nasıl sağlıyordu? Temelde sermayenin hareketli, emeğin hareketsiz olmasıyla sağlıyordu. Zira ülkeler arası farklar kullanılarak maliyet düşürülebiliyor. Ama bu işçi, ücretin daha yüksek olduğu ülkeye gidebilse küresel işçi ücretleri arasında uçurum olmayacak. İşçilerin farklı bir ülkeye gidememesini

de ulus devletlerin sınırları temin ediyor. İşçileri içeride tutan sınırlar sermayeyi tutmuyor, çünkü bir süre sonra üretimi sürdürmek için o sermayeye ihtiyaçları olduğunu görüyorlar. Ayrıca küresel sermayeden beslenen elitler, bu anlamda devleti küreselleşmenin sınır bekçisine dönüştürüyor. Bir taraftan küreselleşmenin de sınırların korunması için ulus devletlere ihtiyacı var. Süreçte küreselleşme kendi modelini üretti. Gördük ki küreselleşme, zannedildiği kadar demokrasi taraftarı bir gelişme değilmiş. Onun demokrasi taraftarı olmasının arkasında soğuk savaştan kalma rejimleri temizlemek varmış.

Bugün küreselleşmeci aktörlerin en iyi anlaştıkları yönetimler, yarı otoriter ve otoriter yönetimlerdir. Böyle yönetimlerle daha kolay pazarlık yapıyorlar, tek seferde iş bağlıyorlar. Daha da önemlisi küreselleşmeci aktörlerin elinde borç gibi çok güçlü bir enstrüman var. Bu ülkeleri borç kamçısıyla kontrol ediyorlar. Bu durum, Batı dışı için iyi işliyordu.

2001'den itibaren Batı'da da etkisini göstermeye başladı. Bugün büyük devletler vergi toplama konusunda zorlanıyorlar. Google şirketine bakarsanız merkezinin okyanusta bir ada olduğunu görürsünüz. Bir tarafta milliyetçi dili kullanan diğer tarafta popülist dili kullanan liderler, küreselleşme karşıtıymış gibi bir imaj veriyorlar ama aslında küreselleşmenin taleplerini tek seferde veren kişiler de bunlar. Salgın sonrası mali sistemler nasıl olacak, karar alma mekanizmaları nasıl işleyecek, yüksek faizle borçlanan ve ekonomisi türbülansa giren ülkeler buna nasıl direnecekler? Küresel sermaye ve ulus devletler arasındaki ilişkinin çok da zannedildiği gibi ulus devletler lehine değiştiğini ben düşünmüyorum. Bu süreçte hane halkı da gelir kaybı yaşıyor ve borçlanıyor, devletlerin de giderleri artıyor, gelirleri azalıyor ve borç yükleri artıyor.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: Yeni medya ortamlarında bulunmamızın en önemli nedenlerinden biri, bu ortamların bizi çok farklı bakış açılarıyla karşılaştır-

malarıdır. Ancak, yukarıda bahsettiğimiz gibi, sosyal medya mecraları yankı odaları ile bizi daha çok içimize kapattırıyor. Sadece beğendimiz düşünceleri görmemize neden oluyor. Bu da bir yandan küreselleşmeyi hızlandırırken diğer yandan da popülist liderlerin de değirmenine su taşıyan bir yönelim. Küreselleşiyoruz belki ama aynı zamanda saflarımızı bazen olumsuzluklar, teokratik ve demagog yönetimler etrafında daha çok sıkılaştırıyoruz. Dolayısıyla daha fazla kutuplaşıyoruz, daha fazla politikleşiyoruz. Kendimizi daha fazla savunmaya başlıyoruz. Çünkü sürekli kendi düşüncelerimizle ya da bizim gibi düşünenlerle karşılaşılıyor. Bu da bizim “yanılmadığımız” inancını daha kuvvetlendiriyor. Baksanıza herkes bizim gibi düşünüyor. Böylece diğer yaklaşımları, ülkeleri daha çok ötekileştirerek daha çok sınırlarımıza çekiliyoruz. Ulus-millet kavramı bu nedenle yeniden yükselişe geçiyor.

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Harici konularda çok daha çok ses çıkaran ama içerideki meselelerle ilgili ses çıkarmayan bir toplum çıkıyor karşımıza. Mülteciler ile ilgili çok konuşuyoruz, onlara ayrılan bütçeyi çok dert ediniyoruz. Ama birisi de çıkıp şunu sormuyor: Mültecilerin o sınırın öte tarafında tutulabilmesi için ne kadar para harcamamız lazım? Suriyelileri ülkelerinde tutmak için harcayacağımız askeri gider onları ülke içinde tutmak için harcayacağımız giderin on misli. İnsanların bunu görmesini beklemek pek mümkün değil. Fransa’da mülteci kamplarına ayrılan para konuşuluyor ama orada bir sermayedardan vergiyi düzgün alsa onun gibi on tane kampı idare edebileceğini görmüyor. Pieter Bruegel tabloları gibi yani bu durum: Aydınlık olan yerler aslında başka yerleri gizlemek için aydınlatılmış. Sosyal medyada da önemli olmayan konuları uzun uzun tartışabiliyoruz.

TRT Akademi: Salgın sürecinde en önemli konu olarak eşitsizliği görüyorsunuz ve bu salgının görmek istenmeyen eşitsizlikleri öne çıkardığını söylüyorsunuz. Sosyoloji neden bu süreci önceden göremedi?

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Keynes’in sık kullandığı bir benzetmesi var: “Sorulan her soruya kafasını sallayarak arz ya da talep diyen bir papağan, çok iyi bir ekonomist sayılabilir.” diyor. Ben onu uyarıyorum, sorulan her soruya “modernleşme” diye cevap veren bir papağan çok iyi bir sosyolog sayılabilir.

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Sosyologların ellerinde çok fazla kapsayıcı teori kalmadı, onu kullanıyorlar.

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Sebep şu: 27 kez sosyolojiye giriş dersi verdim, öğrencilere: “Neden sosyoloji okuyun?” diye sorduğumda, “Toplumu tanımak için.” cevabını alıyordum. Ben de diyordum ki: “Toplumu tanımak için sosyoloji okunmaz, metrobüse binilir, pazara gidilir.” Sosyalleşmeyi anlatırken ödev olarak bir mahalle pazarında pazarcıları izleyin ve analiz edin dedim. Bunu yaptığımızda öğrenci, o kitaptaki bilgiyi hayata dokunan bir şey olarak tecrübe etmeye başlıyor. Sosyoloji, doğduğu andan itibaren ideolojikleşmiştir. Moderniteyi savunma refleksi, sosyolojiyi doğar doğmaz engelli hale getirdi. Bizde de modernleşme aracı olarak ideolojikleşti sosyoloji. Sosyolojinin en çok kullandığı kavram sosyal gerçeklik kavramıdır. Bana göre sosyolojinin en az kapsadığı husus sosyal gerçekliktir. Yapılandırılmış yöntemlerle topluma baktığınızda oradaki gerçekleri göremiyorsunuz. Bir filtre balonuna giriyorsunuz. Halkın içinden sosyoloji yapmanın sosyolojinin içine düştüğü açmazı aştıracığını düşünüyorum. Tıbbın hastalıklar çıkmadan tedbir alma

imkânı var mı? Evet var. Ama neden kullanılmıyor? Çünkü o zaman ilaç şirketleri para kazanamaz. Sosyoloji de böyle işte.

TRT Akademi: Sosyal süreci yürütmek için ayrı bir bilimsel kurul olmalı diyorsunuz. Sosyolojik anlamda süreç nasıl ilerliyor, yeni kurullar oluşturmak gerekiyor mu, salgın sonrası neler olmalı?

Doç. Dr. Lütfi Sunar: Sosyal bilimciler bu sürecin yönetiminde maliyetleri çok düşürebilir, faydaları çok arttırabilir ve olası salgın sonrası sosyal riskleri düşürebilir. Bilim komisyonu ile eşgüdümümlü çalışan ve salgın sonrası toplumsal hayatın dönüşümünde rol alacak alt komisyonlar kurulabilir.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: İnsanlara yeni medya okuryazarlığını anlatırken devamlı: "Haberleri farklı kaynaklardan teyit edelim ve resmi kaynakları önemseyelim." diyoruz. Ancak burada başka bir soru(n)sal ortaya çıkıyor: Resmi kaynaklar da bilgiyi manipüle ediyorsa ne olacak?

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Bunu sadece sosyologlar değil kimse okuyamadı, en parlak beyinler okusalardı servetlerini katlardı. Salgın hastalıklar alanında yeterince kâr görmedikleri için yatırım yapmadılar. Bir aşı geliştirseniz tansiyon ilacından elde ettiğiniz kazancı elde edemiyorsunuz. İlaç firmaları yüksek ar-ge harcamaları yapıyor ve yeterince kârlı olmayan alanlarla ilgilenmiyor. Bütün disiplinler hazırlıksızdı, sosyologlar da öyle. Bilimsel bilgiyi toplumsal sorunların çözümünde kullanma kültürü oluşturamadık. Birçok yönetici, geleneksel usullerle idare etmeye çalışıyor. Dolayısıyla üniversite ile toplum/iş hayatı arasındaki kopukluk ortak bir dil geliştirmelerini zorlaştırıyor.

Doç. Dr. Ekmel Geçer: İnternet neredeyse otuz yıldır kullanılıyor ama biz hala "Yeni Medya" diyoruz. Belki de bu nedenle yeni medya yerine "Dijital Medya" demek daha anlamlı olabilir. Biz, bir şekilde geleneksel medya olarak kabul edilen araçlardan bu sisteme geçtik. Burada ayrıca infodemi kavramını da vurgulayayım. Yeni medya

araçlarının daha çok sebep olduğu bir bilgi salgını var. İnfodemi, aşırı ve asılsız bilgi veya haber salgınının toplumda korku ve paniğe yol açarak esas salgının yönetimini zorlaştırması şeklinde ifade ediliyor. Özellikle kaos zamanlarında her bilgiye inanılmaması gerektiğini söylesek de insanlar dijital mecralardan bilgi almaktan çekinmiyorlar. WhatsApp gruplarında herhangi bir kullanıcının ürettiği içerikleri paylaşıyorlar. Teyit mekanizma ve mercilerine başvurmak önemli. Bilginin sahibi biz değilsek paylaşmamamız gerekiyor. Google'da basit uygulamalar var, fotoğrafların geçmişini gösterebiliyor. Bilgi salgını, toplumda bir kaygı oluşturuyor. Bunu kontrol altına almak lazım. Bu bilgi bombardımanı karşısında nasıl davranılması gerektiği bireylere aktarılmalı.

TRT Akademi: Salgın sonrası dönemde küresel dijital bir diktatörlük bekliyor musunuz?

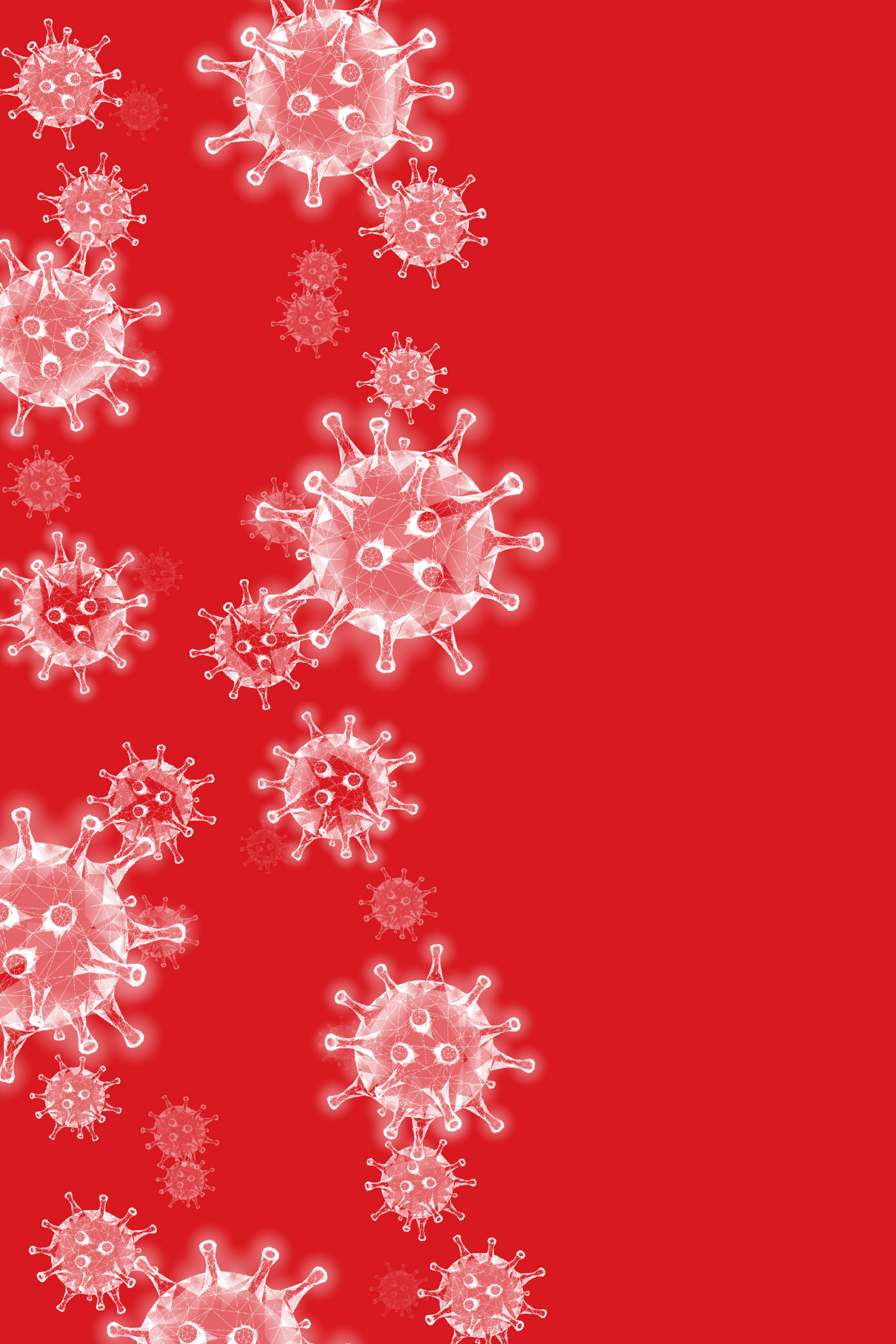
Doç. Dr. Ekmel Geçer: Biz aslında bunu yaşıyor olabiliriz. Salgın öncesinde başlayan bir durum ve salgın sonrasında biraz daha hızlanabilir. İnsanların bu konuda rızası oluşturuldu. Artık sağlık sorunları nedeniyle kişisel bilgilerimizi daha çok paylaşıyoruz. Çünkü paylaşmazsak tedavi olamayacağımızı düşünüyoruz. Burada Chomsky ve Herman'ın "Rızanın İmalatı" teorisini hatırlamak lazım. Bu iki bilgiye göre ticari ve politik kurumlar, bir konuda insanları ikna etmek için önce onların rızasını oluşturur, sonra toplumu istedikleri gibi davranmaya zorlarlar. Mesela A ürününe ihtiyacınız yoktur ya da B ideolojisini zararlı buluyorsunuzdur. Ama öyle bir propagandaya maruz kalırsınız ki o ürünü almanın ve o ideolojiyi kabul etmenin bir zorunluluk olduğunu düşünmeye başlarsınız. Aksi takdirde yalnızlaştırılacak ve suçlanacaksınız. Kim bilir belki de Orwell'in 1984'ü daha da güçlenecek.

TRT Akademi: Salgın sonrası dönem için düşünceleriniz nelerdir?

Prof. Dr. Veysel Bozkurt: Kamu otoriteleri teknolojiyi engelleyerek değil, hukuk kuralları içinde denetleyerek daha etkin şekilde idare edebilirler. Engellenmeye kendi seçmenleri dahi itiraz ederler. Özellikle sosyal medya, insanların gündelik yaşamlarının bir parçası haline geldi. Geline noktanın geçici süreliğine dönüşü imkânsız olmazsa da çok sıkıntılı olur.

Bu arada pandemi araştırmasında insanlara çip takma konusunda düşünceleri soruldu. Katılanların yüzde 65'i buna itiraz etmektedir. Sadece yüzde 18'i kabul ediyor. Diğerleri kararsız. Oranın bu ölçüde yüksek olmasında örneklemin niteliği de rol oynamış olabilir. Diğer taraftan bedenlerimize çip takmasak da kullandığımız akıllı telefonlar ve uygulamalar sayesinde hepimizin zihninden geçen bizim dahi farkında olmadığımız özelliklerimizi fark etmeleri ve kullanmalarının mümkün olduğunu biliyoruz.

Hiçbir salgın sonsuza kadar sürmedi. Bu salgın da bir süre sonra atlatılacak. Asıl mesele bizim bu salgından ne gibi sonuçlar çıkaracağımız. Maalesef kriz dönemlerinde insanlar analitik düşünme becerilerini kaybederler. Bu da istenmeyen taraflara da gidebilir. Eğer serinkanlı düşünme becerimizi kaybetmez, bu süreçteki artı ve eksilerimizi dikkatli bir değerlendirme sürecinden geçirebilirsek sonraki yıllarda faydalanacağımız dersler de çıkartabiliriz.

İnceleme

DSÖ'nün salgın sürecinde en çok önemseydiği konulardan birisi İnfodemi oldu. Yalnız bilgi içeren haberlerin teknolojik yollarla kitlelere ulaşması doğru bilginin ve özellikle dijital mecralarda editöryal sürecin gerekliliğini de ortaya koydu.

TRT Akademi, Mayıs 2020'de konunun önemine binaen bir infodemi araştırması gerçekleştirdi. Dijital iletişim uzmanı Tolga Akkuş, infodemi tehlikesine dikkat çeken bir yazı kaleme alırken Doç. Dr. Ekmel Geçer TRT Akademi İnfodemi Araştırmasını yorumladı.

İnceleme

S"algı"n 2.0

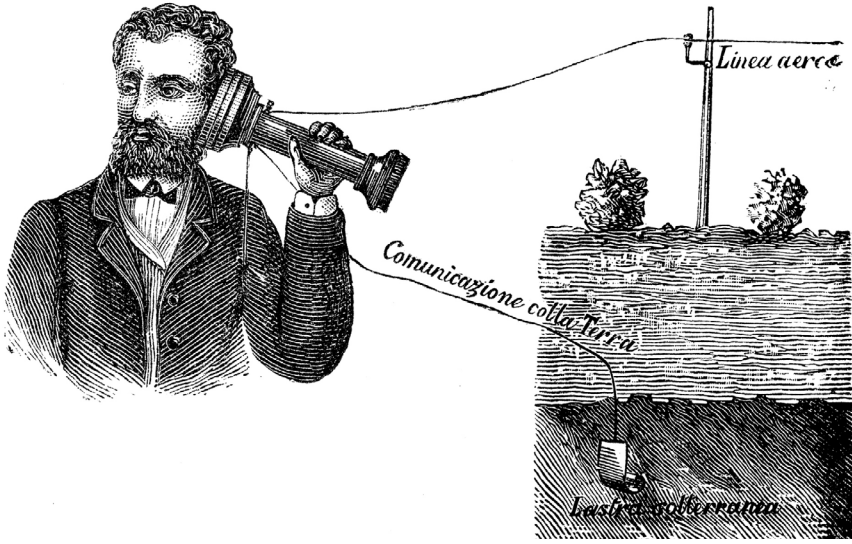
Tolga Akkuş *Dijital iletişim uzmanı*

İnsanlık tarihinde yanlış ya da eksik bilgi aktarımı sonucunda kaos ortamı oluşmasına neden olan birçok olay bulunmaktadır. Dezenformasyon ya da mizenformasyon kaynaklı bilgi kirliliği yüzünden insanlar paniğe kapılıp kendilerine veya topluma zarar verebilmektedirler.

Yanlış anlama nedeniyle çıkan ve teknoloji sayesinde bir anda binlerce kişiyi paniğe sevk eden olayların ilki Amerika'da 1938 yılında yaşanmıştır. Orson Welles, ekibi ile hazırladığı radyo tiyatrosunda dünyayı uzaylıların istila ettiğini anlatırken bir anda büyük bir panik yaratmıştır. Radyoda dinlediği sesin bir radyo tiyatrosu olduğunu bilmeyen binlerce kişi, senaryosu gereği okunan sahte haber metnine inanmış ve sokağa dökülmüştür. Olay sonrası çok sayıda can ve mal kaybı yaşanmış ve uzaylılardan kaçmak için dağlara sığınan insanlar uzun süre şehirlere indirilememiştir.

Teknolojik gelişmeler sayesinde haberlerin yayılma hızı ile kaosun yayılma hızı doğru orantılı olarak artmaktadır. 6 Eylül 1955'te gerçekleşen ve tarihe "6-7 Eylül Olayları" olarak geçen durum yine asılsız bilgilerin hızla yayılması ile gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'te bulunan evinin Yunanistan vatandaşları tarafından bombalandığı iddiası üzerine binlerce kişi sokağa dökülmüştür. Bu iddia önce radyoda yayınlansa da "Atamızın evi bombalandı." manşeti ile ikinci baskısını yapan bir gazetenin etkisi ile kontrol edilemeyecek şekilde büyümüştür. Günlük ortalama 20 bin satış yapan gazete, ikinci baskıda kullandığı manşet ile o gün 290 bin satmıştır.

1 Ağustos 1987 tarihinde çıkan Tan gazetesinin manşetindeki "Sakallı Bebek Panik Yarattı" haberi günlerce halkın gündemini meşgul etmiştir. İstanbul Cerrahpaşa Hastanesinde doğduğu ve doğar doğmaz kıyamet gününün tarihini verip öldüğü iddia edilen bebekle

ilgili çıkan haberler sayesinde gazete yüksek satış rakamları elde etmiştir.

"Asparagas" kelimesi TDK sözlüğüne göre "şişirme haber" anlamını taşımaktadır, bu kelimenin kökeni ve dilimize nasıl girdiği ile ilgili birçok tartışma olsa da bunlardan en güçlüsü 14 Haziran 1963 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayınlanan bir haber ile hayatımıza girdiğidir. "Amerikalı Kız Türk Sevgilisiyle Bir Gecekonuda Yaşıyor" başlığıyla yayınlanan haberde, üzerinde "azparagas" yazan bir kulübede yaşayan iki genç aşıkta bahsedilse de durumun aslında farklı olduğu anlaşılmış ve bu asılsız haberler basın tarihimizde asparagas olarak anılmaya başlanmıştır.

Olağanüstü durumlarda oluşan panik ortamının etkisi ile yalan haberlerin sayısı artmaktadır, bazı durumlarda da yalan haberler sebebiyle durum olağanüstü bir hâl almaktadır. Eski görüntülerin yeniymiş gibi paylaşılması, yalan haberler ve gündemler üretilmesi, bu işlemlerin profesyonel kişiler tarafından organize edilmesi ve insanların bu bilgilerin doğruluğunu sorgulamadan çevreleri ile paylaşmaları sonucu ortaya çıkan kaos ortamı küçük bir kesime

fayda sağlasa da toplumun geneline büyük zararlar vermektedir.

En Büyük Tehlike: İnfodemi

İngiliz Gazeteci Tom Standage, "Viktorya Dönemi İnterneti" isimli kitabında 19. yüzyılda kullanılmaya başlanan telgraf teknolojisinin getirdiği iletişim devriminden bahsederken bugün internetle ilgili yapılan tüm eleştirilerin o günlerde de telgraf kullanımı ile ilgili yapıldığını, sonrasında aynı eleştirilerin radyo ve televizyonun popülerlik kazandığı yıllarda da tekrar edildiğini ifade eder. Geçmiş yıllarda kitlesel olarak yapılan iletişim faaliyetleri günümüzde kişiselleştirilmiş olarak yapılmaktadır. Bu sebeple bu yeni nesil iletişim teknolojilerine, yeni medya veya sosyal medya demek yerine "kişiselleştirilmiş medya" da diyebiliriz. Yakın zamanda web 3.0 sürecinin tamamlanmasıyla kendimizi içinde bulacağımız süreçte verilerimizin anlamlandırılması ile "bizi bizden daha iyi tanıyan" ve bizim için en doğru kararı verdiğini iddia eden algoritmaları konuşuyor olacağız. Bu durum için teknoloji, diktatörlüğünü ilan ediyor dersek abartmış sayılmayız. Örümcekler, avlamak istedikleri canlının özelliklerine göre bir ağ örür ve

avlarını bekler, dijital mecraları barındıran internet ağının durumu da bugün bundan pek farklı değildir. Kullanıcıların tüm beğenilerini bilen; onları ailelerinden belki de kendilerinden bile iyi tanıyan algoritmalar, kendi "dikkat tuzakları"ni kurarak kullanıcıların zamanlarını ve verilerini ele geçirmektedirler. Stiegler'in "hipersenkronizasyon" kavramını anlatırken bahsettiği gibi; hepimizin dikkati farklı yerlere dağılmış gibi gözüксе bile aslında hepimiz "aynı ideolojik aygıtlara" benliğimizi ve kimliğimizi teslim etmiş durumdayız.

Sosyal medya mecralarındaki yeni nesil akımlar sayesinde tüm dünya aynı "sanal" gündemin etrafında toplanabiliyor. 2019 yılını hatırlayalım:

- ✘ FaceApp uygulaması ile insanlar kendilerini yaşlandırdılar ve sosyal medyada paylaştılar.
- ✘ #10yearchallenge akımı ile sosyal medya kullanıcıları 10 yıl önceki ve bugüne ait fotoğraflarını paylaşarak 10 yıllık değişimlerini gösterdiler.
- ✘ Jason Statham'ın videosunu izleyip döner tekme ile şişe kapağı açmaya çalıştılar.

lediyseniz siz de hipersenkronize oldunuz demektir. Ortada bir gündem var ve insanlar bu gündemden kopmak istemiyorlar, bazıları "**gerçek zamanlı**" içerikler üretiyorlar, bazıları da bu içerikleri tüketerek bu konular hakkında konuşarak tüketiyorlar.

"Senkronizasyon İstenci"

Aynı diziyi izleyenler, aynı maça gidenler, aynı siyasetçiyi takip edenler... Bunun arkasında sosyal psikologlar John Turner ve Henri Tajfel tarafından geliştirilen "sosyal kimlik teorisi" yatıyor. İnsanlar farklı yerlerde aynı gündemin içinde olmak istiyorlar, radyoyu plaktan ayıran, televizyonu da sinemadan ayıran şey "**anlık**" olması değil miydi? Kitlesele iletişim araçları bizim "anlık" olarak bir araya gelmemizi sağlıyordu, web 2.0 ise "**gerçek zamanlı**" iletişim kurmamıza imkân tanıyor, artık aynı anda aynı gündemi sadece "anlık olarak" takip etmiyoruz aynı zamanda o gündeme biz de gerçek zamanlı olarak katkı sağlıyoruz, fikrimizi sunuyoruz ve etkileşimde bulunuyoruz. Dominic Petman, "Sonsuz Dikkat Dağınıklığı" isimli kitabında bu durumu "senkronizasyon istenci" olarak tanımlıyor.

Sayıdığım bu üç konu ile ilgili içerikler iz-

Senkronizasyon istenci sonucunda

oluşan "Fear of Missing Out" (Gözden Kaçırma Korkusu) ve "Nomofobi" insanların bu gündeme ne kadar bağımlı olduklarını ve gündemden kopmanın neredeyse dijital bir ölüme eş değer olduğunu görebiliyoruz. Senkronizasyon istenci insanlara: "Dışarıda dijital hayat hızla devam ediyorken ben geride mi kalıyorum, acaba ne kaçırıyorum?" dediriyor. Herakleitos'un, "Değişmeyen tek şey değişimdir." görüşünü destekleyen, "Aynı nehirde iki defa yıkanılmaz." sözü bugün sosyal medya platformlarının zaman tünelleri için de geçerli. Aynı sosyal medya akışına iki kez giremezsiniz, sosyal medya bir nehir gibi akıp gidiyor ve yakalamak çok zor, bunu yakalamaya çalışmak ve başaramamak psikolojik sorunlara neden oluyor.

World Wide Web (Dünya Çapında Ağ) teknolojisi sayesinde dünya dijital bir köy hâlini aldı fakat biz toplandı yapmak için hâla uçağa biniyorduk, alışveriş merkezleri dolup taşıyordu yani dijital teknolojilerin vadettiği "dijital devrim" sadece "sanal" dünyada

kalmıştı. Dünyaya gerçekten "Global Köy" olduğunu hissettiren "World Wide Web" devrimi değil, gözle görülemeyecek kadar küçük bir virüs oldu.

2020'nin en çok konuşulan konusu hiç şüphesiz koronavirüs...

Bütün insanlar bir virüs ve onun etkileri hakkında konuşurken virüs kadar hızlı yayılan başka bir tehlike daha var: Yalan haberler! Mesajlaşma platformlarındaki ses kayıtları, Instagram'da üzerinde oynama yapılmış fotoğraflar, Twitter'da yapılan sahte trend topic çalışmaları ve bunun gibi birçok kötü niyetli veya istemsiz bilgi paylaşımı ekonomiden sağlığa kadar birçok alanda bizi ve sevdiğimizleri tehlikeye atıyor.

Bize Ulaşan Bilgi mi, Bizim Ulaştığımız Bilgi mi?

Bugün "bilgiye ulaşmak çok kolay" demek isterdim ama bilgi biz istemesek de bize bir şekilde ulaşıyor, bir bilgi ve bildirim bombardımanı altındayız fakat çoğumuz nasıl korunacağını bile bilmiyoruz!

Gerçek olmayan bilgiler, dijital iletişim mecralarından aldıkları güçle bir anda bir çığ gibi büyüyor ve kontrol edilemez bir hızla gerçeklerin üzerini örtüyor. Dünya Sağlık Örgütü, Covid-19 salgınında sağlık çalışanlarının eğitilmesinden tıbbî malzeme teminine kadar birçok alanda çalışmalarını sürdürürken salgında dikkat edilmesi gereken beş önemli konuyu açıkladı, bu konulardan bir tanesi de "infodemi" oldu.

İnfodemi kavramını en basit şekilde tanımlayacak olursak "yalan bilgi salgını" diyebiliriz.

Koronavirüs döneminde yapılan #EvdeKal çağrıları ile sağlıklarını korumak için evlerine kapanan insanlar, bilgi ve eğlence kaynağı olarak kullan-

dıkları internet yüzünden sağlıklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış durumdadır. Kovid-19 ile mücadelede sürecinde evde kalmak ve dışarıda sosyal mesafeyi korumak kadar önemli başka unsurlar da var. Bunlar, emin olmadığınız bilgileri dijital mecralarda yaymamak ve dijital mecralardaki bilgileri sorgulamadan onlara inanmamak. Yalan içerikler üreten ve yayan kişiler bunu kasıtlı şekilde yapıyor olabilirler, bu duruma dezenformasyon ismi veriliyor. Bu bilgilerin bir kasıt olmadan üretilmesi ve iletilmesine de mizenformasyon deniliyor. Asılsız bilgiler üretmek insanları paniğe sevk etmekte ve toplumlara zarar vermektedir. Bu bilgileri üretmek de paylaşmak da büyük bir suçtur. Post-truth, fake news, dezenformasyon, tık avcılığı, bilgi kirliliği, mizenformasyon, sahte haber, asılsız bilgi ya da siz ne demek isterseniz...

Eski günlerde bir bilgiye ihtiyaç duyduğumuzda gazeteden kuponla aldığımız ve salonun başköşesinde bulunan dolaba yerleştirdiğimiz ansiklopedilere bakardık. Ansiklopedilerde önce aradığımız harfi sonra da kelimeyi bulurduk ve notlarımızı alırdık. Bundan yirmi sene öncesine kadar, "Acaba bu bilgi doğru mu?" diye kaç kere sordunuz kendinize, ansiklopedideki bilginin doğruluğunu sorgulamak kimin haddineydi? Adeta evimizde başımız sıkışınca kapısını çaldığımız bir bilge gibi bizi beklerlerdi. Kalın ciltli ve ağır ansiklopedilerimizi önce kilere, sonra kömürlüğe kaldırdık, onlarla işimiz kalmayınca sobaya atıp yakalım dedik ama artık üzerine kestane koyduğumuz bir sobamız bile yoktu, çöpe gitti.

Algoritmanın İşlevi, İnsanın Görevi

İnternet bize hiçbir zaman doğru bilgi sunmayı vadedmedi, biz ona bu anlamı

yükledik ve şimdi de tüm suçu internete atıyoruz. İnternetteki bilgileri doğru veya yanlış olarak sınıflandırmak, algoritmaların değil insanların görevidir ve bunun için de internet kullanıcıları yeni medya okuryazarlığı konusunda kendilerini geliştirmelidir.

Hızdan ve konfordan uzak bir karantina süreci yaşadık. En büyük motivasyonumuzun "hayatta kalma isteği" olduğu bu dönemde, teknoloji bizimle ters orantılı bir süreç yaşadı ve birkaç yılda yaşayacağımız gelişmeler, birkaç ayda yaşantımızın içine hızlıca yerleşti. "Online" 2020 yılında muhtemelen en çok konuşulan kelime olacak. Bu demektir ki iş, aile ve özel hayatımız değişecek. Algoritmanın etki alanı genişlerken irademizin (yani özgürlüğümüzün) alanı daralacak. Yeni medya okuryazarlığının belki de zorunlu ders olarak müfredatta yer alacağı günler çok da uzak değil. Hem bireysel hem de toplumsal hayatımızda bilgi kirliliğinin, baş etmemiz gereken bir problem, teyit kaynaklarının ihtiyaç duyduğumuz gereken bir imkân olacağını söylemek güç olmasa gerek. Psikologların, "Alışmak zorundayız." dediği yeni ve derin yalnızlığın kaynağı bazen yanlış bilgiyken çözümü de doğru bilgi olabilir. Bu noktada tercih elimizde, sorumluluk üstümüzde.

Sağlık Bakanlığı, koronavirüsten korunmak için 14 maddelik bir kurallar tablosu yayınlamıştı, ben de infodemi-den korunmak için uymanız gereken 14 kuralı derledim:

- ✘ Size gelen bilginin veya okuduğunuz haberin kaynağını araştırın.
- ✘ Kaynağını bulamadığınız bilgilere her zaman şüphe ile yaklaşın.
- ✘ Haberi veya bilgiyi kimin yazdığını araştırın.

✘ Bilgisine başvurduğunuz kişinin bilgi verdiği konuda yeterince yetkin olup olmadığını kontrol edin.

✘ Bir bilgi size çok ilgi çekici ve sansasyonel geliyorsa doğruluğundan şüphe duyun ve araştırmaya başlayın.

✘ Çevrenizle paylaşmadan önce bilginin doğru olup olmadığını kontrol edin.

✘ Size gelen bilginin veya okuduğunuz haberin tarihini kontrol edin.

✘ Haberin veya bilginin bir şaka sitesinden alınıp alınmadığını kontrol edin.

✘ Bilginin doğruluğundan emin olmak için en az üç yerden doğruluğunu araştırın ve içerikleri birbiri ile karşılaştırın.

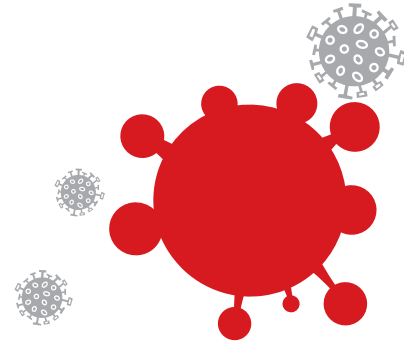
✘ Görsellerin üzerinde oynama var mı diye kontrol edin.

✘ Tersten arama yöntemi ile görselleri daha önce başkasının paylaşmış paylaşmadığını araştırın.

✘ Çevrenizde size sürekli şüpheli içerikler atan kişileri uyarın ve onları bilgilerini teyit etmeye davet edin.

✘ Resmi sosyal medya hesaplarının açıklamalarını dikkate alın.

✘ Yeni medya okuryazarlığı konusunda kendinizi geliştirin.

İnceleme

Geleneksel Medya Gücünü Koruyor

Doç. Dr. Ekmel Geçer
Akademisyen
Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Kovid-19'un dünyayı sarmalamaya başladığı ilk zamanlarda birçoğumuz, özellikle sosyal medya ortamlarından aldığımız haberleri hassasiyetle dinliyorduk. Psikolojik olarak kabul edilebilir bir durumdu. Hiç duymadığımız bir virüs, tarihten kalma söylemlerle insanları öldürüyordu. Biz de kurtulmak için duyduğumuz en küçük tedavi yöntemini önemsiyorduk. Haberin kaynağı, kimin söylediği, hangi bilimsel verilere dayandığı ve neden sonuç ilişkisi gibi teyit çabaları o kaotik günlerde geri plandaydı. Marul mu iyiydi, yoksa sarımsak mı tedavi ederdi? Vücudumuza deterjan mı enjekte etmeliydik yoksa direkt içmeli miydik? Soğan suyu da bizi korur muydu? Üstelik bu soruları sadece bilgiye ulaşması zor olan vatandaşlar değil yetkililer de soruyordu. Hatırlayın. Bir amcanın "Sarımsağın suyunu için; her şey geçer." dediği video günlerce Whatsapp gruplarımızda dönmüştü.

Birkaç gün sonra Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), koronavirüsü bir salgın olarak tanımladı. Fakat pandemi ile mücadelede en önemli yöntemlerinden biri de "doğru bilgi"nin insanlara ulaşmasına yardımcı olmaktı. Hem medya araçlarından hem de fisiltı gazetesıyla dolaşan hatalı bilgilerin nedenlerinden biri de bu yeni virüs hakkındaki büyük bilgi boşluğuydu. Etrafta dolaşan onlarca eksik ve yanlış bilginin (mis-information) verebileceği zararları anlatmak için hastalık literatürüne 2 Şubat 2020'de yine DSÖ aracılığıyla başka bir kavram daha girdi. Üstelik bu kavram sadece hastalıklarla mücadele için değil, uzun zamandır özellikle yeni medya platformlarında dönen yanlış ve eksik bilgiyi tanımlamak için de çok önemliydi. Söz konusu yeni kavram salgın ve bilgi kelimelerinin birleşiminden oluşmuştu. İngilizce olarak information ve pandemic yani infodemi. DSÖ'nün burada vurgulamak istediği konu; yanlış ve bazen fazla olan bilginin en az virüs kadar

zararlı olabileceğiydi. Ayrıca yanlış ve eksik bilgiler o kadar çok etrafta dolaşıyordu ki hastalığın bertaraf edilmesi için çaba sarf eden uzmanlar, gayretlerinin büyük bir kısmını da bu yanlış ve yanlış bilgiyle mücadeleye ayırmak zorunda kalıyorlardı.

Belki de Oxford ya da Cambridge gibi büyük uluslararası sözlükler 2020 yılının sözcüğü olarak koronavirüsün yanında "infodemi"yi de anacaklardır. Zaten son yıllarda hayatımıza giren sözcükler de post-truth (hakikat sonrası), zehirli (toxic) ve nomofobi (telefonsuz kalma fobisi) gibi yine bilgiye ulaşma ve onu yorumlama ile ilgili kelimelerdir.

Aslında "bilginin edinilmesi ve anlaşılması" ile ilgili sözcüklerin bu kadar çok ortaya çıkması, bilgi toplumu çağını geçip, süper akıllı topluma doğru gidişimizin belki de bariz bir işaretidir.

DSÖ'den sonra, yanlış bilginin oluşturacağı bireysel ve toplumsal zararları önlemek adına Birleşmiş Milletler ve diğer örgütler de Kovid-19 krizinde "infodemi" ile mücadele ettiklerini belirttiler. Birleşmiş Milletler 9. Genel Sekreteri António Guterres: "Ortak düşmanımız #KOVİD19, ancak düşmanımız aynı zamanda "infodemik" yanlış bilgidir." diyerek infodeminin önemini vurguladı. MIT Technology Review'un yayınladığı makalede koronavirüsün dünyadaki ilk gerçek sosyal medya infodemiği olduğu belirtilmiştir. DSÖ, yanlış bilgileri azaltmak için Twitter, Facebook, Tencent ve TikTok ile ortaklık kurarak sorunu çözmeye çalışmaktadır. Zira araştırma sonuçları infodeminin yanlış haberler nedeniyle daha kötü hâle gelebileceğini göstermektedir. Doğu Anglia Üniversitesinden (UEA) bilim adamları Şubat 2020'de gerçekleştirdikleri bir araştırmada, yanlış bilginin yayılmasının hastalığın yayılmasını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Araş-

tırma bulguları, sahte haber paylaşan insanları durdurmak için yapılan başarılı çabaların hayat kurtarmaya yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Bu sonuçlar, korona virüse ait bilgi boşluğunu doldurmanın en iyi yolu bilimsel çalışmalar olduğunu gösterdi. Bu nedenle Türkiye'de ve dünya genelinde Kovid-19 salgını ile gelişen yanlış haber yayma çılgınlığı ile ilgili birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Analizler, Kovid-19 salgını, salgının ölçeği ve hastalığın kökeni, önlenmesi, teşhisi ve tedavisi hakkında binlerce yanlış bilgi ve komplo teorisinin yayımlandığını göstermektedir. Yalan bilgiler özellikle sosyal medya üzerinden oldukça hızlı biçimde yayılmaktadır. Yapılan bir araştırmada, sosyal medya üzerinden kanıtı gerçek veriye göre yalan bilgilerin daha hızlı paylaşıldığı ölçümlenmiştir.

TRT Akademi bu bağlamda önemli bir çalışmaya imza attı. Araştırma; Türkiye'de de koronavirüs salgını sürecinde yanlış bilgi içeren haberlerin en fazla yer aldığı mecraların, bu haberlerle ilgili farkındalık düzeyinin ve kullanıcı tecrübesinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirildi. Çalışma; sosyal medya üzerinden aldığımız haber ve bilginin doğruluğunu anlamayı, gerçek bilgiye ulaşma yollarını bilmenin önemini, yanlış ve doğru haberi ayırt etme yöntemlerini ve dürüst bilgi kaynaklarının neler olduğunu göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü yalan ya da yanlış bilgilerin hızlı yayılmasının bir nedeninin de koronavirüs nedeniyle evlerinde kalan kişilerin daha fazla sosyal medyaya maruz kalması ve gündemi daha fazla takip etmesi olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca araştırmada; infodeminin oluşturduğu muhtemel duygusal karmaşanın ölçülmesi adına, yalan bilgilerin

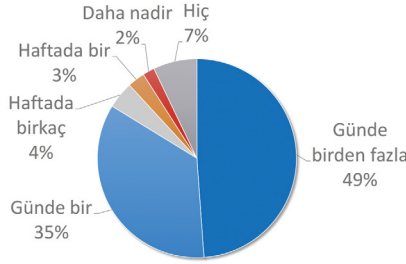
kişiler üzerindeki etki düzeyi de incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar daha sonra yapılacak psikolojik, sosyolojik, politik ve iletişim ve medya çalışmalarına da bu yönüyle önemli katkı sunacaktır.

Çalışmanın önemli sonuçlardan bazılarında burada dikkat çekmek gerekir.

Bulgular

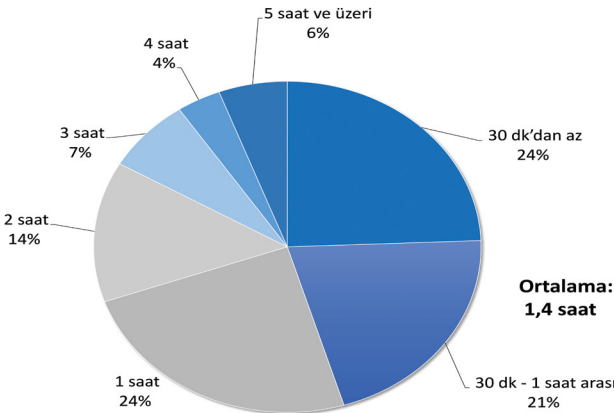
Özellikle kaotik zamanlarda ve bireysel veya toplumsal kaygının arttığı dönemlerde haber ihtiyacı ve takibi artmaktadır. Bireyler bir yandan aklındaki soru ve sorunları gidermek adına diğer yandan muhtemel tehlikelere karşı hazırlıklı hissetmek için bilgi alış verişini böyle dönemlerde daha çok önemsemektedirler. Belki de bu ilgiyi bilen içerik üreticilerinin bir kısmı hem takipçi oluşturmak hem de karmaşayı provoke etmek için haber alma ihtiyacını istismar etmektedirler. Bir cep telefonu uygulaması aracılığıyla kolayca bilgileri parçalayıp birleştirebilmekte, fotoğraf ve videolar üzerinde oynama yapabilmekte, bazen en hassas duyguları harekete geçirebilmektedirler.

Grafik 1: Koronavirüs Haberleri Takip Sıklığı – Türkiye Geneli (%)

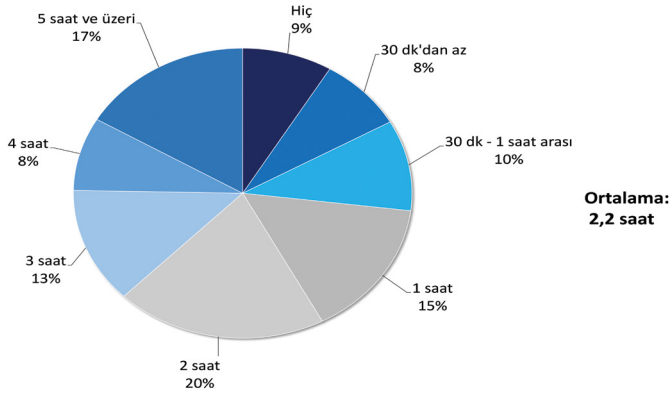
Bu bağlamda Grafik 1'de paylaşılan sonuçlar insanların zor zamanlarda habere olan ilgisini teyit eder niteliktedir. Pandemi sürecinde haberler yoğun şekilde takip edilmiş görüşülen kişilerin %49'unun günde birden fazla haber / bilgi incelediğini belirtmiştir.

Grafik 2: Koronavirüs Haberlerini Günlük Takip Süresi – Türkiye Geneli (% ve Günlük ortalama saat)

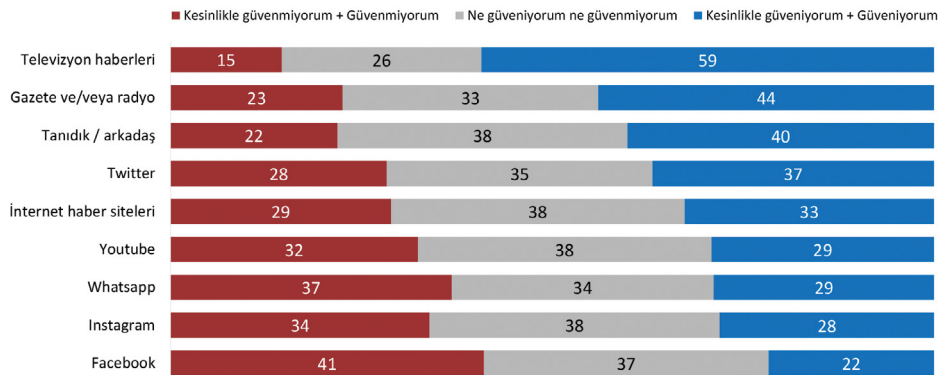
Yukarıdaki görsel de takipçilerin haber alma meşguliyetlerinin ortalama zamanını göstermektedir. Günde ortalama bir buçuk saat gibi gözlemlense de Nisan 2020'de yapılan çalışmada gündem takibinin ortalama 2,5 saat olduğu sonucuna varılmıştır. Bu da insanların ilk şok dönemlerinde habere daha çok ihtiyaç duyduklarını fakat zamanla bir duyarsızlaşma olduğunu göstermektedir. Enfekte olanların sayısının ilk şoktan sonra düşmesi daha sonra yeniden yükselmesi ya da plato yapması yine bu duyarsızlaşma ile ilişkilendirilebilir.

Grafik 4: Sosyal Medyada Geçirilen Süre– Türkiye Geneli (% ve Günlük ortalama saat)

Dijital teknolojiler hayatımıza girdiğinden bu yana birçoğumuz haberi telefonumuzdan ve sosyal medya mecralarından alıyoruz. Grafik 4'te sosyal medyada geçirilen süre gösterilmektedir. Sosyal medyada geçirilen süre ortalama 2 saat olsa da görüşülen kişilerin %17'si sosyal medyada 5 saat ve üzerinde vakit geçirdiğini belirtmiştir.

Grafik 6: Medya Kanalları Güven Düzeyi– Türkiye Geneli (%)

Koronavirüsle ilgili bilgi alımında, televizyon haberlerine diğer kanallara göre daha fazla güvenildiği belirtilmiştir. Bu durum aslında bir anlamda toplumsal çelişkiyi de ortaya çıkarmaktadır. İzleyiciler dijital teknolojilere rağmen geleneksel medya araçlarından olan televizyon haberlerine hala daha çok güvenmektedir-

ler. Ancak sosyal medya kanallarının (Facebook, Instagram, Youtube, Twitter) genel olarak güven düzeyinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Paylaşım açısından yoğun olarak kullanılan Whatsapp kanalının da güven düzeyinin düşük olması dikkat çekmektedir. Buna rağmen sosyal medya kullanımının ortalama 5 saatin üstünde olmasını ayrıca sorgulamak gerekmektedir.

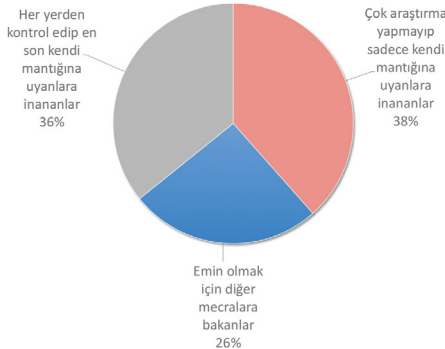
Pandemi Sürecinde En Fazla Takip Edilen Bilgi Kaynakları

Grafik 17: Pandemi Sürecinde En Fazla Takip Edilen Bilgi Kaynakları – Türkiye Geneli (%)

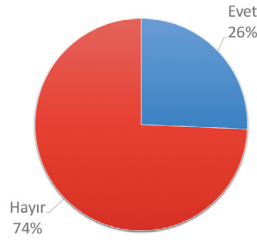
Katılımcılar bir üstteki grafikteki sonuçlara uyumlu bir biçimde koronavirüsle ilgili haberleri daha çok televizyondan aldıklarını belirtmişlerdir. İnternet haber sitelerinin hemen altında Sağlık Bakanlığı ve Bakanın haber edinme kaynağı olarak 3. sırada yer alması Sağlık Bakanı ve Bakanlığının toplumda oluşturduğu güvene ve kriz yönetimindeki başarısıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum da kaotik bir dönemde kurumlar ve bireyler arasındaki etkileşim ve iletişimin sosyal psikoloji açısından iyi olduğunu gösterir.

Grafik 20: Haberlere Yaklaşımına Göre Katılımcıların Gruplaması – Türkiye Geneli (%)

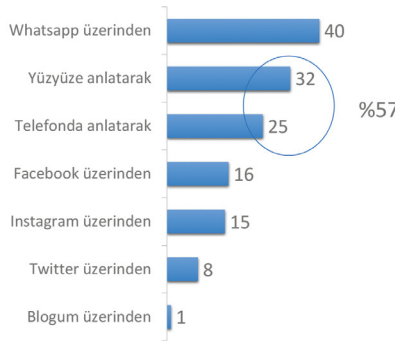
Haberlerin kontrol şekline göre görüşülen kişilerin yaklaşımları kümeleme (cluster) analizi ile gruplandırıldığında, üçlü bir gruplama ortaya çıkmıştır. Kişilerin %38'inin 'çok fazla araştırma yapmayı kendi mantığına uyanlara inandığı' görülmüştür. Araştırma yapmadan kişisel yargılarla karar vermek, kişilerin yanlış bilgi / habere inanma olasılığını artıran bir unsur olarak ortada durmaktadır. Görüşülen kişilerin %36'sı da hem tanıdıkları ile hem de diğer bilgi / haberlerle kontrol edip, en son kendi mantığına uyanlara inandığını belirtmiştir.

Grafik 22: Güvenilmese Bile Bilgi Paylaşım Düzeyi – Türkiye Geneli (%)

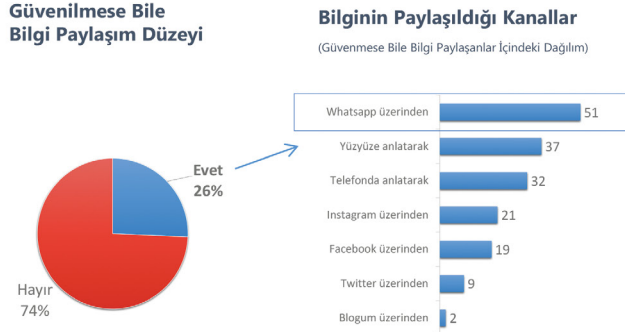

Grafik 20 insanların haberi kendi mantığı ile doğrulama eğilimini göstermektedir. Bu bireysel yaklaşım yanlış ve eksik bilginin dolaşıma konmasının nedenini de açıklamaktadır. Grafik 22'deki sonuçlar söz konusu mantıksal hatayı teyit eder niteliktedir. Görüşülen kişilerin %26'si pandemi süresince gelen bir bilgiye güvenmese bile en az bir kez başkaları ile paylaştığını belirtmiştir. Bu yaklaşım, yanlış haberlerin dolaşımda olmasını artıran bir unsurdur.

Grafik 25: Bilginin Paylaşıldığı Kanallar – Türkiye Geneli (%)

Araştırmanın çarpıcı ya da beklenin aksine olan sonuçlarından biri de katılımcıların sosyal medya kullanımına karşın, birbirlerini haber aktarma eylemini yüz yüze görüşme yaparak ya da telefon üzerinden konuşarak gerçekleştirmeleridir. Bu eylem biçimi, dijital teknolojilerin yoğun kullanımına rağmen bire bir iletişimin devamlılığına işaret etmesi açısından önemlidir. Yine de Whatsapp üzerinden bilginin paylaşılmasının %40 ile en fazla oran olması dijital teknolojilerin iletişim kurmadaki etkinliği göstermektedir.

Grafik 26: Bilginin Paylaşıldığı Kanallar – Güvenmese Bile Bilgi Paylaşanlar Bazında (%)

Yine grafik 25 ve 26'daki örtüşme araştırmanın güvenilirlik seviyesinin başarısını göstermektedir. Güvenmese de bilgi paylaşımında bulunanların bilgi paylaştığı kanallar incelendiğinde, Whatsapp'tan paylaşım yapma düzeyi %51'e çıkmaktadır.

İnfodemi araştırmaları, daha çok Twitter, Facebook ya da Instagram üzerine yoğunlaşsa da TRT Akademik'in analizi başka bir mecraya dikkat çekmiştir. Kişiler Whatsapp üzerinden paylaşımı daha çok öncelemektedirler. Çünkü kullanıcılar Whatsapp'ı daha özel ve güvenilir bulmaktadır. Yüzerce kullanıcının bir şeyler söylediği ve yazdığı yerlerde bilgi paylaşmaktansa daha çok kendilerine ait olan bir kapalı odada olmayı ve orada bilgi paylaşmayı tercih etmektedirler. Ancak burada "yankı odası" (echo chambers) tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Kullanıcılar sadece birbirini teyit eder nitelikte bilgiler paylaşıyor ve bu bilgileri dışarıdan doğrulamıyorlarsa yanlış bilgi, onlarda, uygulanmaya değer bir hakikat olarak görünmeye başlayabilir. Kendi söylediklerinin yankılandığı bir kapalı odada insana kendi sesi yanlış da olsa güvenli gelebilir. Kişi haberi sadece kendisi gibi inanan insanlarla paylaşmayı daha çekici görecektir. Çünkü böylece konfor alanı da bozulmayacak zihinsel bir zorlanmaya ihtiyaç hissetmeyecektir. Fakat kullanıcı yankı odasından çıkıp haberi diğer kaynaklardan teyit etmelidir. Özellikle salgın ile ilgili yanlış bilginin öldürücü sonuçları olabilir.

Sonuç

Her türlü bilgiye erişimin sınırsız olduğu günümüz dünyasında, insanların doğruyu ve yanlış ayırt etmesi çok mümkün görünmemektedir. Elimizdeki teknolojik aygıtlar nedeniyle herkesin kendisini gazeteci sayabildiği bir zamandan geçiyoruz. Haberi tamamen dijital ortamda yazıyor, çekiyor, birleştiriyor ve yeni medya ortamlarından paylaşıyoruz. Oysa habercilik teyit gerektirir. Edite gerektirir. Haber kaynaklarını defalarca kontrol etmeyi gerektirir ve haberin bütün taraflarıyla görüşmeyi zorunlu kılar. Sosyal medya mecralarından hızlıca ulaştıkları bilgiyi hızlıca yayıp etkileşim sayılarını artırmak isteyen kullanıcılar, kimi zaman oluşturdukları boşluğu fark edememektedirler. Bu nedenle medya okuryazarlığının yanı sıra bir yeni medya ya da dijital medya okuryazarlığı seferberliği de başlatmak gerekir.

Cep telefonlarımız sayesinde habere her zaman hızlı ve sınırsız ulaşıyorsak da özellikle korkunun ve kaygının hâkim olduğu zamanlarda bilgiler çok daha yoğun bir biçimde tüketiliyor. #EvHayatDolu sloganı ile evlerimizde kaldığımız bu

günlerde gündem takibine daha fazla vakit ayırıyoruz. Virüsün bulaşmaması için kendimizi eve kapattık ama bu sefer de sosyal medyada dolaşan yanlış ve eksik bilgiye daha çok muhatap olduk.

İnternet teknolojilerinin ortaya çıkarttığı ve kolaylaştırdığı bireysel içerik üretimiyle, katılımcı demokrasinin güçleneceği iddiası sıklıkla gündeme gelmektedir. Zira birtakım eşitsizlikler hala mevcutsa da internet erişimi olan her birey, haber hızlı ve kolayca ulaşabilmekte ve gerekirse haberin bizzat üreticisi olmaktadır. Fakat bu olanaklar, aşırı enformasyona maruz kalan bireyin yanlış ve doğruyu ayırt etme becerisini zorlaştırmaktadır. (Yeni) medya okuryazarlığı; bilgi obezliği (information overload) yaşadığımız bu zamanlarda habere ve bilgiye karşı nasıl bir tutum sergileyeceğimiz konusunda bize önemli önerilerde bulunmaktadır:

- Öncelikle karşılaştığımız içeriklere karşı şüpheli olmak ve yanlış olabileceğini akılda tutmak
- Bize ulaşan içerikleri üretenlerin de insan olduğunu yanlış ve yanlış olabileceklerini unutmamak
- Bilgilerin / haberlerin kaynağını araştırmak
- Yayın / içerik tarihini kontrol etmek,
- Paylaşılan görselin kurgu ya da montaj olduğunu unutmamak
- Ulaştığımız haberin resmi / bilimsel kurum açıklamaları ile çelişip çelişmediğini kontrol etmek,
- Resmi kurumlar arasında çelişki varsa analiz etmek ve beklemek
- Doğrulama platformlarını kullanmak,
- İçerikleri paylaşmadan önce bilgi kaynakları ve içeriği paylaşan hesapların gerçekliği araştırmak
- Oluşan etkileşim zincirinin sonuçlarını düşünerek sadece paylaşmak değil; like, retweet, repost yapmadan önce dahi dikkatli olmak
- Paylaşılan bilginin ya da haberin amacının ne olduğunu düşünmek

Yapılan çalışmada "hiçbir şekilde kontrol etmeden kendi mantığına uyduğu için aldığı her türlü veriye inananlar"ın (%38) çok yoğun olması, yanlış bilgilerin yayılması ve kabul edilmesini de daha fazla mümkün kılmaktadır. Bu noktada kamu kurumlarının düzenli ve güvenilir veriler sunması, televizyon yayınlarının da bu bilgileri düzenli paylaşıyor olması, doğru bilginin göz önünde bulunmasını ve yanlış bilginin göz ardı edilmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle sosyal medya şirketleri asılsız haber tespitinde daha hızlı davranmalı, gerekirse bir takım yaptırımlar uygulayabilmelidir. Türkiye'de ve diğer ülkelerde bazı örneklerini görssek de bağımsız haber doğrulama (fact-checking) sistemleri geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Dezenformasyonla mücadele anlamında yerel otoritelerle daha fazla iş birliğine gidilmelidir.

Bu bağlamda infodemi ile mücadelenin iki boyutundan bahsedebiliriz. İlki bütün bireyleri ilgilendiren "bireysel" boyut ikincisi ise devlet ve sosyal medya şirketlerini

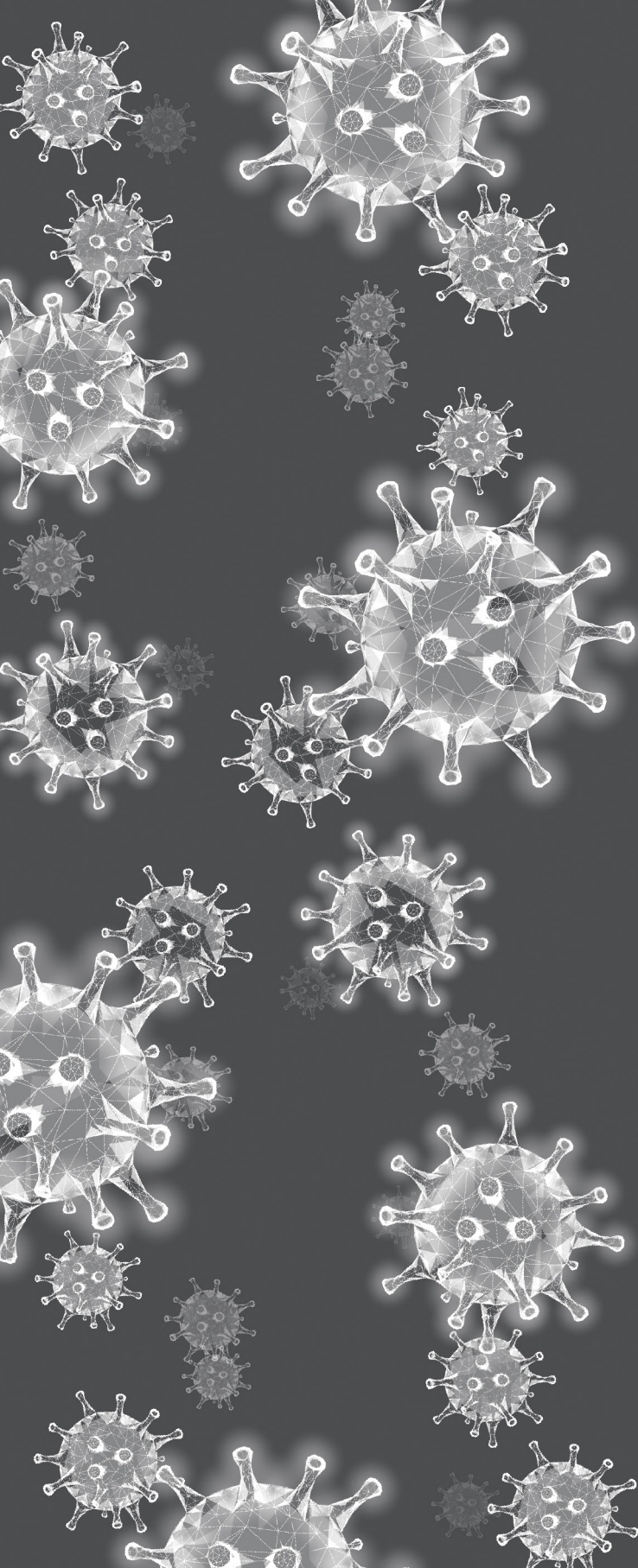
içerisine alan "kurumsal" boyuttur. Bireysel kontrol mekanizmaları, her seviyeden öğretim kurumlarında, medya okuryazarlığı gibi bir eğitim içeriğinin yaygınlaştırılmasıyla daha da etkinleştirilebilir. Resmi boyutta ise doğru haberi topluma ulaştırmakla sorumlu olan kurumların çalışmaları desteklenebilir. Sosyal medya mecralarının "yanlış haber" kaygısıyla tümüyle kapatılması bir bakıma haber alma özgürlüğünün kısıtlanması ile ilişkili olacağı için bunun yerine yanlış ve yanlış haber paylaşan hesaplara yaptırım uygulanması söz konusu olabilir.

Dijital teknolojiler ve sosyal medya kullanımı ile ortaya çıkan önemli tartışmalardan biri de "gözetim" olgusudur. Koronavirüs sonrası dönemde devletlerin daha ulusal bir tavırla korumacı bir refleks göstereceği söylenmekte ve dijital dikatöryel eğilimlerin artabileceği var sayılmaktadır. Çin'in hükümetinin dronlarla hastaları takip etmesi, insanların davranışlara göre onları puanlandırması söz konusu "gözetleme" iddiasını doğrular niteliktedir. Bazı düşünürler algoritmalar, lokasyon paylaşımları ve yoğun sosyal medya aktivitesinin özgürlüklerin sınırlandırılmasına ve modern gözetim mekanizmalarının yaygınlaştırılmasına yola açacağını söylemektedirler. Bazılarına göre ise bu durum bir mecburiyet olarak kendisini göstermiştir. Otoritelerin, suçu ve yanlış bilgiyi önlemek için birtakım tedbirler alması zorunludur.

Ancak söz konusu tartışmalar daha ciddi boyutta değerlendirilmeye muhtaçtır. Çünkü gözetim artık sadece uzaktan görüntülenmeyle olmuyor. Yukarıda bahsedildiği gibi telefonlarımızla, sosyal medya paylaşımlarımızla ve Google algoritmalarıyla takip ediliyor olabiliriz. Cep telefonumuza indirmemizi isteyecekleri uygulamalar ilk etapta kabul edilebilir. Sağlık için takip edilmeyi onaylayabiliriz. Rızamız çoktan ihmal edilmiş olabilir. Dokunduğumuz uygulamayla ateşimizi ve kan dolaşımımızı ölçebilecekler. Peki, bu tür uygulamalara nasıl güvenebiliriz? Zamanla duygularımızı da ölçen uygulamalar geliştirilirse ya da biz farkında olmadan aynı uygulamalar zaten heyecanımızı ve duygularımızı da ölçüyorsa buna nasıl karşı çıkabileceğiz?

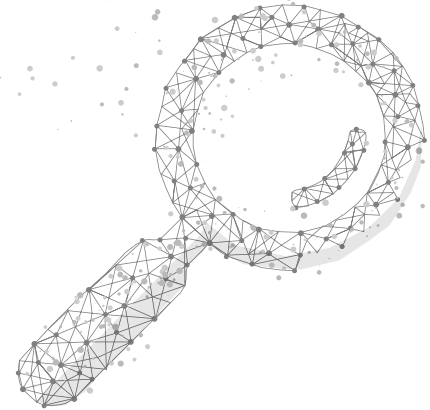
Bu nedenle özellikle kriz zamanlarında alınacak kararların demokrasi ve temel hukuk ilkelerine uyup uymadığı dikkatli bir biçimde analiz edilmelidir. Vatandaştan istenen tedbirlerle birlikte otoriteler de alınan tedbirleri özenle gözden geçirmelidir. Yaşadığımız sadece bir hastalık halidir. Aceleci tavrımız ve kullandığımız kelimeler ve bizi yanılgıya düşürebilir. "Savaş" olarak adlandırsak öldürecek birilerini de aramaya başlayabiliriz. Oysa amaç, her zaman olduğu gibi, yaşatmaktır. Ayrıca üzerinde çok yönlü düşünülmeden yanlış kanun, kural ve teknolojiler devreye sokulursa ilerleyen zamanlar için ciddi riskler taşıyabilir. Böyle zamanlarda alınacak kararlar ve uygulanacak tedbirler sadece sağlık meselelerini değil; uzun süreli politik süreçleri, toplumsal yaşamı ve ekonomik gelişimi de etkileyecektir. Dolayısıyla, yurttaşlar demokratik kurum ve kuruluşlar üzerindeki kontrollerini basın, STK, lobcilik gibi yöntemlerle arttırmalıdır. Zira alınacak kararlar gelecekte nasıl bir dünya görmek istediğimiz ve nasıl bir yönetim biçimi altında yaşamak istediğimiz ile yakından ilişkilidir.

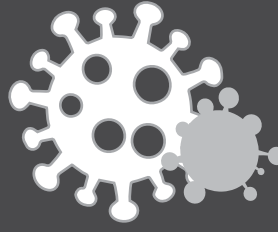

Araştırma

Salgın s¼recinde birçok konuda (Sinema, teknoloji, yayıncılık vb.) araştırmalar yapıldı. TRT Akademi olarak bu s¼rete ¼zellikle dijital mecraların infodemideki rol¼n¼, kullanıcı tecr¼besini, doğru ve g¼venilir bilgi kaynaklarını sorgulayan online bir araştırma gerçekleştirdik. Genişlemesine yapılan araştırmanın infodemi ile ilgili b¼l¼m¼ yayınlanmıştır.

Araştırma

TRT Akademi Infodemi Araştırması Raporu

Araştırmanın Konusu

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 2 Şubat 2020'de Kovid-19 Infodemi "Infodemic" tanımı ortaya atılmış, doğru olmayan bilginin özellikle internet ortamında yayılımı ve sorunun çözümlüne zarar verdiği konusu gündeme getirilmiştir. DSÖ tarafından infodemi "insanların ihtiyacı olduğunda güvenilir ve geçerli kaynakları bulmada zorluk yaşamasına neden olan -bazıları doğru bazıları değil- bilgi fazlalığı" olarak tanımlanmıştır (1).

Birleşmiş Milletler de, Kovid-19 krizinde yanlış bilgi ve siber suçla yani "infodemi" ile mücadele ettiğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler 9. Genel Sekreteri António Guterres: "Ortak düşmanımız #KOVİD19, ancak düşmanımız aynı zamanda "infodemik" yanlış bilgidir." şeklinde infodeminin önemini vurgulamıştır. Bununla birlikte "Milyonlarca insan Kovid-19'un bulunmadığı ya da bir mucize tedavinin bulunduğu ya da virüsün insanlığı yok etmek ya da kâr etmek için bir komplo sonucu ortaya çıktığı gibi tehlikeli iddialara maruz kalmaktadır. Yanlış bilgi çevrim içi olarak, mesajlaşma uygulamalarında ve kişiden kişiye yayılmaktadır. Bunu engellemek için bilim insanları ve kurumların insanların güvenebileceği bilgileri onla-

ra ulaştırması gerekmektedir." şeklinde belirtmiş; infodeminin insanlar tarafından kabul görmesini engellemek için herkesin iş birliği içinde olmasını önermiştir (2).

Dünya genelinde Kovid-19 salgını ile birlikte gelişen infodemi çılgınlığı ile ilgili bir çok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemeler, Kovid-19 salgını, salgının ölçeği ve hastalığın kökeni, önlenmesi, teşhisi ve tedavisi hakkında binlerce yanlış bilgi ve komplo teorisinin yayınlandığını göstermektedir.

Yalan bilgiler özellikle sosyal medya üzerinden oldukça hızlı biçimde yayılmaktadır. Yapılan bir araştırmada, sosyal medya üzerinden kanıtlanmış gerçek veriye göre yalan bilgilerin daha hızlı paylaşıldığı ölçümlenmiştir (3). MIT Technology Review'un yayınladığı makalede ise koronavirüsün dünyadaki ilk gerçek sosyal medya infodemiği olduğu belirtilmiştir. DSÖ, yanlış bilgileri azaltmak için Twitter, Facebook, Tencent ve TikTok ile ortaklık kurarak sorunu çözmeye çalışmaktadır (4).

Zira araştırmalar infodeminin yalan haberler nedeniyle daha kötü hâle geleceğinden endişelenmektedir. Doğu Anglia Üniversitesindeki (UEA) bilim in-

sanları Şubat 2020'de gerçekleştirdikleri bir araştırmada, yanlış bilginin yayılmasının hastalığın yayılmasını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Araştırma bulguları, sahte haber paylaşan insanların durdurmak için yapılan başarılı çabaların hayat kurtarmaya yardımcı olabileceğini göstermektedir (5).

Türkiye'de de koronavirüs salgını sürecinde yanlış bilgi içeren haberlerin en fazla yer aldığı mecraların, bu haberlerle ilgili farkındalık düzeyinin ve kullanıcı tecrübesinin tespit edilmesi amacıyla bu çalışma TRT Akademi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma çerçevesinde Koronavirüs salgını sürecinde yanlış bilgi içeren haberlerin en fazla yer aldığı mecraların, bu haberlerle ilgili farkındalık düzeyinin ve kullanıcı tecrübesinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Infodeminin etkisinin ölçülmesi adına, alınan yalan bilgilerin kişiler üzerindeki etki düzeyi de sorgulanmıştır.

Yalan bilgilerin hızlı yayılmasının bir nedeninin de koronavirüs nedeniyle evlerinde kalan kişilerin daha fazla sosyal medyaya maruz kaldığı ve gündemi daha fazla takip ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla gündem ve sosyal medya takibi de detaylı olarak sorgulanmıştır.

TRT Akademi, Türkiye'de infodeminin detaylı ve kapsamlı incelenmesi açısından bu çalışma ile bir ilke imza atmıştır. Yapılan çalışma ve sonuçları itibarıyla Türkiye'ye fayda sağlayan bir çalışma olmasını ümit ediyoruz.

Kullanılan Terimler

Top2Box: Top2Box değeri, beş puan üzerinden değerlendirme yapılan skallı sorularda dört ve beş puan verenlerin toplam içindeki oranıdır.

Meslek Grupları

Çalışmayanlar: Ev hanımları, emekliler, işsizler

Gençler ve Öğrenciler: 24 yaş altı eğitim gören ya da çalışmayan gençler

İşçi ve memurlar: Bir firmada ya da kamu kurumunda tam ya da kısmi zamanlı çalışan kişiler

Girişimciler: İşyeri sahipleri, serbest çalışan uzmanlar (avukat, doktor, muhasebeci), çiftçiler

Profesyoneller: Üniversite mezunu olup konusunda uzman olan genellikle altında personel çalıştıran kişiler

Eğitim Düzeyi

Düşük Eğitim Düzeyi: Lise düzeyinden mezun olmamış kişiler

Orta Eğitim Düzeyi: Lise düzeyinden mezun olmuş kişiler

Yüksek Eğitim Düzeyi: Açıköğretim, Yükseköğretim, Üniversite, Yüksek Lisans, Doktora tamamlamış kişiler.

Bu bölümde araştırmanın üzerine oturduğu yöntem, bilimsel yaklaşım ve örneklem seçimi, araştırmada kullanılan istatistiksel teknikler, ölçüm araçları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Kapsam ve Örneklem

Araştırmanın kapsamını Türkiye'deki 18 yaş üstünde bulunan ve salgın gündemi ile ilgili nadir de olsa takip ettiğini belirten tüm bireyler oluşturmaktadır. Türkiye temsiliyetini sağlamak adına, karma bir yöntem ile örneklem yapılmıştır.

1. Online anket ile internet kullanan ve yoğun olarak 60 yaş altına ulaşılmıştır.

2. İnternete erişimi olmayan ya da online anketi dolduramayacak nitelikte olan kişilere CATI (bilgisayar destekli telefon anketi) ile erişilmiştir.

Bu şekilde kapsama hatası engellenmiştir.

TRT Akademi infodemi araştırması kapsamında 12 - 26 Mayıs 2020 ta-

rihleri arasında 5.010 kişiye anket yapılmıştır. Araştırma 65 ilde gerçekleştirilmiştir. Anket sırasında ulaşılan ve gündemi "hiç" takip etmediğini belirten kişiler anket kapsamı dışında tutulmuştur. Türkiye genelinde salgın ile ilgili gündemi hiç takip etmediğini belirten %7'lik bir kesim de bulunmaktadır.

Araştırma genelinde güven sınırı ve hata payı: % 95 güven sınırında $\pm 1,4\%$

hata payındadır. Yanıt oranı %97 düzeyindedir (bir çalışmada gelen maksimum cevap yok adedinin toplam görüşme adedine oranıdır). Kapsam dışılıktan, yanıt alamamadan ya da diğer sebeplerden kaynaklanan hata oranı binde birin altındadır.

Görüşülen kişilerin demografik bilgileri bazında adet dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Bilgiler (Adet ve Yüzde)

		Adet	Yüzde
Cinsiyet Bazında	Erkek	2.586	51,6
	Kadın	2.424	48,4
Yaş Dağılımı Bazında	18-24 yaş	763	15,2
	25-34 yaş	1.308	26,1
	35-44 yaş	1.165	23,3
	45-54 yaş	965	19,3
	55 yaş ve üstü	809	16,1
SES Düzeyi Bazında	A-B	1.221	24,4
	C1-C2	2.739	54,7
	D-E	1.050	20,9
Eğitim Düzeyi Bazında	Düşük eğitim düzeyi	2.155	43,0
	Orta eğitim düzeyi	1.724	34,4
	Yüksek eğitim düzeyi	1.131	22,6
Çalışma Durumu Bazında	Çalışmayanlar	2.059	41,1
	Gençler ve öğrenciler	527	10,5
	İşçi ve memurlar	1.684	33,6
	Girişimciler	467	9,3
	Profesyoneller	273	5,4
Coğrafi Bölgeler Bazında	Marmara	1.549	30,9
	Karadeniz	462	9,2
	Ege	657	13,1
	Akdeniz	630	12,6
	İç Anadolu	809	16,1
	Doğu Anadolu	343	6,9
	Güneydoğu Anadolu	560	11,2

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmamızın koronavirüs salgını sürecinde gerçekleştirilmesi nedeniyle tanımlayıcı araştırma, kantitatif araştırma tekniklerinden online görüşme yöntemi ile ele alınmıştır.

Veri toplamak için bir anket formu geliştirilmiştir (Bkz. EK1). Anket formu ölçme araçları çoğunlukla yapılandırılmış kapalı uçlu ya da yarı açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Geliştirilen anket yedi bölüm ve 31 sorudan oluşmaktadır.

1. Gündem Takibi (3 soru)
2. Bilginin Kişiler Üzerindeki Etkisi (2 soru)
3. Bilgi Kanalları Güven Düzeyi (3 soru)
4. Infodemiye Maruz Kalma (5 soru)
5. Bilgi Kaynakları (2 soru)
6. Infodemi Teyit Mekanizmaları (2 soru)
7. Infodeminin Paylaşımı (3 soru)
8. Demografi (11 soru)

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analiz edilmesinde SPSS programı kullanılmıştır. Verilerin Türkiye genelini temsil etmesi açısından elde edilen veriler analiz edilmeden önce demografik bazda (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu açısından) ağırlıklandırma yapılmıştır.

Analiz sürecinde öncelikle değişkenlerin frekansları alınarak datanın örneklem özellikleri ve Likert skalalı soruların puan dağılımları analiz edilmiştir.

Akabinde alınan tüm bilgilerin demografik veriler ve farklı kırılımlara göre farklılaşarak farklılaşmadığı incelenmiştir.

Kıyaslama Verisi

Elde edilen verilerin değerlendirmesi amacıyla pandemi sürecinde gerçekleştirilmiş yerli ve yabancı çalışmalarla kıyaslamalar yapılmıştır. Kıyaslama yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler aşağıda paylaşılmıştır.

1. Nisan 2020 Türkiye Verileri: Method Research Company ve Üsküdar Üniversitesi iş birliği ile 8-12 Nisan 2020 tarihleri arasında, 18 yaş ve üstü 3.000 kişi ile online olarak gerçekleştirilen "Koronavirüslü Günlerde Hayat Araştırması".

2. Amerika Verileri:

• Pew Research Center tarafından 10-16 Mart 2020 tarihleri arasında, 8.914 kişi ile online olarak gerçekleştirilen "Amerikan Trendleri Panel Araştırması" (6)

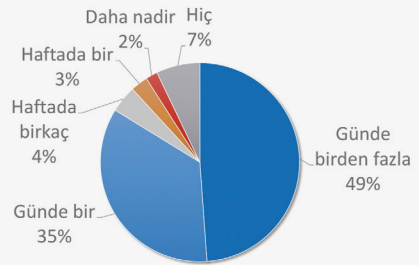
• APA Poll tarafından 18-19 Mart 2020 tarihleri arasında 1.004 kişi ile online olarak gerçekleştirilen araştırma (7)

3. İngiltere Verileri: Ofcom tarafından 15-17 Mayıs 2020 tarihleri arasında, 2.105 kişi ile online olarak gerçekleştirilen "Koronavirüs Haber Tüketim Alışkanlıkları Araştırması" (8).

Gündem Takibi

Koronavirüs Haberleri Takip Sıklığı

Grafik 1: Koronavirüs Haberleri Takip Sıklığı – Türkiye Geneli (%)

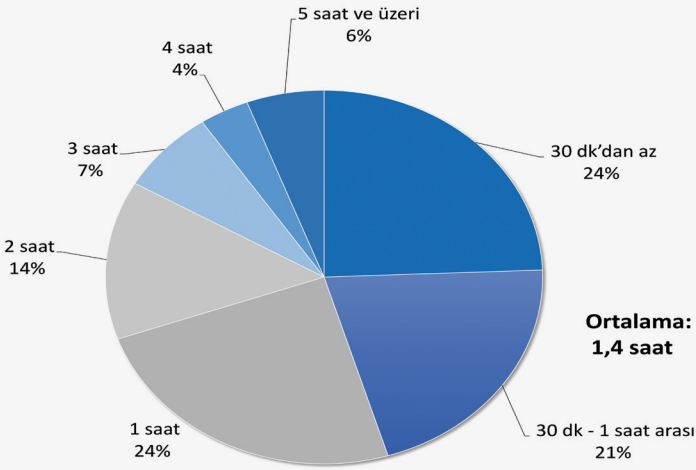
Pandemi sürecinde haberler yoğun şekilde takip edilmektedir. Öyle ki görüşülen kişilerin %49'u günde birden fazla haber / bilgi incelediğini belirtmiştir. Hiç takip etmediğini belirten %7'lik bir kesim olmuştur. Bu kesim araştırma örnekleminin dışında tutulmuştur.

Tablo 2: Koronavirüs Haberleri Takip Sıklığı – Yaş Dağılımı Bazında (%)

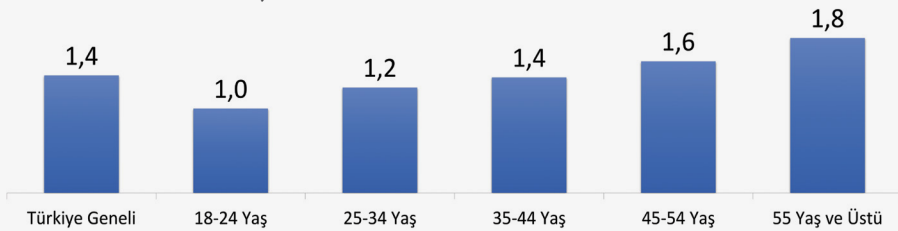
	Türkiye Geneli	18-24 Yaş	25-34 Yaş	35-44 Yaş	45-54 Yaş	55 Yaş ve Üstü
Günde birden fazla	49	42	39	49	50	63
Günde bir	35	41	37	35	35	26
Haftada birkaç	4	3	5	5	5	3
Haftada bir	3	8	4	1	2	2
Daha nadir	2	2	4	2	1	1
Hiç	7	4	11	7	7	5

“Günde birden fazla haber / bilgi inceleme” oranı yaş dağılımı bazında incelendiğinde, özellikle 55 yaş üstünde %63’e kadar çıktığı görülmektedir. Bu oran en düşük 25–34 yaş arasında (%39) gözlenmiştir.

Koronavirüs Haberlerini Günlük Takip Süresi

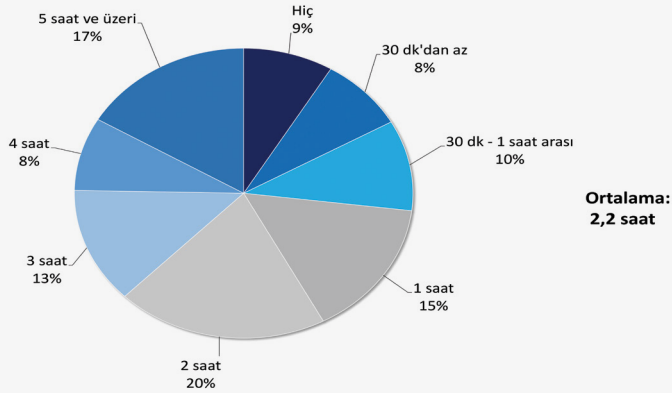
Grafik 2: Koronavirüs Haberlerini Günlük Takip Süresi – Türkiye Geneli (% ve Günlük ortalama saat)

Haber takibine günde ortalama 1,4 saat vakit ayrıldığı belirtilmiştir. Nisan 2020’de yapılan çalışmada gündem takibi ortalama 2,5 saat iken, bu sürenin zamanla bir önceki aya göre düşüş gösterdiği tespit edilmiştir.

Grafik 3: Koronavirüs Haberlerini Günlük Takip Süresi – Yaş Dağılımı Bazında (Günlük ortalama saat)

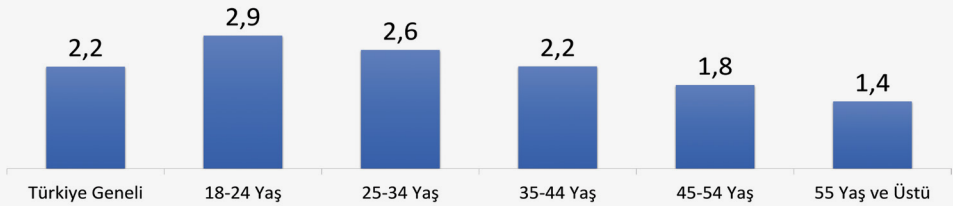
Sosyal Medyada Geçirilen Süre

Grafik 4: Sosyal Medyada Geçirilen Süre– Türkiye Geneli (% ve Günlük ortalama saat)

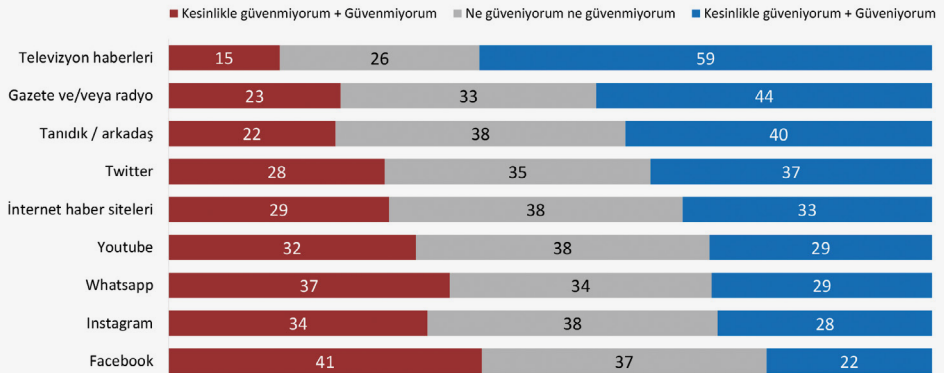
Sosyal medyada geçirilen süre ortalama 2,2 saattir. Görüşülen kişilerin %17'si sosyal medyada 5 saat ve üzerinde vakit geçirdiğini belirtmiştir.

Grafik 5: Sosyal Medyada Geçirilen Süre – Yaş Dağılımı Bazında (Günlük ortalama saat) Özellikle 18-24 yaş arasındaki kişiler ortalama 2,9 saat sosyal medyada vakit geçirdiğini belirtmiştir. Bu süre 55 yaş üstündeki kişilerde 1,4 saate kadar düşmektedir.

Bilgi Kanalları Güven Düzeyi Medya Kanalları Güven Düzeyi

Grafik 6: Medya Kanalları Güven Düzeyi– Türkiye Geneli (%)

Koronavirüsle ilgili bilgi gelen medya kanallarına güven düzeyi incelendiğinde, televizyon haberlerine diğer kanallara göre daha fazla güvenildiği belirtilmiştir. Sosyal medya kanallarının (facebook, instagram, youtube, twitter) genel olarak güven düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

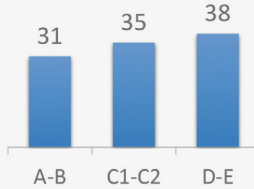
Paylaşım açısından yoğun olarak kullanılan whatsapp kanalının da güven düzeyinin düşük olması dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Medya Kanalları Güven Düzeyi – Yaş Dağılımı Bazında (%)

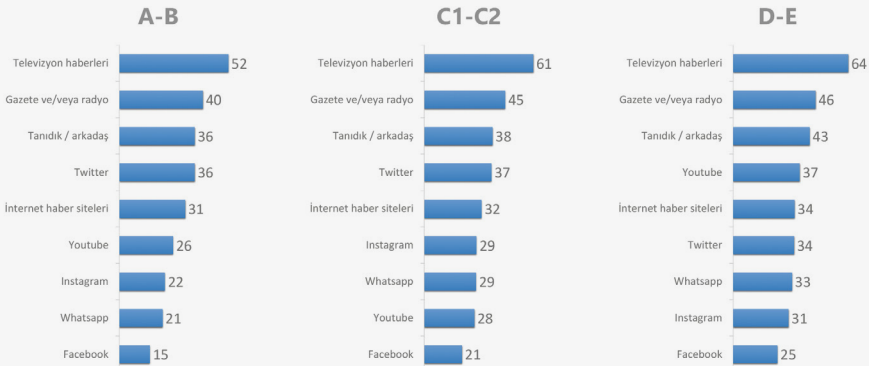
	Türkiye Geneli	18-24 Yaş	25-34 Yaş	35-44 Yaş	45-54 Yaş	55 Yaş ve Üstü
Televizyon haberleri	59	59	56	63	61	58
Gazete ve/veya radyo	44	51	43	42	39	47
Tanıdık / arkadaş	40	31	40	38	43	49
Twitter	37	45	39	34	31	34
İnternet haber siteleri	33	35	34	34	27	33
Youtube	29	24	29	19	34	42
Whatsapp	29	28	30	23	29	36
Instagram	28	34	29	27	23	27
Facebook	22	20	22	19	19	29

Yaş aralıkları bazında incelendiğinde, televizyon haberlerinin güven düzeyinin tüm yaş aralıklarında yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal medyaya güven düzeyi 18-24 yaş arasında daha yüksek olmaktadır.

Grafik 7: Medya Kanalları Ortalama Güven Düzeyi – Sosyo Ekonomik Statü Bazında (%)

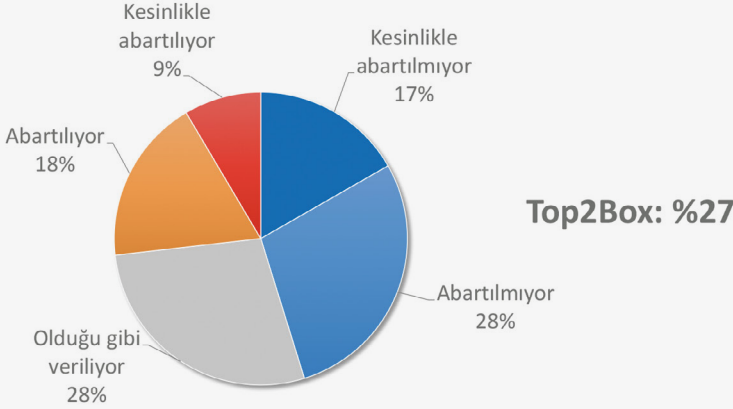
Grafik 8: Medya Kanalları Güven Düzeyi – Sosyo Ekonomik Statü Bazında (%)

Genel olarak SES düzeyi düştükçe medya kanallarına güven düzeyinin arttığı görülmektedir.

Salgının Medya Tarafından Abartıldığını Düşünme Düzeyi

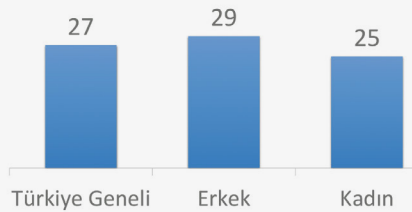
Grafik 9: Salgının Medya Tarafından Abartıldığını Düşünme Düzeyi – Türkiye Geneli (% ve Top2Box %)

Genel olarak salgının medya tarafından çok fazla abartıldığını düşünülmemektedir. Görüşülen kişilerin %27'si abartıldığını düşündüğünü, %45'i abartılmadığını düşündüğünü belirtmiştir.

Amerika'da abartıldığını düşünme düzeyi %62 düzeyindedir. Diğer verilerle birlikte incelendiğinde, Türkiye'de (%58) kaygı düzeyinin Amerika'dan (%48) yüksek olması, verilerin abartılma algısının (%27) da Amerika'ya (%62) göre düşük olmasını getirmektedir (6).

Grafik 10: Salgının Medya Tarafından Abartıldığını Düşünme Düzeyi Cinsiyet Bazında (Top2Box %)

Cinsiyet bazında incelendiğinde, erkekler kadınlara göre salgının medya tarafından daha fazla abartıldığını düşünmektedir.

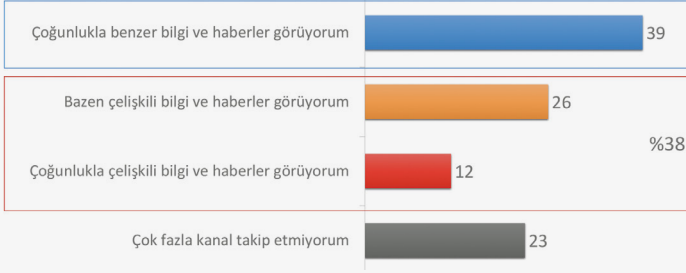
Grafik 11: Salgının Medya Tarafından Abartıldığını Düşünme Düzeyi Eğitim Düzeyi Bazında (Top2Box %)

Eğitim düzeyi bazında incelendiğinde, düşük eğitilmiş kişiler diğer gruplara göre daha fazla abartıldığını düşünmektedir.

Infodemiye Maruz Kalma Koronavirüs İle İlgili Alınan Bilgiler

Grafik 12: Koronavirüs İle İlgili Alınan Bilgiler – Türkiye Geneli (%)

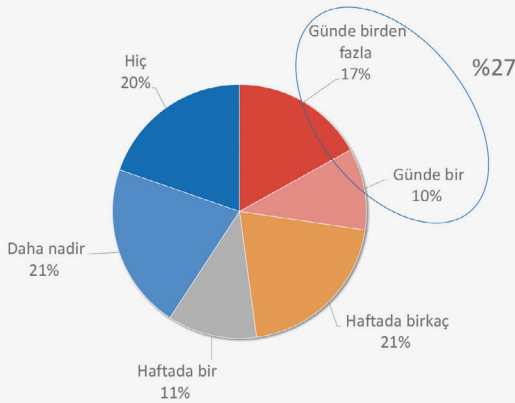

Koronavirüsle ilgili alınan bilgilerin niteliği sorgulanmıştır. Kişilerin %38'i nadir de olsa çelişkili bilgi ve haberlere rastladığını, %39'u ise benzer bilgilere rastladığını belirtmiştir.

Amerika'da yapılan çalışmada çelişkili bilgilere rastlama düzeyi %26 düzeyindedir (6). Dolayısıyla Türkiye'de yaşayan kişiler Amerikalılara göre daha fazla çelişkili haber aldığını düşünmektedir. Bu veri kaygı düzeyinin yüksekliği ile de paralellik göstermektedir.

Infodemiyle Karşılaşma Sıklığı

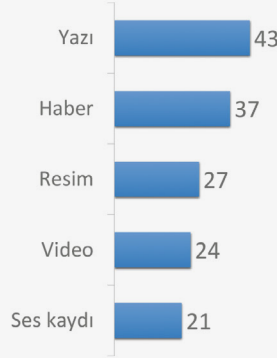
Grafik 13: Infodemiyle Karşılaşma Sıklığı – Türkiye Geneli (%)

Yanlış bilgi / haberlerle karşılaşma sıklığı sorgulandığında, kişilerin %27'sinin günde en az bir yanlış haber ile karşılaştığı görülmektedir. Bu oran İngiltere'de yapılan bir çalışmada da %27 düzeyindedir (8). İngiltere ile benzer bir sonuç gözlenmiştir.

Infodeminin Ulaşım Şekli

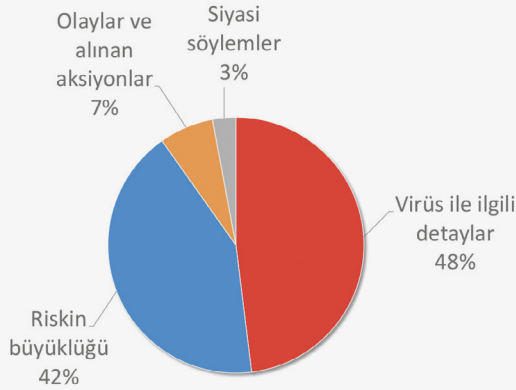
Grafik 14: Infodeminin Ulaşım Şekli – Türkiye Geneli (%)

Yanlış haberlerin daha çok yazı (%43) ve haber (%37) şeklinde ulaştığı belirtilmiştir. Dünya genelinde yapılan incelemelerde videolarda oldukça yüksek düzeyde yanlış haber paylaşıldığı belirtilse de araştırmamızda düşük düzeyde belirtilmiştir. Vatandaşlar tarafından videoların diğer görsellere göre daha gerçekçi algılanması nedeniyle yalan olduğu düşünülmemektedir.

En Çok Etkilenilen Infodemiler

Grafik 15: En Çok Etkilenilen Infodemiler (Gruplu) – Türkiye Geneli (%)

Kişilere en fazla aklında kalan ve kendilerini etkileyen yalan haber/bilgiler sorulduğunda, özellikle «virüsle ilgili detaylar»dan (%48) ve “riskin büyüklüğü” (%42) ile ilgili bilgi ve haberlerden bahsedilmiştir.

Amerika’da yapılan çalışmada “riskin büyüklüğü” %41 ile öne çıkarken, “virüs ile ilgili detaylar” ikinci sırada (%30) yer almaktadır. “Siyasi söylemler” Amerika’da %10 ile daha yüksek seviyede belirtilmiştir (6).

Grafik 16: En Çok Etkilenilen Infodemiler – Türkiye Geneli (%)

Virüs ile ilgili detayları oluşturan unsurlar içinde en fazla önlemler (%19) ve yayılma şekli (%18) belirtilmiştir. Riskin büyüklüğünü oluşturan unsurlar içinde de en fazla ekonominin çökmesi (%12) ve vefat sayısı (%10) belirtilmiştir.

Bilgi Kaynakları

Pandemi Sürecinde En Fazla Takip Edilen Bilgi Kaynakları

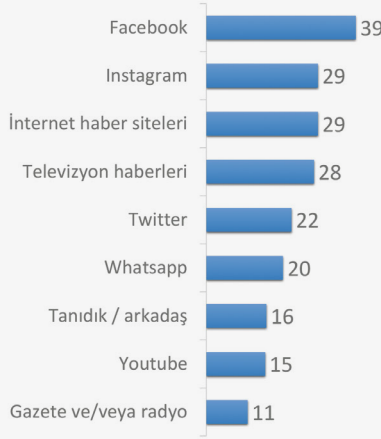
Grafik 17: Pandemi Sürecinde En Fazla Takip Edilen Bilgi Kaynakları – Türkiye Geneli (%)

Pandemi sürecinde koronavirüsle ilgili bilgileri takip etmek için yoğun olarak televizyon haberleri (%76) izlenmiştir. Televizyon haberlerini, internet haber siteleri ve Sağlık bakanlığı ve bakanının verdiği bilgi ve haberler takip etmektedir.

En Fazla Infodemi İçerdiği Düşünülen Bilgi Kaynakları

Grafik 18: En Fazla Infodemi İçerdiği Düşünülen Bilgi Kaynakları – Türkiye Geneli (%)

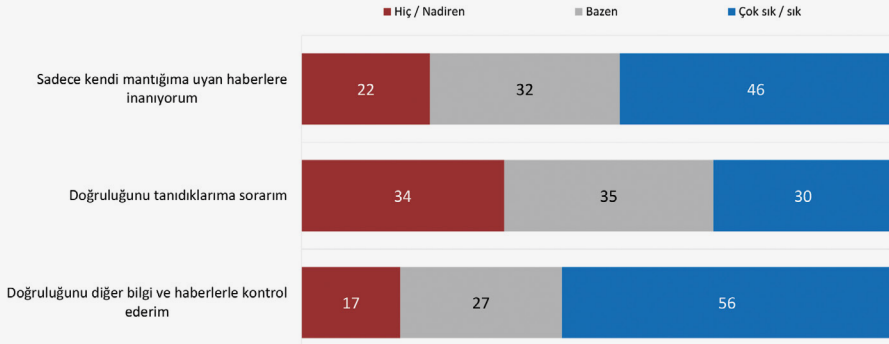

En fazla yanlış haber/bilgi içerdiği düşünülen kanal sorgulandığında, genel olarak sosyal medya kanalları «facebook» ve «instagram»dan bahsedilmiştir.

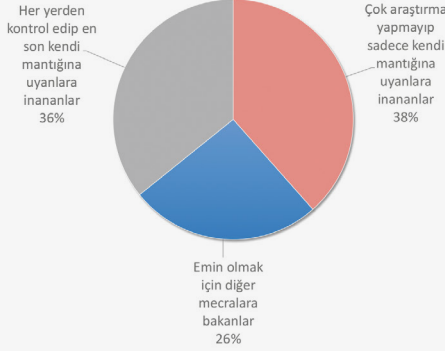
Infodemi Teyit Mekanizmaları

Haberlere Yaklaşım

Grafik 19: Haberlere Yaklaşım – Türkiye Geneli (%)

Haberlerin doğruluğunu kontrol etmek için insanlar genel olarak başka haberlerle çok sık / sık şekilde kıyaslama yaptığını (%56) belirtmiştir. Katılımcıların %46'sı ise çok sık / sık şekilde sadece kendi mantığına uyan haberlere inandığını belirtmiştir.

Grafik 20: Haberlere Yaklaşımına Göre Katılımcıların Gruplaması – Türkiye Geneli (%)

Haberlerin kontrol şekline göre görüşülen kişilerin yaklaşımları kümeleme (cluster) analizi ile gruplandırıldığında, üçlü bir gruplama ortaya çıkmıştır. Kişilerin %38'inin 'çok fazla araştırma yapmayıp kendi mantığına uyanlara inandığı' görülmüştür. Araştırma yapmadan kişisel yargılarla karar vermek, kişilerin yanlış bilgi / habere inanma olasılığını artıran bir unsur olabilir.

Görüşülen kişilerin %36'sı da hem tanıdıkları ile hem de diğer bilgi / haberlerle kontrol edip, en son kendi mantığına uyanlara inandığını belirtmiştir.

Verilerin Doğruluğunu Teyit Mekanizmaları

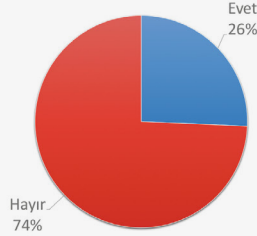
Grafik 21: Verilerin Doğruluğunu Teyit Mekanizmaları – Türkiye Geneli (%)

Verilerin doğruluğunu teyit edenler, resmi kurum açıklamalarına dikkat ettiğini (%53) ve bilgi / haberin kaynağını araştırdığını (%34) belirtmiştir. Doğrulama platformları (%7) en az kullanılan kaynak olmuştur.

Infodeminin Paylaşımı

Güvenilmese Bile Bilgi Paylaşım Düzeyi

Grafik 22: Güvenilmese Bile Bilgi Paylaşım Düzeyi – Türkiye Geneli (%)

Görüşülen kişilerin %26'si pandemi süresince gelen bir bilgiye güvenmese bile en az bir kez başkaları ile paylaştığını belirtmiştir. Bu yaklaşım, yanlış haberlerin dolaşımında olmasını artıran bir unsurdur.

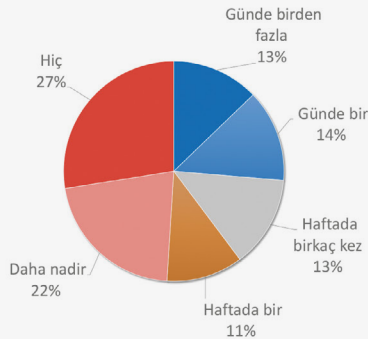
Grafik 23: Güvenilmese Bile Bilgi Paylaşım Düzeyi – Eğitim Düzeyi Bazında (Evet %)

Eğitim düzeyi arttıkça verilerin paylaşımı artmaktadır. Güvenilmese bile gelen bilgi ve haberlerin başkaları ile paylaşılma durumu özellikle yüksek eğitimli kişilerde %28'e kadar çıkmaktadır.

Bilgi Paylaşım Sıklığı

Grafik 24: Bilgi Paylaşım Sıklığı – Türkiye Geneli (%)

Görüşülen kişilerin %27'si günde en az bir kere kendisine gelen bilgi ve haberleri paylaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla paylaşımların oldukça yoğun olduğu söylenebilir.

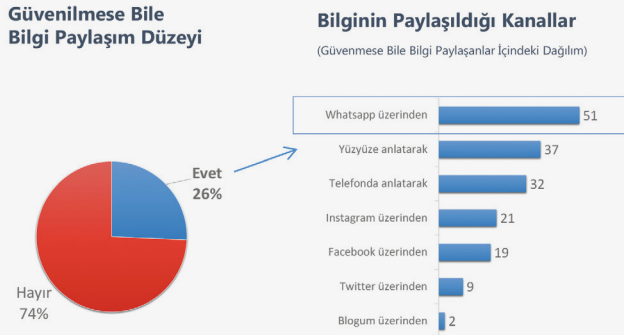
Bilginin Paylaşıldığı Kanallar

Grafik 25: Bilginin Paylaşıldığı Kanallar – Türkiye Geneli (%)

Paylaşımların yoğun olarak yüzyüze / telefonda anlatarak (%57) yapıldığı, daha sonra whatsapp'tan (%40) yapıldığı görülmektedir. İngiltere'de kişilerin %40'ı whatsapp üzerinden, %71'i yüzyüze ya da telefonda paylaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla İngiltere'de insanların Türkiye'ye göre konu ile ilgili daha yoğun birebir iletişime geçtiği görülmektedir.

Grafik 26: Bilginin Paylaşıldığı Kanallar – Güvenmese Bile Bilgi Paylaşanlar Bazında (%)

Güvenmese de bilgi paylaşımında bulunanların bilgi paylaştığı kanallar incelendiğinde, whatsapp'tan paylaşım yapma düzeyi %51'e çıkmaktadır. Whatsapp üzerinden yoğun bir yanlış bilgi / haber paylaşımı olmaktadır.

Sonuç

Her türlü bilgiye erişimin sınırsız olduğu günümüz dünyasında, insanların doğruyu ve yanlış ayırt etmesi çok mümkün görünmemektedir. Özellikle korkunun ve kaygının hakim olduğu zamanlarda bilgiler çok daha hızlı tüketilmektedir.

#EvHayatDolu sloganı ile yola çıkıp evlerimizde kaldığımız bu günlerde gündem takibi için oldukça yoğun vakit ayırıyoruz. Gündem takibine günde ortalama 1,4 saat vakit ayrıldığı belirtilmiştir. Özellikle 55 yaş üstünde 1,8 saate kadar çıkmaktadır. Nisan 2020'de Method Research Company tarafından yapılan Türkiye geneli çalışmada gündem takibi ortalama 2,5 saat olarak belirtilmişti. Önceki aya göre gündem takibi düşüş gösterse de yine de oldukça fazla zaman ayrılmaktadır.

Salgının medya tarafından çok fazla abartıldığı düşünülmemektedir. Verilerin medya tarafından abartıldığı algısı, Türkiye’de (%27) Amerika’ya (%62) göre çok daha düşük seviyededir.

Sosyal medya üzerinden çoğu yanlış olmak üzere büyük bir bilgi / haber bombardımanına tutuluyoruz.

Infodemi ile karşılaşıldığında bilginin doğruluğunu kontrol etmek için bazı teyit mekanizmaları devreye sokulmalıdır:

- Bilgilerin / haberlerin kaynağını araştırmak,
- Yayın / içerik tarihini kontrol etmek,
- Resmi / bilimsel kurum açıklamaları ile çelişip çelişmediğini kontrol etmek,
- Doğrulama platformlarını kullanmak, gelen bilginin doğruluğunu ölçmek adına herkesin dikkat etmesi gereken hususlardır.

Yapılan çalışmada “hiçbir şekilde kontrol etmeden kendi mantığına uyduğu için aldığı her türlü veriye inananlar”ın (%38) çok yoğun olması nedeniyle yanlış bilgilerin yayılması ve kabul edilmesi de daha fazla mümkün olmaktadır.

Bu noktada kamu kurumlarının düzenli ve güvenilir veriler sunması, televizyon yayınlarının da bu bilgileri düzenli paylaşıyor olması, doğru bilginin göz önünde bulunmasını ve yanlış bilginin göz ardı edilmesini kolaylaştırmaktadır. Araştırma sonuçlarından, televizyon kanalları (%59) üzerinden verilen bilgilerle güvenin tesis edildiği görülmektedir.

Televizyon kanalları güveni tesis etmiş olsa da, oldukça yoğun kullanılan ve çok fazla yanlış bilgi içeren sosyal medya kanalları ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

Infodeminin daha da yayılması paylaşımlarla mümkün olmaktadır. Paylaşımların yoğun olarak yüzyüze/telefonda anlatarak (%57) yapıldığı görülmektedir. İngiltere’de ise kişilerin %71’i yüzyüze ya da telefonda paylaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla İngiltere’de insanların Türkiye’ye göre konu ile ilgili daha yoğun birebir iletişime geçtiği görülmektedir.

Görüşülen kişilerin %26’sı güvenmese bile gelen bilgileri başkaları ile paylaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla özellikle sosyal medyadan gelen yanlış bilgilerle çok yoğun etkileşimde olan kişilerin teyit mekanizmalarını çalıştırmadan paylaşım yapmaması konusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Kaynaklar

1. Dünya Sağlık Örgütü. [Çevrimiçi] 02 02 2020. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf?sfvrsn=195f4010_6.
2. Birleşmiş Milletler. [Çevrimiçi] 2020. <https://www.un.org/en/coronavirus/good-communication-saves-lives>.
3. Cristina M Pulido, Beatriz Villarejo-Carballido, Gisela Redondo-Sama. COVID-19 infodemic: More retweets for science-based information on coronavirus than for false information. International Sociology. 2020.

4. MIT Technology Review. Technology Review. [Çevrimiçi] 12 02 2020. <https://www.technologyreview.com/2020/02/12/844851/the-coronavirus-is-the-first-true-social-media-infodemic/>.

5. International Observatory Human Rights. [Çevrimiçi] 14 02 2020. <https://observatoriyhr.org/news/research-suggests-fake-news-will-worsen-the-coronavirus-epidemic/>.

6. Pew Research Center. Journalism. [Çevrimiçi] 18 03 2020. https://www.journalism.org/wp-content/uploads/sites/8/2020/03/PJ_2020.03.18_Coronavirus-News1_TOPLINE.pdf.

7. APA Poll. Healio Psychiatry. [Çevrimiçi] 25 03 2020. <https://www.healio.com/psychiatry/anxiety/news/online/%7B6d481c27-79de-4964-9e8d-f402b04d4ce9%7D/apa-poll-shows-high-anxiety-among-americans-during-Kovid-19-pandemic>.

8. Ofcom. Ofcom. [Çevrimiçi] 19 03 2020. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/tv-radio-and-on-demand/news-media/coronavirus-news-consumption-attitudes-behaviour>.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları:

Bölüm 1: Gündem Takibi

S1: Koronavirüs ile ilgili haberleri ne sıklıkta takip ediyorsunuz?

1. Günde birden fazla
2. Günde bir
3. Haftada birkaç kez
4. Haftada bir
5. Daha nadir
6. Hiç

S2: Koronavirüs ile ilgili haberleri günde ortalama kaç saat takip ediyorsunuz?

1. 30 dk'dan az
2. 30 dk – 1 saat arası
3. 1 saat
4. 2 saat
5. 3 saat
6. 4 saat
7. 5 saat ve üzeri

S3: Bu süreçte gündemle ilgili nereden bilgi alıyorsunuz? (Birden fazla cevap verebilirsiniz)

1. Televizyon haberleri
 2. Sağlık bakanlığı ve bakanı
 3. Gazete ve/veya radyo
 4. İnternet haber siteleri
 5. Twitter
 6. Facebook
 7. Instagram
 8. Whatsapp
 9. Tanıdık / arkadaş
 10. Sağlık çalışanları
 11. Ailem
 12. Youtube
- Diğer (lütfen belirtiniz)

S4: Pandemi süresince günde kaç saat sosyal medyada vakit geçirdiniz?

1. Hiç
2. 30 dk'dan az
3. 30 dk – 1 saat arası
4. 1 saat
5. 2 saat
6. 3 saat
7. 4 saat
8. 5 saat ve üzeri

Bölüm 3: Bilgi Kanalları Güven Düzeyi

S7: Aşağıdaki kaynaklardan koronavirüsle ilgili gelen haberleri ne kadar güvenilir buluyorsunuz?

	1	2	3	4	5
	Hiç güvenilir değil	Güvenilir değil	Ne güvenilir ne değil	Güvenilir	Çok güvenilir
Televizyon haberleri					
Gazete ve/veya radyo					
İnternet haber siteleri					
Twitter					
Facebook					
Instagram					
Whatsapp					
Tanıdık / arkadaş					
Youtube					

S8: Koronavirüs salgınının medya tarafından abartıldığını düşünüyor musunuz?

1. Kesinlikle abartılmıyor
2. Abartılmıyor
3. Ne abartılıyor ne abartılmıyor
4. Abartılıyor
5. Kesinlikle abartılıyor
6. Fikrim yok

Bölüm 4: Infodemiye Maruz Kalma

S9: Aşağıdakilerden hangisi koronavirüs ile ilgili farklı kanallardan aldığınız bilgi ve haberleri daha iyi tanımlıyor? (Tek cevap)

1. Çoğunlukla benzer bilgi ve haberler görüyorum
2. Bazen çelişkili bilgi ve haberler görüyorum
3. Çoğunlukla çelişkili bilgi ve haberler görüyorum
4. Çok fazla kanal takip etmiyorum

S10: Koronavirüs ile ilgili yanlış bilgiyi içeren haberlerle ne sıklıkta karşılaştınız?

1. Günde birden fazla
2. Günde bir
3. Haftada birkaç kez
4. Haftada bir

5. Daha nadir
6. Hiç

S11: Hangi kaynakların daha fazla yanlış bilgi / haber içerdiğini düşünüyorsunuz? (Birden fazla cevap verebilirsiniz)

1. Televizyon haberleri
 2. Gazete ve/veya radyo
 3. İnternet haber siteleri
 4. Twitter
 5. Facebook
 6. Instagram
 7. Whatsapp
 8. Tanıdık / arkadaş
 9. Youtube
 10. Hiçbiri
- Diğer (lütfen belirtiniz)

S12: Yanlış haberler size en fazla hangi şekillerde geliyor?

1. Yazı
2. Haber

3. Video
 4. Resim
 5. Ses kaydı
- Diğer (lütfen belirtiniz)

S13: Koronavirüs salgınında, sonradan yanlış olduğunu öğrendiğiniz ve çok etki-
lendiğiniz haberler nelerdi? (Virüsün yayılı-
mı, kurtulma çareleri, pandemi süresi, siyasi
ve ekonomik sonuçları ile ilgili olabilir) (Bir-
den fazla cevap verebilirsiniz)

S14: Sizce koronavirüs salgını nasıl başla-
dı? (Tek cevap)

1. Doğal yoldan
 2. Bilinçli olarak laboratuvarında üretildi
 3. Yanlışlıkla laboratuvarında yapıldı
 4. İklim değişikliğinin bir sonucu
 5. Bilmiyorum
- Diğer (lütfen belirtiniz)

Bölüm 5: Infodemi Teyit Mekanizmaları

S15: Koronavirüsle ilgili bir bilgi ve haber ile karşılaştığınızda, aşağıdaki yaklaşımları ne sıklıkta gerçekleştiriyorsunuz?

	1	2	3	4	5
	Hiç	Nadiren	Bazen	Sık	Çok sık
Sadece kendi mantığıma uyan ha- berlere inanıyorum					
Doğruluğunu tanıdıklarına sorarım					
Doğruluğunu diğer bilgi ve haberlerle kontrol ederim					

S16: Aldığınız verilerin doğruluğuna nasıl
emin oluyorsunuz? (Birden fazla cevap ve-
rebilirsiniz)

1. Bilginin / haberin kaynağını araştırıyo-
rum
2. İçeriği dikkatli okuyorum
3. Haberlerin tarihini / içeriklerin tarihini
kontrol ediyorum
4. Resmi kurum açıklamalarını dikkate alı-
yorum
5. Devlet yayın organlarından aldığım bilgi-
ler ile karşılaştırıyorum
6. Güvendiğim kaynaklardan takip ettiğim
için kontrol etmeme gerek kalmıyor
7. Uzman hekimlere danışıyorum
8. Aileme / tanıdıklarına danışıyorum

9. Doğrulama platformlarını kullanıyorum
10. Diğer (lütfen belirtiniz)

Bölüm 6: Infodeminin Paylaşımı

S17: Pandemi süresince size gelen bir
bilgiye güvenmeseniz bile başkaları ile hiç
paylaştığınız oldu mu?

1. Evet
2. Hayır

S18: Size gelen haber ve bilgileri ne sıklıkta
paylaşırsınız?

1. Günde birden fazla
2. Günde bir
3. Haftada birkaç kez
4. Haftada bir

5. Daha nadir

6. Hiç

S19: Size gelen verileri hangi kanallardan paylaşıyorsunuz? (Birden fazla cevap verebilirsiniz)

1. Whatsapp üzerinden

2. Instagram üzerinden

3. Facebook üzerinden

4. Twitter üzerinden

5. Blogum üzerinden

6. Telefonda anlatarak

7. Yüzyüze anlatarak

8. Youtube üzerinden

Diğer (lütfen belirtiniz)

Bölüm 7: Demografi

S1:	Cinsiyet?	1> Erkek	2> Kadın
S2:	Medeni Haliniz?	1> Bekar	2> Evli
S3:	Kaç yaşındasınız?	3> Dul Boşanmış	
S4:	En son mezun olduğunuz öğrenim kurumu?		
	1> Okur yazar değil	4> Ortaokul ve dengi	7> Üniversite
	2> Okur yazar-okul bitirmede	5> Lise ve dengi (açık lise)	8> Yüksek Lisans
	3> İlkokul	6> Yüksekokul (2 yıllık)	9> Doktora
S5:	Mesleğiniz nedir?	1> Öğrenci	2> Ev Hanımı
		3> Emekli	4>Diğer(Belirtiniz).....
S6:	Hangi ilde ikamet etmektesiniz?		
S7:	Aileye asıl gelir getiren kişi misiniz?	1	Evet
		2	Hayır
S8:	Haneye asıl gelir getiren kişinin en son mezun olduğu öğrenim kurumu öğrenebilir miyim?	1	Okuryazar değil
		2	Okuryazar-okul bitirmede
		3	İlkokul
		4	Ortaokul ve dengi
		5	Lise ve dengi (açık lise)
		6	Yüksekokul (2 yıllık)
		7	Üniversite
		8	Yüksek Lisans
		9	Doktora
		10	Açık Öğretim Fakültesi
S9:	Haneye asıl gelir getiren kişi çalışıyor mu?	0	Çalışıyor
		1	Emekli-Çalışıyor
		2	Emekli-Çalışmıyor
		3	Gelir Getiren Bir İş Yok, Çalışmıyor
S10:	Haneye asıl gelir getiren kişinin mesleğini öğrenebilir miyim?	3	İşsiz - şu an çalışmıyor - ek gelir yok, yardım alıyor
		4	İşsiz - şu an çalışmıyor - düzenli ek gelir var
		5	Ev kadını - ek gelir yok, yardım alıyor
		6	Ev kadını - düzenli ek gelir var
		7	Öğrenci (gelir getirici bir işi olmayan)
		8	İşçi/hizmetli-parça başı işi olan (düzensiz, zaman-zaman çalışan)
		9	İşçi/hizmetli - düzenli işi olan
		10	Ustabaşı/kalfa - kendine bağlı işçi çalışan
		11	Yönetici olmayan / memur / teknik eleman / uzman vs.
		12	Yönetici (1-5 çalışanı olan)
		13	Yönetici (6-10 çalışanı olan)
		14	Yönetici (11-20 çalışanı olan)
		15	Yönetici (20\den fazla çalışanı olan)
		16	Ordu mensubu (uzman er, astsubay, subay)
		17	Ücretli kıdemli nitelikli uzman (avukat, doktor, mimar)
		18	Çiftçi (kendi başına / ailesiyle çalışan)
		19	Seyyar - Kendi işi (free lance dâhil), dükkânda hizmet veriyor
		20	Tek başına çalışan, dükkân sahibi, esnaf (taksi şoförü dâhil)
		21	İşyeri sahibi - 1-5 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet)

		22 İşyeri sahibi - 6-10 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet)
		23 İşyeri sahibi - 11-20 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet)
		24 İşyeri sahibi-20'den fazla çalışanlı (Ticaret,Tarım,İmalat,Hizmet)
		25 Serbest nitelikli uzman (avukat, mühendis, mali müşavir vs.)
S11:	Haneye asıl gelir getiren kişi emekli olmadan önceki mesleğini (yaptığı işi) öğrenebilir miyim?	8 İşçi/hizmetli-parça başı işi olan (düzensiz, zaman-zaman çalışan) 9 İşçi/hizmetli-düzenli işi olan 10 Ustabası/kalfa - kendine bağlı işçi çalışan 11 Yönetici olmayan / memur / teknik eleman / uzman vs. 12 Yönetici (1-5 çalışanı olan) 13 Yönetici (6-10 çalışanı olan) 14 Yönetici (11-20 çalışanı olan) 15 Yönetici (20\'den fazla çalışanı olan) 16 Ordu mensubu (uzman er, astsubay, subay) 17 Ücretli kıdemli nitelikli uzman (avukat, doktor, mimar) 18 Çiftçi (kendi başına / ailesiyle çalışan) 19 Seyyar - Kendi işi (free lance dâhil), dükkânda hizmet veriyor 20 Tek başına çalışan, dükkân sahibi, esnaf (taksi şoförü dâhil) 21 İşyeri sahibi - 1-5 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet) 22 İşyeri sahibi - 6-10 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet) 23 İşyeri sahibi - 11-20 çalışanlı (Ticaret, Tarım, İmalat, Hizmet) 24 İşyeri sahibi-20'den fazla çalışanlı (Ticaret,Tarım,İmalat,Hizmet) 25 Serbest nitelikli uzman (avukat, mühendis, mali müşavir vs.)

